KATI MARTON
DOAMNA
CANCELAR
REMARCABILA ODISEE A ANGELEI MERKEL
LITERA

KATI MARTON

DOAMNA CANCELAR

REMARCABILA ODISEE A ANGELEI MERKEL

Traducere din limba engleză de
ROXANA NICOLESCU

LITERA
București

The Chancellor
The Remarkable Odyssey of Angela Merkel
Kati Marton

Copyright © 2021 Kati Marton
Toate drepturile rezervate

Editura Litera
tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19
e-mail: contact@litera.ro
www.litera.ro

Doamna cancelar
Remarcabila odisee a Angelei Merkel
Kati Marton

Copyright © 2022 Grup Media Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactori: Teodora Nicolau, Sabrina Florescu
Redactor coordonator: Ilieș Câmpeanu
Corector: Georgiana Enache
Copertă: Flori Zahiu-Popescu
Tehnoredactare și prepress: Marin Popa

ISBN 978-606-33-8848-4

ISBN EPUB 978-606-33-9006-7

Fiicei mele, Elizabeth Jennings,
precum și pentru Ilona Fitzpatrick Jennings
și generației următoare

Prolog. Fiica pastorului

Își face discret apariția. Intrarea Angelei Merkel în capela simplă de cărămidă din Potsdam, în apropiere de Berlin, nu este anunțată nici de vuiet de sirene, nici de lumini intermitente sau cohorte de consilieri. Pășește ușor adusă de spate, dar cu hotărâre. Când trece prin dreptul stranelor, se declanșează blițurile telefoanelor, iar ea – această femeie care detestă camerele de luat vederi îndreptate spre ea – zâmbește îngăduitor. Aceștia sunt semenii ei. Deși biserica este aproape de capitală, această comunitate este diferită de sofisticații de la Berlin, alături de care Merkel își petrece majoritatea zilelor de lucru. Tatăl ei a fost pastor într-o biserică parohială la fel de modestă, iar în această seară umedă de toamnă lăcașul de cult auster îi oferă un refugiu temporar în fața turbulențelor celui de-al patrulea și ultimului său mandat. Zilele petrecute în provincia ei natală, Brandenburg – cu promenade în pădurile din apropiere –, sunt din ce în ce mai rare. Este prea ocupată să salveze lumea.

În această seară, când Merkel ajunge la Oberlinkirche, înconjurată de oameni care ar putea trece drept rudele sale, cancelarul Republicii Federale Germania, în vârstă de șaizeci și trei de ani, își permite pentru scurtă vreme să lase garda jos. Poartă ținuta tipică: sacou în culori vii (verde-închis în seara aceasta) și pantaloni negri. Pășind ferm cu pantofii negri fără toc, Merkel se așază pe un scaun cu spătar drept din fața altarului, cu vârfurile degetelor atingându-se ușor – un gest ca de rugăciune, acum atât de familiar germanilor încât a fost transformat în emoji. „Pe când eram copil, clopotele bisericii sunau în fiecare dimineață și din nou la șase seara. Mi-e dor de acest lucru“, mărturisește ea asistenței tăcute, care apreciază această imagine rară din viața personală a liderului extrem de rezervat. Preţ de o clipă, zâmbetul acesteia – nu unul fals, de politician – îi șterge cutele adânc săpate în trăsături. În ultimii ani, lumea primei femei în funcția de cancelar al Germaniei a fost marcată de frământări sociale și politice. Asaltată de valul populismului mondial în creștere, Merkel este denigrată de extremiștii de dreapta, prezenți acum în parlamentul german (Bundestag) pentru prima dată după al Doilea Război Mondial. Șocul prezenței unui populist american la Casa Albă, care nu contenește cu laudele la adresa lui Vladimir Putin, inamicul lui Merkel de la Moscova, încă nu s-a atenuat.

„În prima zi de școală“, continuă Merkel, lăsând să se întrevadă complexitatea situației unui copil de pastor în Germania de Est atee, „elevilor li s-a cerut să se ridice în picioare și să spună ce profesie au părinții lor.“ Ea și-a amintit ce o sfătuiseră colegii de clasă: „Spune «șofer»“, aceasta fiind o profesie mai pe placul proletariatului decât

cea de pastor – iar, în limba germană, cele două cuvinte sună aproape identic.
„Pastor“, i-a răspuns ea profesorului.
Merkel nu trebuie să îi lămurească pe cei prezenţi cât de periculoasă putea fi sinceritatea în Germania de Est. Chiar și copiii erau nevoiți să încerce să treacă neobservați de statul atotvăzător. Infiltrarea în societate a Stasi a fost mai profundă și mai amplă decât cea a predecesorului său, Gestapo. Ministerul Securității Statului avea 173 000 de angajați, inclusiv informatori, comparativ cu cei 7 000 ai celui de-al Treilea Reich. Exista un informator la fiecare 63 de persoane. „Bineînțeles, această copilărie mi-a modelat viața“, spune ea, dezvăluind poate fără să vrea cheia identității sale, a felului uimitor în care s-a menținut la putere timp de un deceniu și jumătate și a motivului pentru care rămâne o personalitate misterioasă chiar și în propria țară și, cu siguranță, pentru restul lumii.
Readucând conversația în prezent, pastorul Matthias Fichtmuller o întreabă dacă citește cărțile care s-au scris despre ea. „Da, dar nu mă recunosc în ele!“ Asistența râde alături de ea. „M-am asigurat că există limite, așa că anumite aspecte ale vieții mele nu sunt deschise publicului“, spune ea. Aspectele fără legătură cu rolul său oficial, a subliniat Merkel, nu privesc publicul. Această discreție este acum crez pentru anturajul cancelarului. Nu s-au scurs informații, nu există biografii revelatoare scrise nici măcar de foști angajați sau de confidenți pe parcursul celor șaisprezece ani în care Merkel a fost cancelar. Consilierii săi extrem de loiali o protejează cu înverșunare pe femeia pentru care cei mai mulți lucrează de un deceniu și jumătate. „Încă sunteți aici cu toții?“, s-a minunat președintele american Barack Obama, în 2016, cu prilejul unei călătorii la Berlin, când a văzut că echipa lui Merkel era practic neschimbată de când preluase el funcția în 2008.
După câteva decenii, germanii nu s-au săturat de imaginea ei, de vocea ei, de personalitatea care se profilează – pentru că Merkel nu se dezvăluie. Deși știau puține lucruri despre viața ei personală, cu excepția faptului că pare să nu ducă o viață atât de diferită de a lor, germanii au reales-o de trei ori, de fiecare dată cu o marjă confortabilă. Foarte rar s-ar putea să o vadă îmbrăcată elegant la Festivalul Wagner de la Bayreuth, din Germania, dar este la fel de probabil să o vadă făcându-și cumpărăturile. Aceasta și-a însușit lecția predecesorilor, cum ar fi Helmut Kohl – care și-a etalat soția și copiii drept familia germană perfectă, până când soția s-a sinucis, iar fiii au rupt legătura cu el – sau eroul Războiului Rece, Willy Brandt, despre care s-a aflat ulterior că era depresiv și dependent de sex.
Uneori, insistența lui Merkel pentru discreție frizează paranoia. Nu ține un jurnal, nu folosește e-mailul, scrie doar mesaje scurte și numai

când este necesar. Dacă un colaborator dezvăluie un detaliu aparent banal al vieții sale private, acest lucru poate pune capăt relației. Unul dintre aliații săi politici nu a mai beneficiat niciodată de încrederea lui Merkel după ce a dat publicității un e-mail din trei cuvinte: „Mulțumesc pentru sugestie, AM“[1].

În încercările de a desluși această enigmă care este Angela Merkel, observatorii apelează uneori la strategii absurde. Iată, de exemplu, această analiză din Die Zeit, un săptămânal german respectabil: „În timp ce stă în picioare și discută cu alte câteva persoane în studiourile ZDF [televiziunea germană de stat], Merkel își răsucește nasturele de sus al sacoului. Nu înainte și înapoi, ci în cerc, într-un ritm constant. Când este supusă unei presiuni foarte mari, Merkel își freacă unghia de la degetul mare cu degetul arătător. În schimb, cercurile înseamnă că se concentrează în tăcere“[2]. În timpul conferințelor de presă din capitale străine, „lipsa de răbdare față de gazdă este dezvăluită de frecvența cu care se uită la teancul de hârtii al acesteia“.

Unele indicii vizuale par mai bine întemeiate: capul înclinat și ochii măriți de uimire când, în timpul primei sale întâlniri cu președintele Donald Trump, acesta a comentat: „Avem ceva în comun, Angela. Amândoi am fost interceptați [de Obama]“; maniera legendară în care și-a dat ochii peste cap când a fost întrebată, la o conferință de presă, dacă „a avut încredere“ în flamboaiantul prim-ministru italian Silvio Berlusconi și, tot la fel, când Vladimir Putin i-a explicat ceva cu aroganță; sau privirea sa caldă, plină de emoție, vărsând chiar câteva lacrimi, când și-a luat rămas-bun de la președintele Obama în 2016.

Deși utilă pentru propria longevitate politică, autodisciplina extraordinară care îi determină pe jurnaliști să-i interpreteze fiecare privire și tic nervos este totodată o piedică, deoarece, pentru a înțelege epoca actuală, trebuie să o înțelegem pe Angela Merkel. Într-un moment de ruptură politică și socială la nivel global, nici un alt lider de pe scena mondială nu a protejat ordinea democratică liberală de după al Doilea Război Mondial cu o asemenea înverșunare, opunându-se unor conducători autoritariști agresivi, de la Putin la Trump. Ea a transformat Germania într-un stat lider al Europei – nu doar lider economic, ci și moral – și într-o națiune de imigranți, acceptând un milion de refugiați din Orientul Mijlociu.

Cum a reușit ca persoană din exterior – origine est-germană, om de știință și femeie în această țară europeană care nu a avut niciodată o regină – să realizeze toate acestea? Cum a reușit un politician cu un discurs și o înfățișare atât de simple să aibă o asemenea putere și longevitate în această epocă digitală, în care atenția noastră este tot mai redusă? Desigur, inteligența și munca asiduă fac parte din răspuns. Într-o țară în care bunicii încă își amintesc de parade cu torțe și de mulțimi care scandau la unison numele unui demagog, felul

simplu de a vorbi al lui Merkel a fost, de asemenea, un avantaj. Când șeful Organizației Mondiale a Comerțului, Pascal Lamy, i-a cerut lui Merkel „ceva mai multă poezie“ în discursurile sale, Merkel a replicat: „Nu sunt poetă“.[3] Abordarea sa calmă și analitică, formată în anii în care a studiat fizica, i-a permis să adopte o viziune asupra guvernării remarcabilă pe termen lung. „Analizez lucrurile începând de la final – de la rezultatul dorit și parcurg calea înapoi (…). Contează ce anume se va realiza în doi ani, nu ceea ce vom citi în ziare mâine“, a spus ea.[4] Totodată, Merkel nu a folosit politica insinuării sau a discreditării – și nici nu a căzut în capcana celor care o fac. „Pur și simplu nu le face jocurile. Știe foarte bine când Putin sau Trump o minte“, a remarcat fostul președinte al Germaniei, Joachim Gauck. De cele mai multe ori, ea le-a ignorat scornelile și și-a urmărit propriile-i scopuri.

Pentru a reuși ce a reușit Angela Merkel, menținându-se atâta vreme pe culmile puterii, ea a trebuit să fie acerbă și hotărâtă – fără ca aceste calități să fie evidente.

În cazul multor subiecte delicate, Merkel a obținut succese folosind o abordare laterală, indirectă și fără a atrage atenția asupra sa. Faptul că o protestantă divorțată din Germania de Est, care locuia împreună cu iubitul ei, a ajuns la conducerea Uniunii Creștin-Democrate (CDU) din Germania, o formațiune de centru-dreapta cu o cultură conservatoare și dominată de bărbați, este o dovadă a abilității sale de a-și ține viața privată departe de lumina reflectoarelor. Cu o influență discretă, ea a transformat Germania într-o societate mult mai liberală. După numirea lui Guido Westerwelle în 2009, primul ministru de externe al Germaniei care era homosexual declarat, ea l-a lăudat public pe soțul acestuia, precum și povestea lor de dragoste, fără a-și declara făţiş sprijinul pentru legalizarea căsătoriei între persoane de același sex. Opt ani mai târziu, când germanii au votat pe această temă, Merkel i-a sfătuit pe membrii partidului său conservator să voteze cum le dictează conștiința, în loc să urmeze linia partidului împotriva egalității în căsătorie. Astfel, fără discursuri sau declarații din partea cancelarului, căsătoria între persoane de același sex a fost legiferată.

Merkel a folosit aceleași tactici subtile pentru a extinde egalitățile de șanse pentru femei. Când șeful partidului de extremă dreapta Alternativă pentru Germania, prescurtat AfD, a remarcat femeile adunate în jurul lui Merkel și a bombănit: „Nu mai au bărbați în CDU?“, consiliera personală a cancelarului, Eva Christiansen, i-a șoptit șefei sale: „Am câștigat!“ Merkel a zâmbit enigmatic, în stilul ei. Ea a arătat în repetate rânduri cât de multe poate realiza un lider cu discreție, fără a se lăuda cu realizările sale.

O parte din geniul său politic constă în recunoașterea ideilor bune indiferent de unde provin. „A îndeplinit programele partidelor rivale pe probleme de energie, asistență socială pentru copii, căsătorie între

persoane de același sex și drepturile femeilor“, a spus Michael Naumann, fost ministru al culturii din partea Partidului Social Democrat (SPD). Acesta este și un mod inteligent de neutralizare a potențialilor adversari. „Angela se pricepe foarte bine să-și însușească orice subiect imediat ce ia avânt“, a spus Gauck, un octogenar încă prezentabil, care seamănă incredibil de mult cu regretatul actor american James Garner. „Iată de ce partidele politice rivale se tem să intre într-o coaliție de guvernământ cu ea.“ Teama că Merkel și-ar putea însuși ideile lor nu a împiedicat-o să formeze coaliții cu partide rivale, necesare pentru a menține CDU la putere șaisprezece ani – deși uneori, așa cum vom vedea, această teamă a făcut procesul laborios.

O altă cheie a longevității sale politice este curiozitatea insațiabilă a lui Merkel. La 60 de ani, încă o fascinează tot ce este nou și interesant. Oameni, fapte, istorie, probleme ce trebuie rezolvate, dispute ce trebuie lămurite, toate acestea continuă să o însufleţească. Dar, în afară de faptul că îi plac provocările, ce o motivează pe Angela Merkel? „Macht, macht, macht“ („putere, putere, putere“), a spus cândva mentorul ei Helmut Kohl. Merkel a învățat observându-i atent pe bărbații aflați la putere, iar Kohl, cancelarul Germaniei din 1990 până în 1998, este unul dintre numeroșii politicieni bărbați care au plătit cu viața lor politică fiindcă au subestimat-o pe femeia pe care Kohl o numea odinioară Mädchen („fată“) a lui. Având ca model foarte puține femei – printre acestea se numără Ecaterina cea Mare, împărătească a Rusiei în secolul al XVIII-lea, și chimista franceză Marie Curie – și fără o rețea de sprijin, Merkel a trebuit să se inventeze ca politician. „Afirmarea autorității este un lucru pe care trebuie să îl înveți ca femeie. Fără putere, nu poți realiza mare lucru“, a spus Merkel.[5] Dar ea a cultivat un anume tip de putere.

Orgoliul, sugerează comportamentul lui Merkel, este o slăbiciune masculină.[6] O femeie la putere este preocupată de lucruri mult mai importante decât propriul ego. Însă uneori, fiindcă și-a înăbușit egoul, Merkel a ratat prilejul de a intra în legătură cu oamenii la nivel personal. În 2009, avându-l alături pe prim-ministrul polonez Donald Tusk, aceasta a vorbit în fața unui grup mare de oameni la Hamburg; Merkel nu a menționat nici măcar o dată că se născuse în acel oraș sau că bunicul ei se născuse în Polonia. Majoritatea politicienilor ar fi profitat de un astfel de prilej pentru a crea o punte de legătură cu publicul lor. În ultimii ani de mandat, acest instinct de a-și depersonaliza stilul de conducere a fost contracarat de ascensiunea liderilor charismatici în întreaga lume.

Acest lucru nu înseamnă că Angela Merkel este lipsită de un ego robust. În caz contrar, nu ar fi urmat o carieră în politică. Când a fost întrebată cine este modelul ei în viață, Merkel a răspuns: „Eu însămi, cât mai des posibil“[7]. Ea a redefinit modul în care arată, vorbește și

acționează o femeie aflată la putere. Și totuşi, enigma Angelei Merkel se adâncește la o cercetare mai atentă. Este cea mai puternică femeie de pe scena mondială – dar ezită să se numească feministă. Politician de mare succes, ea preferă să se afle în compania muzicienilor, cântăreților, actorilor și scriitorilor. Într-o epocă a bărbaților autoritari și guralivi, Merkel este tăcută.
Ea nu este tocmai cine credem că este. În realitate, Angela Merkel este departe de imaginea încorsetată și serioasă pe care o afișează adesea în public. În tinerețe, pe când era prinsă în spatele Cortinei de Fier, visul ei era „să vadă Munții Stâncoși și să se plimbe cu mașina, ascultându-l pe Bruce Springsteen“[8]. „Este teribil de amuzantă“, adaugă Philip Murphy, fost ambasador al SUA în Germania și actualul guvernator al statului New Jersey. În ciuda deceniilor petrecute pe scena mondială, Merkel nu și-a pierdut talentul de a fi normală. După cum explică un alt est-german, David Gill, consul general al Germaniei la New York, „Dacă îți începi viața acolo unde și-a început-o ea, în spatele Zidului – despre care credeam că este permanent –, nu treci niciodată peste acest lucru. Poate că ceilalți uită de unde provine ea, dar Angela Merkel, nu“.
Ca adult, Merkel a fost ajutată tot timpul de memoria ei aproape fotografică, de capacitatea sa științifică de a descompune problemele în elementele de bază și de apetitul ei nestăvilit pentru muncă. La aceste calități se adaugă și faptul că nu are nevoie de prea mult somn (maximum cinci ore) și se bucură de o sănătate de fier. Copil fiind, Merkel a învățat târziu să meargă și a fost predispusă la căzături și fracturi. Totuși, la șaizeci de ani, doar prin puterea voinței reușește încă să facă drumeții de câte șase ore. Din aceste puncte forte – unele naturale, altele cultivate – rezultă o încredere de nezdruncinat, care îi derutează adesea pe ceilalți șefi de stat și care i-a alimentat uimitoarea longevitate în funcţia de cancelar.

După discuția cu pastorul, Angela Merkel se plimbă prin capela mică, vorbind relaxată cu enoriașii și cu personalul de serviciu. Unii dintre cei care lucrează aici, care sunt și membri ai acestei comunități bisericești, au sindrom Down și alte dizabilități. Dat fiind că a crescut în preajma persoanelor cu dizabilități, care alcătuiau o parte importantă a parohiei tatălui ei, Merkel pare pe deplin în largul său, gustând voioasă din tartinele pe care le-au pregătit.
Cheia reușitelor lui Merkel și chiar a identității sale se regăsește în acele începuturi. Faptul că a supraviețuit statului polițienesc est-german fără sechele este o realizare în sine și constituie secretul tenacităţii sale personale și politice. În acea jumătate a vieții sale a devenit orice, numai idealistă nu. Merkel nu crede că istoria curge în

favoarea dreptății. În schimb, este o persoană optimistă, orientată spre acțiune, care conștientizează clar fragilitatea umană. În ultimii ani ai mandatului de cancelar s-a referit adesea la faptul că civilizațiile dispar pentru că nu reușesc să-și protejeze libertatea și securitatea. Într-un discurs a menționat căderea Imperiului Inca și, mai recent, a invocat Pacea de la Augsburg din 1555, un interludiu liniștit în timpul sângeroaselor războaie religioase din Europa secolelor XVI–XVII. După această perioadă de pace, o nouă generație, care nu cunoscuse nenorocirile războaielor, s-a aruncat din nou într-un conflict devastator, ducând la moartea unei treimi din populația Germaniei.
Au trecut mai bine de șaptezeci și cinci de ani de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, dar o întrebare încă bântuie Germania: o țară care a creat Auschwitzul și a conceput cel mai nemilos și mai eficient genocid sistematic din istorie poate fi vreodată „normală“? Angela Merkel ar răspunde probabil că da – însă cu anumite condiții. Da, dar numai dacă Germania își asumă în continuare responsabilitatea de autor al unuia dintre cele mai întunecate capitole ale istoriei. Cât s-a aflat la conducere, ea s-a asigurat cu fermitate că țara face acest lucru. Fiică de pastor, ea crede în lucrarea tăcută și perseverentă a mântuirii de zi cu zi.

Relatarea de față – mai degrabă un portret uman decât un portret politic – își propune să arate cum această fiică de pastor, o persoană din exterior, a devenit cea mai puternică femeie din lume. Pentru a scrie cartea de față, m-am inspirat din interviurile sincere și adesea pătrunzătoare acordate de Angela Merkel începând din 1990, când fiziciana de treizeci și cinci de ani a intrat în politică, și până la alegerile din 2005, când a devenit prima femeie în funcția de cancelar al Germaniei. Am completat aceste interviuri – multe nepublicate până acum în limba engleză – cu zeci de conversații personale cu mentorii, prietenii și colegii săi, care constituie miezul acestei narațiuni. Câțiva dintre apropiații săi au fost dispuși să discute cu mine, evitând nevoia de control ieșită din comun a cancelarului, însă au pus condiția ca numele lor să nu fie citate direct. Întâlnirile mele cu Angela Merkel, care datează din 2001, deși nu sunt interviuri oficiale, m-au ajutat să mă familiarizez mai bine cu ea și să o înțeleg.
Dat fiind că mi-am petrecut copilăria în Ungaria, un satelit din blocul estic, la fel ca Germania de Est de unde provine Merkel, felul în care am fost crescută m-a ajutat să o înțeleg și, mai cu seamă, să-i înțeleg atitudinea deosebit de rezervată în public, consecință a copilăriei și tinereții petrecute într-un stat polițienesc. Abia după ce întregul edificiu fals al Imperiului Sovietic s-a prăbușit, Merkel și-a început viața de politician. Când s-a ivit prilejul de a se pune în slujba

celorlalți și de a face bine, așa cum o cere credința ei luterană, ea a profitat. Totuși, după cum vom vedea, motivele sale în această privință au fost complexe, la fel ca personalitatea sa. A căutat și a trăit viața aventuroasă și plină de provocări intelectuale pe care și-a dorit-o în cei treizeci și cinci de ani cât s-a aflat în spatele Zidului.

În capelă, pastorul Fichtmuller se apleacă spre cancelar. „Vă deranjează să fiți numită și acum fiica pastorului? La această vârstă?“, o întreabă el.
Cea mai puternică femeie din lume răspunde fără ezitare: „Deloc. Asta și sunt“.

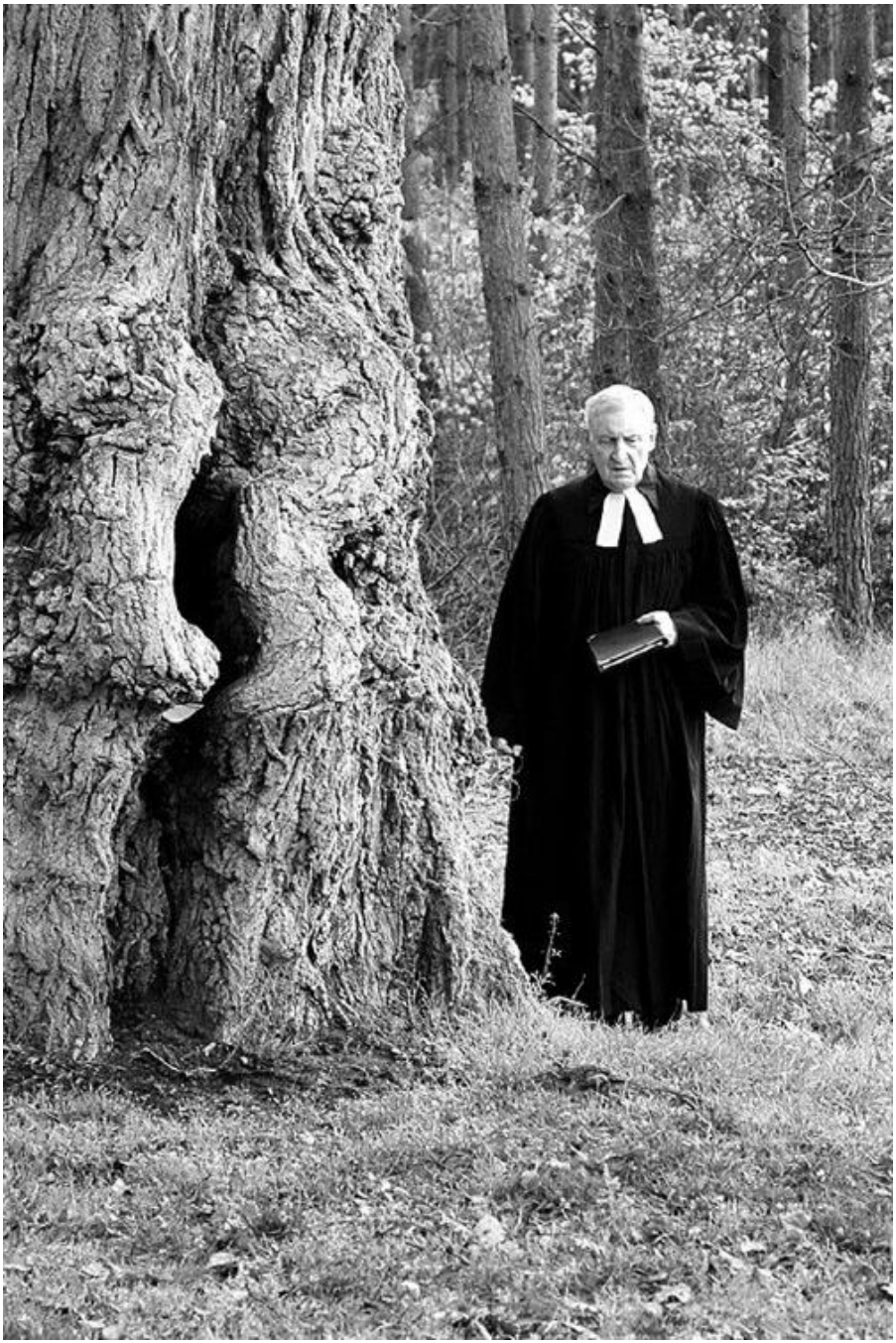

Tatăl Angelei Merkel, pastorul Horst Kasner – aici în pădurile de lângă Templin, unde a crescut viitorul cancelar –, s-a mutat împreună cu familia din Germania de Vest în Germania de Est la scurt timp după nașterea fiicei sale, răspunzând la apelul Bisericii Luterane de a predica în statul comunist ateu. Cunoscut drept un om aspru, care era prea conciliant cu regimul, Angela a învățat de la el rigoarea logică.

Capitolul 1. Împotriva curentului

„În viață nu trebuie să ne temem de nici un lucru, trebuie doar să îl înțelegem.“

Marie Curie
(1867–1934)

Pastorul Horst Kasner a ratat nașterea primului său copil. În acea zi, 17 iulie 1954, conducea o dubă plină cu mobilierul familiei într-un cătun îndepărtat din Germania de Est, unde avea să înceapă viața ca preot.

„Doar comuniștii sau idioții merg de bunăvoie în Est“, i-au spus lui Kasner vest-germanii care l-au ajutat la mutat. Înalt de peste 1,80 de metri, bărbatul cu trăsături aspre, în vârstă de douăzeci și opt de ani, a fost unul dintre puținii care au răspuns la apelul episcopului de Hamburg, Hans-Otto Wölber, de a sluji în zona sovietică defavorizată. „Aș fi mers oriunde pentru a propovădui Cuvântul Domnului“, a spus Kasner mai târziu.[1] El și soția sa, Herlind, o profesoară de engleză în vârstă de douăzeci și șase de ani, se căsătoriseră abia de un an. Horst o avertizase pe Herlind Jentzch, o femeie delicată, cu ochi albaștri, născută la Danzig, că va pune mereu pe primul loc datoria față de Biserică.[2] S-a ținut de cuvânt.

Kasner, născut Kazmierczak, cu tată polonez, dar crescut la Berlin, avea șapte ani când Adolf Hitler a venit la putere în 1933. Membru al Tineretului Hitlerist, organizație a Partidului Nazist, pe când era la liceu și recrutat de forțele armate naziste (Wehrmacht) la vârsta de optsprezece ani, se spune că ar fi fost capturat un an mai târziu de Aliați – deși detaliile acestui capitol din viața sa nu sunt disponibile pentru cercetători, în cazul în care mai există după atâtea decenii. După eliberare, Horst a studiat teologia la prestigioasa Universitate din Heidelberg și apoi la Hamburg. Și aceasta este totalitatea informațiilor din arhivele publice cu privire la istoricul tatălui Angelei Merkel.

Din fericire, aflăm mai multe din interviuri personale. Pentru acest preot auster și exigent, Angela nu a fost niciodată la fel de importantă precum credința sau enoriașii săi. Deși a acceptat acest lucru, fiica sa cea mai mare a tânjit după un tată mai prezent și mai încurajator. Kasner nu a fost niciodată întrutotul mulțumit de copila lui strălucită – cu siguranță nu și-a exprimat niciodată fățiș aprecierea –, însă Angela a încercat tot timpul să îi câștige sprijinul nemijlocit. Este evidentă legătura dintre dorința de a fi apreciată de tatăl său, nicicând întrutotul îndeplinită, și ambiția ei puternică de a reuși. Dar poate că

nici una dintre acțiunile lui Horst Kasner nu a avut o influență mai mare asupra dezvoltării timpurii a Angelei ca decizia sa de a părăsi siguranța relativă din Germania de Vest pentru a înfrunta pericolele și volatilitatea din Germania de Est, ocupată de sovietici.

Locul natal al Angelei Merkel, orașul portuar Hamburg, odinioară însuflețit, era o ruină carbonizată, de nerecunoscut, după ce bombardiere britanice și americane l-au făcut una cu pământul în 1943, ucigând patruzeci de mii de oameni. Germanii au inventat un cuvânt, Feuersturm („furtună de foc"), pentru a descrie devastarea orașului. Totuși, până la capitularea Germaniei pe 8 mai 1945, mii de supraviețuitori disperați – printre care și refugiați eliberați din lagărele de concentrare și cei care fugeau de nemiloasa Armată Roșie a Uniunii Sovietice – au fost atrași de ceea ce rămăsese din Hamburg, înghesuindu-se în clădiri distruse și în adăposturi improvizate.
Până în 1954, anul în care Angela Dorothea Kasner s-a născut la spitalul Barmbek, majoritatea ruinelor fuseseră înlăturate cu hărnicie de locuitori. Se putea circula din nou pe străzi, clădiri în reconstrucție erau acoperite de schele, iar viața începea treptat să-și reia ritmul de odinioară. Aliații, care bombardaseră orașul cu un deceniu în urmă, trimiteau acum milioane sub formă de ajutoare pentru reconstrucție. Hamburg era pe cale să devină centrul comercial, mediatic și artistic al Republicii Federale Germania, recuperându-și treptat statutul pe care îl deținuse în secolele XVI–XVII ca oraș imperial liber din Liga Hanseatică – o grupare pentru comerț maritim din zona baltică. Supraviețuitorii Feuersturm începeau din nou să întrevadă posibilitățile unei vieți decente. Dornice să îngroape trecutul sub moloz, mulțimile au luat cu asalt cârciumile din St. Pauli, cartierul plăcerilor, iar orașul s-a umplut de energie creativă, având o scenă muzicală și teatrală vibrantă, precum și o presă dinamică și îndrăzneață. Cei care participau la această renaștere își aminteau cu reticență de viața din timpul celui de-al Treilea Reich și în aceeași măsură de foștii lor concetățeni, blocați acum în Estul ocupat de sovietici.
În 1954 devenise clar că aceasta era situația din Republica Democrată Germania. Fondată în 1949, sub ocupație militară sovietică, a fost practic o copie a celorlalți „sateliți" conduși de Moscova (Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria, România și Albania), cu doar un singur partid politic legal, Partidul Comunist, care controla viața socială și politică. Cu un an înainte de nașterea Angelei, muncitorii est-germani au pornit o revoltă. La 16 iunie 1953, mii de muncitori din construcții și-au aruncat uneltele și au mărșăluit pe artera principală din Berlinul de Est, cerând salarii mai mari, condiții de

muncă mai bune și alegeri imparțiale. Drept răspuns, guvernul controlat de sovietici din Germania de Est a instaurat legea marțială, ucigând câteva sute de protestatari și stabilind un tipar brutal, care s-a repetat în Ungaria în 1956, în Cehoslovacia în 1968 și în Ucraina în 2014.
Violența și represiunea guvernului au transformat migrația constantă dinspre Germania de Est către Germania de Vest într-un potop uman. În acel an, cu șapte ani înainte ca zidul de la frontiera dintre cele două Germanii să oprească în final hemoragia, 331 000 de est-germani și-au abandonat casele și mijloacele de trai și s-au îndreptat spre Vest.
O familie germană a ales să călătorească în direcția opusă. La două luni după ce soțul ei a plecat din Hamburg pentru a se stabili în Germania de Est, Herlind Kasner, ducându-și fiica, pe Angela, într-un coș, a luat trenul și a călătorit trei ore până la Quitzow, în provincia Brandenburg, pentru a fi alături de soțul său. Contrastul dintre agitația revigorantă din Hamburg și viața austeră din acel orășel agricol a fost un șoc chiar și pentru pastorul ascetic și soția sa. În scurt timp, tânăra familie s-a mutat la Templin, un orășel aflat la aproximativ 145 de kilometri spre est, cuibărit într-o regiune cu lacuri limpezi și păduri de pini, desprins parcă dintr-un basm german. Aici a făcut primii pași Angela Kasner.
Angela a fost întrebată la un moment dat ce imagine îi vine în minte când aude cuvântul Heimat – un cuvânt german intraductibil, care sugerează nu numai noțiunea de casă, ci și locul de care simți că aparții. Ea a răspuns printr-o schiță verbală a zonei din jurul orașului Templin: „un lac, niște păduri și vaci, câte un bolovan ici și colo (…) pini și fân“. Acolo, cu foarte puține distracții și cu libertatea de a explora atât natura, cât și propria-i imaginație, tânăra Angela Merkel a învățat să se bazeze pe ea însăși. Chiar și astăzi, Merkel susține că locul în care preferă înainte de toate să se trezească este „acasă“. Templin.

Trenul de la Berlin la Templin traversează multe dintre cele mai sângeroase gări din timpul ultimului secol zbuciumat din istoria Germaniei, inclusiv Oranienburg, locul unuia dintre primele lagăre de concentrare naziste; Sachsenhausen, mai întâi lagăr de concentrare nazist, apoi sovietic; și Seelow, unde trupele lui Hitler și ale conducătorului rus Iosif Stalin s-au măcelărit reciproc până la sfârșitul cumplit al războiului. Semnele de circulație cu litere chirilice care indică și acum drumul spre Templin sunt o amintire incontestabilă a ocupației armatei sovietice. Solul din partea locului este încă toxic din cauza testelor cu armament efectuate la fosta bază militară rusă din apropiere. În copilăria Angelei, această liniște suprarealistă era

spulberată de mai multe ori pe zi de avioane sovietice care zburau la joasă altitudine.

Când ajunge la Templin, vizitatorul pătrunde într-un oraș pitoresc, cu străzi pietruite și clădiri din cărămidă roșie. Acesta este locul în care Merkel a crescut, a mers la școală și s-a căsătorit pentru prima dată – și a rămas orașul în care a locuit mama sa până a murit, în 2019. Ulterior, când a fost întrebată despre mutarea familiei sale, Herlind a explicat: „Am venit în calitate de creștini ca să ajutăm alți creștini. Unii merg în Africa. Deci, de ce nu am putea merge în cealaltă parte a țării noastre?“[3] Comparația dintre Germania de Est și Africa este revelatoare, sugerând cât de străin li se părea Estul comunist celor din Vest. Herlind a plătit scump mutarea lor în Est: fiind soție de pastor „burghez“, i s-a interzis să predea. Totuși, Angela nu își amintește ca mama ei să se fi plâns vreodată cu privire la mutarea familiei în zona ocupată de sovietici. De la bun început, Horst și Herlind Kasner i-au insuflat fiicei lor valorile sacrificiului și autodisciplinei.

Când membrii familiei Kasner au ajuns prima oară la Waldhof („curte cu pădure“ în limba germană) – un complex izolat de aproximativ treizeci de clădiri aparținând Bisericii Luterane – erau prea săraci încât să-și permită măcar un cărucior pentru micuța Angela. O ladă i-a servit drept pătuț viitoarei doamne cancelar. „Tatăl meu a fost nevoit să mulgă capre, iar mama a învățat de la o femeie în vârstă cum să facă supă de urzici“, avea să își amintească Merkel mai târziu.[4] Primul lucru pe care și-l amintește este că fugea de caii care galopau prin curtea lor. În acei ani, „părinții mei foloseau în comun o motocicletă mică pentru a se deplasa“, își amintește ea. Mai târziu, când Horst Kasner a devenit un pastor cunoscut, aprobat de stat – adică, atunci când a devenit clar că nu contesta legitimitatea statului comunist –, familiei i s-au acordat două automobile personale, un privilegiu rar într-un stat satelit sovietic.* Mulți dintre colegii săi pastori susțineau că era mult prea îngăduitor cu regimul malign. În ciuda privilegiilor acordate lui Kasner datorită importanței sale în Biserică, statutul său și al familiei sale era precar.[5] Potrivit unui raport oficial din 1994, țara lui Martin Luther a fost decreștinată sub conducerea Partidului Comunist, însă deprinderea de a naviga în astfel de ape tulburi a constituit o lecție utilă de dexteritate politică pentru viitorul cancelar.

În complexul Waldhof se afla unul dintre cele mai importante seminare din Germania de Est, unde Kasner a pregătit clerici. Viața de acolo era simplă: modestă, lipsită de lux. Atunci, ca și acum, parohia includea un adăpost pentru câteva sute de copii și adulți cu dizabilități fizice și de dezvoltare, care erau învățați meserii simple. Parte esențială a comunității parohiale, prezența lor – inclusiv la sărbătorile din familia Kasner – i s-a părut întotdeauna firească Angelei.

Vecinii încă în viață își amintesc că Horst Kasner era o figură

intimidantă și controversată, cunoscută dincolo de zona imediată. „Era un om aspru, care nu avea aerul unei fețe bisericești“, își amintea Ulrich Schöneich, prieten din copilărie al Angelei, un bărbat înalt, plin de viață, încă tânăr, care a fost primar al orașului Templin. Poate că pastorul Kasner nu a fost un cleric blând, dar Angela a învățat de la el rigoarea logică și claritatea argumentelor.

Kasner a întreținut un regim solicitant pentru Angela. „Totul trebuia să fie în perfectă ordine“, a explicat ea într-un interviu acordat la începutul carierei politice. Când a crescut, i-a fost greu să înțeleagă prioritățile tatălui ei. „Tatăl meu se pricepea să se adreseze oamenilor și să îi facă să vorbească. În copilărie chiar mă înfuria că arăta atât de multă înțelegere față de toți ceilalți. Dar dacă noi, copiii, greșeam cu ceva, reacția lui era complet diferită.“ Pentru Merkel, a fost deosebit de dureros să înțeleagă faptul că tatăl pe care îl iubea părea să folosească munca drept motiv pentru a sta departe de îndatoririle de familie. „Cel mai rău era când spunea că revine imediat, dar se întorcea după câteva ore“, își amintea ea. Uneori îl aștepta pe stradă, în fața casei, „foarte mult timp“.

Din fericire, în viața tinerei Angela Merkel au existat alți adulți care au avut timpul, răbdarea și căldura pe care nu i le-au oferit tatăl distant și mama ocupată. „Îmi amintesc de un grădinar, un bărbat voinic, mai în vârstă, care mi-a insuflat încredere și un calm ieșit din comun“, își amintea ea mult mai târziu.[6] „Am învățat de la el tot felul de lucruri despre viața practică. Am învățat cum să identific florile sau când este sezonul ciclamelor. De la el am învățat cum să vorbesc cu persoanele cu dizabilități mentale. El crea o atmosferă caldă și plină de încredere și mă lăsa să mănânc morcovi abia scoși din pământ. Acest om a trezit în mine legătura cu pământul și cu natura (…). Astăzi îmi dau seama cât de important este timpul; mai important decât bunurile.“

În acest mediu neprihănit, cu păduri și cu lacuri, Merkel și-a găsit treptat alinare în liniștea rurală. Mai târziu, unul dintre cei mai apropiați consilieri ai săi din Cancelarie a numit cutreierările lui Merkel în aceste păduri „grupul de reflecție personal“. Unul dintre cei mai vechi prieteni ai săi atribuie atitudinea pe care o numește „Merkel cea blândă“ acelor zile de început, petrecute departe de stresul și de zgomotul vieții urbane. Lui Merkel încă îi place liniștea și recunoaște că, „uneori, toată această vorbărie este o problemă pentru mine (…). Este important să nu trebuiască să spun nimic, dar să mă bucur de compania cuiva“. Alinarea pe care Angela Merkel o găsește în tăcere s-a dovedit utilă în cariera ei de politician și de negociator – când s-a folosit de tăcere pentru a-i tulbura pe adversari.

Anii senini ai copilăriei Angelei Kasner s-au încheiat brusc în dimineața de 13 august 1961. Cu două zile înainte, tatăl ei simțise că

nu este în regulă ceva. În timp ce familia se întorcea cu mașina din vacanța în Bavaria, pastorul a observat suluri mari de sârmă ghimpată stivuite într-o pădure de pini de-a lungul autostrăzii, pe când treceau din Germania de Vest în Germania de Est. Ce ciudat, i-a spus Kasner soției sale. Două zile mai târziu, familia Kasner era în drum spre biserică atunci când s-a anunțat știrea la radio. Acele suluri de sârmă ghimpată fuseseră folosite pentru a separa Germania de Est de Germania de Vest – și de restul Europei. Ulterior, Germania de Est a devenit un stat concentraționar. Jertfa lui Kasner pentru Dumnezeu și pentru Biserică lua brusc o altă dimensiune.

„Aveam șapte ani când mi-am văzut părinții complet neajutorați [pentru prima dată]. Nu aveau habar ce să facă sau să spună. Mama a plâns toată ziua“, își amintea Merkel.[7] „Am vrut să-i ajut, să-i înveselesc, dar nu a fost posibil.“ Herlind își dădea seama că, probabil, nu-și va mai putea vizita niciodată rudele de la Hamburg. Cel puțin familia soțului ei locuia în Berlinul de Est. Rudele de la Hamburg au fost separate de familia Kasner prin cele mai stricte controale de frontieră din Europa, care au amputat Germania de Vest de zona de Est.

Construirea Zidului Berlinului, lung de circa 112 kilometri (sau a barierei de protecție antifascistă, așa cum a fost numit oficial) și a zidului interior de graniță de-a lungul frontierei dintre cele două Germanii a fost un act disperat de salvare a Germaniei de Est comuniste. Cât timp granița fusese deschisă, până la două mii de germani trecuseră zilnic din Est în Vest. Acum exista o barieră de beton lată de peste un metru și înaltă de peste patru metri cu sârmă ghimpată deasupra, iar la sol, mine terestre, câini și gardieni cu arme automate au transformat frontiera dintre Berlinul de Est și Berlinul de Vest în cea mai periculoasă fâșie de pământ din Europa. În timpul nopții, proiectoarele descurajau orice evadare, cu excepția celor mai temerare. Ulterior, Merkel și-a numit țara în care și-a petrecut tinerețea un Lager, un cuvânt folosit în general pentru a descrie lagărele de concentrare.

Cu toate acestea, în refugiul de la Waldhof, viața tinerei Angela nu s-a schimbat semnificativ. Îi avea alături pe părinți și pe frații ei mai mici, Marcus (născut în 1957) și Irene (născută în 1964). Și avea acces la colecția vastă de cărți pe care părinții săi o aduseseră cu ei de la Hamburg; într-o țară închisă, acestea au devenit mijloacele sale de evadare pe când era copil. Chiar și înainte de anii adolescenței, era avidă să descopere lumi noi între copertele cărților. În timpul nopților lungi și întunecate din austerul Waldhof, Angela a devorat clasicii ruși, îndrăgostindu-se de cultura și limba ruse, o pasiune care a dăinuit pe tot parcursul vieții. „Rusa este o limbă frumoasă, plină de emoții, seamănă cumva cu muzica, dar este și puțin melancolică“,

remarca ea.[8] Însă nu a confundat niciodată scriitorii și poeții pătrunzători ai Rusiei – sau poporul rus – cu liderii sovietici.
Deși lui Herlind i s-a interzis să predea, ea și-a învățat fiica să se descurce în limba engleză, fapt ce a ajutat-o pe Angela ulterior, pe scena globală. Dar familia Kasner nu avea în casă multe cărți în engleză. În Germania de Est, citirea materialelor care nu se aflau pe lista aprobată de marxist-leniniști era controlată la fel de atent ca armele.** Singura publicație în engleză disponibilă pentru tânăra Angela era organul oficial al Partidului Comunist Britanic, The Morning Star, pe care îl lua când mergea în excursii la Berlin.
În liniștea casei parohiale, în timp ce citea biografiile marilor oameni de stat și cărturari europeni, Angela și-a găsit modelul în viață: Marie Curie, prima femeie care a câștigat nu doar unul, ci două Premii Nobel. Existau mai multe motive pentru care a îndrăgit-o pe această fiziciană. Se născuse în Polonia, la fel ca unul dintre bunicii lui Merkel. „Pe vremea lui Marie Curie, Polonia a fost divizată și ocupată de Rusia. Și noi am cunoscut ocupația rusă“, a menționat Merkel într-unul dintre primele sale interviuri.[9] Dar cel mai mult au impresionat-o împrejurările care au condus la descoperirea de către Curie a elementului radiu. „A făcut această descoperire pentru că era convinsă că avea o idee bună (…). Când crezi într-o idee – chiar dacă ești singur –, dacă urmărești această idee și înduri suișuri și coborâșuri, în cele din urmă îți vei atinge obiectivul, dacă ideea a fost corectă.“
Dornică de evadare și căutând un model de urmat, Angela a fost entuziasmată de tenacitatea și de triumful lui Marie Curie, mai cu seamă într-un domeniu afectat de discriminare de gen. „În viață nu trebuie să ne temem de nici un lucru. Trebuie doar să îl înțelegem“, a scris Curie, un sentiment care a impresionat-o profund pe tânăra Angela.
Nu doar activitatea științifică a lui Marie Curie i-a fost sursă de inspirație, ci și Biblia, care a însoțit-o constant în copilărie. Datorită predicilor de duminică ținute de tatăl ei în capela Sf. Gheorghe, o clădire din cărămidă roșie din Templin, copila a cunoscut personaje din Vechiul și Noul Testament, la fel cum alți copii știau protagoniști din basmele fraților Grimm. Tatăl lui Merkel încuraja gândirea riguroasă și critică cu privire la Dumnezeu – chiar într-o măsură pe care poate nu și-o propusese. Într-unul dintre primele sale interviuri, Angela a exprimat o perspectivă mai degrabă neobișnuită cu privire la viața de apoi și la mântuire, spunând: „Cred că această lume este limitată și finală, dar există ceva dincolo de ea, care face lumea suportabilă. Poate fi numit Dumnezeu sau altceva (…), dar mi se pare reconfortant că există Biserica. Faptul că ni se permite să păcătuim și să fim iertați îmi oferă o oarecare ușurare. Altfel, am înnebuni“. În Biblie, ea a găsit bogății nesfârșite, care au devenit o forță pentru ea

pe tot parcursul vieții.***
Credința lui Merkel este vitală pentru identitatea sa și pentru tot ce a realizat. Este foarte diferită de creștinismul doctrinar al tatălui ei. „Tratez credința cu prudență", a remarcat ea. „Pentru mine, religia aparține sferei personale. Îmi permite să mă iert pe mine și pe ceilalți și mă împiedică să fiu copleșită de responsabilitățile mele. Dacă aș fi atee, ar fi mai dificil să duc o povară atât de grea (…).
Cel mai dificil lucru și cel mai important este (…) dragostea. Dacă citești Biblia, Apocalipsa lui Ioan, [dragostea] nu înseamnă cuvinte sentimentale, ci mai degrabă fapte reale. Această iubire este necondiționată și neînfricată. Este slujire", a explicat ea în timpul unei convenții a Bisericii Protestante din 1995, în cea mai explicită declarație a viziunii sale asupra lumii, care i-a călăuzit viața personală și politică.[11] Faptele au mai multă greutate decât vorbele, iar a-ți demonstra dragostea înseamnă mai puțin să atingi un anumit scop și mai degrabă să încerci cu stăruință și neclintire. Acesta a fost crezul Angelei Merkel.
Zece ani mai târziu, într-un alt discurs la o convenție a Bisericii Protestante, referitor la credința sa, Merkel a menționat cunoașterea de sine și încrederea în sine ca esențiale atât pentru a oferi, cât și pentru a primi dragoste, insistând: „În primul rând, ești capabil să iubești doar dacă te iubești pe tine însuți, dacă crezi în tine, dacă te cunoști pe tine însuți. Abia atunci te poți apropia de celălalt. (…) Iubirea poate veni numai dacă știi clar cine ești". Această conștientizare de sine ar duce și la recunoașterea faptului că „Fac parte din istorie; îmi este permis să greșesc și voi greși". O astfel de acceptare de sine explică în mare măsură calmul său și în condiții de maximă presiune.
În multe privințe, credința lui Merkel își are rădăcinile în relația cu persoanele cu dizabilități de la Waldhof. În același discurs din 2005, Merkel a citat din Maleahi 2.17, spunând: „Maleahi vede violența din societate împotriva celor slabi, a celor care se află la marginea societății, împotriva lucrătorilor cu ziua, văduvelor și orfanilor tratați pe nedrept. Maleahi spune că acest lucru este inacceptabil; este opusul poruncilor lui Dumnezeu (…). Membrii cei mai vulnerabili ai societății nu trebuie nedreptățiți. Trebuie să ne concentrăm atenția asupra lor".[12] Un deceniu mai târziu, ea a pus aceste cuvinte în practică și a permis ca un milion de persoane „de la marginea societății" – refugiați din calea violențelor din Orientul Mijlociu – să vină în Germania. Cei care îi cunoșteau convingerile personale nu au fost deloc surprinși.
Pentru a-și atinge scopul de a se pune în slujba celorlalți, Merkel și-a dat seama de la început că va avea nevoie de putere, pe care nu a considerat-o niciodată un cuvânt ofensator. Așa cum a explicat:

„Puterea în sine nu este nimic rău. Este necesară. Puterea înseamnă «a înfăptui» – a face ceva. Dacă vreau să fac ceva, am nevoie de instrumentele potrivite, adică de sprijinul unui grup (…). Opusul puterii este neputința. La ce folosește o idee bună dacă nu o pot pune în practică?“[13] Este cel puțin neobișnuit ca un politician, bărbat sau femeie, să expună o perspectivă atât de explicită asupra puterii – și asupra nevoii sale de putere.

A început să-și exercite puterea devreme. Prietenul din copilărie, Ulrich Schöneich, a descris-o drept „lider de la bun început. Dacă trebuia organizat ceva, ea se ocupa de acest lucru“. După ce își termina rapid temele, „îi ajutam pe alții la temele lor“, a spus ea mai târziu. Și îi plăcea să fie pregătită. „Începeam să mă gândesc la ce cadouri să cumpăr cu două luni înainte de Crăciun. Era foarte important pentru mine să-mi organizez viața și să evit haosul.“

Chiar și în copilărie, ea a manifestat o precauție înnăscută și nevoia de control. Cel mai bun exemplu în acest sens este povestea pe care prietenii ei o spun despre Angela pe trambulină. Era în clasa a III-a și profesorul încerca să o convingă să sară, în râsetele și ironiile colegilor de clasă. Fetița de nouă ani a urcat cele douăsprezece trepte până la platforma de zece metri – apoi a încremenit. Apa părea foarte departe. Totuși, nu a renunțat; în schimb, timp de patruzeci și cinci de minute, s-a plimbat înainte și înapoi pe trambulină, de parcă ar fi calculat avantajele și dezavantajele. În final, chiar când a sunat clopoțelul, Angela a plonjat în apă.

Nivelul concesiilor – cât de îngăduitor să fii cu un sistem malign pentru a supraviețui – era o chestiune pe care Angela nu o putea evita în Germania de Est. Nici o țară din afara Uniunii Sovietice nu a avut mai multe trupe rusești pe teritoriul său decât Germania de Est: aproximativ 380 000 de soldați și 180 000 de civili au ocupat țara până în 1991. În timp, ocupanții ruși cu care vorbise pe străzile din Templin, precum și colaboratorii lor germani au devenit o sursă de frustrare și chiar de furie. Mai târziu, Merkel a povestit că în fiecare zi, când ajungea acasă de la școală: „trebuia să vorbesc despre asta cu mama mea, ca să mă descarc“[14]. În afară de zid, Angela întâlnea tot mai multe obstacole invizibile. „Nu îți era îngăduit niciodată să te provoci cu adevărat, să vezi cât de departe poți merge“, și-a amintit ea. Mediul de proveniență – burghez sau proletar – juca rolul cel mai important în privința șanselor viitoare.**** Totuși, în ciuda frustrării crescânde, ea și-a făcut o promisiune: „Mi-am spus că, dacă nu voi mai suporta să trăiesc aici, nu voi accepta să îmi distrug viața. Dacă nu voi mai putea suporta, voi ajunge cumva în Vest“*****.

Era periculos să ieși în evidență, așa că a învățat să nu atragă atenția

asupra ei. În fotografiile de grup din această perioadă, Angela, cu breton drept, într-un pulover lălâu, zâmbește din rândul din spate. Dar a fost prima din școala ei care a purtat acel simbol vestimentar al Vestului decadent: blugi de contrabandă, primiți de la rudele ei din Hamburg. Însă a aflat în scurt timp că și o pereche de pantaloni îți putea face probleme. Directorul școlii îi trimitea din când în când acasă pe copii pentru că purtau blugi și le spunea elevilor: „Alegeți-vă haine potrivite pentru clasa muncitoare și țărani".

Cu toate acestea, oamenii nu au remarcat felul în care se îmbrăca Angela Kasner, ci inteligența ei. „Am cunoscut-o pe când era o fată slăbuță de doisprezece ani", și-a amintit Erika Benn, profesoara de rusă a lui Merkel. „Astăzi am numi-o «foarte înzestrată». Era extrem de motivată, nu făcea niciodată greșeli de gramatică rusă și a obținut cel mai bun punctaj la Olimpiadele regionale de limbi străine, apoi a câștigat etapa națională." Benn, fostă membră a Partidului Comunist, a declarat că singura problemă pe care a avut-o cu eleva sa strălucită era faptul că Merkel nu avea prezență scenică. „Nu zâmbea niciodată! Nu încerca niciodată să te farmece. «Contact vizual!» Așa îi șopteam când își pleca privirea spre pantofi."

Drept recompensă pentru câștigarea Olimpiadei de limba rusă, tânăra de cincisprezece ani a fost trimisă în prima ei călătorie într-o țară străină – la Moscova. Cea mai vie amintire a lui Merkel despre această călătorie este cumpărarea primului său disc cu muzică din Vest, deși nu mai știe sigur dacă era un album al celor de la The Beatles sau de la The Rolling Stones. (Dintre sateliții sovietici, Germania de Est a fost cea mai strictă și aici a existat cel mai riguros control împotriva influențelor culturale și politice „imperialiste", adică occidentale.)

Era cu totul neobișnuit ca un copil de cleric să fie admis la un liceu teoretic în loc de o școală tehnică. Și, cu toate că Merkel era o elevă de 10, a fost rareori lăudată sau recompensată de profesorii ei. De fapt, profesoara ei de rusă a fost mustrată pentru premiile câștigate de Angela: „La una dintre adunările Partidului Comunist de la școală", își amintește Benn, „un oficial al partidului a spus batjocoritor: «Nu este atât de greu să obții rezultate cu niște copii de burghezi! Trebuie să promovăm copiii muncitorilor și ai țăranilor!»" Păcatul Angelei a fost întotdeauna tatăl ei așa-zis burghez, care, deși era departe de a fi disident, era totuși un pastor luteran într-un stat ateu și, drept urmare, suspect. „A trebuit să fiu întotdeauna mai bună decât ceilalți din clasă", își amintea Merkel.

Deși era o elevă strălucită, Angela își dorea să fie acceptată de colegii săi, așa că s-a alăturat Tinerilor Pionieri, un fel de organizație pregătitoare precomunistă. Așa cum recunoaște chiar ea, motivația lui Merkel de a se alătura organizației a fost „șaptezeci la sută oportunism". Voia o viață socială; voia să fie inclusă în grup. Astfel,

Angela a învățat să facă slalom între lumi cântând imnuri luterane în biserică și prefăcându-se că îi aduce laude lui Vladimir Lenin la școală. „Erau oameni pe care uneori chiar îi invidiam pentru că pur și simplu puteau să creadă. Nu își puneau întrebări, nu se îndoiau, ci doar respectau regulile“, a recunoscut ea.[15]

Chiar în perioada în care învăța teoria marxist-leninistă, care prezicea optimist triumful inevitabil al proletariatului, Merkel urmărea în secret viața politică din jumătatea interzisă a Germaniei. „În 1969, m-am furișat în toaleta fetelor cu radioul meu cu tranzistoare și am ascultat dezbaterile care au precedat alegerea președintelui vest-german“, și-a amintit ea. „M-a impresionat cât de interesante puteau fi trei tururi de scrutin!“ Grație tatălui ei, Angela a cumpărat în același an un exemplar rar al eseului scris de fizicianul nuclear Andrei Saharov, în care disidentul sovietic contesta cursa periculoasă și costisitoare a înarmărilor dusă de Moscova. Când Merkel a fost surprinsă cu o astfel de lectură interzisă, pastorul Kasner a fost chemat imediat la audieri de Stasi. A refuzat să-și dezvăluie sursa, dar episodul i-a amintit că nici pastorii „prietenoși“ cu statul nu erau imuni în fața aparatului terorii.

Ulrich Schöneich și alții considerau că tatăl Angelei, pe care mulți îl numeau Rote Kasner – Kasner cel Roșu –, era mult prea îngăduitor cu regimul. Chiar și când propovăduia Evanghelia, pastorul nu respingea categoric intruziunile și reglementările statului în ce privește Biserica. „A fost o vreme când oameni ca tatăl Angelei credeau că și comuniștii, și creștinii au același scop“, mi-a spus Lothar de Maizière, un membru activ al Bisericii Luterane din Germania de Est. „Toți credeau în ființa umană binevoitoare.“ Și astfel, au încercat să găsească un punct comun. „Nu vrem să fim o biserică împotriva socialismului. Nu vrem să fim o biserică în favoarea socialismului. Vrem să fim creștini în cadrul acestui sistem și să coexistăm pașnic cu statul“, a explicat de Maizière. „Această formulă a fost inventată de tatăl Angelei Merkel.“

La zeci de ani de la căderea Zidului, există oameni ale căror amintiri despre pastorul Kasner sunt încă vii și dureroase. Clericul Reiner Epplemann este unul dintre ei. Ca pastor disident în Germania de Est în anii 1980, Epplemann a fost ținta a trei tentative de asasinat eșuate ale Stasi. L-a cunoscut pe pastorul Kasner la seminarul de la Templin când tocmai își încheia studiile teologice. „Am fost șocat de atitudinea lui Kasner“, și-a amintit el în timpul lungului nostru interviu de la Berlin, din toamna lui 2017. Horst trebuia să îi călăuzească pe noii pastori în etapele finale ale pregătirii teologice, dar, potrivit lui Epplemann, părea convins că în Germania socialistă „nu există exploatare“ și că era cu adevărat mai bună decât Germania capitalistă. „El ne-a spus clar acest lucru, nouă pastorilor, și nu doar o dată. Era arogant și critic la adresa Bisericii Protestante, deși instituția făcea tot

ce putea sub o presiune mare.“ Kasner i-a mai spus lui Epplemann că, în opinia lui, nu vor mai exista pastori în Germania de Est pentru multă vreme.
„Imaginați-vă“, a spus Epplemann, „cincisprezece tineri care urmează acest colegiu pastoral, așteptând să fie trimiși la prima lor parohie undeva în Est. Dintr-odată, Kasner ne spune: «Nu veți fi pastori într-o parohie, deoarece numărul pastorilor din Est va continua să scadă. Biserica nu își va mai permite să vă țină. Veți avea nevoie de locuri de muncă normale, de la nouă la cinci, de luni până vineri, iar sâmbăta și duminica vă veți îngriji de biserică.» Vă puteți imagina cât de demoralizați am fost.“ Felul în care Kasner amesteca ideologia politică și cea religioasă i-a displăcut lui Epplemann – iar comportamentul acestuia i se părea uneori ipocrit. „Mi s-a părut îngrozitor modul în care lega credința și politica. Și faptul că nu voia să vadă cât sufereau părinții și copiii protestanți din Germania de Est (…). A refuzat să recunoască faptul că erau pedepsiți pentru că erau creștini! Kasner credea că noi toți, chiar și pastorii creștini, trebuie să devenim «socialiști dezvoltați».“
Oare Kasner a regretat decizia de a se muta în Est când a fost nevoit să accepte și chiar să promoveze planul Stasi de a-i desființa pe pastori. În orice caz, tatăl Angelei s-a agățat de speranța că o versiune a idealului său socialist va supraviețui – chiar și când dovezi contrare începeau să se adune.
Merkel nu a criticat public niciodată vederile politice ale tatălui ei. „Tatăl meu a încercat să modeleze o biserică pentru a corespunde nevoilor oamenilor din Est“, a spus ea, comparând convingerile acestuia cu cele ale teologilor eliberării din America Latină. Însă loialitatea afișată public nu însemna că Angela era de acord cu el în privat. Ea și-a amintit una dintre primele certuri „despre măsura în care proprietatea ar trebui să fie comună, garantând totuși că rămâne suficientă responsabilitate individuală“. Câțiva ani mai târziu, pastorul a afirmat că fiica lui s-a îndepărtat devreme de el, comentând cu oarecare amărăciune: „Ea face întotdeauna ce vrea“.
Anul 1968 a însemnat altă lovitură dură la adresa versiunii idealizate a socialismului îmbrățișate de Kasner – un eveniment care i-a lăsat o impresie profundă Angelei, pe atunci în vârstă de paisprezece ani. A fost anul Primăverii de la Praga, o perioadă de liberalizare politică și de proteste de masă în Republica Socialistă Cehoslovacia. Libertățile acordate includeau relaxarea restricțiilor din mass-media, libertatea de exprimare și călătoriile, din ianuarie până în august 1968. „Îmi aduc bine aminte de sentimentul de optimism și de nou început“, reflecta ea mulți ani mai târziu. „Am fost în vacanță în Munții Pec´ din Cehoslovacia. Toată lumea era încântată. Apoi părinții mei au mers două zile la Praga pentru a vedea ce se întâmplă în Piața Venceslau“,

locul protestelor antiguvernamentale. „S-au întors optimiști, sperând că lucrurile din tabăra socialistă se vor schimba și că va exista deschidere în cele din urmă (…), și că ceea ce se întâmpla în Cehoslovacia s-ar putea întâmpla și în Germania de Est. Îmi amintesc că am fost sceptică privitor la ideea că socialismul însuși ar putea fi reformat.“[16]

Pe 21 august, Merkel se întorsese din vacanța petrecută la munte în Cehia și era în vizită la bunica sa în Berlinul de Est. „Îmi amintesc că mă aflam în bucătărie în dimineața în care s-a anunțat la radio: trupe rusești au intrat în Praga.“ Cinci sute de mii de soldați din celelalte republici socialiste – Polonia, Bulgaria, Ungaria și, cel mai dureros pentru tânăra Angela, Germania de Est – s-au revărsat peste granița cehă și au zdrobit Primăvara de la Praga. „A fost o lovitură puternică. Mi-a fost rușine și am fost foarte tristă“, și-a amintit Merkel. Când tancurile rusești au zdrobit mișcarea de reformă a Ucrainei în 2014, Merkel a reacționat mai rapid și mai puternic decât ceilalți șefi de stat, brutalitatea declanșând fără îndoială amintirea acelei zile din vara anului 1968, când stătea în bucătăria bunicii sale, ascultând știrile de la Praga.

După ce sovieticii au înăbușit experimentul liberal de „socialism cu față umană“ al Cehoslovaciei, așa cum a fost supranumită Primăvara de la Praga de liderii săi, în special de Alexander Dubcˇek, șeful Comitetului Central al Partidului Comunist, pastorului Kasner i-a fost tot mai greu să își facă iluzii cu privire la adevărata natură a regimului din Germania de Est. Cu toate acestea, Kasner nu a renunțat niciodată la visul său de socialism „uman“ și nu a acceptat niciodată pe deplin capitalismul. La mult timp după unificarea Germaniei – pe când fiica sa era o stea în ascensiune în statul capitalist –, el se plângea că „[pentru capitaliști] contează doar banii; ca producătorii să obțină profituri, iar consumatorii să cumpere și să tot cumpere mai mult decât au nevoie. Economia de piață ni se impune cu forța și nu trebuie pusă la îndoială. Totul se transformă într-o «piață», chiar natura însăși“.

După ce a terminat ultimul an la gimnaziul din Templin cu cele mai mari note la matematică, fizică și rusă, Angelei aproape că i-a fost interzis să absolve. Iar motivul a fost o simplă farsă pusă la cale de adolescenți.[17] Obligați să își declare dragostea față de marxism-leninism printr-o scenetă despre triumful acestuia în lume, Merkel și câțiva colegi de clasă au decis să își exprime solidaritatea nu numai față de Viet Congul comunist (pe atunci inamicul SUA din Asia de Sud-Est și, prin urmare, o alegere potrivită), ci și față de poporul din Mozambic, aflat în război împotriva colonizatorilor portughezi.

Această alegere a fost mai problematică, fiindcă lupta de acolo nu era strict prosovietică. Și, mai rău, grupul lui Merkel și-a încheiat sceneta cântând cu însuflețire „Internaționala“, imnul oficial al mișcării comuniste, în engleză, „limba imperialiștilor“. Pentru aceste abateri, Partidul Comunist a intenționat să nu-i acorde diploma uneia dintre cele mai strălucite absolvente din gimnaziu – de fapt, din întreaga regiune –, care fusese acceptată la renumita Universitate din Leipzig (redenumită în 1953 Universitatea Karl Marx).
Disperat de consecințele rarului act de rebeliune al fiicei sale, tatăl lui Merkel l-a contactat pe episcop, care a rugat autoritățile statului să arate îngăduință față de studenta promițătoare și de colegii ei de clasă. Fiica lui Kasner a fost iertată, dar a învățat încă o lecție despre brutalitatea unui stat dispus să năruiască un posibil viitor strălucit pentru o năzbâtie inofensivă.

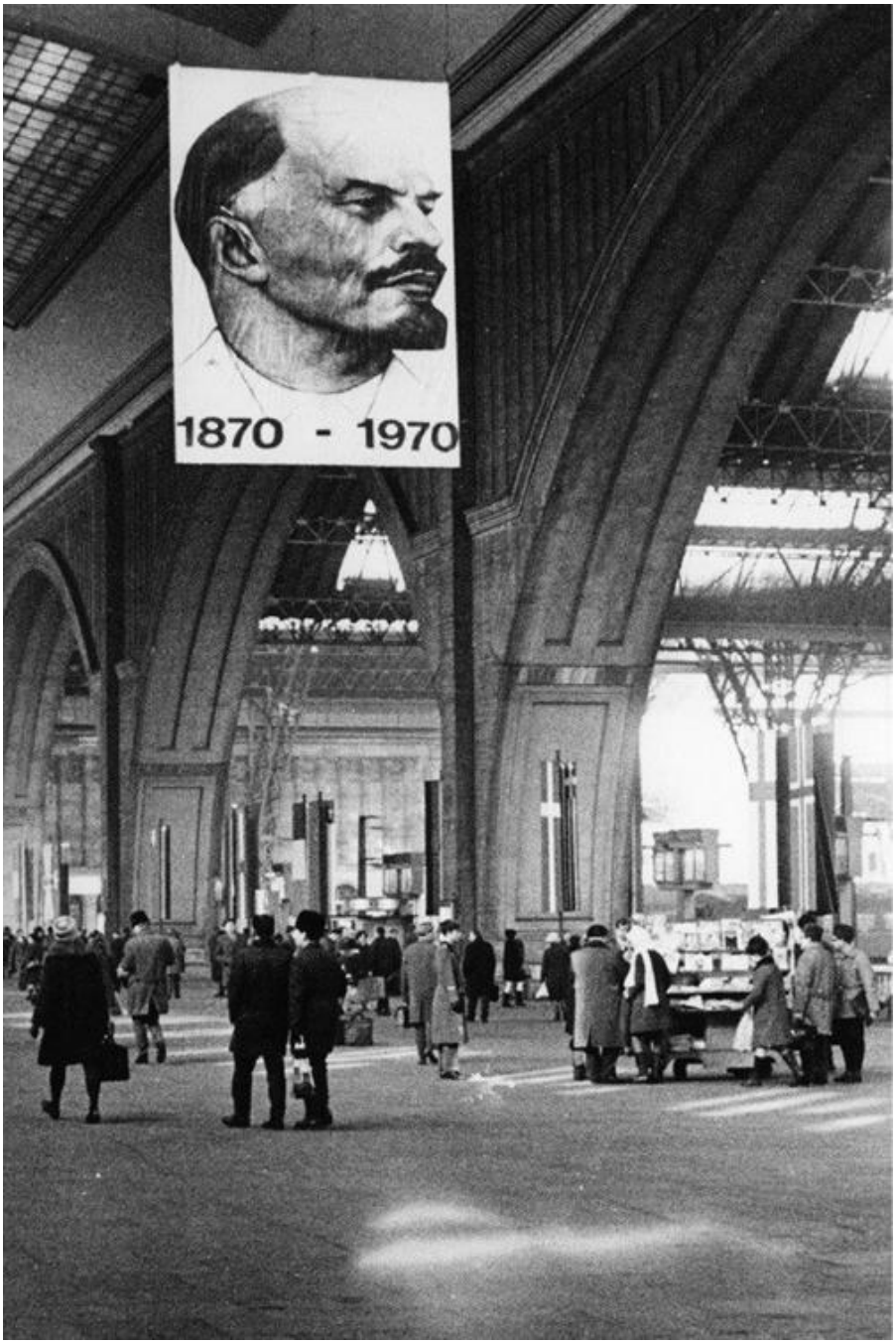

Angela Merkel, în vârstă de nouăsprezece ani, a ajuns în această gară somptuoasă – unde a întâmpinat-o portretul lui Vladimir Lenin – în toamna anului 1973, când și-a început studiile de fizică la renumita Universitate din Leipzig. Era prima dată pe cont propriu și s-a dovedit o studentă prudentă politic, dar puternic motivată și chiar strălucitoare.

Crescute în Ungaria, sora mea și cu mine am frecventat slujba catolică în fiecare duminică, la biserica din cartier, dar călugărița care venea la noi acasă ca să ne catehizeze nu avea voie să poarte veșmântul religios. Cu siguranță nu era un avantaj să fii creștin practicant în epocă. Erai etichetat drept burghez, una dintre infracțiunile pentru care părinții mei, jurnaliști, au fost arestați la începutul anului 1955 și acuzați pe nedrept că ar fi fost spioni americani.

Când am trecut din Berlinul de Vest în cel de Est în calitate de corespondent de presă la sfârșitul anilor 1970, îmi amintesc că am fost întrebată de agenții de securitate de la frontieră: „Marfă de contrabandă, arme sau ziare?“

La începuturile carierei politice, Merkel a lăsat uneori limbajul biblic să se strecoare în discursul său. De exemplu, la 17 ianuarie 2001, ea l-a îndemnat pe ministrul de externe de atunci, Joschka Fischer, să „se căiască“ pentru că aruncase cu o piatră într-un polițist pe când era student radical în 1968. A fost o greșeală pe care nu a repetat-o ca politician mai experimentat.

La fel și atitudinea ta și a familiei tale față de statul atotputernic. Părinții mei au fost considerați „dușmani ai statului“ din pricina atitudinii lor neprietenoase față de Ungaria comunistă; ca urmare, nu aș fi putut să urmez o educație academică acolo, ci doar una tehnică.

„Plecarea în Occident“ necesita o planificare extraordinară, un curaj deosebit, de obicei bani pentru a plăti „ghizi“ și, desigur, noroc. Șansele unei evadări reușite erau extrem de slabe. De-a lungul copilăriei petrecute în Ungaria, părinții mei au încercat diferite căi de evadare din spatele Cortinei de Fier; toate au eșuat din diverse motive: trădare internă, vreme rea, cădere a unui copil. (Copilul acela eram eu.)

Capitolul 2 . Leipzig – pe cont propriu

„Trebuie să pară democratic, dar noi să controlăm totul.“

Walter Ulbricht
, prim-secretar al Partidului Socialist din Germania de Est între 1950–1971

Toamna anului 1973, când Angela Kasner, în vârstă de nouăsprezece ani, a plecat la Universitatea din Leipzig, a fost o perioadă sumbră pentru Germania de Est. Comuniștii care susținuseră fățiș Primăvara de la Praga erau în continuare închiși sau fuseseră excluși din Partidul Comunist. Deși președintele american Richard Nixon făcuse o vizită spectaculoasă în China cu doar un an înainte, la Kremlin, bătrânul președinte Leonid Brejnev nu era interesat să-l determine pe Walter Ulbricht din Germania de Est să se îndepărteze de linia stalinismului dur. Populația s-a retras mai mult într-o acceptare posacă a lucrurilor așa cum sunt.
După contrele sale cu statul atotvăzător, Merkel a evadat în ținutul mai sigur al științei. „Am ales fizica pentru că voiam să înțeleg teoria relativității a lui Einstein și pentru că nici măcar Germania de Est nu era capabilă să suspende aritmetica de bază și legile naturii“, a spus ea mai târziu.[1] De ce să studieze științele umaniste când, în ciuda Premiului Nobel pentru literatură care îi fusese decernat recent autorului german Heinrich Böll, „trebuia să ceri permisiunea de a citi Opiniile unui clovn de Böll și nu puteai face rost de cărți sau de ziare străine“, își amintește Merkel. Scopul ei era să obțină un doctorat în fizică. A ales Universitatea din Leipzig nu doar datorită prestigiului acesteia și faptului că se număra printre marile temple ale științei din Germania, ci și pentru că se afla la 270 de kilometri depărtare de Templin. Era timpul să reușească pe cont propriu. „Am vrut să scap, să plec din acest orășel“, a explicat Merkel.[2] Fără îndoială, ea își dorea să se afle și la o oarecare depărtare de tatăl ei imposibil de mulțumit și de soția lui mereu loială.
Când a coborât din trenul Templin–Leipzig, Merkel a ajuns în Gara Centrală, cu tavanul său înalt și boltit, una dintre gările grandioase ale Europei – o rămășiță a epocii de aur a călătoriilor cu trenul. Portrete uriașe ale eroilor comuniști – Marx, Lenin, Ulbricht – au întâmpinat-o pe tânăra de nouăsprezece ani. Totuși, nici măcar propaganda nu putea diminua măreția acestui oraș. Leipzig se mândrea cu istoria sa și încă păstra câte ceva din stilul internațional. Acolo au studiat sau au

locuit compozitorul Johann Sebastian Bach, poetul Friedrich von Schiller, dramaturgul Johann Wolfgang von Goethe și artistul Max Beckmann. Mai mult, ca gazdă a Târgului de la Leipzig anual și a unei universități cu faimă, orașul era, după standardele unui stat satelit, un loc plin de viață.

Merkel a luat tramvaiul spre Piața Karl Marx (care astăzi și-a recăpătat denumirea anterioară, Augustusplatz) pentru a se înscrie la cursuri la sediul administrativ al universității, o clădire impersonală din beton. Angela a fost cu siguranță emoționată când a pășit prima dată pe coridoarele austere pentru a-și lua locul în amfiteatre și în săli de seminare care cunoscuseră puține schimbări de când filosoful Friedrich Nietzsche, compozitorul Richard Wagner și câștigătorii Premiului Nobel, fizicienii Werner Heisenberg și Gustav Hertz, trecuseră pe acolo.

Printre cei șaptezeci de boboci din programul de fizică de la Leipzig se numărau doar șapte femei, inclusiv Merkel. „A fost prima femeie de la cursul meu“, își amintea profesorul ei de termodinamică, Reinhold Haberlandt. Un bărbat înalt și grav, acum trecut de optzeci de ani, are amintiri vii despre studenta lui, patru decenii mai târziu – în ciuda eforturilor sale de a nu se face remarcată la curs. „Angela era foarte rezervată și se exprima cu precizie când vorbea. Erau optzeci de studenți în sala mea de curs, iar Angela vorbea doar când era întrebată“, a spus Haberlandt. Dar era genială. „Când vorbea la curs“, își amintește colegul ei de clasă, Frank Mieszkalski, „era ca și cum ea și profesorul vorbeau o limbă proprie, străină pentru noi ceilalți. Cred că are câteva legături neuronale în plus.“

Într-o seară, la clubul studenților din subsolul universității, Mieszkalski a invitat-o pe Angela la dans. Așa cum mi-a spus mulți ani mai târziu:

„Părea încântată – până când i-am dezvăluit adevăratul motiv. Aveam nevoie de ajutorul ei ca să mă pregătesc pentru examenele care se apropiau, la un curs precursor al IT [tehnologia informației]. Participasem la primul curs, dar apoi chiulisem tot semestrul. S-a arătat puțin dezamăgită, dar numai o clipă. Apoi a trecut peste asta și ne-am așezat, iar eu am luat notițe în timp ce ea a făcut rezumatul unui întreg semestru. Avea o memorie uimitoare. Gândirea sa este foarte bine structurată și organizată. Avea totul în minte!“ Mieszkalski a luat examenul. Angela a primit o singură notă slabă ca studentă. S-a întâmplat la cursul obligatoriu de marxism-leninism, la care Merkel a primit cea mai mică notă de trecere posibilă: genugend, adică suficient.

Statul comunist punea piedici chiar și studiului științelor. „Nu aveam voie să citim studii științifice în engleză; era periculos să faci așa ceva“, își amintește profesorul Haberlandt. „Trebuia să traducem toate

materialele din engleză în rusă. Abia atunci ne era permis să le citim, ca și cum, dacă le-am fi citit în engleză, ne-am fi infectat cu un fel de virus. Ce risipă uriașă de efort uman!“, a spus el clătinând din cap. Când l-am rugat să comenteze decizia extraordinară a studentei sale de a trece de la știință la politică, el mi-a răspuns: „Ar fi fost un bun om de știință. Dar oameni de știință buni sunt mulți. Politicieni buni sunt foarte puțini“.

Coordonatorul disertației lui Merkel, Ralf Der, profesor de neuroinformatică și robotică, și-a amintit primele impresii despre celebra sa studentă: „tânără, deschisă, plină de viață, tunsă scurt. Mi-a plăcut imediat“. Cei doi s-au împrietenit curând, iar în 1980 au scris împreună o lucrare intitulată „Despre influența corelațiilor spațiale asupra vitezei reacțiilor chimice în sisteme dense“. Totuși, potrivit lui Der, calitatea memorabilă a lui Merkel nu era direct legată de realizările sale academice. „Părea să aibă o viață interioară puternică“, a spus el, „Asta ne-a impresionat pe toți.“

„Îmi amintesc că am întrebat-o odată“, a povestit Mieszkalski, „cum împacă ea credința creștină – știam cu toții că este fiică de pastor – cu faptul că e om de știință. Angela a spus: «Pentru mine, Dumnezeu înseamnă să duci o existență etică». A spus că scopul ei era să îmbine etica creștină și știința.“

Slalomul între Biserică și stat, între gândire independentă și dogmă marxist-leninistă necesita finețe mentală și emoțională. Merkel era o supraviețuitoare ageră, reușind să fie atât o luterană credincioasă, cât și membră a Tineretului Comunist. Nu avea de gând să-și pericliteze viitorul criticând vreuna dintre părți. Reușise să stăpânească arta complicată a adaptării și compromisului – și învățase cât de important era să nu-și dezvăluie părerile.

Nu toți cei din cercul ei erau la fel de circumspecți. Printre prietenii săi de la Leipzig se număra un coleg fizician pe nume Reinhard Wulfert, care, spre deosebire de Merkel, se opunea fățiș regimului est-german. În 1982, la câțiva ani de la absolvire, el a participat la un marș tăcut pentru pace la Jena, un oraș din provincia Turingia. Manifestația a fost, desigur, supravegheată de agenți Stasi în uniformă, dar și în civil, iar la scurt timp după aceea Wulfert a fost arestat. La presiunea oamenilor de știință și a cadrelor universitare din întreaga lume, el a fost eliberat și în final a reușit să fugă în Occident. Mai târziu, când i-a scris Angelei, ea l-a rugat să pună capăt corespondenței, presupunând că și ea se afla sub supraveghere. Acțiunile îndrăznețe, dar riscante, ale lui Wulfert erau tocmai genul de comportament pe care Merkel nu și l-a permis niciodată.

În 1989, după căderea Zidului, Merkel și-a contactat vechiul prieten. Însă, de data aceasta, Wulfert, care locuia în Germania de Vest, a refuzat să reia prietenia.

Primul contact al lui Merkel cu economia de piață a avut loc pe când lucra ca barmaniță la uniunea studențească a universității. Specialitatea sa era un amestec de whisky și suc de cireșe, pe care îl vindea colegilor ca să facă bani, mergând cu tramvaiul în fiecare săptămână până în celălalt capăt al Leipzigului ca să cumpere cireșe la conservă și whisky ieftin. Colegii ei își amintesc că era o barmaniță veselă și pricepută – atentă cu banii. „Am fost întotdeauna genul de fată care mănâncă alunele și nu dansează“, a spus ea.[3] Nu o inspira nici selecția de melodii pop, un alt exemplu de control al statului. „Statul a impus o cotă precisă, de șaizeci la sută muzică est-germană și patruzeci la sută muzică occidentală la adunările studențești“, își amintea Merkel. Ea ar fi preferat să fie invers.

În primul an de studenție, Angela a făcut parte și din Club der Ungeküssten (Clubul celor Nesărutați sau CDU – ironic, inițialele viitorului ei partid politic). Bărbații nu erau deosebit de atrași de tânăra cu aspect mai degrabă androgin, cu pantaloni largi și ten fără machiaj, iar sentimentul era reciproc; de cele mai multe ori îi considera enervanți pe bărbați. „La cursuri, am preferat întotdeauna să colaborez cu femeile“, își amintește ea. „Când am început să folosim echipamente de laborator, bărbații s-au arătat imediat interesați de arzătoare și alte mașinării, dar eu m-am gândit mai întâi la experimentul meu. Între timp, bărbații puseseră stăpânire pe toate echipamentele și spărseseră multe componente.“

În cele din urmă, s-a îndrăgostit și Merkel. În 1974, la douăzeci de ani, l-a întâlnit pe Ulrich Merkel, un coleg din Leipzig, student la fizică, într-o călătorie pentru schimb de experiență la Moscova și Leningrad. Ulrich era „un tip obișnuit, un om pe care puteai conta la ananghie“, a glumit Mieszkalski. „Angela mi-a atras atenția pentru că era o fată prietenoasă, deschisă și naturală“, și-a amintit Ulrich Merkel într-un interviu din 2004.[4] După aproape doi ani de relație, cei doi s-au mutat împreună. „Foloseam o baie și o toaletă la comun cu alți colegi“, a spus el. „Fiecare dintre noi plătea zece mărci pe lună. Aveam un pat, două birouri și un dulap. Atât. Pare spartan, dar era suficient pentru noi.“

„Eram hotărâți să ne clădim viitorul împreună“, a reflectat el, deși a recunoscut că „a existat un alt motiv, mai practic, pentru care ne-am căsătorit atât de tineri: dacă erai căsătorit, aveai mai multe șanse să obții un apartament.“ S-au căsătorit în anul următor: Angela avea douăzeci și trei de ani, iar Ulrich, douăzeci și patru. Ceremonia a avut loc în bisericuța tatălui ei de la Templin, la rugămintea Angelei, dar pastorul Kasner nu a oficiat slujba de cununie. Mireasa s-a îmbrăcat în albastru.

Tinerii căsătoriți au renunțat la luna de miere pentru a-și relua imediat studiile, deoarece amândoi trebuiau să se pregătească pentru examenele finale. Disertația lui Merkel, „Aspecte ale fizicii nucleare“, a fost publicată în revista științifică engleză Chemical Physics, o reușită remarcabilă pentru un candidat la doctorat din Germania de Est. Dar, în ciuda succesului ei academic, Merkel avea opțiuni limitate în carieră. Era exclus să devină profesoară, având în vedere proveniența ei „burgheză“, și chiar dacă ar fi fost o opțiune, principiile ideologice ale statului ar fi transformat predatul într-o activitate neplăcută pentru ea. „Aș fi fost nevoită să mă comport ca toți ceilalți profesori (…). Aș fi fost nevoită să le impun elevilor care au participat la ore de religie creștină să se ridice în picioare și să își spună numele“, a spus Merkel mai târziu. „Dacă aș fi trăit în Occident, probabil că aș fi devenit profesoară“, a spus viitorul cancelar.
Este greu de imaginat că învățământul sau știința ar fi reținut-o mult timp pe această tânără strălucită și ambițioasă, dar discretă din drumul spre linia frontului din Războiul Rece: Berlin.

Flancată de bunul ei prieten Michael Schindhelm și de viitorul său soț, Joachim Sauer, Angela a sărbătorit obținerea doctoratului în fizică în 1986, la Berlin.

Capitolul 3 . Berlin

„Angela și cu mine am dus o viață absurdă în acest oraș în anii optzeci.“

Michael Schindhelm

Tranziția Angelei Merkel de la Leipzig în capitală nu a fost lipsită de evenimente. Berlinul nu fusese prima ei alegere pentru viața postuniversitară. Candidase pentru un post la Universitatea Tehnică Ilmenau din Thüringen, o regiune muntoasă împădurită, care îi plăcea foarte mult. Odinioară refugiul lui Martin Luther, Ilmenau era un centru de studii științifice prestigios. Dar când Merkel s-a prezentat la ceea ce credea că va fi un interviu de angajare, a fost întâmpinată de doi agenți ai Stasi. Agenții au condus-o într-un birou și au presat-o cu întrebări menite să o intimideze: „Cât de frecvent asculți emisiuni occidentale?“
„Îți iubești țara?“
„Cum lupți împotriva infiltrării agenților imperialiști?“
Scopul lor era să o convingă să-și facă „datoria patriotică“ și să-și denunțe viitorii colegi.
Ca orice est-german, Angela era pregătită pentru această întâlnire într-o oarecare măsură. „Părinții mei m-au sfătuit întotdeauna să le spun ofițerilor Stasi că sunt vorbăreață și că pur și simplu nu îmi pot ține gura. De asemenea, le-am spus agenților că nu aș putea să-i ascund soțului meu că sunt informatoare“, își amintește ea.[1] A părut un răspuns credibil din partea unui cadru universitar naiv, iar agenții au lăsat-o să plece – dar, fără îndoială, a fost o pată neagră în dosarul ei, astfel încât nu a primit postul de la universitate.
În locul confortului din orășelul Ilmenau, cei doi soți au acceptat posturi la prestigioasa Academie de Științe din Germania de Est, aflată în Berlinul de Est. La sfârșitul anilor 1970, deși majoritatea reperelor istorice ale orașului divizat se aflau în Est, o mare parte era încă nerenovată. La trei decenii după al Doilea Război Mondial, orașul ocupat de sovietici arăta dărăpănat și neîngrijit, iar buruienile se înmulțeau pe esplanada bătucită, care înconjura epava înnegrită a Reichstagului, fostul sediul al parlamentului german, aflat în Berlinul de Vest, însă foarte aproape de Zid. Odinioară plin de strălucire, hotelul Adlon de pe bulevardul Unter den Linden, acum în paragină, ieșise treptat dintre dărâmături și devenise loc de cazare pentru ofițeri sovietici. De două ori pe zi, Angela lua trenul S-Bahn, care șerpuia pe lângă zid, în drum spre Academia de Științe, situată într-un complex anost de la periferia orașului. Traversarea zonei cu nisip bine greblat

din ținutul nimănui – cu turnuri de supraveghere și paznici însoțiți de câini – nu a reușit niciodată să o deprime. Din noiembrie până la sfârșitul lui martie, soarele apunea la începutul după-amiezii, învăluind Berlinul într-un giulgiu mai des. Noaptea, jumătatea estică a orașului se scufunda aproape complet în întuneric.

Angela și Ulrich s-au stabilit într-un mic apartament de pe Marienstrasse la numărul 24, lângă Poarta Brandenburg, bariera amenințătoare dintre Est și Vest. De câteva ori pe oră, garsoniera soților Merkel se cutremura la trecerea zgomotoasă a vagoanelor de S-Bahn. De la fereastră se vedea sumbrul Tränenpalast (Palatul Lacrimilor), un punct de trecere a frontierei, numit astfel pentru că, în acest depou dezolant, germanii din Est își luau rămas-bun de la prietenii și rudele care veneau în vizită din Berlinul de Vest.

Merkel încă lucra la teza de doctorat în fizică și efectua cei trei ani de muncă pe care îi datora statului în schimbul studiilor. Deși se afla la cea mai importantă instituție de cercetare din Germania de Est, Angela lucra într-un laborator modest, situat într-o fostă baracă a muncitorilor din construcții și dotat cu echipamente învechite. În așa-numitul centru de calculatoare, exista un singur procesor central; toți cei doisprezece oameni de știință din echipa lui Merkel erau nevoiți să se ocupe singuri de programare. Așa cum s-a întâmplat adesea în viața sa profesională, ea era singura femeie.

Munca ei era aproape la fel de deprimantă ca drumul zilnic cu trenul: efectua experimente repetitive pentru a separa atomi de carbon și hidrogen la temperaturi ridicate. Curând, Merkel s-a plictisit și și-a dat seama că preferă gândirea abstractă și teoretică. A vorbit mai târziu despre frustrarea sa față de limitările profesionale din acei ani, spunând în stilul ei rezervat că „perspectiva altor douăzeci și cinci de ani de cercetări științifice cu buget restrâns“ nu era „atrăgătoare“.

Nici acasă lucrurile nu stăteau mai bine. După trei ani, Merkel și-a dat seama că făcuse o greșeală căsătorindu-se. „Ne-am căsătorit pentru că toți ceilalți se căsătoreau. Nu am tratat căsătoria cu seriozitatea necesară“, a recunoscut Angela mai târziu.[2] Ulrich a declarat că separarea l-a luat prin surprindere. „Angela și-a împachetat lucrurile și s-a mutat. A luat decizia de una singură“, a spus el.[3] Totuși, în ciuda dezamăgirii, divorțul a fost amiabil. „Nu am avut multe lucruri de împărțit. Ea a luat mașina de spălat, iar eu am păstrat mobila“, și-a amintit el. Ulrich a văzut-o ultima dată pe Angela la Academia de Științe în 1989, chiar înainte de căderea Zidului. Deși a păstrat numele soțului, Merkel menționează rareori această căsătorie de scurtă durată.

Angela și-a sărbătorit a treizecea aniversare la scurt timp după divorț, pe când locuia într-un apartament mobilat sărăcăcios, de pe strada Templiner din Prenzlauer Berg, un cartier de clădiri avariate în război, ocupate ilegal de locatari – Merkel fiind unul dintre aceștia. Prietenii

au ajutat-o să „forțeze intrarea“ și să amenajeze un apartament abandonat. Cea mai vie amintire a Angelei din acel an a fost vizita tatălui ei. Privind noua locuință umilă și nu tocmai legală a fiicei sale, el a remarcat acid: „Ei bine, Angela, cu siguranță nu ai ajuns prea departe“[4]. Probabil că a fost dureros să primească o asemenea mustrare din partea părintelui pe care încercase din greu să-l mulțumească, dar Merkel nici nu a protestat și nici nu i-a dat dreptate; nu era genul care să provoace confruntări, nici atunci, nici mai târziu. La fel ca în cazul altor bărbați puternici care au subestimat-o, Merkel avea să aștepte și, în final, să-i arate că a greșit.

Pentru a-și menține mintea trează și spiritul viu, Angela a urmărit în toți acești ani spectacolele Teatrului de Stat Berliner Ensemble, aflat în Bertolt-Brecht Platz din apropiere. De asemenea, și-a lărgit cercul de prieteni, o mișcare ce s-a dovedit periculoasă. Fără ca Merkel să știe, partenerul de laborator și confidentul său, Frank Schneider, fusese desemnat de Stasi să o denunțe.[5] Și, cu toate că rareori avea de raportat aspecte de natură politică, Schneider părea să manifeste un interes suspect față de viața amoroasă a tinerei divorțate. „Uneori, când trec pe la ea să o iau la serviciu, îmi deschide ușa unul dintre iubiții ei, îmbrăcat în halat de baie. Relațiile ei amoroase rareori durează mai mult de șase luni“, se spune în nota informativă scrisă de Schneider pentru Stasi la 30 august 1980. (Schneider este singura sursă cunoscută în privința „relațiilor amoroase“ ale Angelei Merkel din această perioadă de libertate neașteptată și binevenită. Merkel nu a făcut niciodată comentarii despre viața sa personală din perioada în care a locuit singură la Berlin.)

Merkel părea să aibă încredere totală în informator. I-a cerut ajutorul lui Schneider când și-a amenajat apartamentul, s-a împrietenit cu soția lui de origine din Georgia și, din când în când, avea grijă de copilul celor doi. Mai mult, ea l-a invitat pe Schneider în sanctuarul ei personal: casa familiei sale din Templin, unde i-a cunoscut pe pastor și pe soția acestuia, și i-a denunțat. Potrivit lui Schneider, acțiunea subversivă de care se făceau vinovați soții Kasner era dependența de pachete de alimente și de îmbrăcăminte primite de la sora lui Herlind din Hamburg.

O mai mare relevanță politică a avut-o nota lui informativă despre călătoria lui Merkel în Polonia în septembrie 1981, aceasta revenind cu fotografii și descrieri entuziaste ale mișcării Solidaritatea, primul sindicat independent din Polonia, condus de Lech Wałesa. Electricianul devenit militant sindical și aliații săi au zdruncinat curând Republica Populară Poloneză și apoi întregul Imperiu Sovietic, cerând condiții mai bune de muncă, libertate de exprimare și alte drepturi. „Nu este disidentă, dar uneori gândește puțin prea tare“, nota Schneider pentru Stasi. Merkel a aflat despre trădarea prietenului

său abia în 2005, din rapoartele publicate. „Nu sunt supărată“, a spus ea, „dar este o dezamăgire dureroasă.“ Dezamăgire este un cuvânt puternic în vocabularul Angelei Merkel.

În 1985, viața monotonă a lui Merkel la Berlin a fost înseninată de sosirea unui bărbat de o inteligență sclipitoare, care a devenit curând unul dintre cei mai apropiați prieteni ai săi. Michael Schindhelm tocmai revenise după patru ani în care studiase chimia cuantică la Voronej, în sud-vestul Rusiei. (Chimia cuantică, numită și mecanică cuantică moleculară, este o ramură a chimiei care vizează utilizarea mecanicii cuantice în sisteme chimice.)

Schindhelm a adus știri de primă mână despre emoțiile incitante ale schimbărilor din Imperiul Sovietic, înghețat vreme îndelungată. Președintele Partidului Comunist, Mihail Gorbaciov, în vârstă de cincizeci și patru de ani, ajunsese la putere după o serie de lideri sovietici bătrâni și părea a fi o nouă specie de om sovietic. Prim-ministrul Marii Britanii, Margaret Thatcher, a observat: „Gorbaciov este un om cu care putem face afaceri“, iar președintele american Ronald Reagan a interacționat curând cu el la reuniuni la nivel înalt de la Geneva, în Elveția, și de la Reykjavík, în Islanda. Cei doi lideri – Gorbaciov și Reagan – păreau fermecați unul de celălalt. Constatând starea periculoasă a economiei sovietice, slăbită de războiul prelungit din Afghanistan și de cursa înarmărilor, accelerată de Inițiativa de Apărare Strategică a lui Reagan (supranumită Războiul Stelelor), „Gorbi“, așa cum îl numeau toți, era nerăbdător să facă reforme. Chiar dacă Germania de Est rămăsese blocată în era glaciară stalinistă, într-o altă zonă a imperiului, gheața începea să se crape.

Dornică de știri nefiltrate despre o lume în rapidă schimbare, Merkel a fost fascinată de poveștile din perioada șederii lui Schindhelm în Uniunea Sovietică. Moscova era mizerabilă, i-a spus el. De multe ori nu era apă, nu era căldură, iar oamenii erau flămânzi. „Se simte că este ultimul act al Războiului Rece“, i-a spus Schindhelm noii sale prietene. Angela a insistat ca Schindhelm să-i dea detalii despre modul în care reformele lui Gorbaciov, cunoscute în rusă sub numele de perestroika și glasnost – restructurarea economiei sovietice centralizate și deschiderea către piața liberă –, urmau să afecteze Germania de Est. Orașul divizat în care locuiau și munceau Merkel și Schindhelm continua să fie cea mai volatilă linie a frontului din Războiul Rece, unde cele două părți continuau să se privească precaut – tancurile și trupele din Est și din Vest fiind separate doar de acea fâșie îngustă de pământ al nimănui.******

„Angela și cu mine petreceam împreună cam o oră, la sfârșitul zilei, ea făcea cafea turcească și discutam de toate“, și-a amintit Schindhelm cu ocazia primei noastre întâlniri de la Berlin. Bărbat elegant, purtând o pălărie în stilul lui Leonard Cohen, acesta și-a reînceput viața ca

impresar de operă și libretist după căderea Zidului. Pe măsură ce prietenia lor a înflorit, Schindhelm și Merkel au descoperit că aveau multe în comun. Amândoi învățaseră, a spus el, „de la părinții noștri protestanți cum să păstrăm distanța față de stat, să ne prefacem când statul se apropia prea mult și să renunțăm la deghizări când statul era absent. Între mine și Angela, statul a fost absent. Angela avea un minunat simț al umorului, dar era, chiar și atunci, o persoană mai degrabă enigmatică. În ochii mei, ea nu s-a schimbat cu adevărat“. Angela i l-a prezentat lui Michael pe fratele ei, Marcus, cu trei ani mai mic decât ea, tot fizician. Schindhelm și-a amintit că fratele ei era „la fel ca sora lui. Mi-am dat seama că ceva din educația lor îi făcea pe amândoi foarte calmi și mai degrabă opaci“.
Acea Merkel pe care o cunoștea Schindhelm în anii optzeci era și un suflet pierdut. Acesta a inclus-o ca personaj, sub numele de Renate, într-un roman à clef pe care l-a scris mai târziu, înfățișând clar lipsa de entuziasm a acesteia pentru viața din Germania de Est. El a numit-o „modelul unui tânăr om de știință fără iluzii. Lucra la doctorat de câțiva ani fără să întrevadă un obiectiv clar. Singura dată când a manifestat entuziasm a fost când a vorbit despre o excursie cu bicicleta în Brandenburg“. Mai era un lucru care părea să o entuziasmeze: gândul la Occident. „Împărtășeam o admirație pentru sistemul de dincolo de zidul pe lângă care treceam zilnic, în drumul nostru de la Prenzlauer Berg la Adlershof“, a scris Schindhelm. „Farmecul exercitat de celălalt sistem ne ținea captivi.“

Deși s-a simțit îngrădită de-a lungul celor zece ani în care a locuit în Berlinul de Est, Merkel a avut experiențe de viață definitorii pentru tipul de lider care urma să devină. Nu era vorba doar de educație politică, ci și de educație morală. În 1985, Angela a fost profund emoționată de un discurs pe care puțini est-germani au avut voie să-l asculte. Cu ajutorul prietenilor săi din sânul Bisericii Luterane, ea a făcut rost de discursul președintelui vest-german, Richard von Weizsäcker, la comemorarea a 40 de ani de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Onestitatea acestuia față de trecutul Germaniei a uimit-o. Franchețea cu care von Weizsäcker a vorbit despre Holocaust era în totală contradicție cu ce i se predase la școală.
În anii de după război, Germania de Est și-a croit propria mitologie a trecutului său de republică socialistă antifascistă – acea parte a Germaniei care i-a opus rezistență lui Hitler. În sala de clasă din Templin și chiar și cu ocazia vizitelor la lagărul de concentrare Sachsenhausen de lângă Berlin, se punea accentul pe comuniștii est-germani și pe cele douăzeci și două de milioane de sovietici uciși în lupta împotriva fasciștilor. Est-germanii se considerau victime ale

crimelor de război, nu făptași. „Nu era săptămână în care să nu vorbim la școală despre național-socialism“, își amintea Merkel.[6] „Începând din clasa a doua, am vizitat cu regularitate lagărele de concentrare. Totuși, la clasă, vorbeam doar despre victimele comuniste. Evreii abia dacă erau menționați – iar evreii de care se amintea erau, de regulă, prieteni ai comuniștilor.“
Acum auzea o versiune complet diferită a istoriei. „Trebuie să privim adevărul în față; cu cât dăm dovadă de o onestitate mai mare, cu atât suntem mai liberi să înfruntăm consecințele. Rădăcina tiraniei a fost ura nemăsurată a lui Hitler față de compatrioții noștri evrei. Hitler nu a ascuns niciodată această ură de public, ci a făcut din întreaga națiune un instrument al acesteia“, a spus noul președinte vest-german. Von Weizsäcker i-a îndemnat pe concetățenii săi germani: „Amintiți-vă mai cu seamă de cele șase milioane de evrei uciși în lagărele de concentrare germane – un genocid unic în istorie“.
Îndemnul adresat de președinte Germaniei de a-și înfrunta trecutul a fost o etapă hotărâtoare în evoluția politică și morală a lui Merkel, afectând-o profund. „Angela și cu mine am petrecut multe ore discutând despre discurs“, a spus Schindhelm.******* Așa cum vom vedea, pentru tot restul vieții, Shoah – așa cum a numit ea întotdeauna Holocaustul – va fi un element esențial al mandatului său și al convingerii sale că datoria Germaniei față de poporul evreu este permanentă.

În anul următor, mai multe evenimente au întrerupt existența monotonă a Angelei, în vârstă de treizeci și doi de ani. Pentru prima dată, i s-a permis să călătorească în Occident, semn că stilul ei de viață prudent dăduse roade. A mers la Hamburg, orașul ei natal, la nunta unui văr. A avut emoții. „Călătorisem singură la Budapesta, Moscova, Leningrad și în Polonia, dar această călătorie părea diferită“, și-a amintit Merkel.[7] Nu era sigură cum se desfășurau chiar și cele mai neînsemnate lucruri în Occident. De exemplu „nu știam sigur dacă o femeie putea pur și simplu să rezerve o cameră la hotel. Poate că anxietatea a avut ceva de-a face cu serialele polițiste pe care le urmărisem la televizor“, a spus ea.
În loc de răufăcători, ea a făcut cunoștință cu sistemul de transport de mare viteză al Germaniei de Vest. „Ce minune tehnologică!“, a observat ea mai târziu. Trenurile nu doar că veneau la timp, dar ofereau și o călătorie lină și plăcută. Și-a dat seama că nu era nicidecum posibil ca Germania de Est să concureze vreodată cu o tehnologie atât de avansată. Cu puținele mărci germane pe care le avea, Merkel a cumpărat câteva articole prețioase de îmbrăcăminte occidentală, inclusiv „două cămăși pentru iubitul meu“. S-a întors din

această aventură convinsă că Republica Democrată Germană era condamnată.
Iubitul ei, Joachim Sauer, a fost unul dintre motivele pentru care Merkel a revenit la viața ei aparent fără speranță din Berlinul de Est. „Cred că la acea vreme erau îndrăgostiți“, a spus Schindhelm. Sauer, cu cinci ani mai în vârstă decât Merkel, era un distins specialist în chimie cuantică, căsătorit cu o colegă chimistă. El și Angela călătoriseră împreună la Praga cu doi ani înainte, pe când ea era lector la Institutul de Chimie Fizică J. Heyrovský. Potrivit lui Frank Schneider, care continua să fie un informator zelos, cei doi „deveniseră ceva mai apropiați“ în capitala cehă.
Deși căsătoria lui Sauer era practic încheiată, avea doi fii de doisprezece și paisprezece ani, și nu putea încerca să fugă din țară și să-i lase în urmă. „De asemenea, nu am vrut să intru în închisoare în Est, spre deosebire de alții, care erau dispuși să rişte acest lucru“, a recunoscut Sauer într-un interviu acordat ziarului Berliner Zeitung în 2017.[8] Așadar, el și Angela au rămas în Berlinul de Est, adaptați unui sistem pe care l-au detestat, dar fără să depășească vreodată limita și să devină informatori, sperând, dar încă neștiind că această existență îngrozitoare, marcată de compromis și de calcul, avea să se încheie în trei ani, când Zidul Berlinului a căzut într-o noapte rece de noiembrie 1989.

Trei sute de mii de soldați americani au staționat în Germania în timpul Războiului Rece, câteva mii desfășurați în Berlin și în jurul acestuia. În timpul crizei rachetelor din Cuba din 1962, cea mai mare temere a președintelui John F. Kennedy era că rușii vor captura întregul Berlin, iscând un război în Europa.
Timp de câteva decenii după război, Germania de Vest a fost la fel de reticentă să înfrunte cea mai întunecată perioadă a istoriei sale. Oricât de șocant ar părea acum, țara a aflat pentru prima dată pe larg despre Holocaust dintr-un serial de televiziune american, o dramă de ficțiune numită Holocaust. În calitate de corespondent al ABC News în Germania de Vest, am relatat în 1977 de la Bonn că serialul „a fost ca un trăsnet (…) un serial de televiziune american, urmărit de douăzeci de milioane de germani, a provocat o dezbatere națională despre trecut care fusese mult timp amânată. Observatorii străini, inclusiv eu, au fost uimiți de reacția copleșitoare de după difuzarea serialului. După cum a spus un german, «nu simt că sunt personal vinovat pentru toate acele lucruri cu care nu am avut nimic de-a face. Ceea ce simt acum este rușine»“.

În noiembrie 1989, locuitorii din Berlinul de Vest și de Est – printre care și Angela Merkel – s-au adunat în jurul Zidului care împărțise capitala aproape trei decenii și care se deschisese brusc. Unificarea Germaniei a fost evenimentul transformator din viața Angelei Merkel, permițându-i să dea un nou început vieții politice.

Capitolul 4 . 1989

„Nu eram niciodată obosită, pentru că totul era incredibil de captivant (…). Eram însetată de acțiune.“

Angela Merkel

Zidul Berlinului a căzut ca din întâmplare. Cu o singură vorbă, un purtător de cuvânt al guvernului est-german a deschis porțile statului-închisoare.
Când a fost întrebat în timpul unei conferințe de presă televizate dacă mai este necesară permisiunea pentru a călători în Occident, purtătorul de cuvânt a răspuns simplu: „Nu“. „Începând de când?“, a urmat o întrebare neîncrezătoare. „Sofort“, a răspuns el. „Imediat.“ Sofort a devenit cuvântul care a întors o pagină în istorie. Poate că a fost un singur cuvânt pronunțat în confuzia și în haosul unei conferințe de presă aglomerate, dar lunile de proteste din ce în ce mai ample ale populațiilor captive de la „Szczecin la Marea Baltică și până la Trieste la Marea Adriatică“, pentru a cita discursul memorabil din 1946 al prim-ministrului britanic Winston Churchill despre Cortina de Fier – și cu sprijinul tacit al lui Mihail Gorbaciov –, au rupt în final stăvilarul.********
„Când am auzit, am sunat-o pe mama“, a relatat Angela mai târziu[1]. „Acasă aveam mereu o vorbă: «Dacă va fi să cadă vreodată Zidul, vom merge la Kempinski să mâncăm stridii»“ – Kempinski fiind cel mai luxos hotel din Berlinul de Vest. „I-am spus mamei: «A sosit momentul». Apoi am mers la saună“, așa cum obișnuia să facă în fiecare joi. (Germanii din Est și din Vest adoră sauna, iar în Est era una dintre puținele plăceri sibarite încă disponibile în comunism.) Angela nu era genul care să se lase purtată de entuziasm, chiar și când plăcile tectonice ale istoriei se mișcau sub picioarele ei.
După saună, dar renunțând la berea pe care o bea de obicei la barul din apropiere (unde fotografia ei încă se află pe perete), Merkel s-a alăturat mulțimilor exuberante de pe podul Bornholmer, care se deplasau spre Vestul interzis atâta amar de vreme. Ea povestește că: „am întâlnit câțiva oameni și, la un moment dat, ne aflam cu toții în apartamentul unei familii fericite din Germania de Vest. Toată lumea voia să meargă spre Ku'damm“, bulevardul cel mai elegant din Berlinul de Vest, Kurfurstendamm. Dar Angela, mereu practică, până și în miezul prefacerilor istorice, a decis să plece acasă. „Trebuia să mă trezesc devreme în dimineața următoare“, a explicat ea. „Iar prezența acestor străini era suficientă deocamdată.“ Pentru Angela Merkel, care își petrecuse întreaga viață de partea greșită a Zidului,

locuitorii din Berlinul de Vest erau străini.
Primul contact al Angelei cu Berlinul de Vest a fost un șoc. Când a ajuns în cele din urmă pe Kurfurstendamm, magazinele strălucitoare și clădirile de apartamente noi și elegante – fără nici o urmă a distrugerilor provocate de război – au uimit-o pe tânără. La fel de derutantă era și viteza cu care se derulau evenimentele din jurul ei. Un stat păzit de sute de mii de agenți în uniformă și în civil s-a năruit peste noapte asemenea unui castel de nisip. Angela, care visase de mult să călătorească în Occident, a întrezărit brusc posibilități neașteptate și încă vagi. Însă dat fiind felul în care fusese crescută, a fost prudentă.
În zilele și în săptămânile care au urmat, nimeni – nici de la Moscova, nici de la Washington, DC, și, mai cu seamă, nici din biroul politic al Partidului Comunist Est-German, cândva atât de puternic – nu își putea imagina viitorul. Avea oare să supraviețuiască așa-numita Republică Democrată Germană? Nu se trăseseră focuri, nu se făcuseră arestări, nu se impuseseră restricții de circulație, nu se folosiseră gaze lacrimogene sau tancuri pentru a controla mulțimile care, încurajate de noua libertate, protestau împotriva statului condus de Stasi în orașele est-germane, în special la Leipzig și în Berlinul de Est. Era prima dată când regimul nu emitea nici un avertisment televizat sever ca populația să se ferească de „sabotorii“ occidentali din mijlocul lor; nu a fost aplicată nici una dintre tehnicile familiare de „restabilire a ordinii“. Zi după zi, frica se risipea odată cu sfărâmarea plăcilor de beton care alcătuiseră odinioară bariera de protecție antifascistă. Ca un simbol suprem al faptului că acum orice era posibil, bananele au devenit dintr-odată disponibile în magazinele alimentare din Germania de Est.
Era o perioadă palpitantă, dar incertă și, cu toate acestea, în afară de câteva plimbări prin Berlinul de Vest, viața lui Merkel a continuat aproape la fel. „La câteva zile după căderea Zidului, am fost la o conferință științifică în Polonia. Acolo, cineva a spus că următorul pas va fi unificarea Germaniei. Acest lucru m-a uimit! Nu mă gândisem atât de departe“, a recunoscut Merkel. Însă la sfârșitul anului 1989, activitatea ei de cercetător de la academie i s-a părut tot mai lipsită de sens. Cariera ei de fizician fusese o cale sigură pentru mintea ei iscoditoare, dar în această nouă epocă a libertății nu prea era interesată să-și petreacă zilele închisă în laborator. „Îmi displăcea că nu aveam ocazia să vorbesc cu oamenii în timpul zilei“, a spus ea mai târziu.[3] A început să se gândească la noua ei viață și la o nouă ocupație.

În câteva săptămâni, națiunile occidentale, în frunte cu președintele

american George H.W. Bush și cu secretarul său de stat, James A. Baker, au preluat frâiele unificării istorice a celor două Germanii. Unificarea avea la bază planul cancelarului Germaniei de Vest, Helmut Kohl, care includea alegeri în Germania de Est deschise tuturor partidelor, nu doar comuniștilor, și dezmembrarea economiei centralizate din Est. La fel ca multe căsătorii, uniunea dintre Est și Vest s-a dovedit mai complexă decât se anticipase în acele zile frenetice.

Euforia nu este o emoție durabilă; realitatea nu putea fi pe măsura celor patru decenii de visuri despre libertate și Occident. Supunerea, neîncrederea, austeritatea și pierderea inițiativei personale nu erau niște obiceiuri ușor de lepădat. Actele de trădare, atât cele banale, cât și cele importante – servicii oferite pe ascuns în schimbul admiterii la universitate, accesului la un apartament sau la un loc de muncă – afectau viața majorității și erau o pată pe conștiința populației. Dat fiind că universitățile, sistemul sanitar, spitalele, fabricile și viața culturală din Germania de Est erau gestionate de stat, aproape 40% din locuitori fuseseră parte integrantă a sistemului. O generație de germani fusese spălată pe creier și crezuse că face parte din prima patrie a „țăranilor și muncitorilor“ de pe teritoriul german. Dintr-odată li s-a spus că nu erau cu nimic diferiți de oamenii care locuiau în cealaltă Germanie.

„Eram refugiați“, a spus Michael Schindhelm, „fără să fi fugit din țara noastră.“ Est-germanii au fost nevoiți să accepte o serie de practici și de priorități necunoscute lor, de la asistența medicală (care nu mai era oferită gratuit de stat) la învățământ (bazat pe concurență și merit, nu pe devotament față de marxism-leninism și pe originea „proletară“) și până la viața socială și formații rock. Le-au pierdut chiar și pe Pittiplatsch și Schnatterinchen, niște marionete îndrăgite dintr-o emisiune de televiziune pentru copii, care erau mișcate pe o bucată de fetru verde cu ajutorul firelor. Occidentul trebuia să fie mai liber, dar multor locuitori din Est li se părea că Republica Federală Germania era excesiv de reglementată. În Est, puteai parca oriunde găseai loc – fără să plătești. Te puteai muta într-un apartament nerevendicat. Ossis, așa cum erau numiți în limbajul familiar oamenii din Est, s-au simțit brusc ca niște rude sărace: stângaci, lenți și provinciali.

Viteza schimbării era derutantă – și uneori chiar neliniștitoare. Pe 3 octombrie 1990, la sărbătorirea specială a unificării, Angela Merkel urca bucuroasă treptele sălii de concerte a Filarmonicii din Berlin, când a zărit un polițist care purta uniforma statului recent unificat și a încremenit. „Mi se părea că arată ca un est-german care purta deodată o altă uniformă. La fel am simțit și când am văzut anumite persoane care purtau uniforma Bundeswehr [forțe armate vest-germane]. Parcă mai ieri făceau parte din armata est-germană. Eu tot așa îi vedeam.

Oare vest-germanii știu alături de ce fel de oameni vor trăi într-o singură țară? Înțeleg diferența dintre est-germani și ei înșiși?“ se întreba ea.[4] Se temea că Occidentul nu înțelege pe deplin cruzimea sistemului și modul în care acesta îi împietrise pe cei mai loiali slujitori ai săi – care erau acum cetățeni, și chiar polițiști, într-o țară occidentală deschisă, liberală.

Angela Merkel era dornică să înțeleagă și să depășească aceste diferențe. Volker Schlöndorff, un regizor de film premiat cu Oscar, a fost unul dintre primii săi prieteni din Occident. S-au întâlnit la o cină la Berlin și s-au împrietenit imediat – într-atât încât l-a invitat curând pe Volker la casa ei de la țară. „Îmi amintesc că am făcut o plimbare lungă în apropiere de casa ei și am hoinărit pe câmp“, și-a amintit Schlöndorff. La scurt timp după aceea, punându-și reciproc întrebări despre viața lor, Merkel i-a spus voioasă: „Noi putem învăța să fim ca voi. Dar voi nu ne veți înțelege niciodată. Pentru că stăpânul nostru [a folosit cuvântul german, Lehrmeister] este mort“. Se referea, desigur, la Marx, Lenin, Stalin și la restul idolilor căzuți ai comunismului și părea mulțumită de această revelație. Vom fi mereu de nepătruns pentru voi, a lăsat ea să se înțeleagă, dar voi sunteți transparenți pentru noi.

La câteva săptămâni după unificare, economia est-germană s-a prăbușit și o treime dintre est-germani au devenit brusc șomeri – dat fiind că fabricile dărăpănate și companiile distruse dintr-o economie centralizată nu puteau să concureze pe piața liberă. Reflectând asupra acestor vremuri tumultuoase, Lothar de Maizière, prim-ministrul Germaniei de Est din perioada de tranziție, din aprilie până în octombrie 1990, a spus: „Spun mereu că avem o generație de zece-zece: oameni cu zece ani prea bătrâni pentru a-și relansa cariera după căderea Zidului, dar cu zece ani prea tineri pentru a se pensiona. Ei au fost «rămășițele»“.

Angela Merkel era hotărâtă să nu fie o rămășiță. „Noi cei din Est am hotărât de bunăvoie să ne alăturăm Republicii Federale Germania“, i-a spus ea lui Herlinde Koelbl, o fotografă germană cunoscută, care a fotografiat-o prima oară pe Merkel în 1991 și, în următorii șapte ani, a câștigat încrederea viitorului cancelar. „Motivele au fost simple și convingătoare: ordinea economică și politică din Occident era mai reușită, mai eficientă și mai rezonabilă și, mai presus de toate, mai liberă. Fără doar și poate. Am vrut să ne alăturăm acestui sistem.“ Nu avea răbdare cu acei Ossis care erau mai puțin activi, mai puțin adaptabili decât ea.

„Uneori sunt șocată“, a spus ea, „de cât de confortabil se simt unii oameni din Germania de Est, de parcă ar mai trebui să li se poarte de grijă (…) fără să conștientizeze că Germania de Est era distrusă economic (…). Pentru mulți [est-germani] nu s-a schimbat nimic,

poate cu excepția faptului că au dat jos poza lui Honecker.“ Erich Honecker, detestatul șef al Partidului Comunist Est-German, demisionase cu doar două luni înainte de căderea Zidului Berlinului. Merkel, pe atunci în vârstă de treizeci și cinci de ani, era mai bine pregătită emoțional și intelectual decât majoritatea. Spre deosebire de mulți dintre compatrioții săi, ea nu se împăcase niciodată pe deplin cu situația din statul condus de Stasi. Cu mult înainte de noiembrie 1989, decisese că un sistem bazat pe frică și pe supravegherea totală a oamenilor nu putea supraviețui prea mult – era doar o chestiune de timp.
Venise vremea ei.

Merkel a intrat în politică discret, în decembrie 1989. Mulți est-germani care ținuseră capul plecat în timpul celor patruzeci de ani de opresiune comunistă, după doisprezece ani de teroare nazistă, erau acum dornici să formeze sau să se alăture unor noi partide politice, iar printre aceștia se număra și Merkel. „Știam că sosise momentul să devin activă politic“, a spus ea. Plictisită de munca sa fără viitor de la laborator, a fost, fără îndoială, entuziasmată de perspectiva de a contribui la modelarea viitorului țării sale recent eliberate, dar și de cea a unei vieți proprii mai aventuroase.
Era sătulă de experimente socialiste, așa că Partidul Social-Democrat Vest-German nu intra în calcul. „Mi se părea că țineau prea mult la ideologie“, a spus ea.[5] Și, deși nu a declarat public acest lucru niciodată, probabil că alegerea unui partid mai înclinat spre dreapta a fost un alt mod de a-și declara independența față de tatăl ei cu vederi socialiste.
Unul dintre noile partide din Germania de Est a fost Demokratischer Aufbruch (DA), care a fuzionat curând cu puternica Uniune Creștin-Democrată din Germania de Vest (CDU). DA era format preponderent din bărbați, catolici și conservatori, dar Angelei îi plăceau oamenii serioși, neideologici, pe care i-a întâlnit acolo. I s-au părut mai puțin dogmatici și mai deschiși la idei decât socialiștii. I-a plăcut și numele partidului, care s-ar traduce ca Deșteptare Democrată.
„Îmi amintesc când a venit Angela la prima noastră întâlnire“, a spus Andreas Apelt, un lider DA. „Era foarte rezervată, foarte modestă și părea mai tânără de treizeci și cinci de ani. Purta o fustă din velur și sandale simple. Avea o tunsoare băiețească bob cu breton.“ Așa cum s-a spus în repetate rânduri de-a lungul vieții sale politice, Merkel a văzut o oportunitate și a profitat de ea. Când a observat niște lăzi sigilate într-un colț din biroul modest al DA, cercetătoarea și-a suflecat mânecile și a instalat primele computere de la sediul partidului. Văzând-o, politicienii neofiți est-germani au fost impresionați și au

invitat-o să li se alăture. „Angela a spus că a lucrat pentru Academia de Științe. Nu a menționat niciodată că deținea un doctorat. La început doar a ascultat“, și-a amintit Apelt. Când a revenit câteva zile mai târziu, ea a intrat în conversație. Angela Merkel s-a îndrăgostit iremediabil de politică.
Viața ei ca om de știință se încheiase. „Fusesem un fizician bun, dar nu unul remarcabil, care să câștige vreodată Premiul Nobel“, a reflectat ea mai târziu.[6] Comentariul este revelator: dorea să se dedice unui domeniu în care să poată ajunge la vârf – și era dispusă să aștepte zeci de ani pentru a ajunge acolo. Totuși, anii săi ca om de știință nu fuseseră în van: „Gândirea mea a fost modelată de educația științifică“, a spus ea. „Încerc să aduc gândirea rațională în orice dezbatere. Acest lucru i-a surprins pe unii bărbați cărora le place să spună că femeile nu sunt capabile de acest lucru.“
Până în primăvara anului 1990, Merkel demisionase oficial din postul de la academie pentru a se dedica exclusiv politicii. Remarcându-i abordarea metodică și calmul în situații haotice, Apelt a rugat-o să fie purtător de cuvânt al DA – să se ocupe de relațiile cu presa, să modeleze mesajele partidului și să-i informeze pe lideri despre reacțiile din presă. „Răspunsul ei m-a surprins: «Trebuie să mă gândesc mai întâi», mi-a spus ea.“[7] Angela Merkel refuză să fie zorită. Totodată, Apelt a menționat că, odată ce se implica, „dacă îi spuneai lui Merkel că ai nevoie de ceva a doua zi la ora șapte, acel lucru se afla pe biroul tău la șase cincizeci și nouă“.
Curând a apărut un alt tipar în ascensiunea politică a lui Merkel. Pe parcursul anilor 1990, o serie de bărbați în funcții înalte – inclusiv mentorii săi – au căzut în dizgrație, pe când ea a mers mai departe. Și, cu toate că nu și-a incendiat rivalii direct, nu a alergat niciodată după stingător când și-au dat singuri foc. A stat deoparte și a așteptat. Deși prudentă din fire, a manifestat curând un instinct pentru mișcări îndrăznețe când a avut prilejul.

Trebuie adăugat că, în 1989, „Trieste la Marea Adriatică“ făcea parte din Iugoslavia, care, deși era încă o dictatură comunistă cu un singur partid – sub conducerea naționalistului Iosip Broz Tito –, se desprinsese de mult de influența Moscovei.

Cancelarul Helmut Kohl îi zâmbește afabil protejatei sale – pe care o numea Mädchen – la o conferință a partidului CDU din decembrie 1991 de la Dresda. Numind-o ministru pentru femei și tineret, iar apoi ministru al mediului, Kohl a contribuit la ascensiunea ei politică mai mult decât oricine altcineva.

Capitolul 5 . Ucenicia

„Angela și cu mine nu ne deosebeam atât de mult politic. Însă diferența dintre noi e originea sa. Ea e din Est.“

Tony Blair
, fost prim-ministru al Marii Britanii

După reunificare, Angela Merkel a beneficiat enorm de faptul că era o femeie originară din Est, într-un moment în care cancelarul Helmut Kohl avea nevoie ca oameni din ambele categorii să participe la conducerea noii Republici Federale Germania. Foarte puține femei din Germania de Est aleseseră o carieră în politică și nici una nu era la fel de hotărâtă, ambițioasă și ageră la minte ca Angela Merkel. Ascensiunea ei politică a fost alimentată de autocontrol, gândire strategică și, la nevoie, de agresivitate pasivă.
Și norocul a jucat un rol în succesul ei, dar norocul a găsit-o întotdeauna bine pregătită. Merkel a avut trei mentori est-germani, toți bărbați, care au devenit victime ale zvonurilor despre legăturile lor anterioare cu Stasi sau au fost bănuiți de corupție. Căderea lor i-a deschis calea Angelei, cel mai bine plasat Ossi pentru un viitor politic strălucit în Occident.

Primii doi șefi ai partidului din care făcea parte au fost dați jos de Stasi. Mai întâi, cofondatorul Partidului Deșteptarea Democrată, Wolfgang Schnur, un cunoscut avocat pentru drepturi civile din Germania de Est, a fost demascat drept informator al Stasi. Colegii săi din conducerea DA, șocați de trădarea lui Schnur, s-au panicat și s-au temut că în acest mediu febril – cu explozia de noi libertăți –, și ei ar putea fi acuzați că au fost la un moment dat informatori sau că ar fi comis vreun act de neglijență de mult uitat. În timp ce mai-marii politici ai Angelei își frângeau mâinile, noua purtătoare de cuvânt a rămas calmă și, cu sânge-rece, i-a scos pe jurnaliștii occidentali din sediul DA, astfel încât noul partid să poată stinge primul său foc politic cu ușile închise.
Următorul a fost un om care într-adevăr nu merita decapitarea politică. Lothar de Maizière, o figură cunoscută și populară în cercurile reformiste din Germania de Est, era violist de profesie și făcea parte dintr-o distinsă familie de hughenoți – protestanți de origine franceză. Merkel ocupa funcția de purtător de cuvânt al DA de

doar câteva luni când de Maizière i-a oferit funcția de vice-purtător de cuvânt al primului și ultimului guvern ales democratic din Germania de Est. Astăzi, biroul său din Berlin este plin de suvenire ale unificării Germaniei, în care a jucat un rol istoric. Pereții sunt tapetați cu fotografii și meniuri semnate de George H.W. Bush, Helmut Kohl și Mihail Gorbaciov.

„Când i-am făcut propunerea, Angela mi-a spus că pleacă la Londra la sfârșit de săptămână și că îmi va da un răspuns după ce se întoarce“, și-a amintit el.[1] Merkel recupera timpul pierdut. Visase să viziteze Londra într-una dintre călătoriile ei la Budapesta; stând în fața clădirii vaste a parlamentului maghiar, ea a evocat palatul Westminster. De Maizière și următorul ei pas pe scara politică puteau aștepta până după weekend.

Evident, ea a acceptat oferta lui de Maizière – retrospectiv vorbind, o mișcare deosebit de înțeleaptă, având în vedere că, în octombrie 1990, Partidul Deșteptarea Democratică a fuzionat cu CDU – și s-a dovedit foarte pricepută în noul său rol. Spre deosebire de majoritatea politicienilor, Angela se exprima cu precizie științifică în fața presei și folosea propoziții ușor de înțeles. „Abia dacă folosea adjective și înfățișa lucrurile așa cum erau, fără înfloriturі. Furniza de două ori mai multe informații decât colegii ei“, a lăudat-o de Maizière. Un om de știință care vorbea pe șleau era într-adevăr o comoară, iar faptul că briefingurile cuprindeau o mulțime de informații era, de asemenea, un plus, în special pentru publicul est-german, avid de lucruri concrete. „Ceea ce m-a surprins mai târziu a fost dorința ei de afirmare“, a spus de Maizière. „Nu mă așteptam la acest lucru.“ Mentorul ei nu s-a așteptat nici ca protejata lui să facă niște calcule politice reci.

Spre sfârșitul anului 1990 au început să circule zvonuri conform cărora și Lothar de Maizière fusese informator al Stasi; poveștile nu erau adevărate, dar curând au pus capăt carierei sale politice. „Merkel a fost cea care m-a îndepărtat când s-au complicat lucrurile“, a remarcat de Maizière cu amărăciune – o afirmație exagerată, deși protejata lui nu a sărit să-l apere când a fost atacat. Tânăra din Est a demonstrat că este nesentimentală, ceea ce avea să-i grăbească ascensiunea.

De Maizière a fost mai șocat de lipsa unui sprijin ferm din partea ei, cu atât mai mult cu cât, cu puțin timp înainte de căderea sa în dizgrație, a contribuit la consolidarea viitorului politic al Angelei Merkel. Helmut Kohl, pe atunci în al optulea an în funcția de cancelar, l-a abordat pe de Maizière pentru că „dorea să numească o anumită femeie est-germană într-o funcție «sensibilă» din guvern. «Femeia aceea nu este competentă», i-am spus, «mai bine o numiți pe dr. Merkel. Ea este cea mai inteligentă»“. Curând, Kohl i-a urmat sfatul lui de Maizière.********

Astfel, pe 18 ianuarie 1991, la doar un an după ce își făcuse apariția în birourile ticsite ale unui mic partid politic din cartierul său din Berlinul de Est și se oferise să le instaleze computerele, Angela Merkel ocupa un loc în cabinetul lui Helmut Kohl, cancelar al Republicii Federale Germania, recent unificată. Acesta a numit-o ministru pentru femei și tineret – „două teme de care Angelei nu îi păsa deloc“, a observat ironic de Maizière.

Cel mai tânăr și cel mai puțin experimentat membru al cabinetului lui Kohl, Angela era conștientă că numirea sa fusese un gest simbolic. „Acest lucru nu s-ar fi întâmplat dacă aș fi crescut în Germania de Vest și aș fi avut aceleași competențe“, a recunoscut ea, dovedindu-se tot atât de lucidă și de analitică în propria-i privință, ca și în privința celorlalți. Dar nici nu avea de gând să irosească o asemenea ocazie.

Bonn, un orășel de pe Rin cunoscut prin faptul că este locul de naștere al compozitorului Ludwig van Beethoven, a fost ales capitală a Germaniei de Vest postbelice, în parte pentru că se afla aproape de casa lui Konrad Adenauer, primul cancelar al Republicii Federale, din 1949 până în 1963. Dat fiind că o parte a Berlinului, capitala istorică, se afla sub ocupație sovietică, Bonn avea aerul unei capitale provizorii, a unui guvern în exil. Între 1990 și 1998, Angela s-a stabilit la Bonn, un mediu incontestabil masculin. Culoarea predominantă era gri: Rinul, clădirile de birouri moderne și reci, dar și costumele bărbătești aveau toate aceeași nuanță. Femeile erau secretare ale oficialilor guvernamentali, diplomaților și jurnaliștilor (toți bărbați) care umpleau sălile, cafenelele și cele trei restaurante decente (două cu specific italian și unul cu specific franțuzesc). În anii 1990, o tânără într-un alt post decât cel de secretară se simțea mereu complexată la Bonn.******** Deși Merkel fusese adesea singura femeie din mediul universitar și al oamenilor de știință din Est, politica din Vest se derula într-o atmosferă în care inteligența și munca asiduă „nu se puteau compara cu vocea masculină și cu puterea fizică“, după cum spunea Merkel.

Apartamentul lui Merkel se afla într-o clădire cu patru etaje cu vedere la Siebengebirge, lanțul muntos care se ridică deasupra Rinului, și la faimosul deal cunoscut sub numele de Drachenfels (Stânca Dragonului). Proaspăt numită ministru, Angela era rareori acasă suficient de devreme pentru a se bucura de priveliște, dat fiind că se străduia să stăpânească o nouă profesie și o nouă identitate.

Merkel avea admiratori. Fostul secretar de stat american Henry Kissinger a vizitat-o când s-a alăturat cabinetului lui Kohl. „Angela a fost uimită că cineva cu «renumele meu», așa cum s-a exprimat ea, dorea să o viziteze. I-am spus că mă interesează modul în care cineva care s-a format și a trăit în Est avea să evolueze în Occident“, a spus Kissinger.[2] Cei doi s-au împrietenit rapid. Pe lângă dragostea lor

comună pentru cultura germană – marii scriitori, filosofi și compozitori cu care crescuseră –, acești doi germani celebri în lumea întreagă au cunoscut în egală măsură aspectele tragice ale vieții. De origine evreiască, familia lui Kissinger a fost nevoită să ia calea exilului din pricina naziștilor, iar anii petrecuți de Merkel în tinerețe sub regimul Stasi au împins-o într-o formă de exil interior, știința servindu-i drept refugiu. Ambii au trebuit să se reinventeze pe alte meleaguri: Kissinger în America, Merkel în fosta Germanie de Vest. Experiențele tragice l-au transformat pe Kissinger în profetul pesimist al Realpolitik, în vreme ce pe Merkel au îndreptat-o către un optimism hotărât.

Kissinger și-a dat seama că noua sa protejată avea ceva deosebit. „Nu a căzut niciodată în aceeași capcană ca majoritatea politicienilor germani, care își urmăresc interesele și vorbesc doar între ei“, a spus el. Kissinger și-a asumat să o prezinte americanilor influenți, dar nu a întrevăzut un viitor remarcabil pentru această cercetătoare devenită politician, cu înfățișare simplă și fără prea multă charismă. Nimeni nu a anticipat succesul Angelei Merkel, poate doar ea însăși. În iunie 2005, l-a abordat pe Tony Blair, aflat în vizită la Berlin, și a trecut direct la subiect.

„Mă confrunt cu următoarele probleme: sunt femeie, nu am charismă și nu mă pricep să comunic.“ Merkel îi cerea sfatul premierului britanic pentru a compensa aceste neajunsuri. Totodată, după cum își amintea șeful de cabinet al lui Blair, „era încrezătoare că va câștiga“.

Fiind cel mai tânăr ministru din istoria Germaniei, la doar treizeci și șase de ani – și, în primul rând, femeie est-germană –, Merkel știa că toate privirile erau ațintite asupra ei. Dar chiar și pentru cineva atât de dornic să învețe lucruri noi cum era Merkel, tranziția de la Germania de Est la Germania de Vest a fost uneori dură.

Angela a fost șocată mai cu seamă de atenția acordată felului în care arăta. În Germania de Est existau puține magazine elegante. „Moda“ nu era cu adevărat disponibilă în magazinele poporului, în care se găseau, în general, două modele noi de paltoane pe sezon. Poate că locuitorii erau ponosiți, dar toți arătau așa. Dintr-odată, tunsorile demodate, pantofii fără toc și paltoanele prea largi ale Angelei deveniseră subiect de discuție. Celălalt est-german din cabinetul lui Kohl, Paul Krüger, noul ministru al cercetării și tehnologiei, își amintește: „Am observat-o pe Angela la evenimente politice și am fost surprins de cât de puțin îi păsa de aspectul ei. Era frapant. Și totuși avea o anumită prezență. Este greu de explicat acest lucru, dar de la bun început am avut senzația că e diferită. Avea autoritate“. Mehr sein als schein – „mai mult să fii decât să apari“ – era unul dintre edictele

luterane ale Angelei, pus acum la încercare de cerințele noii sale profesii, în care se punea preț pe înfățișare. De Maizière și, mai târziu, Helmut Kohl le-au rugat pe secretarele lor (Kohl a rugat-o chiar și pe soția sa) să o ajute pe Merkel în materie de vestimentație. „Angela se îmbrăca pe atunci ca o studentă: sandale, pantaloni largi", își amintește de Maizière.[3] Înainte de prima lor călătorie oficială la Moscova, el a rugat-o pe șefa lui de cabinet: „Vă rog să discutați cu dr. Merkel. Nu pot călători cu ea dacă arată așa". Când Merkel a apărut într-o ținută nouă pentru acea călătorie, el a încercat să o încurajeze, spunând: „Oho! Arăți grozav, Angela!" În loc să pară mulțumită de compliment, „Angela s-a înroșit toată. Întreaga situație era foarte jenantă pentru ea". Situația a fost rezumată într-o glumă ieftină, care a făcut valuri în anii 1990:

„Ce face Merkel cu hainele ei vechi?"

„Le poartă."

„Ca bărbat, nu e nici o problemă dacă porți un costum albastru-închis o sută de zile la rând", a bombănit Merkel. „Dar dacă port același sacou de patru ori, primesc scrisori de la cetățeni (…) Odată, un fotograf s-a întins sub masă ca să-mi fotografieze tocurile strâmbe."[4] Dar, ca întotdeauna, ea s-a adaptat. Merkel a rezolvat problema ținutei sale alcătuindu-și o garderobă care era, în viziunea ei, echivalentul unui costum bărbătesc închis la culoare: un dulap plin cu sacouri colorate, pătrățoase, concepute de o celebră casă de modă din Hamburg, pantaloni negri confortabili și balerini negri. În final, a acceptat chiar să fie coafată zilnic de un stilist, înțelegând că și acest lucru făcea parte din îndatoririle ei. Vechiul ei prieten, Michael Schindhelm, și-a amintit cât de surprins a fost când a văzut-o pe Merkel purtând un dirndl – costumul popular bavarez cu fustă și volane – la Festivalul de Muzică de la Salzburg. „Angela, este prima dată când te văd în rochie!", a exclamat el, spre disconfortul vizibil al lui Merkel.

Totuși, când diplomatul britanic Paul Lever i-a lăudat rochia de seară elegantă pe care a purtat-o la Opera din Oslo, spunând: „Doamnă cancelar, arătați grozav!", Merkel a părut mulțumită și i-a dat câteva detalii despre rochie și designerul care a creat-o.[5] Însă după ce presa a relatat cu entuziasm că Merkel a renunțat la „uniforma" sa previzibilă, ea nu a mai purtat acea rochie.

Merkel s-a confruntat și cu alte aspecte legate de aparițiile sale publice; de exemplu, cum să își țină mâinile când se afla la pupitru. A înțeles că transmitea un mesaj greșit când se foia. După mai multe încercări și eșecuri, a ales „rombul Merkel": poziția palmelor cu vârfurile degetelor împreunate a devenit imaginea ei distinctivă. (Ani mai târziu, partidul său va folosi acest emoticon în campanii politice, alături de sloganul „Viitorul Germaniei e pe mâini bune".)

În ciuda stângăciilor, sentimentul predominant la Bonn în anii 1990 era că tânăra din Est avansa prea repede[6] – într-adevăr, un post de ministru la un an de la intrarea în politică era cel puțin neobișnuit. Cancelarul Kohl începuse să o trateze ca pe o protejată, ceea ce îi deranja pe alții din cercul său, precum și pe cei din CDU care o vedeau ca pe un intrus din Est, o persoană nedorită și necalificată, fără merite politice. Cine avea să o oprească, acesta era subiectul discuțiilor în barurile din capitală, după încheierea programului de lucru. Merkel nu era la curent cu faptul că doisprezece tineri promițători din partidul său creaseră un „grup de lucru" din care femeile (o specie rară în ierarhia CDU) erau excluse. Bărbații din grupul denumit Pactul Anzilor – toți provenind din landuri (state) germane industriale bogate – s-au angajat să-și susțină reciproc ascensiunea, o dovadă clară că femeile nu erau binevenite în eșaloanele superioare ale partidului.

Dând dovadă de înțelepciune, Merkel și-a construit propria bază de susținători fără ajutorul unor bărbați puternici, a candidat și a câștigat un loc în Bundestag, parlamentul federal german (deși nu este o condiție pentru o funcție în cabinet, majoritatea miniștrilor sunt membri ai Bundestagului), ca reprezentantă a fostei regiuni est-germane Mecklenburg-Pomerania de Vest. Calea i-a fost deschisă după ce Gunther Krause, un politician local de marcă, a căzut la rândul său în dizgrație ca urmare a legăturilor cu Stasi. Deși Merkel nu provenea din acea regiune sălbatică de la Marea Baltică, în timpul campaniei ea a băut șnaps din partea locului cot la cot cu pescarii și le-a câștigat susținerea prin felul simplu de a fi și prin optimismul tineresc. În calitate de candidat, nu s-a arătat arogantă și nu a pretins că are toate răspunsurile, ci mai ales a ascultat, a dat dovadă de compasiune și s-a exprimat simplu, în stilul caracteristic, convingându-i pe localnici că nu se deosebește de ei. Ei au reales-o să îi reprezinte la fiecare tur al alegerilor federale din 1990.

Deși nu era la curent cu rețeaua secretă a bărbaților din CDU care doreau să o eclipseze și deși părea o ingenuă, Merkel era din ce în ce mai atentă la pericole. „[Dacă] cineva are o ascensiune mai rapidă decât este normal, lăcomia și invidia se vor iți curând", remarca ea în 1991. „Ești supus unei examinări atente și fiecare greșeală cât de mică va fi consemnată și va fi urmată de o reacție dură." Respingea ideea că ar avea parte de un tratament preferențial din partea lui Kohl și se indigna când se spunea adesea despre ea că este tânăra lui (Mädchen). „Mi se pare enervant, ca să nu spun mai mult. Relația noastră (…) nu este caracterizată de bunăvoință continuă. Kohl îmi analizează activitatea cu atenție și cu un ochi critic", a insistat ea.[7]

Cu toate acestea, a recunoscut că Helmut Kohl a lansat-o pe scena mondială, luând-o cu el în America în 1991, unde i-a făcut cunoștință cu Ronald Reagan, eroul ei. (Din păcate, la acea vreme, fostul

președinte era afectat de Alzheimer.) Prima dată când a ajuns la Casa Albă, în timpul mandatului lui George H.W. Bush, „i se citea uimirea pe față când a dat mâna cu președintele în Cabinet Room********“, își amintește Robert Kimmitt, ambasadorul SUA în Germania de la acea vreme.[8]

În timpul acelei călătorii, Kohl a întrebat-o pe Merkel cum este văzut de est-germani.[9] Pentru că nu dorea să fie „neautentică“ – un păcat în ochii ei –, Merkel a rezistat tentației facile de a-l linguși. A recunoscut că, din pricina anilor de propagandă, est-germanii îl vedeau cam ca pe un personaj de desene animate – înfățișat ca un capitalist cu siluetă în formă de pară, susținut de unchiul Sam. Pentru ea, era mai important să fie sinceră decât să-i menajeze orgoliul.********

Nu prea se pricepea să se prefacă și nici nu era interesată să învețe să o facă. De fapt, o interesa tocmai contrariul: în primii săi ani în politică, uneori agitați, Merkel a învățat stăpânirea de sine. Într-o vizită în Israel în primăvara anului 1991, Merkel aproape că a fost ignorată de gazde, care au presupus că este secretara ministrului. În presă au circulat relatări despre faptul că a plâns de frustrare. „Trebuie să fiu mai dură“, i-a mărturisit ea lui Herlinde Koelbl la acea vreme.

Deși călătoria în Israel a început cu lacrimi, Merkel și-a amintit că s-a încheiat cu totul diferit, cu o vizită la o mănăstire de la Marea Galileei[10]:

Am privit ținutul rural cu dealurile sale. Am văzut zona în care se află Marea Galileei. Apoi un călugăr a spus: „Aici a coborât Iisus de pe deal și, la acest lac, Iisus l-a întâlnit pe Petru, pescarul. (…) Iar ceva mai încolo, i-a hrănit pe cei cinci mii și apoi a trecut prin întâmplarea cu furtuna“. Cunosc Biblia și ce s-a întâmplat la Marea Galileei. Dar să aud pe cineva afirmând pur și simplu că așa s-a întâmplat, chiar aici, a fost cu adevărat uimitor.

Aflată în căutare de certitudini în contextul unor schimbări derutante, Merkel a găsit inspirație la Marea Galileei. „Nu există mereu claritate și siguranță în credința mea. Uneori am îndoieli“, a recunoscut ea, lucru neobișnuit pentru un politician. Dar acolo, lângă Marea Galileei, într-o mănăstire în care călugării benedictini lucrau cu tineri cu dizabilități, și-a dat seama că acel călugăr cu care vorbea „își găsea puterea în munca sa dificilă, lucru pe care eu îl invidiam“.

În calitate de cancelar, Merkel a revenit de multe ori în Israel, făcând din subiectul încă sensibil al relațiilor dintre germani și evrei unul dintre aspectele centrale ale politicii sale – și una din bazele

Germaniei moderne. Dar în această primă călătorie ea a căutat forța interioară. În doar doi ani, lucrurile se schimbaseră radical pentru ea. Ea însăși se transformase – așa cum se transformase și țara ei. Acum ambiția ei avea nevoie de o ancoră mai puternică. Credința personală și Biblia i-au adus stabilitate de-a lungul traseului uneori anevoios.

Germania, granița puternic militarizată dintre Est și Vest, se aflase de multă vreme în epicentrul efortului Americii de a evita apocalipsa nucleară. În anii 1990, sub cancelarul Kohl, țara s-a bucurat de un moment de respiro după ani de tensiune sporită. După unificare, Germania s-a simțit în siguranță ca parte a unei rețele de instituții postbelice care o conecta cu Statele Unite și, din 1993, cu noua Uniune Europeană. Alianța Atlanticului de Nord a cunoscut atunci apogeul, întruchipat de prietenia afectuoasă dintre Helmut Kohl și Bill Clinton – doi bărbați cu talente și vulnerabilități extrem de asemănătoare. Obiectivul lui Kohl era fuziunea Germaniei de Est și de Vest într-o singură națiune – nu doar cu numele. Trecerea lui Clinton și Kohl pe sub Poarta Brandenburg din Berlinul de Vest în Berlinul de Est într-o zi senină de iulie în 1994 a părut finalul perfect al dramei intense a ultimilor cincizeci de ani: Podul Aerian al Berlinului în 1948, când Statele Unite au transportat pe calea aerului alimente, apă și medicamente pentru cetățenii disperați din orașul asediat, ca reacție la Blocada Berlinului; construirea Zidului și confruntarea dintre tancurile americane și sovietice de la Checkpoint Charlie în 1961; discursul „Ich bin ein Berliner“ al președintelui Kennedy în 1963; și pledoaria lui Ronald Reagan: „Domnule Gorbaciov, dărâmați acest zid!“ în iunie 1987. Sub conducerea lui Kohl, Germania a devenit cea mai mare țară din Europa și, curând, cea mai mare putere economică a continentului.

Angela Merkel, cea mai cunoscută est-germană din guvernul lui Kohl, a făcut parte din planul cancelarului de a contopi cele două părți într-un întreg. Stefan Kornelius, autorul unei prime biografii politice a lui Merkel, scria că Helmut Kohl a tratat-o ca pe „un fel de trofeu“ al unificării germane. Dar Kohl cel volubil și abil nu a luat în calcul faptul că „trofeul“ său avea planuri și ambiții proprii și era dispus să aștepte pentru a le înfăptui.

Ca ministru pentru femei și tineret, Merkel nu a realizat nimic revoluționar, dar s-a dovedit un politician flexibil, neideologic, capabil de compromisuri în cazul unor chestiuni controversate. De exemplu, s-a opus legalizării avortului, dar a fost în favoarea dezincriminării lui. De multe ori și-a păstrat propriile păreri destul de conservatoare și, practic, a pasat problema.

Întrucât Merkel s-a dovedit capabilă de muncă asiduă, de loialitate și de discreție, Kohl i-a oferit în 1994 un portofoliu mai prestigios, cel de la mediu. În loc să accepte rapid și cu entuziasm această promovare

evidentă, Angela a cerut din nou timp de gândire. Preț de câteva săptămâni, a păstrat vestea pentru sine – o abatere de la obiceiul politic de autopromovare existent la Bonn. Kohl s-a întrebat dacă era cu adevărat interesată. Dar Merkel încerca doar să-și dea seama ce o aștepta într-o funcție atât de importantă. Promovarea politicilor guvernamentale de protecție a mediului relativ noi în cea mai mare putere industrială din Europa nu era nici pe departe o responsabilitate pentru o „Frau de umplutură".
Merkel se hotărâse de mult să nu permită să i se atribuie o identitate fixă: nici Ossi, nici Wessi (așa cum sunt numiți vest-germanii). De asemenea, a respins eticheta „Frau", deoarece a considerat că identitatea sa era evidentă. În mai 1993, a găsit o modalitate de a clarifica faptul că era în esență, chiar dacă discret, o feministă. Într-o recenzie a cărții lui Susan Faludi Backlash: The Undeclared War Against American Women, pentru o revistă de femei din Germania, ea a notat:
Atâta timp cât femeile nu sunt reprezentate în funcții de conducere, în mass-media, în partide politice, în grupuri de interese, în afaceri, atâta timp cât nu se află în rândurile celor mai mari creatori de modă și ale bucătarilor celebri, modelele pentru femei vor fi determinate de bărbați. (…) Ce șanse am să mă căsătoresc dacă sunt într-un post de conducere? Ce șanse am să sufăr un avort spontan? Cum vor fi afectați copiii mei dacă încerc să îmbin cariera și viața de familie? Aceste întrebări sunt dezbătute de nenumărate ori folosind exemple negative, care descurajează femeile. Este încercarea bărbaților de a-și păstra pozițiile pe care le ocupă în prezent. (…) În opinia mea, egalitatea înseamnă ca femeile să aibă dreptul egal de a-și modela propriile vieți.

Nu există nici o ambiguitate în aceasta privință: Angela Merkel este feministă. Cu toate acestea, s-a confruntat pe parcurs cu critici din partea celor care au simțit că nu se implică suficient în promovarea femeilor – că susținerea ei era prea discretă. Deși glumele sexiste o irită, ea nu avea să îi admonesteze în public pe cei care le fac. „Le arunc o privire furioasă și, mai târziu, când suntem singuri, le spun că nu a fost în regulă", a spus ea la un moment dat, explicându-și strategia.[11] A insistat asupra faptului că arma cea mai puternică a sa împotriva sexismului a fost propriul succes în viață, ca un îndemn pentru ceilalți. Stilul ei de conducere – în acest domeniu și în altele – nu se bazează pe predici agresive.

Ca ministru al mediului, Merkel trebuia să se ocupe de politica germană și de relațiile cu presa sub o privire mult mai intransigentă

decât înainte. Cu doar doi ani de experiență în guvern, ea era conștientă că în capitală se zvonea că pur și simplu nu face față postului. „De ce Angela?“, se întrebau unii cu voce tare. Engleza ei nu este suficient de bună pentru a se adresa publicului internațional, se plângeau rivalii ei. Curând, Merkel a pus capăt acelui zvon făcând cursuri de engleză seara. Apoi, la șase săptămâni de la preluarea portofoliului, l-a concediat pe adjunctul său foarte respectat, Clemens Stroetmann. Bonn era un oraș mic, iar ecologistul fusese prea indiscret cu privire la faptul că Merkel se baza pe el pentru a conduce ministerul. Deși Stroetmann era competent, decizia ei a demonstrat că noul ministru nu se teme să-și exercite puterea.

În fotografiile din acea vreme, Merkel apare deseori zâmbitoare, arătând mult mai tânără decât cei patruzeci de ani ai săi, cu ochii ațintiți asupra unor politicieni de mult uitați, care îi cuprind adesea umerii cu brațul. Deși era zâmbitoare, ea îi analiza, încercând să-și dea seama care dintre ei avea succes în carieră și de ce. A fost nevoită să învețe să-și controleze toleranța scăzută față de bărbații care se împăunau zgomotos. „De multe ori, mă deranjează fizic prezența bărbaților pentru care discuția nu se referă la fapte, ci doar la cine poate amenința mai eficient“, a recunoscut ea.[12] Era un alt aspect pe care a învățat să îl ascundă.

Nu a fost ușor să fie ministru al mediului în Germania, un adevărat gigant industrial. „Sunt adesea vizată de atacurile industriei de prelucrare, ale landurilor, Bundestagului și, bineînțeles, ale economiștilor care le știu pe toate! Am pe cap UE, Comisia pentru Monopoluri și Fuziuni și Curtea Constituțională, pe deasupra. Pentru unii, reglementările nu sunt suficiente; pentru alții, sunt prea multe; mai sunt și cei care nu doresc absolut nici o reglementare; iar alții le vor pe toate. Într-o astfel de situație, nu este ușor să te trezești binedispus dimineața“, a spus ea, rezumând noul său portofoliu complicat.[13] Ca de obicei, a acționat cu precauție – în căutarea unui consens –, uneori reușind, alteori nu.

Într-o ședință de guvern deosebit de frustrantă, Merkel le-a oferit fără să vrea detractorilor săi un subiect de savurat seara la o bere: a lăsat să-i curgă lacrimi. „Poate ar fi fost mai bine să urlu, ca bărbații“, a recunoscut ea mai târziu.[14] Problema care îi provocase o asemenea emoție era calitatea aerului. „Venea vara și au vrut să mă trimită la o nouă rundă de discuții, cu Dumnezeu și cu lumea întreagă! Știam exact care avea să fie rezultatul. Așadar, am spus pur și simplu că (…) mulți părinți au impresia că nu își pot trimite copiii afară la joacă, că oamenii se tem și au cerut acțiuni concrete.“ Lacrimile ei de frustrare au șocat guvernul care a trecut la acțiune, adoptând un set de reglementări stricte privind calitatea aerului. Manifestarea ei, izvorâtă din epuizare și din frustrare, a fost o reacție umană în fața

comportamentului evaziv și oarecum denigrator al guvernului – care îi impunea necontenit exerciții inutile de relații publice –, dar a funcționat. Însă a fost ultima dată când a fost văzută plângând la guvern.
Liderul Partidului Social Democrat, Gerhard Schröder, care avea să-i urmeze lui Kohl în funcția de cancelar, o provoca uneori pe diverse teme, spunând despre ea că „nu se impune deloc, e jalnică“. Schröder practica un joc politic dur, însă, în loc de lacrimi, Merkel i-a arătat furie și sfidare. „I-am spus că va veni vremea când îl voi pune și eu la colț“, i-a spus ea lui Koelbl. „Mai e până atunci. Dar aștept cu nerăbdare.“ Odinioară timidă și oarecum uimită, Mädchen din Est învăța repede.
Dornică să deprindă obiceiurile occidentale și în căutare de modele din afara cabinetului lui Kohl, Merkel a apelat la politicieni de dincolo de Rin. „Mi-a pus multe întrebări despre funcționarea sistemului politic britanic“, a spus Paul Lever, ambasadorul Marii Britanii în Germania între 1997 și 2003, „despre cât timp petrec miniștrii britanici în circumscripțiile lor, despre relația dintre prim-ministru și parlamentarii fără funcție de conducere în partid. Mi-am dat seama că se pregătește pentru un rol internațional.“[15]********
„Avea un amestec de curiozitate și ambiție bine țintită“, își amintește ambasadorul american Robert Kimmitt.[16] Merkel l-a invitat, împreună cu soția, la casa modestă de la țară pe care o deținea împreună cu Joachim în Uckermark, unde, după ce au mâncat la prânz gulaș gătit de Angela, cele două cupluri au pornit într-o drumeție. „Mi-am dat seama că era o mișcare gândită dinainte, pentru că Joachim a mers cu soția mea pe un drum, iar eu și Angela am mers pe un altul. Timp de două ore, m-a asaltat cu întrebări. «Povestește-mi despre NATO.» «Ce rol joacă SUA în diversele aranjamente de securitate?» – genul de chestiuni la care cineva care și-a petrecut viața în Est nu ar fi avut acces, dar de care avea nevoie pentru a urca pe următoarea treaptă a ierarhiei politice“, a spus Kimmitt. Și-a dat seama că destinația finală a lui Merkel nu avea să fie un orășel de pe Rin.

În ciuda tuturor frustrărilor din cei patru ani ca ministru al mediului, Angela a înregistrat și succese. În 1995, stând sub un enorm glob albastru, fosta cercetătoare din flancul estic, până atunci izolat, i-a întâmpinat pe cei peste o mie de delegați din 160 de state la Muzeul de Istorie Naturală din Berlin pentru o conferință istorică a Națiunilor Unite privind clima. Fostul senator de Colorado, Timothy Wirth, șeful delegației americane, a recunoscut că prima sa reacție când a cunoscut-o pe Merkel a fost: „Ei bine, cancelarul Kohl a bifat o mulțime de criterii când a optat pentru această femeie șleampătă din

Est!“[17] Dar după ce a urmărit-o cu atenție câteva zile, Wirth și-a schimbat părerea.
Merkel era încă ezitantă, punându-și la încercare puținele cunoștințe de engleză în grupuri restrânse. Când s-a adresat celor o mie de delegați, a vorbit în germană. Ca întotdeauna, a apelat la cei care îi puteau fi de ajutor. La sfatul unui delegat indian experimentat, Kamal Nath, a împărțit delegațiile în echipe – țări în curs de dezvoltare și țări dezvoltate, ea trecând de la o echipă la alta. Nefiind dogmatică, dorea să obțină rezultate prin compromis. Pentru prima dată, Merkel a demonstrat și una dintre calitățile care aveau să constituie punctele sale forte în calitate de cancelar: rezistența sa fenomenală. După o noapte de nesfârșite discuții diplomatice care s-au încheiat la primele ore ale dimineții, majoritatea delegaților abia se mai țineau pe picioare din cauza epuizării. Nu și Angela Merkel, care era pregătită să prezideze o altă sesiune în dimineața următoare. Conferința a adus la un acord numit Mandatul de la Berlin, care le solicita guvernelor să stabilească obiective și calendare specifice și cu un caracter juridic obligatoriu pentru reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră. Doi ani mai târziu, acest acord a dus la emblematicul Protocol de la Kyoto. Pentru Merkel, conferința pe probleme climatice de la Berlin a fost „una dintre cele mai mari realizări ale mele“[18], deși, ca de obicei, a revenit asupra declarației și a spus: „Poate că nu ar trebui să le numim realizări ale mele. Să le numim experiențe“. Indiferent cum ar numi Merkel, cu modestia-i deliberată, debutul său pe scena mondială, ea a recunoscut: „Pentru prima dată, am avut ocazia să cunosc diversele culturi ale lumii și diferitele lor moduri de lucru. Am prins viață cu adevărat“. De asemenea, Merkel și-a făcut mulți prieteni la conferința pe probleme climatice din 1995, devenind o prietenă a țărilor în curs de dezvoltare, fapt care i-a fost de folos în continuare. Devenea tot mai sigură de sine.

Când se află în grup restrâns, Angela Merkel dă dovadă de o căldură pe care rareori o afișează în public.[19] La câțiva ani de la conferința pe probleme climatice de la Berlin, ea l-a rugat pe Henry „Hank“ Paulson, secretar al Trezoreriei SUA la acea vreme, să o ajute să se pregătească pentru prima sa întâlnire cu președintele George W. Bush. „Am alcătuit un grup puternic pentru întâlnirea cu ea“, și-a amintit Paulson. „Directori executivi, președinți de bănci, lideri ai lumii financiare care să-i pună întrebări și invers. Iar ea a făcut un gest cu adevărat înduioșător: îmi strângea mâna pe sub masă când le răspundea la întrebări. Nu am uitat niciodată acel gest.“ Paulson a zâmbit la amintirea gestului cald și neașteptat din partea lui Merkel, altminteri extrem de gravă.

Pe măsură ce au ajuns să se cunoască, Merkel și-a dezvăluit și calitățile mai dure în relația cu Paulson. „Aveam probleme cu ministrul german de finanțe, Peer Steinbrück“, și-a amintit el. „Angela a spus: «Uite cum stau lucrurile, avem un guvern de coaliție, el face parte din SPD și este foarte orgolios, probabil vrea să fie cancelar. Așadar acordați-i o atenție deosebită, faceți mare tam-tam în jurul lui, ascultați-l și lucrurile vor merge mai bine». Ei bine, am făcut toate aceste lucruri și a avut dreptate. Lucrurile au mers mai bine cu ministrul de finanțe. Spre deosebire de majoritatea bărbaților, ea nu încearcă să domine sau să înscrie puncte și nici nu își pasează atribuțiile. Nu am mai întâlnit niciodată o femeie cu stilul ei: caută consensul, e foarte rezervată și precaută, dar are convingeri puternice.“

Lawrence Bacow, rectorul Universității Harvard, a fost și el luat pe nepregătite de latura umană pe care cancelarul o arată rar în public.[20] În timpul discuției lor private din iunie 2019, înainte ca Merkel să rostească un discurs la festivitatea de absolvire de la Harvard, ea i-a pus întrebări despre mama lui. Angela Merkel – ca de obicei – își făcuse temele. Știa că mama lui Bacow provenea dintr-un sătuc de lângă Frankfurt. Mulți membri ai familiei lui Bacow fuseseră uciși în timpul Holocaustului. Punându-i mâna pe braț, ea l-a întrebat dacă vizitase vreodată satul natal al mamei sale. „Da“, a răspuns Bacow, descriind o întâlnire dureroasă cu femeia în vârstă care locuise în fosta casă a familiei sale, după ce fusese confiscată de naziști. „A fost o vizită foarte stânjenitoare“, a recunoscut Bacow în fața cancelarului.

„Cum altfel ar fi putut decurge o asemenea vizită?“, a întrebat Merkel.

„Era clar că se gândise la impactul uman al unei astfel de întâlniri“, a reflectat Bacow. „Era evident interesată de ambele părți și de posibilitatea reconcilierii. M-au mișcat foarte mult interesul și emoția ei autentică.“

Totuși, căldura firească de care Merkel dă dovadă în întâlnirile particulare nu o împiedică să fie dură când circumstanțele o cer. Pe când Merkel era ministru pentru mediu, Joachim Meisner, influentul cardinal de Köln, a remarcat într-un interviu acordat tabloidului Bild: „Se pare că există o doamnă ministru de confesiune creștină care trăiește în păcat“. Lui Merkel nu i-a picat bine mustrarea publică din partea cardinalului. „Am mers cu mașina la el acasă și i-am explicat de ce cred că este important să fii prudent dacă ai mai fost căsătorit“, a spus ea. A transformat atacul acestuia la adresa ei într-un avantaj – de parcă ea, și nu cardinalul, ar fi fost slujitorul dojenitor al Domnului.

Și totuși, pe 30 decembrie 1998, Frankfurter Allgemeine Zeitung, un cotidian de mare tiraj, a publicat un anunț la fel de concis precum cuplul însuși: „Ne-am căsătorit, Angela Merkel și Joachim Sauer“. Ceremonia discretă a reflectat obsesia cuplului pentru intimitate – nici

măcar părinții ei sau cei doi fii ai mirelui nu au fost prezenți. „Ne-am căsătorit exact când nimeni nu se mai aștepta la asta“, a spus Merkel.[21] Îi stă în fire să acționeze când nimeni nu se așteaptă. Procedând astfel, Merkel, conștientă că Germania rămâne o societate conservatoare, a eliminat un potențial obstacol din calea următorului ei pas în ierarhia politică.

Întrebată la un moment dat cu ce a contribuit la viața politică din Germania, Merkel a răspuns: „Cineva care a trăit treizeci și cinci de ani într-un sistem fără libertate și care, prin urmare, înțelege valoarea extraordinară a libertății (…) de asemenea, CDU ar fi fost lipsit de o persoană care vrea să experimenteze lucruri neașteptate, să construiască punți în societate, care dorește schimbare“. Următoarea etapă a ascensiunii lui Merkel nu a implicat construirea unor punți, ci mai degrabă năruirea uneia.

În 1998, Helmut Kohl a fost înfrânt în cursa pentru al cincilea mandat de cancelar, după ce s-a aflat șaisprezece ani la putere. În anul următor, a fost amestecat într-un scandal financiar care implica acuzații de donații ilegale și anonime în numerar pentru campaniile sale, datând din 1982. Deși social-democratul Gerhard Schröder era noul cancelar, Kohl era încă puternic ca lider al creștin-democraților și a zădărnicit ancheta, refuzând să furnizeze numele donatorilor săi. Era „o chestiune de onoare“, a susținut el.

Angela Merkel devenise o figură familiară în conducerea CDU și, ca ministru și membru în Bundestag, un politician destul de cunoscut. Dar atât partidul, cât și toată Germania erau pe cale să afle că nu era tocmai Mädchen cea îngăduitoare, așa cum o crezuseră mulți.

Pe 2 decembrie, germanii s-au pomenit cu un articol în Frankfurter Allgemeine Zeitung intitulat „Acțiunile lui Helmut Kohl au dăunat partidului“, semnat de Angela Merkel. „Regele a murit, trăiască regina“ ar fi putut fi titlul alternativ. Articolul a fost șocant nu doar pentru fostul mentor al lui Merkel și pentru cel mai probabil moștenitor al acestuia, Wolfgang Schäuble, ci și pentru întreaga clasă politică germană. Calificând scandalul drept „o tragedie“, Merkel a arătat clar că loialitatea ei nu se manifestă față de un singur om, ci față de viitorul partidului. „Vremea președintelui Kohl s-a încheiat irevocabil“, a proclamat ea cu răceală. Merkel a sugerat cu îndrăzneală că îi face o favoare lui Kohl, scutindu-l de povara puterii la vârsta lui înaintată, scriind: „Partidul trebuie să învețe să meargă, trebuie să îndrăznească să-și înfrunte adversarii politici fără bătrânul cal de război“.

Nimeni altcineva din partid nu avusese curajul să-l treacă pe linie moartă pe „bătrânul cal de război“ și, procedând astfel, să-i salveze pe

creștin-democrați. „Atitudinea lui Kohl a semănat cu confruntarea dintre David și Goliat“, a spus Volker Schlöndorff, „a fost ceva de genul «Cum îndrăznește copilul ăsta să arunce cu o piatră în mine?»“ Întrebată dacă i-a fost puțin teamă să atace un asemenea personaj impunător, Merkel a răspuns prefăcându-se că nu înțelege: „De ce să mă tem de el? Am lucrat împreună timp de opt ani“.[22] Mesajul ei: nu există uriași printre noi, ci doar politicieni.

Îndrăznind să sugereze că CDU ar putea supraviețui fără cel care îi fusese președinte vreme de peste douăzeci de ani, Merkel a comis unul dintre cele mai îndrăznețe acte din politica germană contemporană. Aproape un deceniu, felul ei placid de a fi i-a amăgit pe colegii săi, făcându-i să-i subestimeze dibăcia. Acum demonstrase că sub fațada impasibilă se afla o voință acerbă. Pentru Merkel, scrierea articolului a fost un act necesar de eliberare personală și politică. Ulterior, când a fost întrebată despre motivațiile ei, a explicat cu sinceritate: „În primul rând, am vrut să ies din această captivitate, să îmi creez spațiu“.[23]

Cu o singură lovitură, articolul lui Merkel l-a eliminat și pe potențialul contracandidat al acesteia la șefia CDU: Schäuble, care fusese și el implicat în scandalul fondurilor secrete și care îi rămăsese loial lui Kohl. Un politician strălucit și popular, a cărui carieră ministerială a început în 1984, Schäuble era cunoscut ca devotat lui Kohl. În 1990, în timp ce participa la un miting de campanie, glonțul unui asasin i-a spulberat coloana vertebrală. Kohl l-a susținut, deși mulți din CDU considerau că Schäuble, imobilizat în scaunul cu rotile, era prea afectat de invaliditate pentru a avea o viață politică activă. Merkel nu l-a avertizat cu privire la publicarea articolului în care îl denunța pe șeful și mentorul lor, căruia Schäuble îi urmase în funcția de președinte al CDU. În urma scandalului, Schäuble, el însuși compromis, a demisionat din funcție.

Grație statutului recent dobândit și după ce făcuse dovada curajului, Merkel a candidat la președinția CDU la începutul anului 2000 și a fost aleasă fără nici un vot împotrivă. Neatinsă de scandal, fiziciana intrată în politică, acum în vârstă de patruzeci și cinci de ani, era un chip proaspăt și șansa unui nou început pentru partid, după încheierea Războiului Rece. După ce s-a detașat de Kohl, Merkel a devenit, pentru prima dată, stăpâna destinului politic. Acum trebuia să-și consolideze puterea asupra acestui partid format din bărbați conservatori.

Pe 10 aprilie, în prima sa zi ca președinte al CDU, Angela Merkel a pășit în sala de conferințe a sediului central din Bonn, unde o așteptau liderii partidului.[24] Scrutându-i pe cei prezenți, ea le-a cerut tuturor să se ridice și să ocupe la întâmplare un loc în jurul mesei lungi la care se așezaseră. Mesajul ei era clar: nu vă obosiți să complotați împotriva

mea. Sunt cu ochii pe voi. Acesta era acum partidul Angelei Merkel.
În acel an Berlinul și-a reluat locul istoric de capitală oficială a Republicii Federale. Merkel a părăsit orășelul de pe Rin fără prea multe regrete. Bonn – provincial, conservator, dominat de bărbați – nu fusese niciodată cu adevărat casa ei. Simțindu-se ușurată că și-a încheiat ucenicia politică, a revenit în orașul pe care îl cunoștea din copilărie, pe când o vizita pe bunica ei din Berlinul de Est. Cartierele elegante și pline de verdeață ale orașului, cu luxoasele lor case nu erau pentru ea; nici Grunewald, nici Dahlem și nici Charlottenburg. Nu, ea și Joaquim s-au stabilit într-un apartament modest din inima fostului Berlin de Est – vizavi de Muzeul Pergamon –, o zonă la fel de familiară pentru ea ca Waldhof din Templin. În locul curgerii molcome a Rinului, ea zărea acum de la fereastră un oraș care se reconstruia febril pentru a fi pe măsura noului său statut de metropolă mondială – orizontul era populat cu macarale, fostul ținut al nimănui și rămășițele zidului hidos erau încă vizibile ici și colo, iar Reichstagul cu cicatricile sale din război era încă în construcție. La Berlin, Angela Merkel se simțea ca acasă, sigură de sine și nemaiavând nevoie de lecții de viață.

În general, orgoliile mistuitoare nu iartă prea ușor când sunt rănite. Însă Helmut Kohl s-a împăcat în cele din urmă cu protejata sa. În 2005 a susținut-o pe Angela Merkel în calitate de candidat la funcția de cancelar. Patru ani mai târziu, Merkel l-a vizitat pe Kohl acasă ca să îngroape public securea războiului. Oricare ar fi fost sentimentele lor reale, amândoi cunoșteau regulile politicii, ascunzându-și abil dezamăgirea și rănile. În 2012, ambasadorul SUA, Philip Murphy, a găzduit o mică cină pentru a marca 30 de ani de la numirea lui Kohl în funcția de cancelar. Ajunsă la cină direct de la aeroport, după o călătorie în China, Merkel a rostit un toast emoționant în cinstea fostului ei mentor. „În timp ce ea povestea despre călătorie, am stat cu ochii ațintiți asupra lui Kohl. Avea un zâmbet mândru și părintesc pe față“, a declarat fostul ambasador Kimmitt, și el prezent. „Dar era clar cine era cancelar.“
În 2014, când Merkel a împlinit șaizeci de ani, Kohl i-a făcut urări cu dublu înțeles. „Astăzi, când privești în urmă, o faci știind sigur că ai profitat de oportunitățile pe care ți le-au oferit experiențele tale de viață variate“, a scris el.[25] Într-adevăr, punctul ei forte era știința de a profita de oportunități, iar bătrânul cal de război – de la care învățase multe despre putere – nu putea să nu o admire pentru asta.
Deși recunoaște adesea rolul jucat de Kohl în viața ei, consideră că are față de el o datorie politică, nu personală. Merkel avea o datorie mai mare față de țara care, prin unificare, i-a acordat a doua șansă.

Kohl a fost o personalitate de importanță istorică, fiind conducătorul incontestabil al Germaniei din 1982 până în 1998 și al creștin-democraților vreme mai îndelungată (din 1973 până în 1998). Cu puternice vederi proamericane, prietenia lui cu președintele Bill Clinton a fost nu doar autentică, ci și bogată în calorii. (Dineurile lor cu specific italian de la Washington, DC, au făcut deliciul jurnaliștilor în anii 1990.) Într-un fel, amândoi erau oameni de lume. Îmi amintesc că soțul meu, Richard Holbrooke, ambasador în Germania în primii ani ai mandatului lui Clinton, îmi relata despre bancurile deocheate pe care le spunea Kohl când se afla în companie exclusiv masculină.

Dintre cei 17 membri ai cabinetului lui Kohl, doar doi – uneori trei – erau femei, printre care și Angela Merkel. În Bundestag, femeile ocupau 20% din locuri, adică 136 din 662, în aceeași perioadă, 1990–1995. Astăzi femeile reprezintă aproximativ o treime din Bundestag.

Sală de la Casa Albă în care se reunește consiliul de miniștri ai administrației SUA (n. trad.)

Propaganda inspirată de Kremlin nu era deloc subtilă: educatoarea mea de la Budapesta m-a învățat un cântecel în limba maghiară, intraductibil, pe care încă îl știu, în care președintele american Dwight Eisenhower era descris ca o bombă cu ceas, gata să explodeze.

În septembrie ٢٠٠١, Schlöndorff a aranjat o întâlnire între Merkel și Richard Holbrooke – pe atunci ambasador SUA la Națiunile Unite (și soțul meu) – care negociase recent încheierea Războiului Bosniac. L-am însoțit pe Richard la prima mea întâlnire cu viitorul cancelar. Scriitoarea Susan Sontag a fost și ea prezentă la acest prânz găzduit de Schlöndorff. Sontag și Merkel erau cum nu se poate mai diferite: Sontag era expansivă, iar Merkel asculta activ.

Pe 22 noiembrie 2005, Angela Merkel a scris istorie. Acest triplu outsider – femeie, om de știință și cetățean est-german – a depus jurământul, devenind prima femeie care ocupa funcția de cancelar din istoria Germaniei, iar portretul ei a fost expus alături de cele ale bărbaților care au precedat-o, în galeria Cancelariei.

Capitolul 6 . În sfârșit, în Cancelarie

„Germanii își doreau pe cineva care nu se uită în oglindă, ci la problemele lor. Ea a desăvârșit un stil de politică în care atenția nu se concentrează asupra ei.“

Karl-Theodor von Guttenberg

„Nu mă pricep să vorbesc. Pot doar să spun adevărul.“

Socrate

În 2005, când cancelarul Gerhard Schröder a cerut alegeri anticipate, nimeni din Uniunea Creștin-Democrată nu a contestat serios faptul că sosise vremea Angelei Merkel. Partidul odinioară patriarhal a ales un lider pragmatic, care să-i mențină profilul centrist, moderat și cu puternice legături transatlantice, oferindu-i totuși un nou început – inclusiv șansa de a scrie istorie ca primă femeie în funcția de cancelar din istoria țării. Germanilor le-au plăcut smerenia, stilul ei simplu, dar direct, lipsa exagerărilor și faptul că a făcut trecerea de la Est la Vest aparent fără efort. Se cunoșteau puține lucruri despre ea în afară de remarcabilul sânge-rece cu care îl îndepărtase pe Kohl, care dezamăgise atât partidul, cât și țara. Dar nici Merkel și nici rivalul ei – Gerhard Schröder, social-democratul moderat de centru-stânga – nu susțineau o îndepărtare de politica germană a consensului civilizat. Dată fiind lunga sa istorie politică deloc monotonă, se considera că plictiseala era de dorit în Germania postbelică.

Conform sondajelor din săptămânile premergătoare alegerilor din septembrie, victoria lui Merkel părea asigurată.[1] Ea și partidul său erau cu mult înaintea guralivului Schröder, deși presa se dădea în vânt după acest lider căruia îi plăcea să împărtășească jurnaliștilor detalii despre viața sa particulară și genera articole excelente. Dar roata s-a întors repede, iar Merkel a fost cât pe ce să piardă. În acest proces, Angela Merkel a învățat o lecție prețioasă despre importanța persoanelor de care se înconjura – și să fie mereu atentă la starea de spirit a țării pe care era hotărâtă să o conducă.

Problema a avut de-a face cu impozitele. În timpul campaniei, Merkel l-a ales ca viitor ministru de finanțe pe Paul Kirchhof, profesor de jurisprudență la renumita Universitate din Heidelberg. Kirchhof, un cadru universitar fără experiență politică, pleda ca toți germanii să plătească același nivel de impozit pe venit********, o idee în general

nepopulară, care i-a oferit cancelarului Schröder, aflat într-o situație disperată, muniția de care avea atâta nevoie. Merkel, a proclamat Schröder, era un politician conservator radical, decuplat de realitate, care avea să dea o lovitură fatală economiei Germaniei. Curând, avantajul lui Merkel s-a diminuat de la o diferență de două cifre la una de o cifră.

Germania este republică parlamentară, adică cetățenii își votează parlamentarii care îi vor reprezenta la Berlin, apoi parlamentarii respectivi aleg cancelarul. Partidul cu cele mai multe voturi formează o coaliție cu partidul sau partidele clasate pe următoarele locuri ca număr de voturi, după negocieri complicate pentru distribuirea portofoliilor ministeriale în cabinet, un proces care poate dura săptămâni și uneori chiar luni. În noaptea alegerilor din 2005, partidele lui Schröder și Merkel erau practic la egalitate – nici unul dintre ei nu câștigase majoritatea necesară pentru a fi declarat cancelar fără a forma o coaliție cu celălalt. Rezultatul alegerilor era prea strâns pentru a se proclama câștigătorul. Potrivit tradiției din Germania, candidații au participat în acea seară la o întâlnire televizată pentru a se supune tirului întrebărilor din partea ziariștilor, înainte de a încerca să formeze o coaliție. Merkel, care se cocea sub luminile puternice ale reflectoarelor, părea retrasă și epuizată. Lângă ea, Schröder, revărsat în fotoliu, a asigurat publicul cu îndrăzneală: „Voi rămâne cancelar. Chiar credeți că partidul meu va accepta oferta lui Merkel de a purta discuții?“, expresia lui oscilând între satisfacție și rânjet disprețuitor. Chiar în acel moment, camera de luat vederi s-a îndreptat către Merkel, pe când un zâmbet aproape imperceptibil începea să-i ridice trăsăturile flasce. A rămas tăcută și l-a lăsat pe Schröder să se împăuneze. Aceasta este tactica ei caracteristică: îl lasă pe masculul alfa să vorbească, iar ea așteaptă răbdătoare în timp ce el se autodistruge.

În final, Merkel s-a aplecat spre microfon și a spus calm: „E simplu, nu ai câștigat astăzi“. Îndreptându-și privirea de la Schröder, care era furios, și adresându-se publicului, ea a adăugat: „Vă promit că nu vom răsturna normele democratice“. Publicul a izbucnit în aplauze. Merkel și-a permis un zâmbet de satisfacție. Își îndeplinise promisiunea ca, într-o bună zi, să îl „pună la colț pe Schröder“. Procedând astfel, a scris istorie.

Două luni mai târziu, pe 22 noiembrie, Angela Merkel a depus jurământul, devenind prima femeie care ocupa funcția de cancelar al Germaniei. Ceremonia a avut loc în clădirea Reichstagului, distrusă în timpul celebrului incendiu din 1933 care i-a permis lui Adolf Hitler să-și consolideze puterea absolută, și care acum era minunat renovată.********

Berlinul arăta grandios în rolul său de capitală a Germaniei unite.

Lumina se revărsa prin domul de sticlă al Reichstagului, transparența acestuia simbolizând democrația izbăvitoare a Germaniei. Fără să zâmbească, Angela Merkel, în vârstă de cincizeci de ani, îmbrăcată într-un taior negru, a ridicat mâna dreaptă și a jurat „să-mi dedic eforturile propășirii poporului german, să îi sporesc bunăstarea, să îl protejez în fața răului și să susțin și să apăr Constituția. Așa să mă ajute Dumnezeu“. Când și-a ridicat privirea pentru a primi aplauzele publicului, Merkel a zâmbit timid și și-a reținut lacrimile în fața acestei turnuri improbabile a vieții ei. Părinții și frații săi, aflați în public, abia dacă au arătat o urmă de emoție, însă nici nu erau oameni care să se emoționeze cu ușurință. Oare ce i-a trecut prin minte pastorului Horst Kasner când fiica sa discretă și independentă a depus jurământul la învestirea în funcție, urmând a conduce o țară a cărei politică el nu o accepta pe deplin?

Surprinzător, soțul lui Merkel a lipsit de la această ceremonie istorică. Sauer era, ca de obicei, în laborator, ocupat cu propriile cercetări de chimie cuantică. Soția sa nu părea deranjată de acest lucru. „Este mai important să mă sprijine când contează“, a spus noul cancelar.[2] A avut curând nevoie de acest sprijin.

Printre primii care au felicitat-o după ce a devenit al optulea cancelar al Germaniei a fost cel de-al șaptelea. „Stimată doamnă cancelar“, a spus Schröder, întinzându-i mâna la încheierea ceremoniei, „vă dorim succes în munca dumneavoastră pentru țara noastră.“

„Vă mulțumesc pentru tot ce ați făcut pentru țara noastră. Voi trata moștenirea dumneavoastră cu responsabilitate“, a răspuns Merkel binevoitoare. Dar chiar și într-o democrație matură în care astfel de tranziții au loc fără incidente și fără controverse, vechile resentimente pot persista. În iulie 2007, când Schröder a revenit în Cancelarie pentru dezvelirea portretului său oficial, Merkel i-a spus predecesorului său: „Ei bine, cu toții ajungem pe acest perete“.[3] La care Schröder a răspuns: „Unii mai repede decât alții“.

După depunerea jurământului, Angela Merkel a pășit prin grandiosul portic cu coloane al Reichstagului, pe care se află înscrise celebrele cuvinte „Dem Deutchen Volke“ („Pentru poporul german“), gravate în timpul Primului Război Mondial; literele au fost umplute cu metalul unor tunuri franceze topite. Traversând cu pași sprinteni peluza vastă până la noul ei birou, Merkel era nerăbdătoare să se apuce de treabă. Dar mai întâi trebuia să se confrunte cu mass-media mondială.

Cei mai mulți germani cunosc doar una sau două ocazii în care Angela Merkel a rămas fără cuvinte în public, în ciuda extraordinarei sale stăpâniri de sine. Prima dată s-a întâmplat în timpul conferinței de presă care a urmat învestirii sale în funcție. Întrebarea care a lăsat-o mută a fost cum nu se poate mai banală. „Doamnă cancelar, cum vă simțiți?“[4] Judy Dempsey de la International Herald Tribune i-a adresat

probabil singura întrebare care o putea lua pe nepregătite. Merkel nu era genul care să se gândească la sentimente, mai cu seamă la ale ei. „Ei bine, da, ei bine, date fiind împrejurările…“ a bâiguit ea, într-un scurt moment grăitor, înainte de a-și recăpăta calmul obișnuit, mantra ei („In der Ruhe liegt die Kraft“ – „Forța rezidă în calm“) intrând din nou în funcțiune. Abia după zece ani stăpânirea ei de sine s-a clătinat din nou în public.

Cancelarul Republicii Federale nu are o mare putere executivă. Puterea în Republica Federală – în special în chestiuni de politică internă – este împărțită intenționat între cele șaisprezece landuri și o Curte Constituțională solidă. Astfel, cancelarul guvernează preponderent prin consens și convingere, având mult mai multă libertate în afacerile externe decât în politica internă. În locul unui program de guvernare sau al unor politici specifice, Merkel a contribuit cu un set de valori de bază: credința sa profundă, dar rezervată, un simț de neclintit al datoriei și al slujirii; convingerea legată de datoria permanentă a Germaniei față de evrei pentru ceea ce a numit mereu Shoah; predilecția savantului pentru decizii precise, bazate pe dovezi; și o ură viscerală împotriva dictatorilor care își țin captiv propriul popor. Libertatea de exprimare și de circulație nu sunt clișee pentru un politician care a fost privat de ambele în primii treizeci și cinci de ani de viață.
În ciuda convingerilor sale profunde, Angela Merkel nu este un lider îndrăzneț, dar acționează cu o viteză pe care oamenii o pot urma, folosind sondaje pentru a-și confirma propriile instincte cu privire la ce este fezabil politic. Când – în cazuri foarte rare – renunță la prudența ei obișnuită, acest lucru zguduie întreaga țară, așa cum, mai târziu, va zgudui lumea.
La preluarea mandatului, obiectivul lui Merkel a fost ca Germania să devină suficient de puternică pentru a face față noilor agresiuni ale Rusiei și suficient de conștientă de sine pentru a opune rezistență virusului omniprezent al rasismului și xenofobiei. NATO și relația transatlantică au constituit baza politicii externe a lui Merkel. Germania avea să facă parte din Europa – nu va conduce continentul, dar nici nu îl va amenința. Modelele lui Merkel, președinții Reagan și George H.W. Bush, precum și mentorul ei, Helmut Kohl, depuseseră multe eforturi la momentul unificării pentru a depăși temerile britanicilor și francezilor privind Republica Federală, devenită mai mare și mai puternică economic. A încercat să le calce pe urme și să facă din Germania o națiune între națiuni, încrezătoare în sine, dar modestă, după chipul și asemănarea femeii aflate la conducere.
Încă din prima zi în funcție, peste Cancelaria lui Merkel a domnit o

liniște ca de spital. Clădirea modernistă, cu multă sticlă și oțel, era un loc de muncă, nu de protocol. Gărzile în uniformă bleumarin de la poarta din față nu par să-și petreacă timpul liber la poligon sau în sala de forță. Și ei au aer de oameni de afaceri; este greu să ți-i imaginezi mărșăluind. În interior, zidurile de culoare verde-pal nu poartă emblemele puterii și ale istoriei, nu există portrete eroice ale împăraților și generalilor. Acesta este centrul de putere al unei națiuni care nu se simte în largul ei nici cu istoria sa, nici cu statutul său recent de putere mondială.

Când zorii se iveau peste Berlin, Merkel ajungea la birou – „așa cum a dat Dumnezeu“, după cum s-a exprimat un consilier. Nemachiată, necoafată, îmbrăcată simplu și gata de muncă. Petra Keller – stilista cancelarului de mai bine de un deceniu, care a călătorit cu ea, dar nu a mers niciodată acasă la Merkel – o transforma pe Merkel, conferindu-i imaginea cunoscută de lumea întreagă, în vreme ce aceasta lua micul dejun și citea pe tabletă un dosar cu mesajele și știrile de peste noapte. Chiar și când crizele multiple se întețeau, echipa ei se asigura că atmosfera din Cancelarie era ferită de turbulențe, la fel ca în casa parohială de la Templin din vremea copilăriei.

Dată fiind nevoia ei absolută de a controla informațiile și mesajele dinspre Cancelarie, Angela Merkel a evitat cu scrupulozitate rețelele de socializare, conștientă de puterea acestora de a răspândi dezinformare și de a transforma chiar interacțiuni nevinovate în muniție împotriva ei. Maniera în care conștientiza puterea internetului s-a făcut simțită la o conferință a UE pe tema Balcanilor, organizată la superbul palat Élysée de la Paris în iulie 2016. Pentru a marca încheierea discuțiilor, vicepremierul Muntenegrului, Ivica Dacˇic´, a început să cânte melodia sa preferată, „O Sole Mio“. Pe când muntenegreanul fredona, alți lideri ai UE și-au scos telefoanele. Deși momentul era un material umoristic grozav pentru conturile lor de pe rețelele de socializare, Merkel a considerat că era doar un potențial pericol. Ridicându-se de la masă, a insistat: „Vă rog, lăsați telefoanele! Aceste imagini vor deveni virale și vor crea o impresie foarte proastă despre conferința noastră“. Ascultători, ceilalți lideri europeni și-au oprit dispozitivele, întrerupându-l pe vicepremier din cântare. Așa se manifesta autoritatea calmă a Angelei Merkel asupra unei săli pline cu șefi de stat.

Una dintre primele schimbări pe care Merkel le-a făcut în Cancelarie a fost rearanjarea mobilierului din biroul ei vast, de 145 de metri. Ca elevă, nu-i plăcuse să stea în primul rând, preferând să se așeze undeva la mijloc, astfel încât să poată observa restul clasei. Acum, în loc să folosească biroul de dimensiuni monumentale al predecesorului său, aflat în partea din spate a camerei imense, ea și-a amplasat masa

de lucru aproape de ușă, ceea ce îi permitea să-i zărească pe vizitatori înainte de a fi văzută. Biroul ei din Cancelaria hipermodernă și scânteietoare părea mai degrabă sediul unui start-up de succes decât nucleul unei puteri mondiale. Decorul spartan punea în evidență edictele luterane de smerenie și de simplitate ale lui Merkel. Când ieșea pe terasă – ceea ce se întâmpla des, pentru a le arăta vizitatorilor priveliștea orașului încă în devenire – o întâmpina peste drum Reichstagul, cu toată rezonanța sa puternică. Atât ea, cât și capitala modernă au fost transformate spectaculos de istoria recentă.

Înainte de a-și începe programul zilnic aglomerat, Merkel ridica receptorul ca să dea niște telefoane (se mândrește cu faptul că dă singură telefoane) – pentru a discuta cu diverși președinți sau pentru a-i mulțumi grădinarului care îi aducea florile proaspete de pe birou în fiecare dimineață. Merkel transformase dressingul predecesorului ei într-o chicinetă, unde prepara adesea cafea pentru oaspeți. (Mirosul cafelei a înlocuit treptat aroma persistentă a trabucurilor cubaneze ale lui Schröder.)

Faptul că prepara băuturi pentru oaspeții săi însemna mai mult decât satisfacerea propriei nevoi de cafeină – în felul acesta nu lăsa semnificația funcției să împiedice interacțiunea cu oamenii. În timp ce prepara cafeaua, cancelarul își asalta vizitatorii cu întrebări, încercând să afle despre fiecare lucruri pe care nu le știa înainte. Michael Keating, consilier al fostului secretar general al Organizației Națiunilor Unite Kofi Annan, și-a amintit că, în 2006, când Annan a avut prima sa întâlnire cu cancelarul, „Ea a fost dezarmantă, a ascultat cu atenție motivele pentru care Africa ar trebui să fie o prioritate pentru Germania. Printre discuțiile despre impactul schimbărilor climatice, potențialul economic al Africii, migrație și terorism, a fost loc și de mult umor“.

Un portret mic în ramă argintie de pe biroul ei capta privirea vizitatorilor. Era portretul Ecaterinei cea Mare, prințesa germană care și-a început viața ca Sofia de Anhalt-Zest, o prințesă luterană din Stettin, un oraș situat nu departe de Templin, orășelul lui Merkel. După căsătoria aranjată cu viitorul împărat rus Petru al III-lea, nepotul țarului Petru cel Mare, Sofia (care a trecut de la numele german la un nume rus, Ecaterina) a devenit țarină a Rusiei în 1762. Iscusită și hotărâtă, Ecaterina a înlăturat mulți bărbați care au subestimat-o și a domnit treizeci și patru de ani. Printre isprăvile cele mai îndrăznețe ale țarinei a fost cucerirea Ucrainei din mâinile otomanilor; la rândul ei, Merkel avea să se lupte curând să smulgă regiunea din mâinile țarului rus din zilele noastre, Vladimir Putin.

Pe pereții din biroul ei se aflau o ramă mare cu o fotografie înfățișându-i pe Helmut Kohl și pe președintele George H.W. Bush la Zidul Berlinului și un portret al primului cancelar german din epoca

postbelică, Konrad Adenauer, pictat de expresionistul austriac Oskar Kokoschka. Adenauer a fost cel care a legat destinul țării sale în ruină de cel al Occidentului, mai ales de Washington. Pe un cub din plexiglas de pe biroul său stătea gravată mantra cancelarului, „In der Ruhe liegt die Kraft“ („Forța rezidă în calm“). O uriașă piesă de șah din lemn domina un alt colț al biroului lui Merkel. Evident, o regină.

Cum fiecare mișcare îi era urmărită de o armată de agenți de securitate, iar programul său zilnic era distribuit diverselor structuri guvernamentale, Merkel a trasat o delimitare mai clară între muncă și viața personală. Nici unul dintre consilierii săi apropiați nu a mers vreodată acasă la ea, un apartament cu chirie plafonată, dintr-o clădire relativ banală, aflat la câteva minute distanță de Cancelarie. Curând, au aflat și că noul cancelar prefera să doarmă în propriul pat – fie doar pentru câteva ore – chiar și după o zi petrecută într-o altă capitală europeană.

Merkel nu prea și-a schimbat obiceiurile în cei șaisprezece ani petrecuți în funcția de cancelar. La opt și jumătate, în „armură de cancelar“, așa cum se exprima echipa sa, participa la întâlnirea zilnică cu Beate Baumann, șefa ei de cabinet; Steffen Seibert, purtătorul său de cuvânt; Eva Christiansen, omul bun la toate, de mult timp alături de ea; și, în ultimul ei mandat, Jan Hecker, consilierul ei pe probleme de securitate națională. Dintre membrii acestui cerc restrâns, Baumann a fost de departe cea mai importantă – poate chiar pe locul al doilea ca putere în politica germană în perioada în care Merkel s-a aflat în funcție. Cu excepția soțului ei, nimeni nu o cunoaște mai bine pe Merkel și nu se bucură de o mai mare încredere.

Cu zece ani mai tânără decât Merkel, cu studii la Cambridge și necăsătorită, Baumann a avut o contribuție importantă la formarea politică a lui Merkel și la modelarea credinței sale aproape reverențiale în America. Baumann este invizibilă publicului, în vreme ce Merkel nu poate decât să viseze la postura de anonimă. Merkel a angajat-o pe Baumann în 1995 ca secretară personală și administrator de birou, un titlu pe care l-a purtat până în 2021 – cu toate că rolul său nu poate fi exprimat printr-o fișă a postului. După două decenii și jumătate de relație aproape simbiotică, Merkel și Baumann folosesc încă „Sie“, adresarea formală „dumneavoastră“, în relația lor. Totuși, ca semn al statutului său privilegiat, Baumann i se adresează șefei sale cu „Frau Merkel“ în loc de „Frau Bundeskanzlerin“ – doamnă cancelar – titulatura folosită de restul echipei sale. Bernd Ulrich, care a scris despre Merkel pentru revista Die Zeit timp de decenii, a spus despre cele două că sunt „ca niște surori. Se întrerup una pe alta. Se contrazic una pe alta. Nu există bariere între ele. Doar încredere“. În primii ani ai lui Merkel în funcția de cancelar, Baumann a fost surprinsă uneori făcându-i semne din primul rând pentru a sugera „mai repede“,

„încheiați“ sau „un mic zâmbet“ – genul de indicații pe care puțini ar îndrăzni să i le dea.
Dacă Baumann este o versiune ceva mai tânără a șefei sale, Eva Christiansen este sora lor mai elegantă. Responsabilă de digitalizare – mai cu seamă de modernizarea accesului la internet în fosta Germanie de Est –, Eva, cu două decenii mai tânără decât cancelarul, este blondă și suplă, având înfățișarea sănătoasă a unei instructoare de yoga. Cele trei femei – alături de fostul ministru al apărării din cabinetul lui Merkel și actuala președintă a Comisiei Europene, Ursula von der Leyen – nu au dat importanță faptului că presa germană le numea „tabăra de fete“.
Când am fost în vizită la Cancelarie în iunie 2018, am observat cât de sincronizate intelectual sunt Merkel, Baumann și Christiansen. Fără să se consulte în prealabil, toate trei citeau Die Kultur der Ambiguität: eine andere Geschichte des Islams (O cultură a ambiguității: o istorie alternativă a islamului), de istoricul german Thomas Bauer – o reinterpretare a islamului clasic și modern și a tensiunii prezente în diversele sale direcții.
Merkel s-a așteptat întotdeauna ca oamenii din cercul ei restrâns să fie sinceri. „Nu există lingușitori în echipa sa. O putem critica“, a spus una dintre „fete“.[5] Unul dintre cei mai longevivi ambasadori ai Angelei, Wolfgang Ischinger, a arătat cât de strict este anturajul lui Merkel – și cu câtă atenție le comunică oamenilor când li se permite să pătrundă în acest cerc și ce se așteaptă de la ei. „În drum spre Casa Albă în timpul președinției lui Obama, a sunat telefonul doamnei cancelar“, și-a amintit el. „A acoperit telefonul cu mâna și mi-a spus: «Este o discuție confidențială, desigur». Cancelarul meu a simțit nevoia să-mi spună mie, ambasadorului său, un asemenea lucru, ceea ce m-a uimit.“[6] Având în vedere experiența trăită de Merkel într-un stat polițienesc în care încrederea îți putea aduce necazuri, poate că nu este atât de uimitor.
Nu toți cei cu care a lucrat au fost membri de lungă durată ai acestui cerc restrâns. În 2017, într-o mutare de gambit caracteristică lui Merkel, ea l-a invitat pe Frank-Walter Steinmeier, pe care tocmai îl învinsese în lupta pentru un al doilea mandat de cancelar, să devină președinte al Republicii Federale – o funcție prestigioasă, dar în mare parte protocolară. „Ține-ți prietenii aproape, iar rivalii mai aproape“ ar putea fi o altă mantră a sa. A repetat aceeași manevră pentru a îmblânzi alți doi rivali potențial periculoși: Jens Spahn, devenit ministru al sănătății în cabinetul ei, și Horst Seehofer, ultimul său ministru de interne. Cel mai important, Merkel l-a numit pe Wolfgang Schäuble – victima scandalului despre fondurile secrete ale lui Kohl și un alt posibil rival – în postul de ministru de interne din primul ei cabinet și, în 2009, în cel de ministru de finanțe, pe care acesta l-a

păstrat timp de opt ani tulburi.
Cei care nu reușeau să se ridice la standardele ei nu supraviețuiau mult timp. „Trebuie să fii întotdeauna precis în relația cu ea“[7], a recunoscut Thomas de Maizière, fost ministru al apărării și, mai târziu, ministru de interne în cabinetul lui Merkel, dar și văr al mentorului ei de odinioară, Lothar de Maizière. Ea le impune celor din jur același standard de precizie pe care și-l impune ei înseși. De Maizière a povestit cum „Odată, i-am menționat o cifră, pe care o știam doar aproximativ. Câteva zile mai târziu, a folosit această cifră într-un discurs public și s-a dovedit greșită – adică, inexactă. Când am întrebat-o mai târziu de unde a luat-o, mi-a spus: «Tu mi-ai spus-o acum o săptămână!» Ceea ce și făcusem, într-o conversație banală. Desigur, ea și-a amintit-o cu precizie (…). Are o memorie extraordinară. Trebuie să fii tot timpul vigilent în relația cu ea“.
Această precizie a transformat colaborarea cu ea într-o experiență intensă, dar nu întotdeauna plăcută. Când a fost întrebat dacă i-a făcut plăcere să lucreze pentru cancelar timp de două decenii, Thomas de Maizière a răspuns „Nu!“ cu o vehemență surprinzătoare. Experiența „a fost foarte solicitantă, fiecare minut a fost solicitant (…). Dar a existat o singură consolare: are un simț al umorului grozav, pe care nu-l dezvăluie în public“, a recunoscut de Maizière.
Umorul este calea prin care Merkel dezamorsează momentele tensionate.[8] Cu ocazia unui zbor pentru a inspecta trupele germane desfășurate în Afghanistan în decembrie 2010, sistemul de avertizare electronică al aeronavei oficiale Airbus – menit să zădărnicească un potențial atac – a declanșat rachetele de pe coada aeronavei pe când se apropia de zona de război. În timp ce pilotul făcea manevre de evitare, avionul se clătina, iar fumul de la rachetele defensive ieșea prin trapele deschise. După ce s-a anunțat că totul era în regulă, cancelarul s-a întors spre militarii care o escortau și a întrebat cu calm: „Deci, ce alte distracții mi-ați mai pregătit?“
Uneori, Merkel se amuză de lucruri ciudate. Unul dintre cei care călătoreau frecvent cu avionul alături de cancelar își amintește:

Odată ea ne-a povestit despre vânzarea unui submarin german. Țara care l-a cumpărat pur și simplu nu a vrut să plătească, a spus Merkel, și a continuat să inventeze scuze. În final, pretextul pentru refuzul de a plăti a fost că submarinul nu era drept, ci strâmb, ca o banană. Când cancelarul ne-a spus acest lucru, pur și simplu s-a îndoit de râs.[9]

De asemenea, se știe că Merkel îl imită în manieră comică pe Vladimir Putin enervat, mâzgălind frenetic pe o foaie de hârtie. „Uite! Uite!“

Merkel imită tonul ascuțit al lui Putin, lovind cu degetul foaia de hârtie, așa cum face el – un contrast hilar față de chipul impenetrabil afișat de liderul rus în fața lumii.

Cancelaria adăpostește cinci sute de funcționari publici și o sută de consilieri politici, dar Angela Merkel nu le-a făcut viața ușoară acestor funcționari publici. Unul dintre cei care i-a scris discursurile s-a plâns: „Ea se opune înfloririlor retorice. Ideile mărețe, expresiile înflăcărate sunt toate tabu". Funcționarul visa să scrie un discurs elocvent și plin de pasiune, precum cel rostit de președintele Obama la Selma, în Alabama, pe 7 martie 2015, cu ocazia celei de-a cincizecea aniversări a sângerosului marș de protest pentru drepturi civile condus de dr. Martin Luther King. „Angela Merkel nu ar accepta niciodată un astfel de discurs; chiar dacă ar fi să îl scriu, ea nu l-ar putea ține, nu așa cum a făcut Obama."
Merkel își exersează rareori discursurile, cu siguranță nu în fața oglinzii, și le citește adesea exact așa cum i-au fost înmânate. „De ce folosește un astfel de limbaj birocratic în discursurile sale?", bombănea uneori fostul ministru de externe Joschka Fischer.[10] Dar pentru Merkel posibilitatea de a entuziasma mulțimile este un cadou periculos. Faptul că insistă să utilizeze comunicarea simplă reflectă mai mult decât un deficit de talent oratoric. Retorica înflăcărată a lui Hitler este încă o amintire vie pentru mulți germani. Din experiența ei, nu se poate pune temei pe limbaj. Cuvintele sunt arme care trebuie folosite precaut. Merkel preferă să fie depozitarul anost, dar înțelept al Occidentului liberal, decât să se joace cu focul demagogiei. Chiar și în cazul lui Obama, strălucirea retorică a acestuia nu i-a adus puncte în plus în ochii lui Merkel.
Angela Merkel nu este singurul politician german modern care se ferește de oratoria înflăcărată. Și cancelarul Konrad Adenauer, o figură severă cu valori democratice ferme, era cunoscut pentru discursurile sale serbede.[11] Când experții contemporani s-au plâns că Adenauer părea să aibă un vocabular de doar două sute de cuvinte, apărătorii săi au replicat: „Dacă ar ști mai multe, ar fi suficient de deștept să nu le folosească". Același lucru s-ar putea spune și despre Merkel.

Unul dintre mecanismele de supraviețuire esențiale ale cancelarului a fost abilitatea ei unică de a se detașa emoțional; de a depersonaliza politica, de a-și lăsa egoul deoparte. Acest lucru i-a permis să reziste atacurilor chiar și din partea rivalilor din propria-i coaliție, cărora le-a luat foarte mult timp să accepte o femeie drept lider. Treburile interne au pasionat-o rareori pe Angela Merkel. Și nu e de mirare, dat fiind că

însemna să aibă de-a face cu parteneri de coaliție uneori necooperanți; Bundestagul, cu sutele sale de membri; landurile, fiecare cu propriile interese – într-un sistem excesiv reglementat, în care legile acoperă fiecare sector al vieții.******** Așadar, nu este de mirare că Merkel a preferat politica externă, cu un potențial mai mare de creativitate și cu libertatea de a-și etala puterea excepțională de analiză. Așa au făcut majoritatea cancelarilor, dar mai ales Angela Merkel, care a avut o marjă restrânsă de creativitate și de acțiune în timpul anilor petrecuți în Germania de Est.

Deși subiectul nu a pasionat-o, Merkel a menținut turația motoarelor economiei germane și, sub supravegherea ei, țara a devenit mai prosperă, luând locul Franței drept cea mai competitivă economie din Europa. O mare parte din merit se datorează schimbărilor puse în practică de predecesorul ei, Gerhard Schröder. Cu toate acestea, nu există nici o îndoială că ea a călăuzit economia Germaniei cu o mână sigură și, așa cum vom vedea curând, a salvat practic moneda euro în timpul recesiunii globale.

Totuși, lumea de dincolo de granițele Germaniei a fascinat-o cel mai mult pe Angela Merkel – fiind domeniul în care a avut contribuții unice. Două evenimente din primii ani relativ pașnici ai mandatului său de cancelar merită remarcate pentru ce dezvăluie despre caracterul și stilul de conducere ale Angelei Merkel. Nici unul nu a avut loc pe pământ german, dar ambele au avut un impact profund asupra țării pe care a condus-o.

Primul dintre aceste evenimente a avut loc într-o țară care – cu excepția Statelor Unite – are cea mai mare însemnătate pentru Angela Merkel: Israel.

În 2008, la începutul primăverii, pășind greoi și oprindu-se pentru a-și recăpăta suflul, mai mulți vârstnici, supraviețuitori ai Holocaustului, au urcat dealul pe care se află Knesset, clădirea modernistă în formă de cub a parlamentului israelian de la Ierusalim.[12] Bărbații purtau kippa și cămăși deschise la gât, femeile erau în veșminte de Sabat și urcau dealul pentru a asculta un discurs al cancelarului Germaniei – țara care, cu doar șaizeci de ani înainte, încercase să le epureze semenii. Șase dintre cei 120 de membri ai Knessetului părăsiseră clădirea în semn de protest împotriva faptului că lui Merkel i se îngăduise să se adreseze instituției israeliene „în limba criminalilor“. Imaginea steagului albastru cu alb al Israelului fluturând alături de drapelul negru, roșu și galben al Germaniei era prea mult pentru ei.

Primul cancelar german care s-a adresat organismului legislativ israelian nu și-a început discursul în „limba criminalilor“. Stând lângă steagul israelian, Merkel, îmbrăcată în negru, a început încet, în

ebraică, „Anni modda lachem… Îi mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a permis să vă vorbesc aici, în Knesset“. Abia după aceea a trecut la limba germană.
„Vă mulțumesc că mi-ați permis să vorbesc în limba mea maternă. Mă înclin în fața victimelor. Mă înclin în fața supraviețuitorilor și a celor care i-au ajutat să supraviețuiască. Shoah ne umple de rușine pe noi, germanii. Acest lucru înseamnă că, pentru mine, în calitate de cancelar al Germaniei, securitatea Israelului nu este negociabilă.“
Privind fără șovăire chipurile grave ale sutelor de supraviețuitori, precum și pe cele ale copiilor și nepoților celor care nu au supraviețuit, smerenia și cuvintele ei simple au făcut o impresie bună. Cu câteva minute înainte de a-și începe discursul, Merkel, cu capul plecat, urcase scara în spirală îngustă din peștera luminată de lumânări de la Yad Vashem, Memorialul Victimelor Holocaustului, cu sala austeră care îi comemorează pe cei un milion și jumătate de copii uciși în timpul Holocaustului. Impactul tuturor acelor nume pe care tocmai le văzuse era vizibil pe fața ei trasă.
„Shoah a însemnat o ruptură de civilizație care a lăsat răni ce nu s-au vindecat nici azi“, a remarcat ea cu tristețe. „Părea să facă imposibile relațiile dintre Israel și Germania. Pașapoartele israeliene au inclus mult timp cuvintele «valabile pentru toate țările, cu excepția Germaniei».“ Apoi a menționat un lucru pe care îl evita de cele mai multe ori acasă:

Mi-am petrecut primii treizeci și cinci de ani de viață într-o parte a Germaniei în care național-socialismul era considerat o problemă a Germaniei de Vest (…) A fost nevoie de mai bine de patruzeci de ani ca întreaga Germanie să recunoască și să accepte responsabilitatea sa istorică și statul Israel (…) Aici, mai mult decât oriunde, țin să subliniez explicit (…) această responsabilitate istorică face parte din rațiunea de a fi a țării mele.

Gestul de a lega explicit și public rațiunea de a fi a țării sale de cea a unei alte țări era o afirmație îndrăzneață și fără precedent.
Dar Merkel nu s-a oprit aici. După ce a afirmat că securitatea Israelului nu este negociabilă, cancelarul a discutat despre Iran. „Dacă Iranul va deține vreodată arme nucleare, consecințele vor fi dezastruoase – în primul rând pentru securitatea și existența Israelului, în al doilea rând pentru întreaga regiune și, în cele din urmă, pentru noi toți, din Europa și din lume (…) Acest lucru trebuie prevenit“, a conchis ea. Merkel a repetat această pledoarie în fiecare discurs pe care l-a susținut în fața Organizației Națiunilor Unite până

la semnarea în 2015 a acordului internațional de limitare a programului nuclear iranian.
Cancelarul și-a încheiat discursul cu alte câteva cuvinte în ebraică: „Mazel tov… la a șaizecea aniversare a Israelului. Shalom!“ Publicul format din membri ai Knessetului și din supraviețuitori ai Holocaustului s-a ridicat în picioare și a aplaudat.
Merkel a legat o prietenie cu premierul israelian Ehud Olmert, cu care a vorbit aproape zilnic în timpul mandatului acestuia din 2006 până în 2009. Totuși, curând, a renunțat să aibă un parteneriat productiv cu premierul Beniamin Netanyahu – care i s-a părut neserios în privința negocierilor cu palestinienii și respingea soluția existenței celor două state. Dar nu s-a abătut niciodată de la convingerea exprimată în acea zi de primăvară la Ierusalim, în 2008, că Israelul face parte din rațiunea de a fi a Germaniei.
Merkel a fost atentă și la responsabilitatea Germaniei față de populația evreiască din țară. Charlotte Knobloch, liderul unei comunități evreiești înfloritoare din München, a însoțit-o pe Merkel la Ierusalim și a jucat un rol în modelarea gândirii cancelarului pe această temă. După cum și-a amintit: „Când m-a contactat la începutul anilor 2000, Angela Merkel nu știa prea multe despre Holocaust. Dar era nerăbdătoare să învețe. Fiind fiică de teolog, este foarte conștientă de rădăcinile comune ale iudaismului și ale creștinismului“. Knobloch a pus preocuparea deosebită a lui Merkel pentru bunăstarea evreilor din Germania pe seama rădăcinilor luterane ale acesteia, spunând: „Politicile ei sunt călăuzite de standarde etice care își au originile în Tora, adoptate ulterior de fondatorii creștinismului“.
Knobloch dorea ca Merkel să înțeleagă că „nu vrem ca antisemitismul să fie problema noastră“. Sub Merkel, a devenit și povara Germaniei. În 2009, aceasta a mustrat chiar și o autoritate care nu este de obicei dojenită public: pe papa Benedict al XVI-lea, un papă german, ce-i drept – pe care l-a condamnat pentru reinstalarea a patru episcopi excomunicați care negau Holocaustul. „Cred că este în joc o chestiune fundamentală când o decizie a Vaticanului dă impresia că este posibil să se spună minciuni despre Holocaust“, a spus cu tărie fiica de pastor.[13] Episcopii în cauză au fost din nou excomunicați de Biserică.
Nimeni nu realiza la acea vreme cât de important avea să devină în ultimii ei ani de mandat angajamentul lui Merkel de a combate antisemitismul în Germania, pe măsură ce rasismul s-a răspândit ca lava în Europa și peste Atlantic.
În cea de-a doua ocazie în care Merkel a acționat îndrăzneț, nu a fost impulsionată de credința ei luterană, ci de anii de pregătire științifică – precum și de oportunismul ei politic.
În 11 martie 2011, Japonia a fost lovită de cel mai devastator cutremur din istoria sa. Cutremurul cu magnitudinea de 8,9 a generat

un tsunami puternic, care a costat mii de vieți și a distrus case și chiar sate întregi. Cu toate acestea, prezența a două centrale nucleare în zona afectată de cutremur a transformat furtuna dintr-un dezastru natural devastator într-o urgență terifiantă, pe care guvernul japonez a numit-o cea mai gravă criză a țării de după al Doilea Război Mondial. Aproximativ 160 000 de persoane din apropierea centralei nucleare de la Fukushima Daiichi, unde un reactor supraîncălzit explodase, au fost evacuate chiar înainte ca o altă explozie să zguduie regiunea. S-au raportat zece mii de morți la câteva zile după tsunami; va fi nevoie de zeci de ani pentru a evalua pe deplin costul uman al expunerii la radiații, în cel mai grav accident nuclear de la Cernobîl din Uniunea Sovietică, în 1986.

Din Berlinul îndepărtat, singurul șef de stat care are și studii de fizică a primit cu groază vestea dezastrului în plină desfășurare. Cu ochii lipiți de iPad, Angela Merkel a urmărit exploziile nucleare de la Fukushima cu o teamă crescândă. Trei luni mai târziu, pe 9 iunie, cancelarul a declarat în Bundestag cu o expresie sumbră pe chip: „Riscurile inerente ale energiei nucleare nu pot fi stăpânite și sunt acceptabile numai în cazul în care credeți că nu vor avea loc niciodată erori umane. Când se întâmplă, consecințele sunt devastatoare și permanente într-o asemenea măsură încât depășesc complet toate celelalte riscuri ale tuturor celorlalte forme de energie luate împreună“. Fără o dezbatere reală și renunțând la obișnuitele studii din partea ministerelor, Merkel – care, alături de liderii economici, fusese multă vreme împotriva puternicelor mișcări antinucleare – solicita acum eliminarea imediată a energiei nucleare germane. A anunțat că șase centrale vor înceta să funcționeze până în 2021, iar alte trei vor fi închise până în 2022.

A primit laude pentru această decizie de la unul dintre criticii ei frecvenți: economistul Joseph Stiglitz, laureat al Premiului Nobel. Deși Merkel a prezentat motivația de eliminare a energiei nucleare drept o grijă vigilentă, Stiglitz a menționat că planul ei avea sens și economic: „Nici o centrală nucleară nu a supraviețuit niciodată pe piață fără subvenții guvernamentale. Iar când explodează, guvernele și societatea suportă costurile. În plus, nu știm ce să facem cu deșeurile nucleare. Cei care nu iau în calcul întregul cost social al energiei nucleare pierd din vedere costurile ascunse“, a spus Stiglitz.

Joachim Gauck, care a devenit curând președinte al Germaniei, a fost de acord că răzgândirea lui Merkel în privința energiei nucleare era mai mult decât o decizie bazată pe știință; era și o mișcare politică. Așa cum mi-a spus mai târziu:

I-am spus lui Merkel că decizia ei a fost cam ciudată, venind de la un

om de știință. Am menționat că și vecinii noștri din Franța și din Polonia au oameni de știință. Cumva, aceștia reușesc să susțină menținerea centralelor nucleare. Fără a o spune explicit, ea a sugerat că, desigur, era și o chestiune ce ținea de politică. Cred că a fost o decizie strategică pentru a se asigura că va câștiga următoarele alegeri.

Merkel a înțeles că avea o oportunitate, bucurându-se și de sprijin public – și s-a mișcat repede.[14] Angajamentul ei în privința schimbărilor climatice este profund, dar ea este, totodată, o tacticiană căreia i se furnizau sondaje cu cifre săptămânale cu privire la starea de spirit a națiunii față de temele majore. Dincolo de sondaje, Angela Merkel avea oameni la fața locului care îi transmiteau ce spun, simt și de ce se îngrijorează cetățenii din Renania de Nord-Westfalia sau din Bavaria. Merkel include toate aceste informații în calculul final.
Prin închiderea centralelor nucleare, Merkel a privat Partidul Verzilor de unul dintre cele mai puternice apeluri ale sale: „Atomkraft? Nein, danke!“ („Energie nucleară? Nu, mulțumesc!“)
Renunțând la energia nucleară, politicianul Merkel s-a aliniat cu moralista Merkel. Așa funcționează ea: are îndrăzneala de a face ceea ce crede că este corect când simte că îndrăzneala ei va fi binevenită. După șase ani în funcția de cancelar, nu era încă dispusă să-și riște cariera pentru principiile sale, dar a ajuns într-un punct în care a fost.

Sistemul fiscal din Germania funcționează pe principiul progresivității, impozitele crescând direct proporțional cu veniturile impozabile.
Clădirea Reichstagului a fost incendiată pe 27 februarie 1933, la patru săptămâni după ce Adolf Hitler a fost învestit cancelar. Guvernul lui Hitler a afirmat că focul fusese pus de un agitator comunist, iar naziștii au folosit incendiul drept pretext, susținând că Germania era amenințată de comuniști. Au urmat arestări în masă ale celor considerați dușmani ai lui Hitler.
În timpul șederii mele la Bonn, proprietarul m-a avertizat să nu fac dușuri lungi duminica, zi de liniște prin lege. Ca să mă ajute, a afișat pe ușa de la intrare în apartament ordonanța locală care prevedea acest lucru.

Președintele George W. Bush, înfățișat aici la un grătar în districtul pe care îl reprezintă cancelarul, Mecklenburg–Pomerania de Vest, în iulie 2005 – a fost fascinat de anii petrecuți de Merkel în statul controlat de Stasi. La rândul ei, Merkel l-a considerat „autentic“ și compania lui îi făcea plăcere.

Capitolul 7. Primul ei președinte american

„Angie, ești atât de inteligentă!“

Președintele
George W. Bush

Cele mai importante două relații ale Angelei Merkel din primul său mandat au implicat două personalități puternic diferite: Vladimir Putin și George W. Bush. Putin era o specie cunoscută, dată fiind experiența lui Merkel cu machismul. În multe privințe, ea avea mai multe în comun cu fostul agent de spionaj sovietic belicos decât cu descendentul unei dinastii politice americane privilegiate. Dar, spre surprinderea amândurora, Angela și George (al patruzeci și treilea președinte american, neprotocolar de fel, a insistat să se adreseze astfel unul altuia de la bun început) au devenit apropiați. Texanul lăudăros și savanta modestă, originară din Est, care devenise politician, formau o pereche improbabilă. Dar Bush avea un avantaj imens: Angela venera America și valorile ei, și atribuia în mare măsură a doua șansă primită atât de Germania, cât și de ea însăși intervenției Americii. Tatăl lui George W. Bush, al patruzeci și unulea președinte american, era în ochii lui Merkel unul dintre eroii Războiului Rece, dat fiind rolul jucat de acesta în unificarea pașnică a țării sale divizate. Poza în care Bush senior stătea alături de Kohl la Zid decora biroul cancelarului.
Raporturile personale dintre șefii de stat nu determină neapărat relații bune între țările lor, dar Merkel a depus multe eforturi în privința acestui aspect al muncii sale. Cât timp a fost cancelar, ea nu a criticat niciodată în public un alt șef de stat, fie el Putin, Erdogan, Xi sau chiar Trump, fără a încerca mai întâi să stabilească o relație de încredere. În primul său mandat, Merkel a testat pe George W. Bush o practică devenită un tipar pentru ea: construiește o relație, iar apoi folosește afecțiunea reciprocă – sau, cel puțin, încrederea – încercând să schimbi părerea celuilalt lider.

Cu siguranță, relația Germaniei cu unul dintre cei mai importanți aliați ai săi nu a fost afectată de faptul că Merkel, chiar dacă nu susținea din toată inima Războiul din Irak lansat în martie 2003 sub conducerea SUA, era mai înclinată decât predecesorul ei să-l susțină pe Bush în această campanie care s-a dovedit dezastruoasă. Într-un articol de opinie publicat în Washington Post în februarie 2003, cu doi ani înainte de a fi aleasă cancelar, Merkel l-a criticat pe cancelarul

Schröder pentru poziția sa împotriva invaziei.
Este cel puțin neobișnuit să critici șeful propriului tău stat într-un ziar străin, dar acest lucru era o dovadă a angajamentului aproape obsesiv al lui Merkel față de relația transatlantică și a temerilor sale că Germania ar putea deveni din nou o națiune marginalizată. Perspectiva izolării Germaniei este înspăimântătoare pentru Angela Merkel. Vremurile trecute – atât Holocaustul, cât și statul polițienesc din care provine – nu sunt niște capitole din tomuri prăfuite, ci parte din ADN-ul ei. Astfel, a depus eforturi mari pentru a evita o ciocnire cu Washingtonul, inclusiv depășindu-și pentru scurt timp aversiunea față de utilizarea forței ca soluție la o problemă de nerezolvat.
Totuși, nu se afla mereu pe aceeași lungime de undă cu omologul ei american. Chiar înainte de a merge la Washington, DC, pentru a se întâlni cu Bush în ianuarie 2006, la două luni de la debutul primului ei mandat, Merkel a acordat un interviu revistei Der Spiegel în care a cerut închiderea centrului de detenție de la baza navală din golful Guantanamo din Cuba. „Trebuie găsite alte modalități de a gestiona deținuții acuzați de terorism“, a spus ea. Deși unii ar spune că este penibil să critici public politicile țării pe care urmează să o vizitezi, în cazul lui Merkel mișcarea a fost intenționată; a preferat întotdeauna să nu-și ia interlocutorii prin surprindere.
Cancelarul a făcut și alte pregătiri pentru întâlnirea istorică, schimbându-și chiar și înfățișarea. „Nu am mai arătat așa până acum“[1], s-a minunat ea, suficient de impresionată de noua ei coafură pentru a reveni o lună mai târziu la salonul în vogă al lui Udo Walz de pe Kurfurstendamm pentru a se tunde din nou și a-și vopsi părul, un obicei pe care și l-a păstrat de atunci. O altă schimbare pe care a făcut-o înainte de călătorie a fost la fel de durabilă. Până atunci, Merkel folosise interpreți la întâlnirile cu demnitari străini. Ambasadorul Ischinger, care a pregătit-o pentru vizita în Biroul Oval, i-a propus o abordare diferită. „Ea a protestat: «Nu vorbesc engleză prea bine!»“, și-a amintit Ischinger. „«Nici Bush nu vorbește prea bine», am asigurat-o eu.“ Așadar, urmând sfatul lui Ischinger, nu a folosit serviciile unui interpret, iar ea și Bush s-au împrietenit. W. era fascinat de povestea ei de viață. „Chiar ai crescut într-un stat polițienesc?“, a întrebat el mirat. Era nerăbdător să afle mai multe detalii despre tinerețea ei în Germania de Est.
Noul cancelar considera că texanul este „autentic“, unul dintre cele mai puternice cuvinte de laudă ale sale. Aprecia faptul că el nu încerca prea mult să impresioneze și nici nu susținea că știe lucruri când de fapt nu știa. Și nu-i era teamă să pună întrebări. Faptul că W. este credincios – la fel ca Merkel, în maniera ei foarte discretă – a contribuit, de asemenea, la conexiunea dintre cei doi.
Merkel și-a transformat abil experiențele din Blocul Estic într-un

avantaj politic, ajutându-l pe Bush să privească lucrurile din punctul ei de vedere. În timpul discuțiilor despre necesitatea sancționării Iranului pentru a opri programul de construire a armelor nucleare, Merkel a menționat că, după ce Statele Unite au impus sancțiuni pe scară largă Uniunii Sovietice drept pedeapsă pentru invazia Afghanistanului, prețul portocalelor din orașul ei natal a crescut. „Am considerat că este nedrept“, a explicat ea. „L-a determinat pe Bush să se gândească la necesitatea unor sancțiuni țintite împotriva Iranului împărtășindu-i acele povești personale“, a spus Ischinger. „Angie, ești atât de inteligentă!“, a exclamat președintele.

În acea vară a făcut senzație un videoclip cu Merkel așezată la masa rotundă la summitul G8 de la Sankt-Petersburg, din Rusia, când președintele Bush trece prin spatele ei și o salută amical, strângând-o de umeri. Merkel, surprinsă de acest gest de intimitate neteutonic, reacționează ridicând mâinile. Când Bush îi face cu ochiul după ce ea întoarce capul, Merkel, realizând cine își permisese așa ceva, îi răspunde cu un zâmbet conspirativ. Observând acest rar moment spontan într-un cadru cu reguli foarte stricte, ceilalți șase lideri ai democrațiilor occidentale au înțeles mesajul: cei mai importanți colegi ai lor erau acum prieteni.

Până la acel moment, Merkel, Bush și partenerii lor de viață petrecuseră două zile în districtul Mecklenburg–Pomerania de Vest de la Marea Baltică, circumscripția electorală a lui Merkel. Bush a gustat din carnea de mistreț, o specialitate locală, și a acceptat un butoi cu heringi de prin partea locului, oferit de un pescar. Merkel aprecia faptul că Bush nu se lua prea mult în serios în cadru relaxat și chiar râdea de stilul lui predispus la gafe – de exemplu când în loc de mistreț a spus „porc“.

În noiembrie 2007 au apărut alte semne ale legăturii tot mai strânse dintre cei doi lideri, când Merkel și soțul ei, cel mai adesea invizibil, au acceptat o invitație la ferma lui Bush din Crawford, Texas. „A fost o călătorie fantastică“, și-a amintit Christoph Heusgen, consilierul pe probleme de politică externă al lui Merkel, numind-o „una dintre cele mai bune vizite de stat efectuate vreodată“. Întâmpinându-și vizitatorii din Germania îmbrăcat în blugi, cămașă și, evident, purtând cizme de cowboy, președintele a instaurat rapid o lejeritate și o relaxare rareori prezente în timpul vizitelor de stat. Chiar și Sauer a renunțat la costum și a purtat îmbrăcăminte lejeră, deși cancelarul nu a renunțat la sacou. „Când inviți pe cineva la tine acasă“, le-a declarat Bush jurnaliștilor, „este un semn de căldură și de respect.“ Bătând-o ușor pe spate pe Merkel, el și prima-doamnă, Laura, i-au condus pe vizitatori la camioneta lor. Bush s-a urcat la volan, Merkel s-a strecurat lângă el, iar Laura și Joachim au stat în spate – ca niște simpli oameni de la țară, aparent în elementul lor. (Aceasta a fost

probabil împrejurarea în care Angela Merkel s-a apropiat cel mai mult de visul ei din tinerețe de a traversa cu mașina Munții Stâncoși, ascultând la radio muzica lui Springsteen.) A doua zi dis-de-dimineață, cancelarul și președintele au pornit într-o plimbare lungă, îmbinând afacerile de stat cu prilejul de a-și etala proprietatea ca orice fermier mândru.

Bush i-a explicat lui Merkel cum a curățat singur o mare parte din proprietatea de șase kilometri pătrați și, împreună cu Laura, au plantat chiparoși, lupin și flori sălbatice pe toată suprafața fermei Prairie Chapel. Președintele i-a arătat pasajul acoperit unde îi plăcea să-și așeze șevaletul pe vreme bună și să picteze. În acea seară, grupul a zăbovit la cină până târziu, în noaptea înstelată din Texas. Condoleezza Rice, primul secretar de stat africano-american, a distribuit exemplare ale meniului pe care să le semneze toată lumea și să le păstreze drept suvenir. Fiecare persoană prezentă încă deține un exemplar, un memento înrămat al unor vremuri care par acum foarte îndepărtate. În ochii doamnei cancelar, simplitatea casei lui Bush și dragostea sa pentru natură au conturat o imagine diferită a președintelui american. Iar faptul că soțul ei i-a fost alături – cum rareori se întâmpla – a făcut vizita mai frumoasă pentru Merkel.

După ce a făcut un mic efort în calitate de „prim domn“, Sauer a decis curând că rolul nu i se potrivea. Este posibil să fi luat hotărârea după vizita de stat la Viena, în Austria, la începutul anului 2006, când, potrivit protocolului, a stat în spatele soției sale în timpul unui concert. După acel eveniment umilitor, în rarele ocazii în care Sauer a ales să-și însoțească soția în vizite oficiale, el a avut în mare parte un program diferit. Poate că Merkel și-a invidiat soțul când au mers la Londra pentru o vizită cu pompă regală, iar Sauer a reușit totuși să se dea jos din limuzina oficială și să se îndrepte spre stația de metrou Piccadilly Circus pentru a-și onora propriile întâlniri.

În 2006, Angela Merkel și stilul său de conducere colectivă se bucurau de popularitate în rândul democrațiilor occidentale. Calitățile pe care germanii le admirau la cancelarul lor – stilul ei discret, lipsa egoului și a exagerărilor, sârguința ei și interesul real de a obține rezultate, nu de a înscrie puncte – i-au făcut și pe ceilalți șefi de stat să o îndrăgească pe Angela Merkel. O calitate mai puțin cunoscută i-a adus prieteni. Angela, după spusele guvernatorului de New Jersey, Philip Murphy, fost ambasador al SUA în Germania, „este teribil de amuzantă“. În plus, faptul că rezistența ei legendară nu se evapora la sfârșitul unei zile lungi a ajutat și la stabilirea unor relații personale. Lui Merkel îi plăcea să stea până târziu la un pahar alături de acei șefi de stat cu care avea ceva în comun. Revista The Economist, de obicei caustică, a prezentat o fotografie ce o înfățișa pe Merkel zâmbitoare, ridicând paharul, cu titlul „Angela Merkel farmecă lumea“.[2]

„La mai puțin de 100 de zile de la depunerea jurământului“, nota săptămânalul, „doamna Merkel a ajuns pe niște culmi fără precedent. Într-o serie de incursiuni în țări străine, ea a cules laude la Washington, la Bruxelles, la Ierusalim… Mai mult, weekendul trecut, un sondaj de opinie german i-a acordat un scor de popularitate de 89%, cel mai mare înregistrat vreodată de un cancelar… Economia germană, cândva cea mai bolnavă din Europa, este în revenire, încrederea mediului de afaceri este la cote ridicate, exporturile doboară recorduri și chiar și consumatorii par să se revigoreze în sfârșit.“ Cu o ușoară notă de sexism încă acceptabilă la acea vreme, articolul aplauda și transformarea sa fizică, comentând: „Chiar și lipsa de stil a doamnei Merkel a dispărut“.

În acea vară, Berlinul a cunoscut brusc o explozie de drapele tricolore rareori văzută până atunci. Stindardul german cu negru, roșu și galben flutura la ferestre, era drapat peste capotele mașinilor, se ițea din rucsacuri și era pictat pe fețele copiilor. Explozia mândriei naționale a coincis cu zilele de glorie ale primului mandat al lui Merkel și cu sentimentul general că Merkel era considerată pe scară largă cel mai admirat și mai eficient lider din Europa. (Așa cum Barack Obama a primit Premiul Nobel pentru pace în primul său an ca președinte, elogiul lui Merkel era bazat mai mult pe imagine decât pe substanță. Dar substanța a urmat curând.) Însă țara nu o sărbătoarea pe Merkel, ci Campionatul Mondial de Fotbal, găzduit de Berlin, echipa de fotbal a Germaniei fiind unul dintre principalii concurenți. A fost un eveniment uluitor, chiar și pentru cei cărora fotbalul le este indiferent. „Arriba! Arriba!“ cânta mulțimea de milioane de oameni, veniți din toate colțurile globului, adunată în așa-numita zonă a suporterilor de-a lungul parcului Tiergarten din Berlin. Suporterii de fotbal germani cunoșteau mai bine cuvintele imnului Federației Internaționale de Fotbal decât pe cele ale imnului lor, rareori interpretat – doar 51% din germani cunosc cuvintele imnului. Dar curând au învățat cuvintele și le-au cântat ori de câte ori echipa lor intra pe teren. Germania s-a clasat pe locul al treilea, dar acest lucru nu prea a mai contat; datorită fotbalului, era în fine acceptabil să se arate mândri că sunt germani.

Deși este pasionată de fotbal, mândria nu este un cuvânt folosit de doamna cancelar pentru a-și descrie sentimentele față de patrie, preferând în general să spună că este „fericită“ că este germancă. „Când folosesc un cuvânt ca patrie, nu am în vedere sensul nobil“, a spus ea.

„Nu cred că germanii sunt deosebit de răi sau nespus de minunați. Îmi plac chebapul și pizza, cred că italienii au o cultură mai frumoasă a cafenelelor în aer liber și cred că Elveția este mai însorită. Aici am crescut. Îmi place să trăiesc aici. Am încredere în această țară, fac parte din istoria ei, cu bune și cu rele.“[3]

Citind această afirmație într-o epocă în care xenofobia și populismul febril sunt în ascensiune, Merkel pare aproape radicală în moderația sa; o voce dintr-o altă epocă.

Relația personală a lui Merkel cu Bush a dat roade. În iunie 2007, la summitul G8 de la Heiligendamm, din Germania, președintele Bush a recunoscut public pentru prima dată că schimbările climatice sunt reale, admițând că reducerea la jumătate a emisiilor până în 2050 ar trebui „luată serios în considerare“. În această problemă-cheie, Merkel l-a câștigat de partea sa pe președintele american, inițial sceptic în privința schimbărilor climatice.
Mai mult, datorită relației dintre ei, a fost mai simplu să aibă poziții diferite fără a genera o criză diplomatică. Conștientă de sensibilitatea Rusiei față de prezența prea extinsă a Occidentului în fostul său imperiu, Merkel s-a opus planului lui Bush de a acorda calitatea de membru NATO Ucrainei și Republicii Georgia – o dezbatere pe care a câștigat-o. La fel ca în cazul schimbărilor climatice, maniera calmă în care Merkel i-a prezentat informațiile și aspectele istorice a avut câștig de cauză în fața caracterului uneori impulsiv al lui Bush.

Angela Merkel, în vizită în China, la Xi'an, și-a sărbătorit a cincizeci și șasea aniversare a zilei de naștere admirând faimoasa Armată de Teracotă.

Expresiile faciale ale Angelei Merkel dezvăluie adesea mai mult decât cuvintele sale. Merkel este înfățișată aici alături de președintele Chinei, Xi Jinping, președintele rus, Vladimir Putin, și de Recep Tayyip Erdogan, președintele turc, la summitul liderilor G20 de la Hamburg, Germania, din 7 iulie 2017. (Prim-ministrul Indiei, Narendra Modi, și prim-ministrul Japoniei, Shinzo¯ Abe, se află pe rândul din spate.)

Capitolul 8. Dictatori

„Secretul politicii? Încheierea unui tratat favorabil cu Rusia.“

Otto von Bismarck
, primul cancelar al Imperiului German, 1871–1890

Merkel a avut o abordare pragmatică față de regimurile autoritariste, fie ele ruse sau chineze. Ea disprețuiește criticarea zgomotoasă a dictatorilor în public, considerând-o contraproductivă. Probabil că Merkel ar fi de acord cu sfatul lui Michael Corleone, șeful unei grupări mafiote fictive din filmul Nașul III: „Nu-ți detesta niciodată dușmanii; îți afectează judecata“. Felul în care își abordează rivalii îmbină răbdarea cu o căutare asiduă a unui teritoriu comun, oricât de mic. Găsirea unui echilibru între valorile sale, calculele politice și interesele pe termen lung ale Germaniei a fost uneori extrem de dificilă – dacă nu chiar imposibilă.
Deloc surprinzător, Vladimir Putin a fost primul conducător care a pus-o la încercare.
Pe 10 februarie 2007, premierul sumbru al Rusiei renăscute a pășit pe o scenă din München și a rostit o diatribă aprigă împotriva democrației, a Occidentului și a tot ce reprezintă Angela Merkel. „Rușilor li se dau tot timpul lecții despre democrație, dar cei care ne dau lecții nu vor să învețe la rândul lor“, a mustrat el adunarea formată din experți în securitate și oficiali guvernamentali transatlantici. Nu mai rămăsese mai nimic din Putin cel îngăduitor din urmă cu doar câțiva ani, recunoscător că face parte din familia europeană și mândru că doamna cancelar vorbește bine limba rusă. Obiectivul său declarat era să revendice prin orice mijloace locul Rusiei ca jucător global redutabil. Îmbinând minciuni cu amenințări, el și-a bătut joc de cei prezenți, a deviat întrebări incomode și a dat o lovitură superiorității morale a Occidentului.
„Războaiele nu s-au împuținat“, a acuzat el, în ciuda încercărilor Occidentului de a promova pacea pe tot globul. „Mor mai mulți oameni decât înainte.“ Deși Putin nu își oferise încă sprijinul dictatorului sirian Bashar al-Assad în războiul cu caracter de genocid împotriva propriilor cetățeni, el a condamnat autoritățile de la Washington pentru războaiele din Orientul Mijlociu și a numit Războiul Rece o epocă „stabilă“. Merkel, așezată în primul rând, a fost vizibil zguduită de reprezentația veninoasă a rusului – și de maniera în care acesta a descris sistemul care o ținuse prizonieră timp de

treizeci și cinci de ani.
Lumea nu mai ascultase un asemenea discurs acid din partea unui șef de stat rus de pe vremea când liderul sovietic Nikita Hrușciov își scosese pantoful și lovise cu el în pupitrul de la ONU în 1960, după ce proclamase: „Vă vom îngropa!“ Dar Hrușciov făcuse scandal la apogeul Războiului Rece. În 2007, lucrurile ar fi trebuit să stea altfel. Cu toate acestea, în următorul deceniu și jumătate, relația Angelei Merkel cu Putin a ajuns cea mai frustrantă și mai periculoasă relație a sa. De asemenea, a fost și cea mai lungă relație a sa cu un șef de stat, inițiată pe 9 noiembrie 1989.

Cantonat ca ofițer KGB la Dresda, la doar două ore de mers cu trenul de Berlin, Vladimir Putin, în vârstă de treizeci și șapte de ani, nu a împărtășit euforia lui Merkel în noaptea în care a căzut Zidul.[1] „Când a căzut Zidul Berlinului, era clar că acesta era sfârșitul. Am avut sentimentul oribil că țara care aproape devenise casa noastră va înceta curând să existe“, spunea Ludmila, soția lui Putin la acel moment. Putin petrecuse patru ani productivi și plini de satisfacții ca spion sovietic în al doilea oraș ca mărime din Germania de Est. Odinioară un strălucit centru artistic și muzical, Dresda era un teritoriu propice pentru recrutarea agenților KGB – fiind singurul oraș din Germania de Est unde nu erau disponibile canale de televiziune occidentale. Raidurile devastatoare ale Aliaților care au bombardat acest superb oraș baroc, cu trei luni înainte de capitularea Germaniei în al Doilea Război Mondial, au creat resentimente persistente față de Occident, inclusiv față de Germania de Vest, considerată „marionetă“ a Americii. Regimul est-german a păstrat intenționat ruinele Frauenkirche, biserica luterană cu un dom imens, din inima orașului, în memoria „zecilor de mii de morți și ca inspirație pentru cei vii în lupta lor împotriva barbariei imperialiste“.
Acest oraș era casa locotenent-colonelului Vladimir Putin care prosperase spionând germani de ambele părți ale graniței dintre Est și Vest. „O parte importantă a muncii noastre presupunea strângerea de informații despre cetățeni“, avea să își amintească Putin mai târziu. După ce i s-a decernat Medalia de Merit a Armatei Naționale Populare din RDG în timp ce lucra la Dresda, Putin, Ludmila și cele două fiice ale lor (cea mai tânără, Ecaterina, fiind născută la Dresda) s-au acomodat cu orașul și au învățat rapid limba. Singurul regret al lui Putin a fost că s-a îngrășat 12 kilograme, dând vina pe delicioasele beri locale pentru circumferința taliei.
Deși nu avea parte de dramele și de comploturile din Berlinul de Est, Dresda era ideal plasată pentru operațiunile de contrabandă cu înaltă tehnologie din Germania de Vest, desfășurate de KGB. Uniunea

Sovietică era tot mai în urma Occidentului în privința tehnologiei, iar o parte din îndatoririle lui Putin presupunea atragerea de oameni de știință și de afaceri din companii importante precum Siemens, gigantul industrial și tehnologic; Bayer, producătorul de farmaceutice; și Thyssen, compania producătoare de oțel. Agentul Putin frecventa un bar slab luminat, numit Am Tor, din centrul orașului Dresda, unde se întâlnea cu potențiali recruți. În apropiere, pe malul Elbei, se afla hotelul Bellevue deținut de Stasi, ale cărui restaurante și dormitoare elegante erau împânzite cu camere ascunse. În aceste operațiuni, care implicau adesea șantaj, Stasi și KGB lucrau mână în mână.

La o lună după căderea Zidului, pe 5 decembrie 1989, Putin – stăpânindu-și cu greu furia – a ieșit din vila cu trei etaje de pe Angelikastrasse 4, sediul KGB din Dresda. Un gard de fier îl separa de un grup restrâns, dar hotărât de manifestanți est-germani ostili. „Nu vă apropiați! Acesta este teritoriu sovietic. Camarazii mei sunt înarmați și autorizați să tragă“, a blufat Putin. Nu erau milițieni înarmați în interior; locotenent-colonelul doar trăgea de timp. Mai devreme, când se plimbase îmbrăcat în haine civile, văzuse cum niște manifestanți furioși scotoceau prin sediul Stasi din Dresda, aflat lângă sediul său. Fierbând de furie, dar incapabil să îi oprească, Putin nu avea de gând să-i lase să spargă poarta de fier a KGB-ului.

„Cine ești? Vorbești prea bine germana!“, i-a strigat unul dintre manifestanți lui Putin. „Sunt translator“, a mințit agentul. Deși protestatarii neînarmați s-au dispersat curând, Putin s-a simțit trădat atât de Moscova, cât și de statul-satelit al acesteia, odinioară loial. De asemenea, era sigur că manifestanții care prinseseră curaj aveau să se întoarcă, probabil în număr mai mare. Disperat, Putin a sunat la cartierul general al armatei sovietice din zonă. „Nu putem face nimic până nu primim ordine de la Moscova – iar Moscova tace“, l-a informat pe Putin comandantul local.

Lăsat pe cont propriu, Putin s-a pregătit pentru ce era mai rău. A început să îndese sute de documente și de dosare KGB într-o mică sobă pe lemne – era mai bine să distrugă informațiile culese timp de patru ani decât să cadă în mâinile gloatei. A aruncat în sobă dosare primite de la informatori din guvernul lui Kohl, a aruncat rapoarte ale agenților despre firmele de înaltă tehnologie din Germania de Vest și a distrus transcrieri ale conversațiilor cu studenți din America Latină și Africa, recrutați de la Universitatea din Leipzig din apropiere (care s-a numit Universitatea Karl Marx încă doi ani). „Am aruncat lucruri în foc zi și noapte, s-au întrerupt toate contactele, s-a încheiat orice colaborare cu informatorii și toate materialele au fost fie distruse, fie arhivate“, a raportat Putin, la întoarcerea la Moscova. Putin s-a mișcat atât de rapid și cu atâta furie încât soba a explodat, devenind un morman de rămășițe negre, carbonizate.

Câteva luni mai târziu, în 1990, anul renașterii Angelei Merkel ca politician german, Vladimir Putin, la volanul unui Trabant uzat – replica ieftină a Germaniei de Est la automobilele Volkswagen din Germania de Vest –, a fugit din Dresda, în vreme ce protestele de stradă s-au transformat în revoluție. Cu cele două fetițe și cu o mașină de spălat veche de douăzeci de ani, familia Putin a revenit la Leningrad – care avea să renască în curând ca Sankt-Petersburg. „Sovieticii au renunțat pur și simplu la tot și au plecat. Am fi evitat o mulțime de probleme dacă Moscova nu s-ar fi retras atât de rapid din Europa de Est“, a remarcat Putin cu amărăciune despre căderea imperiului.
Vladimir Putin, cândva mândru portdrapel al Uniunii Sovietice, acum umilită, învățase o lecție pe care nu o va uita curând. Demonstrațiile necontrolate și erupțiile de libertate pot răsturna și cel mai puternic imperiu armat al lumii. Lupta sa pentru a inversa ceea ce el considera „cea mai mare catastrofă geopolitică din secolul XX“ a prins-o în mrejele sale pe Angela Merkel, un produs al aceluiași stat eșuat. Relația lor încurcată a oscilat între speranță slabă și disperare, din partea ei, și hotărâre încăpățânată de ambele părți. Ea era cancelarul Germaniei, iar el, țarul Rusiei din epoca modernă. Divorțul nu era o posibilitate.

Pentru Merkel, scenariul conturat de Putin la München, cu lumea ca o arenă în care se înfruntă cele mai puternice națiuni, reprezenta un regres teribil. „Nu din nou“, mantra germană post-Holocaust, a fost rapid urmată de „Nu singuri“ în cazul cancelarilor din epoca de după Războiul Rece, inclusiv al lui Merkel. Adăpostită în interiorul alianței occidentale, cu Washingtonul drept garant suprem al securității sale, Germania a prosperat ca putere economică. Ordine internațională bazată pe reguli și Uniunea Europeană ca o comunitate reală a națiunilor cu valori democratice comune, nu doar un simplu gigant birocratic – aceasta era viziunea lui Merkel. Acum această viziune era amenințată de Putin.
Nici Merkel și nici Putin nu aveau nevoie să li se reamintească faptul că ea devenise cancelar în urma acelorași evenimente care au anihilat cauza pe care el o slujise. Contemporani, diferența de vârstă dintre ei fiind de doar doi ani, Putin și Merkel aveau experiențe similare, dar concepțiile lor despre lume erau radical diferite. Din perspectiva lui, Războiul Rece nu s-a încheiat în 1989, ci doar a luat o scurtă pauză. Între timp, tacticile Rusiei au evoluat. Dacă sovieticii amenințau cu rachete nucleare, Putin optează pentru arme mai puțin convenționale și mai puțin vizibile, dar în final mai flexibile și mai eficiente, cum ar fi semănarea discordiei în Occident prin dezinformare și război

cibernetic. Putin se consideră, așa cum declară el însuși, „ultimul mare naționalist“. Scopul său suprem este de a slăbi Uniunea Europeană și aliatul acesteia, Statele Unite. „Principalul dușman era NATO“, a spus Putin despre anii săi ca ofițer KGB la Dresda.[2] La fel stau lucrurile și astăzi.

În Angela Merkel, Putin știa că și-a găsit un adversar pe măsură. Merkel nu doar că vorbește limba lui Putin, ci a cunoscut Rusia pe care foarte puțini șefi de stat o văd vreodată. Călătoria la Moscova din perioada adolescenței pentru a primi un premiu la un concurs de limbă rusă a marcat-o profund: pe de o parte, erau dimensiunea copleșitoare, scara eroică a arhitecturii capitalei și rămășițele unei civilizații pe care o admira atât de mult, de la Baletul Bolșoi la sălile de concert și teatrele care își păstraseră splendoarea. Aceste caracteristici contrastau puternic cu supravegherea aproape totală a societății sovietice – sursă de inspirație pentru regimul de teroare din Germania de Est. Mai târziu, în timpul unei vacanțe din 1984, Angela a mers cu autostopul în anumite zone ale Uniunii Sovietice inaccesibile străinilor. După ce a fost ridicată de miliție la Soci și acuzată că a călătorit fără permis, ea a fost obligată să scrie un eseu intitulat „De ce am încălcat legea, chiar dacă am o diplomă universitară și cunosc legea“.[3] Felul în care Merkel stăpânea limba rusă a impresionat atât de mult miliția locală încât ea și însoțitorii ei au fost eliberați din arest și li s-a permis să zboare înapoi la Berlin. Data următoare când Angela a călătorit la Soci, a făcut deplasarea în calitate de cancelar al Germaniei, cu un aparat de securitate strict și cu un anturaj de asistenți și de jurnaliști pentru o întâlnire cu premierul rus Vladimir Putin.

Desigur, deceniile în care a trăit sub conducere sovietică au pregătit-o cel mai bine pe Merkel pentru întâlnirea cu Putin. Fiindcă a avut ea însăși de suferit din pricina statului polițienesc deservit de Putin, Merkel înțelege în profunzime cât de calculat și de crud poate fi acesta. De asemenea, fiecare dintre ei cunoaște în detaliu trecutul personal al celuilalt. Pentru a judeca măsura în care aceste două produse ale aceleiași baze socialiste au devenit radical diferite, nu trebuie decât să comparăm stilul de viață simplu, chiar auster, al lui Merkel și disprețul ei pentru artificiile sofisticate ale puterii, cu măreția imperială pe care Putin se străduiește să o arate. Deși și-a petrecut întreaga carieră în sistemul public, se crede că liderul rus se numără printre cei mai bogați oameni din lume. „Se înțeleg perfect unul pe celălalt“, a spus K.T. von Guttenberg, fost ministru al apărării în cabinetul lui Merkel.

De-a lungul mandatelor sale de cancelar, Merkel a continuat să

vorbească regulat cu Putin (din ce în ce mai mult în germană, deoarece ea nu mai vorbește prea bine limba rusă, iar Putin încă vorbește fluent germana). De regulă, în prima jumătate de oră a discuției lor, ea rămânea rezervată, lăsându-l pe el să-și expună lista de neplăceri – unele reale, cele mai multe închipuite – pe care Occidentul le cauza Rusiei. Merkel considera că acest lucru îi făcea bine lui Putin. Apoi, după ce termina ce avea de spus, ea zicea: „Uite, Vladimir, restul lumii nu vede lucrurile așa. Nu este în interesul vostru". Potrivit lui Thomas de Maizière, membru în cabinetul lui Merkel, care s-a aflat frecvent în aceeași încăpere cu cei doi lideri, „Ea este singurul șef de stat pe care Putin chiar îl respectă. Știe că nu poate folosi nici unul dintre tertipurile sale obișnuite cu ea". De Maizière se referea, desigur, la duplicitatea caracteristică lui Putin și la ideile fanteziste pe care le urzește pentru a-și deruta interlocutorii mai puțin abili.

Relația Putin–Merkel este întemeiată pe diferențe profunde, dar și pe respectul reciproc dintre doi războinici încercați în lupte. Fiecare respectă cultura și limba celuilalt; Putin apreciază cu siguranță dragostea lui Merkel pentru marii scriitori ruși Fiodor Dostoievski și Nikolai Gogol. Iar cancelarul simte povara trecutului lor îngemănat: Rusia a suferit nespuse pierderi umane în războiul început de Adolf Hitler care și-a trădat aliatul de la acea vreme și l-a surprins cu un atac de amploare în 1941. Conflictul s-a soldat cu douăzeci și șapte de milioane de morți, printre care și fratele mai mare al lui Putin, Viktor, care a murit în timpul asediului nazist de o mie de zile asupra orașului Leningrad. La începutul mandatelor acestora, e posibil ca Merkel și Putin să fi sperat la relații mai bune între țările lor – și poate chiar între ei.

Un eveniment de rău augur în relația lor a avut loc în 2001. În acel an, președintele Putin, stângaci și aparent smerit, s-a adresat parlamentului german într-o germană impecabilă, exprimându-și dorința de a avea legături mai calde cu Occidentul și asigurând Bundestagul că cele două națiuni, rusă și germană, sunt pe aceeași lungime de undă. „Ideologia totalitară stalinistă nu se mai putea opune ideilor de libertate și democrație (…). Alegerea politică a poporului rus a permis URSS (…) să distrugă Zidul Berlinului", a declarat el – asumându-și surprinzător meritul pentru înlăturarea Zidului. „Rusia este o națiune prietenoasă, europeană", a promis el.

Parlamentarii germani s-au ridicat în picioare, aplaudând cu entuziasm. Oare Putin a observat că în al doilea rând al sălii Bundestagului cea care avea să devină cancelar nu s-a ridicat și nu a afișat nici un zâmbet? Angela Merkel abia dacă a aplaudat. Știa ceva ce parlamentarii vest-germani probabil nu știau: valorile, loialitățile și formarea KGB-ului nu sunt atât de ușor de lepădat.

Dacă Merkel nutrea oarecare speranțe că Putin va fi mai moderat, realitatea i le-a năruit. Lucrătorii de la o turnătorie din Munții Ural au turnat chipul lui Putin în bronz, iar multe fabrici rusești au primit comenzi de covoare, ceasuri și farfurii cu chipul președintelui. După vizita lui Putin la Magnitogorsk, salopeta purtată de acesta în ziua respectivă a fost expusă în muzeul orașului industrial. Merkel a înțeles cu cine avea de-a face: modelul lui Putin nu era reformistul Mihail Gorbaciov, ci mai degrabă dictatorul Iosif Stalin.
În 2006, la scurt timp după ce Merkel a devenit cancelar, Putin a declarat presei cu mândrie: „Doamna Merkel acordă multă atenție Rusiei. Și vorbește rusa!“
Sentimentele bune nu au durat mult după ce Putin a remarcat că Merkel pune drepturile omului pe primul loc în mandatul său. În stilul KGB, a început să-i sondeze vulnerabilitățile. În timpul primei lor întâlniri de la Kremlin, Putin a supus-o pe Merkel la bine cunoscutul test KGB de fixat cu privirea. Ea nu a clipit. La următoarea întâlnire de la Marea Neagră, știind că lui Merkel îi este teamă de câini (fusese mușcată de două ori), el l-a lăsat liber pe Konni, labradorul său negru. În timp ce Konni îi dădea târcoale lui Merkel adulmecând-o, pe chipul lui Putin s-a lățit un zâmbet de satisfacție. Dar Merkel nu a tresărit. „Trebuie să facă acest lucru pentru a-și arăta bărbăția. Rusia nu are politici sau economie de succes“, le-a spus ea ulterior membrilor furioși ai echipei sale.
Fără să se lase descurajat, Putin a continuat să încerce să o deruteze pe Merkel. Într-o încercare tipică de a-și afirma puterea, a întârziat la întâlnirile lor. La un moment dat, când cancelarul i-a reproșat că întârziase, Putin i-a răspuns, ridicând din umeri: „Ei bine, așa suntem noi“, la care ea a replicat: „Noi nu suntem așa“. Pe lângă modestie și simțul datoriei, virtutea punctualității îi fusese inculcată fiicei de pastor încă din copilărie; Merkel consideră intolerabilă lipsa de punctualitate a celorlalți.
Merkel s-a răzbunat pe Putin pentru comportamentul meschin în felul ei discret. „Vladimir, iar te-ai rugat?“, îl tachina ea, știind că acesta își construise o capelă lângă biroul său, în interiorul Kremlinului. Felul lui Putin de a sta într-o rână, cu picioarele depărtate, și rânjetul permanent – care l-au enervat într-atât pe președintele Obama încât a spus că rusul îi amintise de „puștiul plictisit din spatele clasei“ – i-au părut lui Merkel puerile și transparente. Ea le-a spus consilierilor ei: „Putin este genul care se folosește de slăbiciunea celorlalți. Te testează toată ziua. Dacă nu îi opui rezistență, devii din ce în ce mai mic“, a spus ea, apropiindu-și degetul arătător de degetul mare pentru a ilustra micșorarea.
Dar el nu a reușit să o intimideze. Iar la Dresda, locul celei mai profunde umiliri suferite de Putin, Merkel a fost cea care a schimbat

placa. Ea a fost cea care l-a minimalizat și l-a umilit. Liderii s-au întâlnit în octombrie 2006 în orașul în care lucrase Putin, la trei zile după asasinarea la Moscova a Annei Politkovskaia, reporteră și avocată pentru drepturile omului, ale cărei reportaje despre războiul prin intermediari purtat de Rusia în Republica Cecenia îl deranjaseră pe președinte. Când Politkovskaia a fost împușcată în ascensorul din clădirea în care locuia la Moscova, în ziua în care Putin împlinea cincizeci și patru de ani, unii observatori au comentat că momentul crimei nu a fost o coincidență.

Putin nu făcuse nici o declarație despre acest asasinat nerușinat. Când oaspetele său a coborât din limuzina neagră în fața Castelului din Dresda, Merkel l-a luat prin surprindere. Ea a declarat presei prezente că este „șocată de acest act de violență“ și că „uciderea Annei Politkovskaia trebuie rezolvată“. Cu buzele strânse, Putin a bălmăjit surprins: „Ziarista respectivă era într-adevăr un critic dur al guvernului rus. Dar cred că influența ei politică în țara noastră era extrem de nesemnificativă (…). Această crimă face mai mult rău Rusiei (…) decât oricare dintre articolele ei“, a declarat el, încercând absurd să sugereze că el era adevărata victimă a crimei.

Sprijinul lui Merkel pentru libertatea presei a continuat să-l sâcâie. În septembrie 2010, după ce zeci de oameni au fost uciși în timpul protestelor provocate de publicarea a douăsprezece caricaturi cu profetul Mahomed în ziarul danez Jyllands-Posten (publicate pe 30 septembrie 2005), Merkel i-a acordat o distincție unuia dintre caricaturiști, Kurt Westergaard, care primise amenințări cu moartea. Participarea cancelarului la ceremonie a fost marcată prin prezența unor lunetiști pe acoperiș și printr-un nivel de securitate cum nu se mai văzuse în orașul Potsdam de la întâlnirea dintre Stalin, Churchill și președintele SUA, Harry S. Truman, din 1945. Merkel și-a încheiat discursul declarând: „Secretul libertății este curajul“. De asemenea, a profitat de ocazie pentru a critica arderea unor cărți, pusă la cale de niște fundamentaliști creștini într-o biserică din Florida, numind actul „respingător“. Chiar dacă Merkel vorbea despre un incident din Statele Unite, Putin a considerat că prin comentariile sale ea le-a acordat liderilor occidentali permisiunea de a se amesteca în afacerile interne ale statelor suverane.

„El are întotdeauna chipul împietrit când se află în preajma lui Merkel“[4], a observat Maxim Eristavi, un susținător ucrainean al drepturilor omului. „Poate fi amuzant și chiar vioi când vrea. Dar nu cu ea. Merkel știe cum să-l facă de rușine – nu făcând apel la instinctele lui umanitare; așa ceva ar fi inutil –, ci amintindu-i lui Putin că sub supravegherea lui se petrec încălcări ale drepturilor omului și atrocități. Ea îi amintește că el este responsabil.“ Istoria, sugera ea, și poate chiar Curtea Penală Internațională ar putea să-l

tragă la răspundere pe acest criminal cinic.
În cei șaisprezece ani cât Merkel a deținut funcția de cancelar, cei doi au petrecut sute de ore împreună. Cu toate acestea, Putin și Merkel nu au discutat subiecte personale. Merkel, de exemplu, nici nu știa că fiicele lui Putin absolviseră școli germane la Moscova. Ea și Putin sunt niște profesioniști care știu că, atunci când Putin a lansat dezinformări despre Merkel pentru a-i slăbi șansele electorale, nu a fost un atac personal; de pildă, propagând știri false despre o fată germană de origine rusă, pe nume Lisa, despre care se presupunea că ar fi fost violată de niște refugiați musulmani la Berlin în 2016. „Lisa noastră", a spus-o ministrul de externe al lui Putin, Serghei Lavrov, acuzând-o pe Merkel de „mușamalizare".[5] Curând, sute de cetățeni germani au protestat în fața Cancelariei, cerând „Dreptate pentru Lisa". Dar, după efectuarea unei anchete exhaustive, poliția din Berlin a constatat că, de fapt, fata se certase cu părinții și petrecuse noaptea cu un prieten. Însă confuzia și îndoiala fuseseră sădite. Desigur, Merkel disprețuiește astfel de tactici grosolane de dezinformare în stilul KGB – amplificate acum de puterea rețelelor de socializare –, dar le acceptă ca parte a setului de metode autoritariste al lui Putin. Pentru ea, nu este un atac personal.
Una dintre metodele ei a fost întotdeauna sprijinirea disidenților, indiferent dacă lui Putin i-a convenit sau nu. Dar ea știa că va fi întotdeauna o bătălie grea împotriva unui tiran brutal și implacabil precum liderul rus.

Merkel păstra portretul Ecaterinei cea Mare în biroul ei. Împărăteasa rusă, născută în Germania, a încercat să scoată Rusia din toropeala feudală, pentru a „ieși la aer!" (Un citat pe care Merkel îl invocă adesea pentru a-i încuraja pe concetățenii săi est-germani să arate deschidere către alte popoare, alte experiențe și alte moduri de viață – la fel cum a făcut ea însăși după treizeci și cinci de ani petrecuți în spatele sârmei ghimpate și al Zidului.) Un astfel de îndemn este necesar și astăzi – nu numai pentru germani, ci și pentru ruși.
În iunie 2020, pe fundalul monumentelor ridicate în cinstea soldaților sovietici căzuți în luptele împotriva Germaniei naziste, Putin a anunțat că își va prelungi mandatul până în 2036. Speranțele firave pe care Merkel le mai nutrea în privința schimbării situației din Rusia i-au fost năruite. Prin manipularea voturilor, prin frică, prin constrângerea și asasinarea dușmanilor săi, Putin s-a instalat ca dictator pe viață. Putin își propune să doboare recordul de treizeci și trei de ani la putere deținut de Stalin. Spre mâhnirea lui Merkel, acesta a deconectat de la oxigenul democrației o țară ale cărei cultură, istorie și limbă le admiră profund.Două luni mai târziu, într-un fel de reluare tragică a asasinării

jurnalistei Anna Politkovskaia și a multor altor contestatari ai lui Putin, reprezentantul opoziției, Aleksei A. Navalnîi, și-a pierdut cunoștința după ce a fost otrăvit cu o neurotoxină. Se încercase folosirea aceleiași metode și în cazul Annei Politkovskaia, dar aceasta a supraviețuit, apoi a fost împușcată. Și Navalnîi a supraviețuit – în parte datorită intervenției Angelei Merkel. Navalnîi a ajuns la spitalul Charité din Berlin după ce a părăsit Siberia cu ajutorul unei misiuni de evacuare medicală. Pe când Navalnîi se lupta să supraviețuiască, Merkel l-a avertizat pe Putin: „Insistăm ca acest caz să fie clarificat rapid. Ceea ce am auzit până acum este foarte supărător". Dar mai puternic a fost mesajul vizitei lui Merkel la căpătâiul lui Navalnîi după ce acesta s-a trezit din comă.

Într-un act de curaj impresionant, Navalnîi a revenit la Moscova după ce s-a însănătoșit și a fost arestat imediat pe baza unor acuzații inventate. Din închisoare, liderul opoziției și-a lansat cea mai puternică armă împotriva cleptocrației instaurate de dictator. Navalnîi a dat publicității un film de două ore care prezintă palatul secret al lui Putin de la Marea Neagră, în valoare de miliarde de dolari, incluzând un patinoar subteran pentru hochei, un cazinou, un salon din catifea roșie pentru fumat narghilea și o bară pentru dans – toate cumpărate, așa cum susține activistul încarcerat, „cu cea mai mare mită din istorie". Într-o singură zi, videoclipul a atras douăzeci de milioane de vizualizări pe YouTube și a provocat proteste de stradă în întreaga țară.

„În regimul lui Putin, ai trei opțiuni: să taci, să-l lauzi sau să mori"[6], a spus cineastul Oleg Sențov, un ucrainean de etnie rusă, trimis la închisoare de Putin pentru activism. Angela Merkel, un dușman la fel de periculos ca Navalnîi, nu intenționa nici să tacă, nici să-l laude. Iar Putin nu o putea reduce la tăcere.

Totuși, încercarea de asasinat asupra lui Navalnîi a dezvăluit și un aspect îngrijorător al pragmatismului Angelei Merkel. Pe de o parte, ea a cerut solidaritate europeană și a fost prima care a denunțat încălcările drepturilor omului de către Putin. Pe de altă parte, chiar când adversarul intern cel mai îndârjit al lui Putin zăcea în comă într-un spital din Berlin, Merkel a refuzat să anuleze proiectul gazoductului Nord Stream 2, care va pompa gaze în Germania direct din Rusia, traversând Marea Baltică. Când va fi gata, proiectul va vărsa miliarde în cuferele Kremlinului și va furniza combustibil unui singur stat membru al UE: Germania.

Faptul că a permis continuarea proiectului Nord Stream 2 a scos la iveală un punct vulnerabil al lui Merkel, care nu prea se potrivește cu numeroasele sale atitudini principiale, dar ne reamintește că este și un politician calculat. Este adevărat că peisajul energetic al Europei a cunoscut o modificare spectaculoasă ca urmare a tranziției recente de

la gazul natural rusesc la cel american și norvegian și a proceselor antitrust împotriva Gazprom, compania de gaz rusească deținută de stat. Sub conducerea lui Merkel, UE și-a sporit mult nivelul de interconectare în acest domeniu și în altele. Dar ambiția sa declarată privind o Europă care se comportă ca un bloc matur, cu o politică externă unitară, este subminată de acest act unilateral. Mai mult, dacă Nord Stream 2 se finalizează, cel mai tare va suferi țara căreia cancelarul i-a dedicat mult timp și efort: Ucraina. Kievul va pierde peste un miliard de dolari pe an în taxe de tranzit după finalizarea conductei de sub Marea Baltică. Fără îndoială, Merkel a cântărit toți acești factori, inclusiv cât de prost va fi văzută dacă va merge mai departe.
Chestiunea, premergătoare cu mult episodului Navalnîi, i-a nedumerit pe unii dintre cei mai fermi aliați ai săi. „De fiecare dată când Obama o întreba pe Merkel de ce merge mai departe cu Nord Stream, Merkel dădea un răspuns diferit“, mi-a spus Charles Kupchan, consilier pe probleme de securitate națională în administrația Obama.[7] „Presiunile comunității de afaceri, politica internă, menținerea coeziunii din coaliția sa, decizia nu îi aparține și așa mai departe – întotdeauna un alt răspuns.“ Probabil că adevăratul răspuns este o combinație a tuturor acestor factori. Una dintre explicațiile preferate de Merkel în împrejurări complexe este: „Avantajele depășesc dezavantajele“.

O relație mai puțin intensă pe plan personal, dar tot mai deranjantă cu o altă dictatură i-a captat în mare măsură atenția lui Merkel. La fel ca Putin, liderii Partidului Comunist Chinez au studiat cu atenție prăbușirea Uniunii Sovietice, hotărâți să nu-i împărtășească soarta. Deși portretul lui Mao Zedong încă domină Piața Tiananmen din inima orașului Beijing, partidul i-a abandonat preceptele. Cel mai mare consumator de energie, filme și bere din lume, China a construit mai multe căi ferate de mare viteză și aeroporturi decât restul lumii la un loc. De asemenea, Partidul Comunist Chinez va depăși curând recordul Uniunii Sovietice drept cel mai durabil sistem monopartit din istorie. Cea mai nouă superputere din lume este cea mai mare și mai populată țară autoritaristă. Puterea nu provine din arsenalul său nuclear relativ mic, ci din forța sa economică în creștere rapidă – și din obiectivul declarat de a fi lider mondial în cursa pentru tehnologii-cheie.
Cu mult înainte de controversata „pivotare“ spre Asia a președintelui Barack Obama, Angela Merkel făcea vizite anuale la Beijing și își aprofunda relațiile cu liderii Chinei. „Încă din 2005 a spus despre China că este o stea în ascensiune și că trebuie să avem relații bune cu ea. A investit timp în relațiile cu Jiang Zemin, cu Hu Jintao și cu Xi Jinping“, a declarat Christoph Heusgen, fostul ei consilier pe probleme

de securitate națională, referindu-se la actualul lider al Chinei, Xi, și la cei doi predecesori ai săi. „China – atât învățămintele sale, cât și pericolul pe care îl reprezintă pentru lume – nu a dispărut niciodată de pe radarul Angelei Merkel.“

În primii ani în funcția de cancelar, Merkel a fost entuziasmată de vizitele sale în China.[8] A revenit la Berlin plină de energie după întâlnirile cu oameni noi – personalități culturale, oameni de știință și antreprenori, precum și oficiali – și a fost uimită de progresul remarcabil realizat de gigantul mondial în devenire. Cum a reușit, s-a întrebat ea cu voce tare, un stat monopartit, cu economie centralizată, să-și scoată milioane de cetățeni din sărăcie și să continue să-și accelereze prezența globală? Părea o traiectorie fără precedent. De obicei, cancelarul revenea de la Beijing cu un pachet de acorduri comerciale profitabile pentru întreprinderile germane – China devenind una dintre principalele trei piețe pentru mașinile germane.

Dar în noiembrie 2007, Merkel s-a întors dintr-o călătorie de trei zile la Beijing fără acorduri comerciale și cu o dovadă a părții întunecate a „miracolului“ chinezesc. Răcirea bruscă a relațiilor a fost o răzbunare pentru întâlnirea avută recent de cancelar cu Dalai Lama la Berlin, precum și pentru discuțiile sale cu organizații non-guvernamentale, disidenți și ziariști independenți cât s-a aflat în capitala Chinei. „Ea a menționat chestiunea drepturilor omului în fiecare conversație“, a spus Ulrich Wilhelm, purtătorul său de cuvânt de la acea vreme, care a însoțit-o pe Merkel în China. „Admir progresele realizate de dumneavoastră, dar nu putem începe să discutăm fără a aborda aceste chestiuni“, i-a spus ea președintelui Hu Jintao la prima lor întâlnire.

Pe chinezi i-a deranjat mereu acest lucru și au considerat că este o ingerință inacceptabilă în afacerile lor interne. Drept dovadă a nemulțumirii lor, autoritățile de la Beijing l-au răsplătit pe președintele francez Nicolas Sarkozy, care a vizitat China în aceeași săptămână cu Merkel, cu o serie de contracte în valoare de 30 de miliarde de dolari, iar cancelarul german s-a întors acasă cu mâinile goale. Lui Merkel i-a fost greu să nu observe că Sarkozy a fost mult mai delicat în privința subiectului sensibil al încălcării drepturilor omului în China. De atunci, a avut o atitudine precaută, între respectarea valorilor sale – cel mai adesea cu liderii chinezi în spatele ușilor închise – și susținerea intereselor comerciale ale Germaniei. Datorită insistenței sale de a avea relații bune cu Beijingul, și-a câștigat un anumit nivel de încredere în ochii liderilor care au urmat. Dar această încredere a avut un cost moral.

Președintele Xi Jinping, care a preluat funcția în 2013, i-a spus odată lui Merkel că modalitatea cea mai bună de a sprijini drepturile omului, în China și în alte părți, este lupta împotriva sărăciei. Deși nu a fost pe deplin de acord, în calitate de critic și de admirator declarat,

Merkel a considerat în continuare că are dreptul să spună ce gândește cu privire la reprimarea nemiloasă a minorităților și la încălcarea drepturilor fundamentale ale omului de către Beijing. „Dacă veți continua oprimarea, ne veți forța să-i sprijinim public pe protestatari“, i-ar fi spus ea lui Xi. Deși calificã drept „dezamăgitoare“ atitudinea tot mai dură a acestuia și cultul personalității, Merkel privește China printr-o lentilă mai complicată decât distincția obișnuită dintre a fi sau a nu fi liber. Astfel, Merkel a trecut și la utilizarea puterii necoercitive – nu ca substitut al unor negocieri dure, ci ca modalitate de a-și arăta respectul față de o civilizație străveche și deseori ignorată în Occident.

În majoritatea călătoriilor diplomatice, Merkel tinde să grăbească ceremonia obișnuită de întâmpinare, schimbul oficial de opinii și informările de presă. Însă în China făcea lucrurile pe îndelete. Într-o vizită recentă, ea era hotărâtă să vadă cu ochii ei cum se transformase Shenzhen, mult timp un sătuc de lângă Hong Kong, într-un centru de înaltă tehnologie cu douăsprezece milioane și jumătate de oameni, în timp ce industria auto germană nu reușea să-și dezvolte propriile celule pentru baterii. După zeci de călătorii, știa la cine să apeleze, în afară de Xi Jinping, și de cine să se distanțeze cu grijă. Deși Xi ia toate deciziile importante, el ascultă sfaturile vicepremierului său, Liu He, așa că programul a inclus și o întrevedere cu acesta. „Sărbătorim a cincea aniversare a traducerii simultane!“[9] și-a informat ea anturajul cu satisfacție în timpul unei vizite recente, rememorând vremurile în care politicienii chinezi își citeau răspunsurile de pe fișe traduse cu migală. Liderii chinezi nu au pierdut din vedere că Angela Merkel a ales să-și sărbătorească aniversarea a cincizeci și șase de ani, în iulie 2010, admirând cei șapte mii de soldați de teracotă de la mormântul primului împărat chinez, Qin Shi Huangdi, din Xi’an, capitala provinciei Shaanxi, alături de soțul ei scump la vedere.

Merkel iubește istoria, iar faptul că este atât de fascinată de istoria Chinei face aspirațiile globaliste chineze din prezent să fie mai puțin misterioase și poate mai puțin amenințătoare pentru ea. Ca om de știință, cunoaște foarte bine catalogul remarcabil al invențiilor tehnologice chineze – praful de pușcă, de exemplu –, precum și faptul că se numără printre primele țări care au efectuat cercetări astronomice (pe vremea dinastiei Qing, în secolul al XVII-lea). „Vorbesc adesea cu președintele Xi despre modul în care putem învăța unii de la alții ce face bine fiecare dintre noi“, a spus ea odată.[10] „Când vizitez China, liderii de acolo îmi spun că, 1 700 de ani din ultimele două milenii, ei au fost economia dominantă. «Să nu vă supărați», spun ei, «dacă revenim la locul nostru tradițional.»“ Merkel a comparat progresele remarcabile realizate de China într-o singură generație cu renașterea propriei țări din cenușa celui de-al Doilea

Război Mondial. „Ca în cazul Germaniei, ascensiunea Chinei se bazează în mare parte pe muncă asiduă, pe creativitate și pe abilități tehnice“, a remarcat ea.[11] În timpul mandatelor ei, economia chineză a crescut cu 202%. „În zece ani“, a avertizat ea, „vom avea nevoie de oameni care să poată citi brevete în chineză, pentru că nu vor mai avea chef să le scrie în engleză.“
China, le-a reamintit ea miniștrilor săi, își propune să fie în avangarda inteligenței artificiale; în 2017, țara a investit 12 miliarde de euro în cercetarea inteligenței artificiale, iar Germania a cheltuit doar 500 de milioane de euro. Ea consideră că progresul uluitor al Chinei nu este neapărat o amenințare directă, ci mai degrabă un imbold ca Europa să se miște mai repede, spunând: „Cred că cipurile ar trebui fabricate în Uniunea Europeană și că Europa ar trebui să aibă propriile sisteme de hiperscalare și să producă celule pentru baterii“.[12] Foarte puțini șefi de stat vorbesc cu aceeași siguranță ca Merkel despre astfel de subiecte tehnice. Dată fiind experiența sa într-un stat polițienesc, ea consideră, de asemenea, că Europa ar trebui să stabilească standarde pentru protecția vieții private și să devină un factor de reglementare în stabilirea standardelor digitale globale – o alternativă atât în raport cu Statele Unite, cât și cu China. „Cred cu tărie că datele cu caracter personal nu aparțin statului sau companiilor“, a spus ea. Fiind pragmatică, chiar și când a negociat cu gigantul chinez de telecomunicații Huawei, Merkel a făcut presiuni ca Germania să exercite un control mai strict asupra acestor furnizori. Refuzul ei de a privi China prin prisma ideologiei este cu atât mai uimitor, dată fiind experiența ei personală cu realitățile vieții sub regimul comunist. Totuși, ea recunoaște că, spre deosebire de Germania de Est sau de Uniunea Sovietică, China și-a reformat economia în beneficiul a milioane de oameni.

Pentru multe persoane de pe ambele maluri ale Atlanticului, pragmatismul hotărât al lui Merkel a părut nesincer în 2019, când China și-a continuat represiunea împotriva reformiștilor din Hong Kong și a musulmanilor uiguri. Ca de obicei, Merkel își cântărise cu atenție opțiunile și alesese ceea ce considera a fi răul mai mic. Pur și simplu nu avea de gând ca legăturile comerciale importante ale Germaniei cu China să fie condiționate de relațiile politice ale țării. Pentru cancelar, care observă tendințele din perspectiva unui istoric, lucrurile sunt cât se poate de clare. Dacă Occidentul nu începe să învețe de la China, riscă să rămână în urmă. Ea menționează adesea că, timp de secole, China a reprezentat apogeul culturii mondiale. Ce făcea Europa în 210 î.Hr., pe când meșteșugarii chinezi sculptau acei soldați funerari atât de realiști? Civilizațiile se nasc și – dacă devin

arogante, nepăsătoare și decadente – apun. Occidentul, a avertizat ea în aproape fiecare discurs din ultimii ani de mandat, este în declin ca speranță și scop. Merkel dorea să reaprindă această speranță, dar instrumentele pe care le avea la dispoziție erau limitate. Exaltarea oamenilor nu se număra printre punctele forte ale Angelei Merkel.

Merkel, neobișnuit de elegantă, sosește împreună cu soțul ei la Opera din Bayreuth, Germania, pentru Festivalul Wagner care are loc anual. Joachim Sauer (numit și „Fantoma de la Operă“ datorită pasiunii sale pentru muzica de operă și aversiunii față de atenția presei) și soția sa au reușit să își protejeze viața privată într-o măsură incredibilă. Sauer nu a acordat niciodată un interviu despre celebra lui soție.

Capitolul 9 . Doamna cancelar în viața privată

„M-am asigurat că există limite, așa că anumite zone din viața mea nu sunt deschise publicului.“

Angela Merkel

Cu mult înainte ca Angela Merkel să fie supranumită cea mai puternică femeie din lume, aceasta era o persoană realistă, cu interese dincolo de viața politică și de politicieni. Într-o măsură surprinzător de mare, ea a rămas aceeași persoană de-a lungul celor șaisprezece ani în funcția de cancelar. Acest lucru se datorează în mare parte faptului că, mai mult decât oricare politician de succes din vremurile noastre, Merkel și-a afirmat dreptul la viață privată și a folosit o serie de stratageme pentru a ține lumea la distanță. Această cealaltă viață a sa – privată – i-a permis Angelei Merkel să suporte povara uneori zdrobitoare a funcției sale.

„Am încercat să păstrez spații în care să pot să fiu fericită sau tristă fără să dau explicații opiniei publice“, a explicat ea în 2019.[1] „Altfel, este foarte greu să fii fericit în public. Nu fac excepții de la această regulă.“ Nici măcar în cazul celor mai devotați colaboratori ai săi; nici unul dintre aceștia nu a fost invitat vreodată la ea acasă, nici la Berlin, nici la sanctuarul ei din Brandenburg.

La distanță egală de Berlin și de granița poloneză, în mijlocul lacurilor și pădurilor din Uckermark, în apropiere de satul Hohenwalde, se află casa albă simplă a Angelei și a lui Joachim, cu acoperișul său de țiglă roșie. Căsuța este „mobilată foarte simplu“, a spus la un moment dat un invitat, cineastul Volker Schlöndorff. „Are un aer est-german, de vreme ce a fost construită de Angela și de soțul ei în zilele în care trebuia să te zbați pentru fiecare bucată de lemn în Est. Pare încă neterminată.“

Prezența unui polițist într-o gheretă albă de peste drum este singurul semn că aceasta este casa de vacanță a cancelarului Germaniei. Angela sosește aici cu mașina oficială, un Audi negru, iar soțul ei conduce adesea vechiul său VW Golf roșu. Merkel încearcă din răsputeri să-și ignore gărzile personale, dar când face o baie în lacul din apropiere, o face sub privirea atentă a doi agenți înarmați, pe care i-a instruit să stea la 200 de metri de ea – cu 150 de metri mai mult decât se recomandă oficial. Când face o plimbare prin pădurile din apropiere, există întotdeauna un SUV la marginea pădurii, cu un agent de securitate care se preface că citește un ziar la volan. „Haide, știu că de fapt nu citești“, l-a tachinat odată cancelarul pe agentul ei de securitate, care fusese instruit să pară cât mai invizibil în fața

persoanei extrem de rezervate pe care o are în grijă.
Prietenii spun că, acasă, Merkel își asumă rolul tradițional de Hausfrau („gospodină“). Se relaxează ascultând operă și gătind mese foarte simple – specialitatea ei este supa de cartofi –, insistând chiar și să facă curățenie după aceea. Totuși, duminică după-amiază, pe la ora patru, Hausfrau din weekend revine la obiceiurile din timpul săptămânii și începe să le trimită colaboratorilor mesaje cu privire la săptămâna următoare.
Sauer nu pare deloc impresionat de nivelul la care evoluează acum partenera sa. Când aceasta și-a serbat aniversarea a cincizeci de ani (care, în stilul lui Merkel, a inclus ca „divertisment“ o prelegere lungă susținută de un om de știință și intitulată „Creierul: Un sistem complex fără dirijor, consecințe pentru imaginea de sine“), Sauer i-a spus soției sale când s-a făcut miezul nopții: „Haide, Angela. Eu nu sunt politician. Trebuie să merg la serviciu dimineața devreme“. În iunie 2011, după ce președintele Obama i-a decernat lui Merkel Medalia Prezidențială a Libertății – cea mai importantă distincție civilă din SUA –, el și Michelle i-au invitat pe Merkel și Sauer la cină în apartamentul privat de la Casa Albă. Sauer le-a comunicat că regretă, dar nu poate fi prezent pentru că a stabilit să ia cina cu un coleg la Chicago.
Odată, pe când încă discuta despre viața ei privată, Merkel a dezvăluit rolul esențial pe care îl joacă soțul ei în capacitatea sa de a face față exigențelor funcției. „Mai bine anulez trei întâlniri decât să pun în pericol relația noastră“, i-a spus ea lui Herlinde Koelbl.[2] „El joacă un rol foarte important în viața mea politică. Îmi spune în cel fel îi va afecta pe oamenii de rând o anumită decizie. El vede lucrurile din afară.“ Andreas Apelt, care i-a fost șef lui Merkel la începutul carierei sale politice, a observat cât de strânsă era colaborarea dintre cei doi. „Pe vremea când era purtătoarea noastră de cuvânt și era haos, iar Merkel nu știa ce să facă, îl suna pe Sauer. El îi trimitea imediat câteva propoziții pe care să le folosească în comunicatul nostru de presă“, mi-a spus Apelt.
Sauer nu numai că îi servește drept confident politic, dar îi oferă și refugiul de care are nevoie. „Uneori toată vorbăria asta este o problemă pentru mine“[3], i-a mărturisit Merkel lui Koelbl, referindu-se la sociabilitatea necontenită, inerentă vieții politice. „Cu [Joachim], nu trebuie să spun nimic; putem doar să stăm împreună.“ Poate că cea mai mare contribuție a lui Sauer este faptul că o ajută pe una dintre cele mai vizibile personalități publice din lume să-și păstreze echilibrul emoțional. „Relația noastră îmi oferă siguranță“, a spus ea. Întrebată dacă s-ar putea descurca fără un astfel de partener, ea a răspuns: „Aș spune că nu“.
Berlinezii l-au poreclit pe Sauer „Fantoma de la Operă“, datorită

pasiunii sale pentru muzica de operă și aversiunii sale față de atenția presei. El își susține cu tărie dreptul la viață privată. „Sunt om de știință. Nimeni nu este interesat de mine“, insistă el (dar greșește).
În ciuda limitelor stricte pe care le-a stabilit între viața sa publică și cea privată, Angela Merkel dezvăluie ocazional – poate fără să vrea – cât de „normală“ este căsnicia ei. În 2020, pe când participa la o conferință despre tehnologie, Merkel a fost întrebată dacă are aparate „inteligente“ acasă sau dacă pornește chiar ea mașina de spălat.[4] „De fapt, soțul meu pune rufele la spălat“, a răspuns ea firesc. Cuplul Merkel-Sauer, a arătat ea – la fel ca majoritatea cuplurilor moderne cu viață profesională activă –, își împarte treburile casnice.
Cât despre motivul pentru care un cuplu atât de armonios și de devotat a ales să nu aibă copii, Merkel a spus: „Nu-mi pot închipui cum aș îmbina acest lucru cu activitatea politică“.[5] La treizeci și șase de ani, cu mult timp înainte să se recăsătorească, Merkel și-a explicat convingerea că „o căsătorie nu mi-ar schimba viața. Dar așa cum văd eu lucrurile, dacă aș avea un copil ar însemna să renunț la politică. În acest moment, așa ceva pur și simplu nu mă preocupă. Și poate că nu mă va preocupa niciodată“. Și așa a și fost. Când s-a căsătorit cu Sauer, trecuse de 40 de ani.
Locuința sa de la Berlin nu seamănă deloc cu cele în care locuiesc alți șefi de stat. Este un apartament modest, cu chirie plafonată, dintr-un bloc antebelic obișnuit, cu patru etaje, aflat în inima fostului Berlin de Est; pe sonerie figurează numele soțului ei. Străzi și cafenele familiare șerpuiesc de-a lungul cursului îngust al râului Spree – de când s-a mutat la Berlin, ca tânără cercetătoare, la sfârșitul anilor 1970, acestora li s-au adăugat saloane de piercing, internet cafe-uri și restaurante cu mâncare vietnameză, falafel și vegană. Este același cartier în care, cu trei decenii în urmă, Angela ocupase o locuință nerevendicată – unde, la împlinirea a treizeci de ani, tatăl ei remarcase cu amărăciune: „Ei bine, Angela, cu siguranță nu ai ajuns prea departe“. Merkel încă participă la spectacolele teatrului Berliner Ensemble din Bertolt Brecht Platz. Deși nu mai ia S-Bahn, trenul urban de la stația Friedrichstrasse, așa cum obișnuia, probabil că ar prefera să se deplaseze cu trenul în loc de automobilul oficial de culoare neagră, urmat de o altă mașină. În 2019, când consiliera sa, Eva Christiansen, s-a întors de la New York după ce petrecuse Crăciunul acolo, a remarcat cât de melancolică părea Merkel când îi povestea cum vizitase Manhattanul fără nici o grijă și anonim, o experiență de care cea mai puternică femeie din lume nu se putea bucura – și de care nu se va bucura nici măcar acum, când a părăsit funcția.
Deși viața privată și momentele de singurătate sunt esențiale pentru Merkel, ea este aproape întotdeauna înconjurată de oameni. De la începutul mandatului, nu numai că și-a menținut agenții de securitate

la două sute de metri distanță, dar ori de câte ori ea și soțul ei intenționau să meargă la concerte sau la operă, ea îi informa cu doar o jumătate de oră înainte de plecare, astfel încât sosirea lor să nu deranjeze participanții cu filtre de securitate, bariere, câini sau cu alte semne vizibile ale prezenței lor. La începutul mandatului de cancelar, Merkel a încercat la un moment dat să se sustragă atenției agenților de securitate, plecând rapid cu liftul din bucătăria Cancelariei, care nu era prevăzut cu cameră de luat vederi și nici nu era păzit. Libertatea ei a durat doar câteva minute: când a ajuns în parcare, agenții de pază se aflau în formațiune, cu câini cu tot.[6]

Ca orice client obișnuit, Merkel poate fi văzută cumpărând mai multe perechi de pantofi negri fără toc de la un magazin francez de pe Friedrichstrasse din Berlin, agenții săi de securitate făcând tot posibilul să rămână invizibili; sau luând masa cu soțul ei în micul restaurant italian din liniștitul cartier Charlottenburg, care îi place atât de mult. Indiferent cât de simplu trăiește sau cât de obișnuită pare în ochii lumii – împingând un cărucior în alimentara „ei“ (Ullrich Verbrauchermarkt de pe Mohrenstrasse, așa cum știu majoritatea berlinezilor) – „ea are o aură conferită, desigur, de putere“, a spus Schlöndorff. Sau, după cum spunea Lady Catherine Ashton, fostul ministru de externe al UE, „Este Angela Merkel! Bineînțeles că știi când se află în încăpere“. Cuvintele, remarcile usturătoare, încruntarea sa – chiar și arcuirea sprâncenelor – toate au greutate. Cu ani în urmă, în timp ce Merkel se îndrepta spre casa de la țară, mașina a trecut peste o denivelare pe drumul desfundat care ducea spre casă. Cancelarul a scos un singur sunet: „Hopa!“ A doua zi, echipele de lucru au turnat asfalt pentru a netezi drumul.[7]

Dat fiind că nu este în elementul ei când se află în public, Merkel tinde să își găsească refugiu în prieteniile sale cu oameni din afara sferei politice. Dar și ei se supun nevoii sale stăruitoare de intimitate. Schlöndorff și-a amintit de un weekend memorabil la casa lui din Toscana, Italia, unde, împreună cu soția sa, Angelica, și cu soțul Angelei, și-au pecetluit prietenia cu grappa. Cu toate acestea, prietenia s-a răcit după ce regizorul a scris un articol afectuos, dar în care o tachina oarecum pe Merkel, îndemnând-o în glumă să revină la viața ei de om de știință după al doilea mandat de patru ani. „Nu ți-e dor uneori să predai și să lucrezi în cercetare? Nu tânjești după precizia științei, dată fiind imprecizia politicii și a economiei?“

Pentru Merkel, publicarea unui profil – chiar dacă elogios – este o încălcare a vieții private. În plus, nu are nici un interes să revină în laborator. Poate că este un politician netradițional, dar este complet absorbită de politică. „Așa se fac lucrurile“, a spus ea. Ce laborator ar putea fi pe măsura vieții electrizante din centrul lumii politice moderne? În cele trei decenii în centrul acțiunii, rar i s-a întâmplat să

se plictisească.
Merkel continuă să prefere compania oamenilor creativi din domenii care nu au legătură cu cel în care activează ea. „Există așteptarea ca politicienii să repete aceleași lucruri destul de frecvent“, a remarcat ea odată cu ironie. „Pe când mă ocupam de fizică, acesta era un păcat de moarte. În știință, ai sarcina să nu spui niciodată același lucru de două ori, deoarece ar arăta că nu ai făcut absolut nimic.“ Politicienii, sugera ea, sunt plictisitor de repetitivi. Un politician cu o minte atât de activă și cu o curiozitate atât de vastă ca ale ei este mai interesat să se împrietenească cu artiști și să învețe de la ei tainele meșteșugului lor.
Schlöndorff i-a făcut cunoștință lui Merkel cu actorul german Ulrich Matthes – cunoscut mai ales pentru interpretarea lui Joseph Goebbels, ministrul propagandei, din filmul despre ultimele zile ale Germaniei naziste, intitulat Ultimele zile ale lui Hitler, din 2004. Actorul și cancelarul au legat o prietenie strânsă, iar Matthes și-a petrecut unele weekenduri la casa de la țară a lui Merkel. Ea participă deseori la spectacolele sale de teatru de la Berlin, apoi rămâne la un pahar până târziu în noapte, absorbită de conversații care – deși Matthes păstrează tăcerea asupra conținutului lor – sigur nu au prea mult de-a face cu munca ei de zi cu zi. (Potrivit autorului Martin Amis, fostul prim-ministru britanic Tony Blair și-a exprimat surprinderea când a descoperit această latură puțin cunoscută a lui Merkel, spunând: „Îi place să stea până târziu și să se simtă bine“.[8])
Aflată la Berlin pentru a cânta la comemorarea a două decenii de la căderea Zidului Berlinului, Renée Fleming, vedetă internațională a muzicii de operă, „a fost anunțată că Merkel găzduiește o recepție la Adlon“ – hotelul faimos în care stăteau Fleming și soțul ei. „Am presupus că vor fi o mie de oameni acolo“, a spus ea.

Am coborât și am descoperit că participau opt persoane. Recepția era doar pentru noi: soliștii și soții noștri… A durat două ore! N-am putut să nu mă gândesc la cât de devreme probabil că își începuse ziua doamna cancelar și la toate întâlnirile la care participase, ca apoi, seara, să ia parte la un concert în aer liber la Poarta Brandenburg, pe un frig teribil! Nu părea obosită și nu se grăbea să plece. Energia ei este incredibilă. Am fost surprinși și onorați că se relaxa petrecând timp și discutând cu noi.

Obișnuiți ai cunoscutelor festivaluri de muzică de la Bayreuth și Salzburg, Merkel și Sauer evită nebunia de care sunt înconjurate alte cupluri de vedete. Cu un zâmbet discret și cu o înclinare ușoară a capului, Merkel îi salută politicos pe cei care o recunosc. Publicul

înțelege că ea și Joachim se află acolo dintr-un singur motiv: să se bucure de Wagner sau de Mozart. Limbajul corporal al cuplului indică limpede acest lucru.
Pentru cei care ar putea presupune că are doar gusturi rafinate, Angela Merkel are o pasiune cât se poate de prozaică pentru fotbal. În timpul finalei Campionatului Mondial de Fotbal de la Berlin din 2006, ziarele au prezentat interviuri în care cancelarul, de obicei rezervată cu presa, „își mărturisește“ pasiunea pentru fotbal, pe care o are, conform spuselor sale, încă de la vârsta de șapte ani. A povestit că urmărește meciurile la un bar de lângă casa ei de la țară, deoarece ea și soțul ei nu au televizor. „Îmi place să mă uit la fotbal împreună cu alții“, a spus ea pentru Bild, cel mai mare tabloid din Germania. Merkel a permis chiar unei echipe de filmări să filmeze vizita la hotelul unde se afla echipa germană, în timpul căreia i-a asaltat pe jucători cu întrebări care arătau că se străduise să își însușească regulile legate de ofsaid cu același zel cu care studia statisticile privind șomajul. Ea i-a uimit pe reporterii care o urmăreau peste tot schițând diagrame cu tactici de fotbal, iar curând după aceea l-a invitat pe antrenorul Jurgen Klinsmann în biroul său pentru a-i explica de ce germanii pierduseră dezastruos în fața italienilor în semifinale. Cu statistici, grafice și diagrame, cel mai sus-pus suporter de fotbal din țară i-a propus antrenorului rămas fără cuvinte un plan de antrenament.
În 2012, cancelarul a participat la summitul G8 de la Camp David, reședința prezidențială rustică, situată la o oră de mers către nord de la Washington, DC, în timp ce la München se desfășura finala Ligii Campionilor în care clubul Chelsea din Marea Britanie juca cu Bayern München. Înainte de summit, Merkel îl rugase pe președintele Obama să instaleze un televizor lângă sala de conferințe. „Îi trimiteam cancelarului SMS-uri cu scorul“, a spus Christoph Heusgen, consilierul ei pe probleme de securitate națională. „Când Bayern a primit penalty, nu a mai putut sta în sala de conferințe și mi s-a alăturat în fața televizorului.“ Treptat, ceilalți lideri au urmat-o (inclusiv premierul britanic, David Cameron, președintele Franței, François Hollande, și Manuel Barroso, președintele Comisiei Europene).
În final, președintele Obama a apărut și a întrebat: „Am venit aici pentru G8 sau ca să ne uităm la fotbal?“ La care cancelarul a răspuns: „Ca să ne uităm la fotbal“. După ce Chelsea a rezolvat blocajul de 1–1 din prelungiri cu o lovitură de pedeapsă spectaculoasă, Merkel l-a îmbrățișat pe Cameron. Interpretul pentru limba germană al lui Obama, Dorothee Kaltenbach, a mormăit „Scheisse“ („rahat“), la care Obama a răspuns cu un zâmbet: „Acesta este singurul cuvânt german pe care îl cunosc“.
Potrivit fostului ministru de externe al UE, Catherine Ashton,

cancelarul, altminteri o persoană serioasă, chiar „intra uneori la ședințele UE cu căști pe urechi, ascultând un meci de fotbal“.
Muzica, fotbalul sau serile și weekendurile petrecute alături de oameni creativi sunt mijloace de evadare pentru Merkel, la fel cum sunt și cărțile. „Îi place să citească“, a spus fostul ei purtător de cuvânt, Ulrich Wilhelm.

Obișnuiam să îi recomandăm cărți, în special biografii și istorie. Înainte de vizitele de stat, ea citește pe larg atât despre structurile interne ale țărilor pe care le vizitează, cât și despre personalitatea conducătorilor. Este acel conducător o persoană căreia îi place să colaboreze? Ce stil are? Cât de stabil emoțional este? Citește tot timpul între întâlniri și în excursii. În această privință, ea și soțul ei par foarte compatibili. Am petrecut unsprezece ore în avion cu doamna cancelar și cu soțul ei, iar dr. Sauer a lucrat tot timpul pe laptop, citind teze de doctorat și scriind propuneri de granturi.

Nu toată lumea apreciază setea de cunoaștere a cancelarului. În 2014, când Merkel a împlinit șaizeci de ani, fosta fiziciană le-a arătat prietenilor și colegilor ce înseamnă distracție pentru ea: l-a invitat pe istoricul Jürgen Osterhammel să țină o prelegere de patruzeci și cinci de minute despre modul în care Europa și Asia s-au perceput reciproc de-a lungul secolului al XIX-lea. (Merkel, care suferise o fractură de bazin la schi fond cu un an înainte, și-a petrecut o parte din perioada de convalescență citind volumul de 1 600 de pagini al lui Osterhammel pe această temă.) Sute de membri fideli ai CDU au umplut sediul vast de la Konrad Adenauer Haus, ascultând cu răbdare și așteptând cocktailurile. „Se vedea pe fețele lor că le era greu să urmărească tot ce spunea academicianul. Impactul unor expresii precum «orizont temporal», «viteza interdependenței» sau «analiză compozită» a fost dur pentru ei“, a relatat revista Der Spiegel.
Merkel caută, de asemenea, modalități de a purta discuții cu alte femei de succes, chiar și în timpul călătoriilor oficiale cu program aglomerat. A arătat cât de mult se bucură de compania lor la un mic dejun organizat în 2015 la Blair House, reședința oficială pentru oaspeți a președintelui SUA, aflată de cealaltă parte a Pennsylvania Avenue, vizavi de Casa Albă.[9] La solicitarea lui Merkel, la eveniment au fost invitate o serie de femei pe care și-a dorit să le cunoască, inclusiv Sonia Sotomayor și Elena Kagan, judecătoare la Curtea Supremă, senatoarele Susan Collins și Dianne Feinstein, precum și filantroapa Melinda Gates. „Am purtat o conversație pe teme personale la masă“, a spus Karen Donfried, șefa German Marshall

Fund, fără nici o ordine de zi în afară de curiozitatea cancelarului. „A vrut să audă de la noi cum îmbinăm funcțiile de conducere cu viața personală și despre «sindromul singura femeie din încăpere». Era limpede că îi făcea plăcere să fie în compania altor femei."

Cu toate acestea, pe Merkel o deranjează comparațiile cu cealaltă femeie care a scris istorie ca lider, regretata Margaret Thatcher. „Această comparație pur și simplu nu are sens", a admis Hillary Rodham Clinton. „Merkel lasă propriile-i acțiuni să vorbească pentru ea. Thatcher era mult mai conștientă de imagine. Felul în care apărea în public era o parte importantă a personalității sale. Pe Angela Merkel o interesează munca. Thatcher aborda fiecare întâlnire ca o luptă. Pentru Merkel, este vorba mai mult de găsirea unei soluții la problemă, de obicei printr-un compromis."

Totuși, Merkel și fiica de băcan dintr-un orășel de provincie, aleasă de trei ori prim-ministru al Marii Britanii, au avut câteva lucruri în comun: ambele erau oameni de știință ca formare, au reușit pe cont propriu și, ca femei în lumea politică dominată de bărbați, au fost nevoite să-și făurească propria cale pas cu pas. Atât Merkel, cât și Thatcher au fost alese de sisteme parlamentare mai degrabă decât de votanți obișnuiți. Ambele erau femei cu intelect puternic, capabile să stăpânească tone de informații și nu se lăsau intimidate în prezența bărbaților autoritari. În aparență, Margaret Thatcher – cu poșetele, bijuteriile, taioarele ei feminine și casca strălucitoare de păr dat cu fixativ – contrasta puternic cu aspectul voit modest al lui Merkel. Se știa că agenții de securitate ai lui Thatcher aveau în buzunar nu doar arme, ci și pantofii cu toc cui ai premierului. Spre deosebire de echipa lui Merkel, consilierii cei mai apropiați ai lui Thatcher erau toți bărbați.

Lui Merkel îi place să se înconjoare de alte femei inteligente și puternice. Dar, surprinzător, când i s-a cerut să ridice mâna la o adunare publică pentru a indica dacă este feministă, Merkel a ezitat înainte de a face acest lucru. Când Schlöndorff a abordat o asociație pentru femei din Germania cu rugămintea de a susține o reclamă de o pagină pentru candidatura lui Merkel în 2017, a fost refuzat. Merkel, l-au informat ele, nu a susținut cu suficientă îndârjire cauzele feministe. „Ele consideră că ar fi trebuit să se exprime public mai des în sprijinul femeilor", a explicat el, „în loc să declare frecvent, așa cum face ea, că este cancelarul tuturor germanilor."

La fel ca în multe alte chestiuni, Merkel preferă să atace patriarhatul lateral, nu frontal. La întâlnirea cu un grup de tineri oameni de afaceri din Israel în 2018, aceasta i-a salutat pe viitorii magnați, toți bărbați, adăugând: „Nu aș fi dezamăgită dacă data viitoare s-ar afla și femei printre viitorii lideri".[10] Mai târziu, cu prilejul aceleiași vizite, Merkel a acceptat un doctorat onorific de la Universitatea Haifa, iar

președintele acesteia, Ron Robin, a proclamat cu mândrie: „Șaizeci și cinci la sută din studenții noștri sunt femei“. Drept răspuns, cancelarul a întrebat câți profesori sunt femei, la care Robin a răspuns stângaci: „Ei bine, ah, avem de recuperat în privința asta“. Cu abilitate, Merkel a punctat ideea și a câștigat.
Criticarea comportamentului moralizator al bărbaților a fost o sursă de plăcere discretă pentru Angela Merkel. „O parte din egoul ei este să câștige împotriva bărbaților puternici, precum Helmut Kohl și alții. Ea respectă bărbații puternici – dar numai dacă sunt puternici în esență, nu în vorbe“, a remarcat Thomas de Maizière. În privat, Merkel își exprimă disprețul și față de politicienii slab pregătiți și nepăsători. „Două treimi din ei nu sunt cu adevărat interesați de probleme, nici măcar nu citesc documentele din mapele lor. Habar nu au despre ce discutăm“, și-a vărsat ea năduful în fața ambasadorului Wolfgang Ischinger, referindu-se la ceilalți șefi de stat care formează Consiliul European, organismul de conducere al UE. Bineînțeles, ea citește fiecare mapă de informare și este deosebit de pricepută la detalii tehnice și juridice, lucru pe care colegii și adversarii ei îl consideră greu de egalat. La negocieri, Merkel îi eclipsează pentru că înțelege detaliile fine. În situații în care alții ar putea folosi farmec și amenințări pentru a avea sorți de izbândă, Merkel folosește logică și certitudini. Când omologul său bâjbâie, ea îi sugerează cu răceală să-și facă temele.
După multe ore petrecute alături de Merkel, fostul prim-ministru australian, Kevin Rudd, a remarcat:

Ea nu joacă deloc „cartea femeii“. Nu înseamnă că nu este feminină, dar nu încearcă să joace rolul bunicii îngăduitoare, așa cum se știe că făcea Golda Meir. Nu, cu Angela simți că ai de-a face cu un lider grozav, nu cu unul care își arată apartenența de gen. Odată, în timp ce stăteam pe terasa biroului ei din Cancelarie, cu pahare de Riesling în mână, admirând priveliștea minunată a Berlinului, un grup de germani de vârstă mijlocie au zărit-o de jos și au început să scandeze: „Mutti! Mutti!“ Am întrebat-o dacă înseamnă „mami“, iar ea, ușor jenată, a spus că da. „Ei bine, Angela“, i-am spus, „sunt multe lucruri mai rele care i se pot striga unui politician.“ Dar era un semn că societatea germană este încă destul de conservatoare.[11]

Faptul că a devenit cancelar al unei țări în care unii încă numesc o femeie puternică „mami“ este o realizare care vorbește de la sine.

În aprilie 2013, germanii au fost șocați când au văzut fotografii cu doamna cancelar în costum de baie, Merkel fiind celebră pentru discreția sa. Fotografiile înfățișând-o pe Merkel plimbându-se pe o plajă din Ischia, în largul litoralului Italiei, în pantaloni kaki și cu o

cămașă albastră sport, dar și în costum de baie și apoi în pantaloni scurți, ajutându-i pe nepoții soțului ei să se cațăre pe o stâncă, erau genul de instantanee de familie pe care majoritatea politicienilor le-ar fi exploatat ca dovadă că sunt „oameni obișnuiți". Dar nu și pentru Angela Merkel. Fotografiile, publicate de tabloidul Bild, au generat o asemenea furoare încât au dispărut curând de pe internet.

De dincolo de Atlantic, Hillary Rodham Clinton a recunoscut că invidiază capacitatea lui Merkel de a controla mass-media.[12] „Este uimitor! Acele poze cu ea pe plajă au apărut online și apoi au dispărut", s-a minunat ea. Revolta provocată de această încălcare a vieții private a cancelarului nu a venit de la ea, ci de la public. Într-o epocă punctată de fotografii intime distribuite „accidental" pe rețelele de socializare, chiar și criticii săi respectă fără tragere de inimă domnia fără scandal a Angelei Merkel și îi cedează un drept indisponibil pentru majoritatea persoanelor publice: dreptul la viață privată.

Merkel a câștigat alegerile din toamna acelui an cu un slogan de campanie voit ironic: „Mă cunoașteți!" De fapt, chiar și după aproape șapte ani, germanii nu își cunoșteau cancelarul. (De exemplu, eu, ca biografă a ei, sunt uneori întrebată de germani dacă Merkel are nepoți.) Familia ei, frații și rudele sale prin alianță constituie o zonă interzisă pentru public. Ceilalți nu știu nici cât de amuzantă este în viața particulară și nici că îi place să se distreze cu oameni plini de viață în serile târzii. Este remarcabil cum compatrioții ei acceptă nevoia sa de intimitate și chiar o admiră pentru acest lucru. Merkel le-a făcut cu ochiul concetățenilor săi cu sloganul campaniei ei câștigătoare. Toți erau părtași la glumă.

Și totuși, ea își dezvăluie uneori emoțiile cele mai profunde în public. „Acesta nu este un discurs pe care aș fi vrut să îl rostesc vreodată", a spus Angela Merkel vizibil afectată, la înmormântarea ministrului său de externe, Guido Westerwelle – primul înalt demnitar homosexual declarat din Germania – care a murit de leucemie în 2016, la vârsta de cincizeci și patru de ani. (Cu doi ani înainte, când și-a sărbătorit a șaizecea aniversare, Merkel le-a cerut participanților să doneze bani unei fundații care se ocupă de leucemie în loc de cadouri.) Merkel, care a spus adesea că intenționează să aibă o altă viață după politică, a fost întristată mai ales de faptul că „Guido Westerwelle nu va avea ocazia să-și trăiască a doua viață", după cum s-a exprimat ea. În necrologul pe care l-a rostit, cancelarul a dezvăluit că nu fuseseră doar colegi, ci relația lor fusese mult mai strânsă. „Eu și Guido am discutat despre viață. Țineam unul la altul", a spus ea. A vorbit despre ultima ocazie când trebuiau să se vadă. „Am vrut să ne întâlnim în Cancelarie la primele ore ale serii, dar Guido a fost nevoit să anuleze întâlnirea, ca să-și păstreze puterile pentru apariția sa televizată din acea seară.

«Cu altă ocazie», ne-am spus atunci. Nu avea să mai fie o altă ocazie“, a spus ea aproape în șoaptă. Merkel a vorbit rareori atât de deschis despre impactul dur pe care viața publică îl are asupra relațiilor sale personale. Un interviu de televiziune o împiedicase să-și ia rămas-bun de la prietenul ei.

Încrederea, un dar pe care îl oferă cu moderație, a fost cheia apropierii dintre cei doi. „Am fost mereu capabili să ne bazăm unul pe celălalt“, a spus ea adunării îndoliate. „Această capacitate de a păstra tăcerea când este necesar, de a putea conta unul pe celălalt, este foarte rară.“ Este cel mai mare elogiu din partea lui Merkel.

Dar cancelarul și-a păstrat afecțiunea și recunoștința pentru cel puțin încă un om, cândva un apropiat al ei, care nu se mai bucura de încrederea sa – și de a cărui încredere nici ea nu se mai bucura. În iulie 2017, li s-a alăturat altor lideri occidentali la înmormântarea lui Helmut Kohl, cel căruia i se datorează în cea mai mare măsură ascensiunea politică a Angelei Merkel. Protejata sa de odinioară a pășit în urma sicriului lui Kohl, drapat în stindardul albastru al Uniunii Europene, în clădirea Parlamentului UE de la Strasbourg, Franța.

„A fost un mare german și un mare european. El le-a dat milioanelor de bărbați și de femei din spatele Zidului șansa de a trăi în libertate. Eu m-am numărat printre ei“, a spus ea, profund emoționată. Într-adevăr, este practic imposibil să ne imaginăm cariera uimitoare a Angelei Merkel fără sprijinul de care Mädchen a beneficiat la început din partea lui Helmut Kohl.

„Îți mulțumesc, Helmut, pentru șansa pe care mi-ai dat-o.“

Relația lui Merkel cu Barack Obama (înfățișat aici discutând cu doamna cancelar în 2015, cu Alpii bavarezi în fundal) a fost mai complexă decât bănuia lumea la acea vreme. Deși erau asemănători în multe privințe, ea trata cu suspiciune măiestria sa retorică, iar el era uneori deranjat de ceea ce numea latura ei încăpățânată.

Capitolul 10 . Parteneri limitați

„Dragoste nu este un cuvânt prea mare pentru a descrie sentimentul nutrit de Barack Obama pentru Angela Merkel.“

Benjamin Rhodes
, consilier al președintelui Barack Obama

„Doamnelor și domnilor! Doamnă președintă a Camerei!“, a tunat vocea ofițerului de protocol al Camerei Reprezentanților Statelor Unite ale Americii. „Cancelarul Republicii Federale Germania!“
Pe 3 noiembrie 2009, Angela Merkel, radiind de fericire și încercând să își stăpânească lacrimile, s-a îndreptat spre podium pentru a susține un discurs într-una din rarele ședințe comune ale plenului Congresului SUA. Membrii Camerei și ai Senatului s-au ridicat în picioare, aplaudând-o și strigând „Ura!“ Deși de obicei este jenată de aplauzele excesive, Merkel părea încântată de căldura autentică a publicului. Primul cancelar german care a vorbit în plenul Congresului SUA după mai mult de cincizeci de ani, Merkel a rostit genul de discurs pe care nu l-ar fi susținut niciodată în propria țară: a vorbit despre ea însăși.
„Nici în visurile mele cele mai îndrăznețe nu mi-aș fi putut imagina acum douăzeci de ani, înainte de căderea Zidului, că acest lucru va fi posibil“, a început ea. „Mi-am creat propria imagine despre Statele Unite din filme și din cărți – unele dintre ele fiind aduse pe furiș din Vest de rudele mele.“ Admirația ei nu se limita doar la Bruce Springsteen sau la Munții Stâncoși. „Eram pasionată de visul american. Acest vis este șansa tuturor de a avea succes, de a se realiza în viață prin efort personal.“ Oricât de greu de atins devenise visul american până la sfârșitul secolului XX, Angela Merkel arătase, de la peste 6 400 de kilometri depărtare, că uneori este posibil.
După ce aplauzele înflăcărate s-au liniștit, ea a reluat.

Astăzi este momentul să le mulțumim piloților care au livrat alimente pe calea aerului și au salvat Berlinul de la foamete (…), celor șaisprezece milioane de americani staționați în Germania în ultimele decenii. Fără sprijinul lor ca soldați și diplomați (…) nu ar fi fost niciodată posibil să punem capăt divizării Europei (…) Acolo unde odată era un zid întunecat, brusc s-a deschis o ușă și am pășit cu toții pe străzi, în biserici, peste granițe. Toată lumea a avut șansa de a construi ceva nou, de a-și aduce contribuția, de a îndrăzni să o ia de la

capăt. Și eu am avut parte de un nou început (…) Da, totul este posibil.

În America, unde manifestările emoționale nu sunt doar acceptabile, ci și admirate, Merkel s-a simțit mai liberă să se exprime – să-și arate recunoștința, optimismul – decât a făcut-o vreodată în Germania. Dar cum nu este genul care să consacre sentimentelor un discurs întreg, Merkel a inclus și două teme de fond în omagiul ei emoționant. Dând dovadă de clarviziune, a vorbit despre oamenii de pe ambele maluri ale Atlanticului care se temeau de globalizare, spunând: „Noi nu ignorăm pur și simplu aceste preocupări. Este de datoria noastră să convingem oamenii că globalizarea este o șansă mondială uriașă pentru fiecare continent, deoarece ne obligă să acționăm împreună cu ceilalți. Aliațele și parteneriatele (…) ne vor conduce la un viitor bun“, a continuat ea, exprimând ideea centrală a politicii sale externe. Deși e posibil ca aceste declarații să fi sunat ca niște clișee în 2009, un deceniu mai târziu ele au părut aproape utopice.
În încheiere, Merkel și-a exprimat recunoștința față de doi dintre eroii săi americani, președinții Ronald Reagan și George H.W. Bush, pentru că au contribuit la unificarea Germaniei, comentând: „Nu există un partener mai bun pentru Europa decât America și nici un partener mai bun pentru America decât Europa“. Nici ea, nici cei care au aplaudat-o nu știau că primirea entuziastă din Congres avea să fie apogeul relației lui Merkel – și poate a Germaniei – cu Statele Unite.

A durat ceva timp până când Angela Merkel a început să îl aprecieze pe Barack Obama.[1] Ea s-a arătat sceptică față de tânărul politician charismatic în timpul campaniei sale pentru președinție. Deloc surprinzător pentru un luteran, virtutea preferată a lui Merkel este smerenia – iar aceasta nu figura printre calitățile atribuite inițial lui Obama. I se părea un tânăr pripit când i-a evocat pe Martin Luther King Jr. și pe JFK și a hipnotizat publicul la Convenția Democratică din 2004 – multă charismă, puține realizări.
„La început a fost oarecum circumspectă față de el. Voia să știe: «Ce urmărește? Ce fel de om este cu adevărat?»“, își amintește Hillary Clinton. În 2008, cunoscuta revistă Stern l-a prezentat pe Obama pe copertă, cu titlul „Mântuitor – sau demagog?“, reflectând ambivalența împărtășită de cancelar.
În calitate de candidat la președinție, Obama comisese o greșeală majoră: pentru a da mai multă strălucire capitalului său de politică externă, acesta i-a cerut permisiunea lui Merkel să susțină un discurs de campanie la Poarta Brandenburg, intersecția cu cea mai mare

importanță istorică din Berlin și fosta graniță dintre sectoarele sovietic și american din orașul divizat. Dar Merkel a considerat că nu câștigase încă acel privilegiu. Drept răspuns, cancelarul a propus un loc cu mai puțină încărcătură simbolică: Columna Victoriei din Tiergarten. Obama a acceptat cu bunăvoință locul de o mai mică însemnătate, dând vina pe echipa sa pentru faptul că ceruse prea mult.

În ciuda locului, debutul lui Barack Obama la Berlin a fost mai mult un festival de muzică rock decât un eveniment politic. Într-o seară de vară, într-un parc din Berlin fremătând de speranță și de dragoste, discursul s-a transformat într-un fel de festival Woodstock bine organizat, când două sute de mii de berlinezi au umplut bulevardul larg care leagă Poarta Brandenburg de columna cu statuie aurită în vârf, cunoscută sub numele de Siegessäule – simbol al victoriilor militare prusace din secolul al XIX-lea. Părând că plutește în timp ce se îndrepta către podiumul înălțat pe o pasarelă acoperită cu mochetă albastră, afișând zâmbetul larg care a devenit curând bine cunoscut lumii întregi, Obama a reacționat la vuietul mulțimii cu o mișcare a mâinii care a declanșat alte aclamații. Poate că discursul său în calitate de candidat nu a produs o frază memorabilă ca „Ich bin ein Berliner“, rostită de JFK, sau „Domnule Gorbaciov, dărâmați acest zid!“, dar vremurile se schimbaseră, iar 2008 nu mai era anul unor simple apeluri. Obama a invocat imaginea unui zid diferit de cel amintit de predecesorii săi.

„Zidurile dintre rase și grupuri, nativi și imigranți, creștini și musulmani, și evrei nu pot dăinui. Acestea sunt zidurile pe care trebuie să le dărâmăm acum!“, a îndemnat el. Mulțimea a vuit aprobator. Discursul lui Obama a avut parte de cele mai puternice urale când a declarat: „Nici o națiune, oricât de mare sau de puternică, nu poate depăși singură asemenea provocări“. După opt ani în care George W. Bush ignorase agresiv normele internaționale – mai cu seamă lansarea unui război dezastruos în Irak, fără mandat ONU și bazat pe „dovezi“ neconfirmate privind „armele de distrugere în masă“ ale lui Saddam Hussein, era o promisiune implicită că America va fi un colaborator mai bun, că „aliații se vor asculta unii pe ceilalți, vor învăța unii de la ceilalți, vor avea mai multă încredere unii în ceilalți“.

Cu toate acestea, Merkel a rămas sceptică față de Obama. „Nu împărtășesc ideea că o persoană poate impresiona atât de mult prin cuvinte încât să-i facă pe oameni să se răzgândească“, a remarcat ea sec.[2] „Totuși, este o idee frumoasă.“ Exista poate un soi de invidie în spatele scepticismului ei? Când îl privea la televizor pe Obama înflăcărând mulțimi, era conștientă că ea nu ar putea niciodată să stârnească atâta frenezie în rândul publicului doar prin cuvinte. Nimeni nu strigă: „Te iubim!“ când Merkel își încheie discursul.

Merkel este un orator aproape agresiv de monoton. Atitudinea sa față de discursuri se bazează pe prudență: cu cât rostește mai puține cuvinte, cu atât mai bine; doar rezultatele contează. Ca urmare, uneori nu reușește să capteze atenția publicului distras, oricât de urgent ar fi mesajul ei. Așa s-a întâmplat când s-a adresat Adunării Generale a ONU în septembrie 2007 pentru a denunța programul de arme nucleare al Iranului. „Nimeni nu ar trebui să aibă nici cea mai mică îndoială cu privire la pericolul pe care îl prezintă acest program", a avertizat ea, chiar dacă ambasadorul iranian se afla în raza ei vizuală. „Să nu ne amăgim. Lumea nu trebuie să-i demonstreze Iranului că Iranul construiește o bombă nucleară. Iranul trebuie să convingă lumea că nu face eforturi în direcția unei astfel de bombe." Dacă o asemenea avertizare atât de directă ar fi venit din partea unui vorbitor mai energic, ar fi putut capta atenția lumii; venită din partea lui Merkel, abia dacă s-a făcut percepută.
În spatele ușilor închise, Merkel este mult mai energică decât când este la pupitru. Chiar și înainte de a deveni cancelar, ea a avut o întâlnire cu un trimis iranian care a pledat cu înfocare pentru nevoia Iranului de a deține arme nucleare. La final, trimisul a întrebat-o pe Merkel de ce Germania nu are încredere în țara sa. Merkel a contracarat, întrebându-l ce opinii are cu privire la Israel. Când iranianul și-a încheiat criticile violente la adresa „sioniștilor", Merkel a răspuns calm: „Acum vedeți de ce suntem sceptici?"[3]

Oricare ar fi fost rezervele lui Merkel în privința lui Barack Obama, în 2010, la doi ani de la preluarea mandatului de președinte acesta se bucura de aprobarea a 80% din compatrioții ei, un record istoric pentru un președinte american. După ce Obama a promulgat în acel an Legea pentru îngrijire medicală accesibilă, până și cancelarul a recunoscut că noul conducător al SUA făcea treabă bună.
Cu timpul, cercetătoarea de confesiune luterană din Germania de Est și fiul unui kenyan și al unei americance din Vestul Mijlociu au descoperit că seamănă foarte mult, cel puțin ca temperament. Ambii erau cerebrali, aveau mai multă încredere în fapte decât în emoții, le plăceau diagramele și mapele de informare groase (în special lui Merkel) și preferau să depersonalizeze politica – abordând-o mai mult ca pe o misiune de îndeplinit decât ca pe o identitate. Amândoi erau outsideri care au reușit în ciuda sorții potrivnice. Totuși, Merkel a observat cu surprindere că, în cerc restrâns, Obama cel plin de farmec părea adesea lipsit de zâmbet, avea o atitudine tipică de profesor, ba chiar de avocat – și o minte ascuțită. „Ea adoră oamenii inteligenți", a declarat Victoria Nuland, secretar de stat adjunct pentru afaceri europene în mandatul lui Obama, din 2013 până în 2017. „Merkel a

simțit că Obama este egalul său intelectual.“ Nuland, care s-a aflat frecvent în prezența celor doi șefi de stat, a adăugat: „Era cochetă cu Obama – aproape chicotea. Uneori, făcea dovada unui umor frust și spunea glume cam deocheate despre Putin“.

Admirația lui Obama pentru Merkel a sporit doar de-a lungul anilor. Potrivit consilierului său Ben Rhodes, „Angela Merkel este exact tipul de lider care îi servește drept model; este pragmatică, dar dornică să-și asume riscuri pentru principii“.[4] Un alt consilier, viitorul secretar de stat Antony Blinken, și-a amintit că președintele a spus: „Dacă vreau să știu un lucru despre aproape orice, o întreb pe Angela“. Merkel avea doar cu trei ani mai mult în funcție decât el, dar el îi admira judecata și se baza pe ea. Relația lor a fost favorizată de faptul că Obama are vederi feministe sincere, el remarcând frecvent că, dacă femeile ar fi puse la conducere, s-ar rezolva jumătate din problemele lumii. La urma urmei, bărbații erau cei care provocau toate necazurile: Putin, Erdogan, Netanyahu și, mai târziu, Trump. „În măsura în care Obama a dezvoltat o relație reală cu un șef de stat sau cu un politician, cu ea a avut o astfel de relație“, a observat Blinken.

După ce soțul ei i-a acordat cancelarului Medalia Națională a Libertății în 2011, prima-doamnă, Michelle Obama, i-a șoptit Angelei: „Barack te prețuiește, să știi“.[5] Merkel a fost atât de mulțumită de această declarație încât a împărtășit comentariul cu ziariștii care o însoțeau în călătorie, întrebându-i cu un strop de prefăcătorie: „Ce credeți că a vrut să spună Michelle prin asta?“ Spre amuzamentul demnitarilor care au luat parte la cina din acea seară, James Taylor a interpretat pentru Merkel balada sa bine-cunoscută „You’ve Got a Friend“. Ulterior, Taylor a spus că alegerea melodiei nu i-a aparținut și că solicitarea a venit de la Casa Albă.

Cei doi lideri au în comun și faptul că politica nu este o delectare pentru nici unul dintre ei, spre deosebire de Bill Clinton sau Helmut Kohl care au adorat jocul. Nici unul dintre ei nu are nevoie de confirmare din partea publicului pentru a simți că trăiește. În plus, nici Merkel, nici Obama nu se bucură în mod deosebit de compania altor politicieni, preferând persoanele din afară, cu preocupări diferite. Ambii consideră că rezolvă probleme, politica fiind mai degrabă un mijloc de a atinge un scop decât un scop în sine. Ambii evită spectacolul: nu-i vei vedea pe nici unul dintre ei aterizând pe un portavion în costum de pilot, așa cum a făcut George W. Bush în 2003, în avanpremiera declarației sale premature și hazardate că misiunea Statelor Unite în Irak fusese îndeplinită.

Atât Merkel, cât și Obama au citit Sapiens: O scurtă istorie a omenirii, cartea întrucâtva greoaie a lui Yuval Harari. Și, deși gusturile lor sunt complet diferite, pentru amândoi muzica reprezintă un mijloc de evadare și de relaxare. Merkel rezonează cel mai puternic cu imnurile

luterane tradiționale din copilăria ei, pe care îi place să le cânte la biserică și, la fel ca pe mulți dintre conaționalii ei, o emoționează Oratoriul de Crăciun și Patimile după Matei ale lui Bach. Îi place să gătească mâncăruri germane simple ascultând vocea înălțătoare a sopranei ruse Anna Netrebko în rolul Violettei din La Traviata; Obama îi preferă pe Aretha Franklin, Prince și artiști hip-hop precum Chance the Rapper și Jay-Z. De asemenea, amândoi au un umor sec, uneori acid, pe care ea îl exprimă adesea doar prin expresii faciale. Când a rostit un toast în onoarea președintelui Joachim Gauck la împlinirea a șaptezeci de ani, Merkel a comentat că persoana cea mai potrivită pentru a ține un astfel de toast ar fi însuși domnul Gauck, o ironie demnă de Barack Obama.

Și totuși, de-a lungul celor opt ani de colaborare ca aliați, au ieșit la suprafață și diferențele dintre Obama și Merkel – evidențiate mai cu seamă de numeroasele crize cu care s-au confruntat cot la cot. Stilul de negociere oarecum laconic al lui Obama nu se potrivea cu maniera neobosită în care Merkel căuta o fărâmă cât de mică de teren diplomatic. „Termină cu asta“, se spune că l-ar fi admonestat Obama pe Putin cu privire la războiul cibernetic purtat împotriva Americii, dar mai ales în legătură cu eforturile fără scrupule ale Rusiei de a influența alegerile prezidențiale din 2016 în favoarea candidatului republican Donald Trump. Jignit de minciunile lui Putin, președintele SUA a renunțat pur și simplu la încercarea de a avea o discuție rațională cu el. Dar Merkel nu proceda așa. A continuat să discute cu el și a pledat ca Obama să-l sune pe Putin cu ocazia diverselor crize. „Nu pot face asta singură“, a spus ea categoric, potrivit celor prezenți. „Putin trăiește într-o lume fantezistă, înconjurat de sicofanți care îi spun ce vrea să audă“, i-a spus Merkel lui Obama. „Se laudă când primește un telefon de la Casa Albă.“ În ciuda pledoariilor ei de a discuta cu Putin, Obama s-a săturat curând de stratagemele rusului și a încurajat-o pe ea să ducă lupta ca reprezentant al Occidentului.

Nici președintelui american nu i s-a părut întotdeauna comodă relația cu Merkel. Deși o considera „constantă, onestă, riguroasă intelectual și amabilă instinctiv (…), ea era deopotrivă conservatoare ca temperament“, a notat Obama în autobiografia sa din 2020. „Ca să nu mai vorbim că era un politician priceput care își cunoștea electoratul (…). Ori de câte ori i-am sugerat că Germania trebuie să dea un exemplu cheltuind mai mult pe infrastructură sau pe reduceri de impozite, ea a refuzat politicos, dar ferm. «Da, Barack, poate că nu este cea mai bună abordare pentru noi», spunea ea, încruntându-se ușor, de parcă aș fi sugerat ceva oarecum nepotrivit.“

Cei doi aliați au avut păreri diferite și asupra unor principii politice fundamentale. Scepticismul Angelei Merkel în privința utilizării forței pentru rezolvarea crizelor a fost pe deplin vizibil în martie 2011, când

Consiliul de Securitate al ONU a votat pentru la instituirea unei zone de excludere aeriană, pentru a-l opri pe conducătorul libian Muammar Gaddafi să-și bombardeze sălbatic propriul popor. În ciuda unei presiuni uriașe din interiorul propriului guvern, precum și din partea aliaților de la Paris, de la Londra și – mai cu seamă – de la Washington, pentru a rămâne uniți împotriva acestui dictator barbar, Merkel s-a abținut. A fost o decizie dificilă pentru cancelar, care pune mare preț pe evitarea unei ciocniri cu Statele Unite. Dar, în cele din urmă, a triumfat convingerea ei că războaiele au consecințe neintenționate și rareori rezolvă crizele. Ea a înțeles că o zonă de excludere aeriană însemna mult mai mult decât sugera numele său tern. „Excludere aeriană“ însemna bombardarea mijloacelor de apărare aeriană ale lui Gaddafi și prezența pe termen nelimitat a unor patrule pe cerul Libiei; pentru Merkel, era război sub un alt nume.********

A fost o decizie singulară și îndelung criticată, care a izolat-o pe Merkel de Washington și a plasat-o de aceeași parte cu China și Rusia. Dar, având în vedere anarhia care a urmat în Libia, în ciuda zonei de excludere aeriană, decizia lui Merkel este greu de contrazis.

De asemenea, este posibil ca ea să fi regretat sprijinul acordat unui alt război american catastrofal în Irak. În 2003, când încă nu era cancelar, a scris un articol de opinie în Washington Post afirmând că opoziția cancelarului Schröder față de acest război era o „tactică electorală“. Acum, în calitate de cancelar, avea altă părere: rezultatul dezastruos al războiului prelungit din Irak îi zdruncinase credința în capacitatea Americii de a-și atinge obiectivele în Orientul Mijlociu. Se temea că situația din Irak se va repeta în Libia mai mult decât se temea de o ciocnire cu Casa Albă.

Nu a fost de ajutor nici faptul că solicitarea lui Obama pentru crearea unei zone de excludere aeriană a luat-o prin surprindere. Până în ultimul moment, Merkel primise asigurări că războiul putea fi evitat. Ministrul apărării din cabinetul ei, Thomas de Maizière, efectuase o vizită la Pentagon cu puțin timp înainte de votul Consiliului de Securitate și i-a spus lui Merkel că generalii lui Obama erau împotriva războiului, o poziție împărtășită și de președintele american, după cum îl asiguraseră generalii pe de Maizière. Dar, în vreme ce Obama încă ezita, rebelii anti-Gaddafi din orașul Benghazi deveneau mai disperați, iar secretarul de stat din cabinetul lui Obama, Hillary Clinton, și ambasadorul american la ONU, Susan Rice, au prezis un posibil masacru „sub ochii noștri“. După ce s-a hotărât în favoarea războiului, Obama nu a sunat-o pe Merkel ca să o informeze că s-a răzgândit. (Ea a aflat vestea prin intermediul ambasadorului său la ONU, Peter Wittig.) Nici Merkel nu l-a sunat pe Obama să-i spună că se va abține la votul de la ONU pentru crearea unei zone de excludere

aeriană în Libia. De această dată, participarea Germaniei la un posibil război fără sfârșit în Orientul Mijlociu i s-a părut Angelei Merkel mai riscantă decât „Germania singură".
După campania de bombardamente, Statele Unite au întors spatele Libiei, care – lipsită de autorități centrale – a continuat să se afunde în haos, dovedind că opoziția Angelei Merkel față de război fusese din nefericire profetică.

Însă relația dintre Obama și Merkel a atins nivelul minim abia doi ani mai târziu, pe 23 iunie 2013, când Vladimir Putin a anunțat cu bucurie: „Crăciunul a venit mai devreme anul acesta!"[6] El se referea la sosirea unui zbor Aeroflot de la Hong Kong la Moscova, care i l-a adus pe Edward Snowden, avertizorul de integritate american, „cadoul" constând în mii de documente clasificate. După ce ani de zile fusese aspru criticat de Obama (și de Merkel) cu privire la încălcările drepturilor omului, Putin era dornic să-i ofere azil politic lui Snowden. Declarând cu ipocrizie că vrea să „informeze opinia publică" despre ce face guvernul american în numele său, Snowden a început să transmită mii de pagini de documente clasificate către Washington Post și ziarul britanic The Guardian. Aceste documente au dezvăluit, printre alte secrete, că administrația președintelui Obama interceptase telefonul mobil personal al cancelarului Merkel – un lucru pe care agențiile de informații îl pot face discret din când în când, chiar și în rândul aliaților, dar de obicei nu sunt prinse și demascate. Pentru o mare parte a publicului german, această dezvăluire l-a transformat pe Snowden, în vârstă de douăzeci și opt de ani, fost contractor militar devenit răufăcător, în noul lor erou, înlocuindu-l pe Barack Obama.
Dar fiindcă fusese victima unui stat polițienesc și propriul său partener de laborator și prieten apropiat o spionase în tinerețe, dezvăluirile lui Snowden au înfuriat-o pe Merkel. L-a sunat pe Obama imediat și a dezlănțuit o tiradă nestăvilită, cu atât mai puternică cu cât l-a admonestat în germană. „Nu mai suntem pe vremea Războiului Rece. Prietenii nu se spionează între ei", i-a reproșat ea. Nimic din ce i-a spus președintele american nu a putut să o calmeze – încrederea îi fusese trădată. Relațiile dintre cele două țări au devenit atât de glaciale încât chiar și Christoph Heusgen, cunoscut pentru calmul său suprarealist, a încetat să mai vorbească o vreme cu omologul său de la Casa Albă, Susan Rice. Totuși, niște aliați atât de apropiați nu puteau rămâne tăcuți prea mult timp. Nimeni nu-și amintește cu precizie cât a durat – dar suficient de mult ca germanii să își susțină punctul de vedere.
Pentru Obama, a fost o situație jenantă atât diplomatic, cât și personal. Dintre liderii străini, de Merkel se simțea cel mai apropiat.

„Rar l-am văzut pe președintele Obama mai frustrat“, a observat Rice.[7] Charles Kupchan, consilierul lui Obama pe probleme europene, mi-a declarat: „Atitudinea noastră a fost că germanii trăiesc într-un soi de deviație temporală bizară. Ca și cum pot fi doar cel mai mare motor economic al Europei (…) fără să joace după regulile marilor puteri, ceea ce înseamnă că toată lumea interceptează pe toată lumea“. Dar această abordare cinică a înfuriat-o pe Merkel.

Victoria Nuland a citit transcrierile convorbirilor telefonice ale cancelarului. „Nu am obținut nimic din acele interceptări. Merkel este prea inteligentă pentru a spune lucruri confidențiale la telefon“, mi-a spus ea. „Erau mai mult lucruri de genul: «E gata cina?» și «Cum arată programul de mâine?»“ În opinia lui Nuland, indignarea Germaniei nu era cauzată de încălcarea vieții personale. „Cred că a fost jenant pentru Merkel, fiind un semn că nu face parte din cercul celor în care Obama are cea mai mare încredere“, spre deosebire de țări precum Marea Britanie și Canada, cu care Statele Unite împărtășesc regulat informații secrete. „Cu Germania (…) împărtășim informații economice, dar nu secrete, deoarece considerăm că Bundestagul este ca o sită“, a spus Nuland cu sinceritate.

Mass-media germană – în special presa tabloidă – s-a pus pe treabă, mizând pe antiamericanismul latent. Pe germani i-a înfuriat în special dezvăluirea lui Snowden potrivit căreia Statele Unite au ascultat telefoanele dintr-un post de interceptare de lângă istorica Poartă Brandenburg. „Dacă au interceptat telefoane mobile în Germania, au încălcat legea germană, pe teritoriul Germaniei, iar cei responsabili trebuie trași la răspundere“, a tunat ministrul de interne din cabinetul lui Merkel. Peter Altmaier, șeful de cabinet al lui Merkel, i-a spus lui John Emerson, ambasadorul SUA în Germania, că vor fi necesare acțiuni concrete pentru a îndrepta lucrurile. Emerson l-a demis imediat pe șeful biroului CIA de la Berlin. („Cineva trebuia să încaseze lovitura“, a reflectat ambasadorul.) Între timp, Obama și-a trimis șeful de cabinet, Denis McDonough, la Berlin pentru a încerca să o calmeze pe Merkel și echipa sa – însă fără rezultat.

Era pregătită o vizită de stat a lui Obama în a doua parte a lunii iunie. „Trebuia să fie o vizită plăcută, dar a devenit cu totul altceva“, a spus Ben Rhodes. Postul național de televiziune al Germaniei, ARD, a raportat că peste 60% din populație considera că Statele Unite nu prezintă încredere, în vreme ce doar 35% considerau America un aliat destoinic – doar ceva mai mulți decât cei care considerau Rusia un partener bun.

Când Obama a ajuns la Cancelarie, Merkel l-a condus pe balcon și a arătat spre trenul S-Bahn cu care mergea odinioară spre laborator în fiecare zi.[8] I-a explicat președintelui un lucru de care acesta ar fi trebuit să fie conștient: „Motivul pentru care germanii sunt atât de

supărați și pentru care eu sunt atât de supărată este că am crescut într-un stat polițienesc“. Această discuție deschisă a părut mai eficientă decât eforturile anterioare de reconciliere. De fiecare dată când Obama și Merkel au apărut împreună în public în zilele următoare, au fost asaltați cu întrebări despre „spionarea prietenilor“. Dar, în final, strategia cancelarului Merkel a fost să treacă peste abuzul de încredere. Erau prea multe în joc. Deși Obama nu și-a asumat niciodată public responsabilitatea pentru interceptări, el a anunțat că, din acel moment, „nu îi vom mai intercepta pe aliații noștri“. Merkel nu era genul ranchiunos și nici nu amesteca lucrurile personale cu afacerile de stat. A trecut peste faptul că Barack Obama a aprobat interceptarea telefonului ei personal pentru că nu avea încotro. Și-a luat un telefon mobil nou.

Peste doar două luni, Angela Merkel și Barack Obama s-au confruntat cu probleme mult mai grave. Criza urma să îi dovedească lui Obama câtă nevoie avea de doamna cancelar și să îi apropie pe cei doi șefi de stat mai mult ca niciodată.

În Siria, o revoluție care începuse cu scandări și marșuri pașnice pentru a pune capăt celor patruzeci de ani de represiune brutală exercitată de familia Assad, a luat o întorsătură sumbră. În ultimii doi ani, armata siriană, susținută de Putin, trăsese asupra protestatarilor cu muniție de război și folosise cu barbarie așa-numitele „bombe-butoi“ – butelii umplute cu șrapnel, aruncate din elicoptere – peste cartiere din Damasc și Alep, forțând sute de mii de persoane să fugă. Apoi, în august 2013, un atac devastator cu arme chimice în suburbiile Damascului a ucis peste 1 400 de civili sirieni în timp ce dormeau. În calitate de om de știință – și poate de cetățean german – care înțelege puterea devastatoare a gazului sarin, Merkel a fost zguduită profund. Totodată, era hotărâtă să nu combată violența cu violență, armele cu arme. Acest lucru arată pur și simplu cine este ea – și cine nu este.

În schimb, Barack Obama a părut că-și pune la bătaie mandatul în această chestiune. „Ce mesaj transmitem dacă un dictator poate gaza sute de copii în văzul tuturor și nu plătește nici un preț? (…) Assad trebuie să plece!“, a proclamat pe 31 august. În mintea cancelarului axat pe rezultate, acest lucru a dat naștere unei întrebări esențiale: cât de departe va merge președintele american ca acest lucru să se întâmple? Obama făcuse o eroare neforțată pe care nu avea de gând să o repete.

Cu câteva zile înainte, secretarul de stat John Kerry anunțase că Statele Unite intenționează să tragă Siria la răspundere folosind bombe, nu cuvinte. După ce a declarat că utilizarea armelor chimice

împotriva civililor este pentru el o „linie roșie“, Obama i-a cerut lui Merkel să sprijine o ripostă militară la asaltul lui Assad. „Aveam nevoie de sprijinul ei, deoarece era principalul lider european“, a explicat Rhodes. „I-am văzut pe Obama și pe Merkel stând ore în șir cu blocnotesuri în față, făcând strategii despre cum să pună în mișcare economia mondială sau să împiedice Afghanistanul să explodeze“. Dar acum Obama nu avea nevoie de expertiza strategică a lui Merkel. „Obama avea nevoie de sprijinul moral al liderului pe care îl admira și respecta cel mai mult“, a spus Rhodes. Francezii erau dispuși să lanseze rachete împotriva Damascului, dar Merkel nu era.
„Îți spun ca prietenă: nu vreau să ajungi într-o situație în care să fii lăsat de unul singur“, l-a avertizat ea pe Obama.[9] Ea s-a oferit să acumuleze sprijin european pentru o reacție comună la atacul lui Assad. „Atunci vom avea o situație în care nu vei fi expus unor acuzații vagi“, a spus ea, mereu conștientă de eșecul războiului american din Irak. Merkel dorea cel puțin să încetinească plonjeul pripit al americanilor într-un alt război în Orientul Mijlociu, pledând în schimb pentru diplomație fără rezerve. Pe de altă parte, Obama era nehotărât. Avertismentele lui Merkel, după cum mi-a relatat Rhodes, au avut un impact puternic asupra președintelui. „A fost prima dată când l-am văzut nesigur în legătură cu bombardarea Siriei.“
„Faci mișto de mine, nu?“, l-a întrebat Susan Rice, cunoscută pentru exprimarea ei slobodă, pe McDonough, șeful de cabinet al președintelui, când a informat-o că Obama a decis să nu atace Siria. În schimb, președintele urma să solicite Congresului aprobarea pentru o ripostă în forță. Congresul fiind controlat de republicani, era foarte puțin probabil să aprobe solicitarea președintelui privind acest atac sau orice altceva. Era o încercare de a salva aparențele – de a avea o scuză pentru că s-a răzgândit –, dar nu a funcționat. Acrobațiile Americii au afectat reputația președintelui Obama la nivel mondial, iar percepția „amenințării nerealizate“ a umbrit eforturile administrației de a-l influența pe Assad. Angela Merkel se dovedise o aliată loială și sinceră, dar nu a putut repara daunele cauzate de apelul pripit și neînțelept al lui Obama referitor la plecarea de la putere a lui Assad ca o condiție pentru negociere – făcând ca acest dictator violent să lupte până la ultimul sirian pentru a rămâne la putere.

Ulterior, când președintele Trump i-a trădat pe kurzi, aliații americanilor, retrăgând forțele SUA din Siria, Merkel s-a opus din nou propunerii ministrului apărării, Annegret Kramp-Karrenbauer, de a institui o zonă de excludere aeriană pentru a-i salva pe kurzii rămași în Siria, exprimându-și aversiunea generală față de implicarea

Germaniei în operațiuni militare. În plus, a spus ea, „Rușii vor vota oricum împotrivă“.

Angela Merkel a fost șocată de faptul că a fost înfățișată făcând salutul nazist, figura fiind apoi incendiată public în Grecia ca o reacție de furie pentru impunerea unor măsuri de austeritate în statele din sudul Europei, cu economiile devastate din cauza crizei financiare mondiale.

Capitolul 11. Europa vorbește acum germana

„Timp de o mie de ani, germanii au cunoscut de toate, mai puțin normalitatea.“

A.J.P. Taylor
, istoric britanic

Unul dintre obiectivele Angelei Merkel la preluarea mandatului a fost să transforme Germania într-o națiune normală – probabil o dorință ciudată pentru oamenii din țări care caută măreție. Dar după devastarea provocată de două războaie mondiale și de patruzeci de ani de divizare a țării, șansa de a se bucura în liniște de roadele unei economii înfloritoare părea o schimbare binevenită. Pacea era mai bună decât războiul, prosperitatea mai bună decât sărăcia. Iar a fi un membru respectat al comunității europene era mult mai bine decât a fi un stat paria. Acestea au fost lecțiile dureroase ale generațiilor de după al Doilea Război Mondial, conștiente că – așa cum bine își aminteau – Germania distrusese Europa de două ori. Au inventat chiar un cuvânt pentru procesul dureros de reconciliere cu istoria lor: Vergangenheitsbewältigung, care se traduce aproximativ prin „înțelegerea trecutului“. Presupune multă muncă, începând de timpuriu cu excursii ale elevilor la unul dintre numeroasele lagăre de concentrare presărate pe teritoriul fostului al Treilea Reich. O altă parte a acestui proces presupune evitarea sfidării altor națiuni, foste victime ale altei Germanii, prin manifestări ostentative de patriotism sau de superioritate germană.

Și totuși, ca o ironie, Merkel însăși a redeșteptat vechile neliniști cu privire la o Germanie exagerat de încrezătoare în sine. Multă vreme fusese de părere că o Europă puternică și unită este un fel de garanție împotriva revenirii Germaniei la trecutul său agresiv – sau împotriva unei noi agresiuni din partea Rusiei. Dar, în 2008, această viziune aproape că s-a năruit odată cu economia globală. Criza financiară din acel an a declanșat o discordie fără precedent în sânul UE cu privire la o chestiune fundamentală: cât de responsabili ar trebui să fie membrii mai puternici ai Europei, în primul rând Germania, de ajutarea statelor membre mai slabe și mai puternic afectate?

Felul în care Merkel a gestionat această criză i-a expus punctele forte, dar și neajunsurile ca lider. În final, a reușit să salveze euro (€) – din 2002, moneda comună pentru nouăsprezece țări din așa-numita zonă euro – calmându-și propriul electorat conservator și consolidându-și statutul neoficial de cancelar al Europei. După cum a scris Roger Cohen, editorialist al publicației New York Times: „Se spune că Henry

Kissinger a întrebat care este numărul de telefon al Europei. Acum știe: formează numărul Angelei Merkel“. Dar acest succes va avea un preț pentru propria-i reputație și a Germaniei.

Pentru Angela Merkel, Uniunea Europeană este un triumf istoric: un continent fără granițe, cu nouăsprezece membri care folosesc toți aceeași monedă. Creată în 1999 pe fondul optimismului din perioada de după Războiul Rece, zona euro era considerată mai mult decât o uniune monetară; era o Europă „întreagă și liberă“, în care conflictele ar fi imposibile și de neconceput în viitor, o Europă în care europenii nu mai erau nevoiți să arate pașapoarte sau să schimbe bani de fiecare dată când traversau o frontieră. Ca atare, euro era mult mai mult decât un simplu simbol; era o componentă-cheie a menținerii acestei unități.

Cu toate acestea, euro s-a născut cu mai multe defecte semnificative. Nu a existat nici un organism european asemănător cu Rezerva Federală americană, nici un sistem bancar central care să atenueze crizele financiare sau să reglementeze statele implicate, acestea având culturi politice, bugete și deficite separate. Mai mult, există o mobilitate limitată pentru forța de muncă în interiorul zonei. Un tâmplar grec disponibilizat nu-și va găsi prea ușor un loc de muncă în Germania, cum s-ar întâmpla dacă un lucrător din Texas ar ajunge în Minnesota. Pentru americani nu este prea complicat să se deplaseze dintr-un stat în altul în căutarea unui loc de muncă; adesea, europenii sunt legați de economiile lor locale prin limbă, cultură și istorie – ceea ce înseamnă că nu există o modalitate ușoară de a reduce rata șomajului unei țări membre.

Merkel urmărea o operă de Haydn la Festivalul de Muzică de la Salzburg – un ritual estival pe care îl împărtășește cu soțul ei – când pe telefonul ei au apărut primele avertismente despre problemele de pe piața imobiliară americană.[1] „IKB are probleme“, spunea mesajul de la Jens Weidmann, consilier-șef pe probleme economice.[2] „Ce este IKB?“, i-a scris cancelarul drept răspuns. După cum a aflat curând, era vorba despre o bancă regională germană, Deutsche Industriebank, al cărei sediu central din Delaware suferea din cauza crizei ipotecilor subprime. Tentaculele economiei globalizate și numeroasele sale instituții financiare au ajuns în fiecare colț al planetei – inclusiv în penultimul stat din uniune ca mărime, Delaware. Acea bancă minoră aflată în dificultate în Statele Unite a declanșat o cascadă neprevăzută de evenimente care au preocupat-o pe Merkel ani de zile și au dovedit cât de departe de realitate era viziunea ei despre o Europă unită.

Concepte complexe precum ipoteci subprime, active toxice și datorii suverane au fost inițial terra incognita pentru Merkel. În timpul campaniei sale din 2005 pentru funcția de cancelar, confundase la un moment dat brutul și netul. Acum, pe măsură ce economia mondială interconectată se năruia, Merkel s-a văzut nevoită să decodifice noile „produse“ financiare riscante și deseori voit derutante de pe Wall Street. Noțiunile de bază erau ușor de înțeles: împrumuturile ieftine și ipotecile facile au condus la o frenezie de a construi și de a vinde bunuri imobiliare cu risc ridicat, băncile nereglementate și alți creditori oferind cu nerăbdare împrumuturi sutelor de mii de clienți care nu prea avea șanse să le ramburseze vreodată. Rezultatul a fost o criză globală de lichidități – o problemă de flux de numerar, mai simplu spus – și o reducere a creditării, fapt ce a generat cea mai gravă criză financiară după mai bine de șaptezeci și cinci de ani. (Nu este scopul acestei narațiuni să plonjeze în lumea misterioasă a finanțelor globale, dincolo de ceea ce a scos la iveală despre stilul de conducere al Angelei Merkel.) Este suficient să spunem că 104 țări au cunoscut o scădere atât a importurilor, cât și a exporturilor, precum și o diminuare accentuată a producției, comerțului și ocupării forței de muncă – dovadă a nivelului de globalizare a economiei. Numai în Europa, cinci milioane de oameni și-au pierdut locul de muncă.

Germania s-a descurcat mai bine decât alte țări europene, parțial datorită unor obiceiuri bine înrădăcinate legate de cultură, politică, afaceri și practici financiare. Populația sa a rezistat exploziei consumului alimentată de datorii, dominantă în alte părți din Europa și din Statele Unite. Datorită unei tradiții cunoscute drept Kurzarbeit, „activitate cu program scurt“, companiile au fost încurajate să le ofere lucrătorilor mai puține ore de muncă în loc să-i concedieze. O națiune care crede profund în virtuțile muncii asidue, ale economisirii și traiului chibzuit, Germania și-a depășit vecinii ca producție și a menținut rata șomajului mult sub nivelul celei din majoritatea statelor din zona euro în timpul recesiunii globale. Inevitabil, acest lucru a atras resentimente atât față de Merkel, care întruchipează aceste calități, cât și față de țara sa. S-a dovedit că acest gen de sentimente nu dispăruseră cu adevărat în unele părți ale Europei.

În final, criza a scos la iveală ceea ce ar fi trebuit să fie evident de mult timp: Europa este alcătuită din țări dinamice economic, predominant din nordul continentului, iar țările de la așa-numita periferie, cu economii stagnante, au fost forțate să funcționeze conform acelorași reguli ca vecinii lor mai bogați, în calitate de membri ai zonei euro cu monedă unică. Țările cel mai afectate la nivel mondial au fost, ca întotdeauna, cele mai vulnerabile. În Grecia, Portugalia, Spania și Italia, șomajul a crescut cu peste 20%, aproape jumătate din tinerii greci fiind șomeri.[3] Astfel de statistici au rivalizat

cu cifrele din epoca Marii Crize și au dezvăluit o prăpastie între cei care au și cei care nu au.
Aceia care căutau un vinovat oportun și general valabil l-au găsit în persoana celei pe care mulți o aclamaseră, numind-o cancelarul Europei. Angela Merkel a fost prinsă ca într-o menghină între nevoia de a ajuta Grecia – stat membru al blocului comercial interconectat și interdependent al zonei euro – și resentimentul crescând al germanilor față de salvarea „Sudului risipitor". Viziunea lui Merkel despre o Europă strâns unită, în care țara cea mai bogată (Germania) dă o mână de ajutor celor aflați la nevoie, a intrat în coliziune cu teama că salvarea ar crea o cultură a dependenței în Grecia și un precedent periculos în altă parte. Aceasta era dilema ei și cea mai grea încercare de când preluase funcția de cancelar.
Fiecare avea o soluție diferită. Ministrul de finanțe, Wolfgang Schäuble, a cerut expulzarea Greciei din zona euro până când își va pune în ordine finanțele. Dar țelul cancelarului era reforma, nu evacuarea. Germanii au sprijinit-o în această privință, spre deosebire de alți europeni bogați din nord.
În reuniunile aparent nesfârșite cu omologii săi din statele membre ale UE, ea folosea adesea o diagramă care arăta cât de puțin productivă era Europa în comparație cu China. Ea argumenta că europenii trebuie să învețe să concureze în noua economie globalizată; trebuie să strângem din dinți și să îndurăm greul acum de dragul viitorului. Mândră de reconstrucția rapidă a Germaniei de Vest după al Doilea Război Mondial, un miracol economic cunoscut sub numele de Wirtschaftswunder, ea dorea ca și ceilalți să urmeze modelul german de austeritate și reduceri de cheltuieli și să insufle obiceiuri sănătoase cetățenilor care își plătesc impozitele – ceea ce era cât se poate de evident că nu se întâmplase în Grecia, fără să mai vorbim despre necesitatea epurării unei clase politice care i-a mințit pe oameni cu privire la starea economiei naționale și totodată a furat bani publici. Așa că le-a recomandat să strângă cureaua. Nu vor fi salvați dacă nu vor merita să fie salvați printr-un comportament responsabil. Conservatoare din fire, austeritatea era răspunsul ei la majoritatea problemelor financiare. „Dacă fiecare dă cu mătura în fața ușii, întregul sat va fi curat", spunea uneori Merkel, citându-l pe Goethe. Cu doar câteva cuvinte, îi liniștise pe germani, care aveau încredere în ea, garantându-le siguranța economiilor. Dar nu a reușit să facă același lucru pentru țările care sufereau cu adevărat, dincolo de granițele Germaniei.
Merkel părea să nu dea importanță faptului că în fiecare împrumut prost există atât un debitor, cât și un creditor, și că o anumită responsabilitate ar trebui să le revină băncilor – instituții care ar trebui să evalueze riscul și să acționeze cu înțelepciune, dar care au

permis excesul grosolan de cheltuieli pentru infrastructură și proiecte cu mult peste capacitatea lor de finanțare în țările afectate. Multora li s-a părut că, în loc să-i pedepsească pe facilitatori, Merkel îi pedepsea pe oamenii obișnuiți pentru greșelile guvernelor și ale sistemelor financiare internaționale. E posibil ca această viziune a austerității ca pedeapsă să nu fi fost departe de realitate. Un fapt semnificativ, cuvântul german pentru datorie este același ca pentru vinovăție: Schuld.

Economistul american Joseph Stiglitz, laureat al Premiului Nobel, s-a întâlnit cu Merkel la Berlin și i-a dat sfaturi pe care ea nu le-a urmat. „A ales o identitate germană îngustă, în loc de o identitate europeană de tipul «Noi, poporul»“, a spus el. Privind din afară, părea că, deși cancelarul susținea că iubește Europa, nu era dispusă să facă rău Germaniei pentru a o salva.

Germania a propus un model de austeritate, dar nu a fost dispusă să acționeze ca o contrapondere de creștere – adică să cheltuiască – pentru a accelera revenirea, potrivit lui Stiglitz. Sosise momentul achitării notei de plată pentru lumea globalizată, strâns interconectată, în care soarta unuia afectează soarta tuturor.

Încă o dată, Merkel a omis să ia în calcul rolul pe care îl joacă iraționalul în relațiile umane. Orice persoană din Europa în vârstă de peste șaptezeci și cinci de ani își amintea ororile celui de-al Doilea Război Mondial. În Grecia, sentimentul antigerman era încă viu din cauza amintirilor cu soldați naziști care în 1941 au arborat drapelul cu svastica pe Acropole, vechea citadelă ateniană. Drept urmare, în piețele din orașele grecești a fost incendiată public figura Angelei Merkel, nu a politicienilor din plan intern, pe măsură ce țara se scufunda tot mai adânc în mizeria șomajului cu procente de două cifre. Mormane de gunoaie zăceau în jurul Pieței Syntagma, un loc de importanță istorică din capitală, întrucât toți angajații neesențiali fuseseră disponibilizați de guvernul în criză de lichidități. Toate băncile care se grăbiseră să acorde împrumuturi ieftine au rămas și ele fără lichidități. Măsurile de austeritate au secătuit viața nu numai la Atena, ci și la Roma, la Dublin, Irlanda, și la Lisabona, Portugalia. Protestatarii au umplut străzile în multe dintre capitalele seculare ale continentului, Merkel fiind considerată principalul instigator al reducerilor dureroase de cheltuieli bugetare.

Un politician mai abil, cu darul retoricii, ar fi mers la Atena și ar fi spus populației în suferință: „Voi fi alături de voi, dar nu vă putem salva fără sacrificii“ – un discurs dur, în stilul lui Churchill care vorbise despre „sânge, sudoare și lacrimi“. Evident, stilul lui Churchill nu era caracteristic pentru Merkel. Când s-a deplasat la Atena în

octombrie 2012, a trăit o experiență nouă în viața sa politică: furia publică. Grecii s-au adunat de-a lungul străzilor pe unde trecea coloana oficială, strigând cuvinte de batjocură și fluturând pancarte pe care scria: „Merkel, nu ești binevenită aici!“ La trecerea mașinii în care se afla cancelarul, un grup a ars un steag cu svastica, iar o altă mașină, plină cu oameni îmbrăcați în uniforme în stil nazist, a străpuns un cordon al poliției. Merkel a fost zguduită. În Germania, afișarea svasticii este o infracțiune.

Presiunea din partea președintelui Obama i-a sporit stresul. „Trebuie să acționezi și să fii mai hotărâtă“, a îndemnat-o el.[4] „Folosește mai mult din excedentul Germaniei pentru împrumuturi către țările nevoiașe.“ La Conferința G20 din 2011, desfășurată la Cannes, Franța, el a îndemnat-o: „Haide, Angela, ești regina Europei! Poți face acest lucru!“ La care ea a răspuns cu amărăciune: „Mi se spune regina Austerității“. Probabil prima dată după anii 1990, ea a vărsat lacrimi de frustrare în public. „Das ist nicht fair. Ich bring mich nicht selbst um.“ „Nu este corect. Nu mă voi sinucide [politic]… Banca noastră centrală este independentă. Voi, americanii, ne-ați scris constituția. Îmi ceri să încalc limitele aferente funcției mele“ – cu alte cuvinte, să treacă peste banca sa centrală – „pentru care a insistat țara voastră“, i-a reamintit ea, referindu-se la rolul Washingtonului în elaborarea constituției postbelice a Germaniei.[5]

Dar emoțiile ei nu erau suficient de vizibile în public. În discursuri, figura severă și evlavia ei au trimis un semnal greșit țărilor europene cel mai puternic afectate.

Cu greu își poate cineva închipui două personalități mai diferite decât Merkel și principalul său partener european din acești ani, hiperactivul Nicolas Sarkozy, președintele Franței, poreclit „Bling Bling“ pentru capriciile sale ostentative și pasiunea pentru iahturi de milioane de dolari.[6] Impulsiv și ahtiat după publicitate, Sarkozy părea să întruchipeze tot ce disprețuia Merkel. (Este greu să ne-o imaginăm pe Carla Bruni, soția elegantă a lui Sarkozy, fostă actriță și model, cumpărând pește, așa cum a fost surprins soțul lui Merkel, pentru a pregăti o cină pe care cancelarul a găzduit-o în onoarea președintelui francez.) Totuși, ajunși parteneri datorită împrejurărilor, Merkel, ca întotdeauna, a profitat din plin de situație. „Pe lângă tine, Nicolas, mă simt ca un bec cu consum redus de energie“, a glumit ea odată.

Acceptând că destinele le-au fost îngemănate în timpul crizei euro, Sarkozy a felicitat-o pe Merkel pentru câștigarea prestigiosului Premiu Carol cel Mare în 2008, în orașul istoric german Aachen, lângă granițele care separă Germania, Belgia și Olanda. „Am foarte multă admirație pentru această femeie din Est“, a declarat francezul cu

efuziune. „Ce parcurs pentru o tânără din spatele Cortinei de Fier – să ajungă în fruntea a douăzeci și șapte de țări și a Germaniei reunificate!“ Apoi, adresându-i-se dr. Sauer care asculta uimit, Sarkozy a spus: „Angela și cu mine suntem un cuplu armonios, iar ea este o femeie curajoasă pe care am învățat să o respect în ultimul an, domnule Merkel“. Dr. Sauer nu a părut amuzat.

În ciuda gafei lui Sarkozy, a fost o ceremonie istorică între doi rivali de lungă durată, iar Merkel a profitat de moment pentru a explica de ce salvarea monedei și menținerea Greciei în comunitate a fost mai mult decât o chestiune economică. „De ce să petreci nenumărate zile și nopți pentru a atinge un obiectiv comun după negocieri dificile? Pentru că în cazul în care euro eșuează, nu eșuează doar moneda“, a spus ea. „Eșuează Europa.“ La urma urmei, moneda comună era la fel de importantă pentru o Europă unificată ca frontierele deschise.

„Merkozy“, după cum i-a numit pe cei doi lideri mass-media franceză, au format în final un front ciudat, dar unit. Germania era prea bogată, prea stabilă și prea importantă pentru sănătatea restului continentului – chiar și a Franței – ca să fie ignorată. Ei au dat un ultimatum atât prim-ministrului grec, Giorgos Papandreou, cât și lui Silvio Berlusconi din Italia, care părea din ce în ce mai mult în pericol: să accepte ca UE să supravegheze finanțele țărilor lor în schimbul fondului de salvare. Nu mai aveau alte opțiuni.

Astfel, a fost încheiat un acord, dar cu un preț. Când șeful blocului parlamentar al Uniunii Creștin-Democrate, Volker Kauder, a declarat: „Acum, dintr-odată, Europa vorbește germana“, referindu-se cu mândrie la rolul Germaniei în salvarea monedei euro, Merkel a avut o tresărire dureroasă.[7] Imaginea Germaniei care dictează Europei era unul dintre coșmarurile sale și totuși, în parte, era vina ei. Ea a tergiversat lucrurile în vreme ce milioane de oameni sufereau și i-a luat prea mult timp să înțeleagă costul uman al recesiunii globale. A pierdut bătălia pe frontul relațiilor publice. Fiind cea mai bogată țară europeană – și cheia de boltă a uniunii pe care ea o prețuiește –, nu a avut de ales și a trebuit să-i salveze pe cei mai puțin norocoși, indiferent de cât de dezastruos le fuseseră gestionate economiile și indiferent de rolul jucat de bancherii imprudenți de pe Wall Street în incitarea acestei crize financiare globale. S-a întâmplat în mandatul Angelei Merkel, iar rezolvarea crizei a fost prețul inevitabil achitat de cancelarul celei mai bogate și mai bine gestionate economii din Europa.

Deși Merkel a aprobat mai multe tranșe de ajutoare pentru Grecia de-a lungul anilor, reacția sa lentă a prelungit suferința. Stilul ei metodic de abordare a problemelor pur și simplu nu a funcționat când au fost afectate direct atât de multe vieți. Pentru mulți, excesul de prudență al lui Merkel a dat, de asemenea, impresia că este insensibilă la suferința

umană.

Angela Merkel a explicat că, pe durata unei crize, este capabilă să funcționeze pe baza energiei acumulate, în ciuda semnului insuficient, dar se prăbușește după ce criza trece. Pentru ea, prestațiile publice sunt mai epuizante decât descâlcirea problemelor complexe. Evitarea dramelor contribuie la economisirea energiei; are dreptate când se descrie drept un „bec cu consum redus de energie“. Egoul ei robust ce nu necesită încurajări în orice zi și la orice oră este, de asemenea, un avantaj. Aparent imună la umilință, ea nu îi umilește pe ceilalți. Toate acestea îi lasă la dispoziție energia necesară pentru a face față problemei cu care se confruntă. Dacă situațiile complexe ar fi enervat-o, s-ar fi epuizat atât pe ea, cât și Germania cu mult timp în urmă.
În 2015, luând o decizie care părea o sfidare a măsurilor dure de austeritate ale lui Merkel, grecii l-au ales drept lider pe Alexis Tsipras, un tânăr socialist charismatic.[8] Una dintre promisiunile sale de campanie fusese eliminarea regimului dur impus de Berlin ca o condiție pentru a treia tranșă de ajutoare. În scurt timp însă, revoluționarul grec proaspăt ales a cedat ca urmare a tratamentului aplicat de Merkel.
Ministrul de finanțe din cabinetul lui Tsipras, Yanis Varoufakis, a povestit cum șeful său a fost cucerit de Merkel datorită „manipulării psihologice și sârguinței remarcabile“ ale acesteia.
Angela Merkel a sugerat ca, după cina oficială cu liderii UE, cei doi să se reunească astfel încât Tsipras să-și poată prezenta documentul [referitor la încetarea austerității impuse de UE Greciei] și să poată discuta pe marginea lui. Cina oficială s-a prelungit până aproape de miezul nopții, iar Alexis a crezut că a dispărut șansa unui tête-à-tête. Nu a fost cazul. Angela l-a condus într-o sală de conferințe adiacentă și a petrecut ore întregi trecând în revistă împreună cu Tsipras fiecare frază a acordului (…). După ce au terminat [patru ore mai târziu, potrivit consemnărilor], ea l-a felicitat pentru document (…). Felicitările primite, sârguința ei și cunoașterea incredibil de amănunțită a planului Greciei l-au impresionat pe Alexis.

Sesiunea nocturnă de discuții dintre cei doi lideri nu a avut ca rezultat slăbirea frâielor bugetare ale Germaniei, așa cum spera Tsipras, ci acceptarea condițiilor lui Merkel – inclusiv impozite mai mari și reduceri de cheltuieli în schimbul celei de-a treia tranșe de ajutoare.
În dimineața de 13 iulie 2015, după ce a negociat toată noaptea, Merkel s-a prezentat în fața camerelor de filmat ale televiziunilor la sediul de la Bruxelles al Uniunii Europene și a anunțat că „Grexit“

fusese evitat. Grecia rămânea în UE. „Avantajele depășesc dezavantajele“********, a spus Merkel în stilul ei succint, vizibil epuizată. Jurnalistul Bernd Ulrich, care a fost prezent, a interpretat declarația astfel: „Dragii mei, a fost foarte greu și am muncit din răsputeri în ultimele luni (ultimii ani!) pentru a menține Grecia în UE (…). Acest lucru este foarte important pentru Europa (…). Dar nu vreau să fac mare caz din asta. Doar mă cunoașteți! În fine, trebuie să merg la culcare“.[9]
Și acestea fiind spuse, Merkel a zburat înapoi la Berlin pentru câteva ore de somn în propriul ei pat.
Este posibil ca germanii să fi interpretat comentariile lui Merkel așa cum a sugerat Ulrich, dar cancelarul se adresa unui public mult mai mare, care spera să audă un mesaj diferit: un mesaj din inimă. Merkel nu a obținut niciodată recunoștința pe care o merită pentru sprijinul acordat salvării Greciei de pe marginea prăpastiei.
Cu toate acestea, cel mai periculos rezultat colateral al acestei perioade nu a fost lovitura pe care a primit-o imaginea lui Merkel. A fost apariția primului partid politic german de extremă dreapta de după al Doilea Război Mondial, Alternative für Deutschland******** (AfD), fondat ca opoziție la salvarea Greciei de către UE. Ascensiunea populismului modern în Germania și în alte părți își are rădăcinile în acele prime falimente bancare din 2008. Dar semnificația acestei noi mișcări va ajunge în atenția cancelarului abia în 2016; alte crize au eclipsat-o până atunci.

Merkel își explică rareori deciziile, dar „dezavantajele“ acordului său cu Tsipras au inclus o perioadă de austeritate forțată în Grecia, urmată de o guvernare mai responsabilă și de o creștere mai mare până când țara a fost lovită de Covid-19 în 2020 și a deviat de la traiectoria pozitivă – așa cum s-a întâmplat și în alte părți din cauza pandemiei.

Alternativă pentru Germania (n. trad.)

O hartă a programului de călătorii extenuant al cancelarului din perioada diplomației de intermediere în căutarea unei soluționări pașnice a războiului declanșat de Putin împotriva Ucrainei în 2014. Ea a negociat în numele Occidentului deoarece era singurul conducător care putea să comunice cu liderul autocrat.

Capitolul 12. Războiul din Ucraina – „Dați-mi-o pe Angela la telefon“

„Războiul nu este decât o dezertare lașă de la problemele păcii.“

Thomas Mann
, scriitor germano-american (1875–1955)

Criza zonei euro a obligat-o pe Angela Merkel să își asume responsabilitatea pentru stabilitatea financiară a Europei, iar războiul declanșat de Rusia în Ucraina a forțat-o să își asume un rol pe care și-l dorea mai puțin pentru Germania sau pentru ea însăși: cel de lider politic al Occidentului. Rolul a fost extenuant fizic și nervos. În Ucraina, Merkel și-a demonstrat abilitățile superioare de negociator, dar și limitările stilului său de diplomație obstinată într-o perioadă caracterizată tot mai mult de nerespectarea legii și de autoritarism. Situația în care autocratul revanșard de la Kremlin s-a înfruntat cu Merkel cea principială și prudentă – cu puteri executive limitate conferite de constituția germană – nu a fost nici pe departe echitabilă. Cu toate acestea, Merkel a dovedit că îi poate ține piept lui Putin când alții nu vor (sau nu pot). Pe măsură ce criza a escaladat, Merkel s-a remarcat drept cel mai hotărât apărător al normelor democratice statornicite, care – cu excepția notabilă a războaielor sângeroase din Balcani din anii 1990 – erau martore la cea mai gravă provocare de la sfârșitul Războiului Rece.
Ucraina, a doua țară ca mărime din Europa, a fost mult timp victima tragică a geografiei. Atât Hitler, cât și Stalin au urmărit să supună și să exploateze această regiune de la periferia continentului pentru terenurile sale agricole fertile; resursele naturale bogate, inclusiv minereu de fier, gaze naturale și petrol; și pentru semnificația strategică a amplasării între Est și Vest. Într-adevăr, cât timp Hitler și Stalin au fost la putere, în Ucraina au murit mai mulți oameni decât oriunde în Europa. Pentru Hitler, numărul mare de evrei din Ucraina a făcut din regiune o țintă ideală pentru crime în masă. Înaintea lui, Stalin și-a propus să subjuge a doua regiune ca număr de locuitori din Uniunea Sovietică prin impunerea colectivizării și industrializării, jefuind țăranii de rodul muncii lor și transformându-i în cerșetori – apoi în cadavre – odată cu foametea forțată, al doilea eveniment de acest gen ca gravitate din secolul XX. (Cel mai grav a avut loc ulterior în China maoistă.) Rafał Lemkin, un avocat polonez care a inventat cuvântul genocid, a numit Ucraina „exemplul clasic al genocidului

sovietic“.
După căderea imperiului sovietic în 1991, Ucraina, cu pământul și populația însângerate de Hitler și de Stalin și, practic, fără tradiții democratice pe care să le recupereze, s-a chinuit decenii întregi sub diferiți foști lideri comuniști corupți sau semicorupți până în 2014, când părea să cunoască în fine o soartă mai bună. Dar tocmai atunci Putin a început să afirme agresiv vechile pretenții ale Rusiei asupra acestei țări care suferise vreme îndelungată, determinând Ucraina să capteze atenția lumii și prinzându-i în vârtejul său pe Merkel, pe Putin și, până acum, pe trei președinți americani. La baza crizei se afla obiectivul lui Putin de a repune Rusia la locul său istoric printre puterile lumii. Pentru a realiza acest lucru, el trebuia mai întâi să refacă vechiul imperiu. Avea nevoie ca Ucraina, vecină la est și la nord-est, să reintre pe orbita Rusiei, să fie loială nu Washingtonului sau Bruxellesului, ci Moscovei.
Problemele au început în februarie, când Ucraina era pe punctul de a semna un acord politic și economic cu Uniunea Europeană, care urma să deschidă relații comerciale avantajoase cu restul continentului și să o aducă mai aproape politic de Vest – prezentând totodată perspectiva unei eventuale aderări la UE. Hotărât să blocheze acordul, Putin l-a presat pe președintele corupt al Ucrainei, Viktor Ianukovici, să se alăture Uniunii Economice Euroasiatice fondată de Rusia – o alianță politică, militară și economică stabilită de el pentru a contracara atât UE, cât și China. Bazându-se pe faptul că va putea să cumpere populația refractară cu un cec de 15 miliarde de dolari, Putin a promis să salveze economia falimentară a Ucrainei. În schimb, țara urma să se retragă din acordul comercial cu UE.
Însă evenimentele au luat o întorsătură neașteptată. Manifestanți tineri și neînfricați au inundat vechile străzi din Kiev strigând „Ianukovici trebuie să plece!“ În zilele următoare, protestatarii au sporit ca număr și au devenit mai îndrăzneți, iar apelurile lor de a pune capăt corupției care subminase mult timp viitorul țării au ajuns mai puternice. I-au cerut lui Ianukovici să semneze tratatul cu Uniunea Europeană, așa cum promisese. Putin a urmărit cu îngrijorare aceste proteste, care-i aminteau de evenimentele traumatice la care asistase la Dresda în 1989; voința mulțimii se făcea simțită pe un teritoriu pe care el îl considera „sfera de interes“ a Rusiei. Cel mai rău coșmar al său părea să-l fi trezit brusc la realitate.
Pe 18 februarie, trupele lui Ianukovici au deschis focul asupra unei manifestații din piața Maidan din Kiev, ucigând o sută de protestatari și transformând un protest pașnic într-o revoltă. Trei zile mai târziu, neputând controla mulțimile și temându-se că soarta lui va fi asemănătoare cu cea a altor dictatori disprețuiți, Ianukovici s-a refugiat în Rusia. Auzind aceste vești, manifestanții din piața Maidan

au izbucnit în urale furtunoase.
Doi observatori externi – ambii cunoscând personal mecanica autoritarismului – au înțeles semnificația vidului de putere creat în Ucraina de plecarea lui Ianukovici. Angela Merkel a recunoscut pericolul: Vladimir Putin a profitat de ocazie și a făcut prima mutare.

Maskirovka („mascaradă") este o tehnică elaborată de armata rusă la începutul secolului trecut, care poate fi rezumată prin trei cuvinte: înșelăciune, negare și dezinformare. Pe 27 februarie, la mai puțin de o săptămână după plecarea lui Ianukovici, o trupă pestriță de veterani sovietici ai Războiului din Afghanistan, agenți de informații ruși, ucraineni proruși și mercenari, toți purtând uniforme fără însemne, au capturat clădiri publice din capitala Crimeei, Simferopol, precum și din Sevastopol, principalul port la Marea Neagră (unde Rusia are o bază navală), dar și din orașele sud-estice Donețk, Lugansk și Harkov, declarând independența Ucrainei față de Kiev.
Forțele armate ucrainene slabe au fost prinse pe picior greșit. Anii de nepăsare și de corupție aduseseră armata la stadiul de forță slab echipată, ce număra treizeci de mii de soldați – incapabilă de a face față invaziei forțelor militare moderne ale Rusiei; guvernul Ianukovici chiar scosese la vânzare clădirea care adăpostea Ministerul Apărării. La Washington, DC – la Pentagon și la Casa Albă –, îngrijorarea s-a răspândit rapid. „Ne-am temut că rușii își vor continua înaintarea spre Mariupol, singurul port mare al Ucrainei de la Marea Azov", a declarat Evelyn Farkas, o funcționară de la Pentagon, responsabilă cu afaceri rusești și ucrainene în timpul președinției lui Obama.[1]
Psihologic, Statele Unite erau aproape la fel de nepregătite ca Ucraina pentru acest scenariu demn de Războiul Rece. „Primiserăm rapoarte cu informații despre modernizarea armatei ruse, iar nivelul de amenințare era ridicat", a recunoscut Farkas. Dar, când Rusia invadase țara vecină, Georgia, în 2008, se considerase „un eveniment singular. Războiul Rece se terminase. Armatele nu mai invadau țări vecine în Europa secolului XXI. Cei din administrație nu s-au arătat prea îngrijorați", și-a amintit Farkas. Acum Washingtonul a sfătuit armata ucraineană să rămână în garnizoane pentru a evita o baie de sânge.
Merkel a fost ceva mai puțin surprinsă decât omologii ei americani. Nu avusese niciodată iluzia că Putin se va transforma într-un democrat iubitor de libertate. Totuși, sperase că dragostea lui pentru avuție și exemplul Occidentului în care averile se câștigau prin inovație îl vor orienta către politici mai deschise și mai prietenoase cu UE. Până în 2014, Merkel fusese optimistă și lăsase UE să gestioneze politica privind Ucraina – ce era de gestionat. Ucraina nu constituia o preocupare majoră pentru ea. Invazia lui Putin a spulberat viziunea

securității europene care fusese consfințită în nenumărate tratate și documente ce promiteau respectarea reciprocă a frontierelor și a suveranității – toate semnate de Rusia. Invadând Ucraina și revendicând Crimeea********, Putin definea viitorul Rusiei nu ca parte a Occidentului, ci în opoziție cu acesta.

În vreme ce Occidentul era năucit, Putin a continuat să facă mutări, lansând un roi de minciuni și modificând versiuni ale evenimentelor desprinse parcă dintr-un scenariu resuscitat din epoca sovietică. „Junta fascistă ilegală amenință Kievul și rușii din Crimeea“, susținea Kremlinul, folosind rețele sociale și toate celelalte mijloace de comunicare disponibile pentru a incita mulțimi locale. Având în vedere numărul mare de etnici ruși din Crimeea, minciunile au găsit teren prielnic. În Donețk, un centru industrial important, miliția prorusă în ținută de camuflaj și echipamente militare ersaț a luat cu asalt legislativul local, fluturând drapele din epoca sovietică și țaristă (chiar și un steag confederat pentru un plus de nostalgie). Putin a susținut că populația din Crimeea a solicitat intervenția Rusiei – aceleași fantezii născocite de Kremlin și promovate în 1956, pentru a justifica zdrobirea Revoluției Maghiare, și repetate în 1968, pentru a susține trimiterea tancurilor pentru a înăbuși Primăvara de la Praga din Cehoslovacia. Chiar și în 1948, Moscova justificase blocada sovietică asupra Berlinului de Vest cu același scenariu, în confruntarea care a dat startul Războiului Rece. Dar se presupunea că Războiul Rece se încheiase.

În Occident, părerile erau împărțite cu privire la modul de reacție. Președintele Obama nu avea nici răbdarea, nici credibilitatea necesare pentru a trata cu liderul rus, pe care îl ridiculizase public. „Dacă Putin ar fi atât de încrezător în sine, nu și-ar scoate cămașa tot timpul“, fusese el citat. Nici faptul că a numit Rusia o „putere regională“ nu a ajutat prea mult relația lor. Spre deosebire de Obama, Merkel nu își permitea să-și exprima public opiniile despre autocratul rus. Kiev se afla la 8 000 de kilometri de Washington, DC; capitala Ucrainei se afla la doar 1 200 de kilometri de Berlin. Nu avea opțiunea de a-l mustra pe Putin.

Deloc surprinzător, cancelarul a fost în favoarea unei soluții diplomatice. „Merkel avea o încredere uriașă în capacitatea sa de a discuta și chiar de a se înțelege cu Putin“, a spus Victoria Nauland.[2] „Obișnuia să spună: «Lasă-mă să-l înmoi puțin». Ne reamintea adesea: «Sunt om de știință. Îmi place să descompun problemele în părțile lor cele mai mici și mai ușor de gestionat. Și nu las emoțiile să-mi stea în cale. Contează doar să găsim soluții»“. Deși era în continuare sceptic, Obama nu avea o idee mai bună privind modul de reacție și a lăsat-o să se ocupe de situație și să trateze cu Putin în numele Occidentului. Decizia lui avea la bază un amestec de dezgust personal privind

interacțiunea cu liderul rus și de respect față de capacitatea lui Merkel de a obține rezultate.
Putin interacționează rareori pe îndelete cu lideri străini care nu-i sunt într-un fel sau altul supuși. Merkel era excepția. Nu era dornică să medieze între Putin și Occident. Și nici nu avea în vedere Premiul Nobel pentru pace – premiile nu constituie genul de validare pe care o caută, nici măcar acest premiu măreț. Pur și simplu a înțeles că era cea mai competentă pentru această sarcină. Președintele Consiliului European, Herman Van Rompuy, fusese intimidat de Putin și nu era deloc entuziasmat de perspectiva negocierii cu el. Doar Merkel părea imună la amenințarea tăcerilor lui Putin – ca și la celelalte stratageme în stil KGB ale sale.
Putin era la fel de hotărât precum Merkel să câștige această confruntare, dar, spre deosebire de ea, era dispus să folosească armele pentru a-și atinge obiectivul. Trupe rusești, cu sau fără uniformă, erau în mișcare în regiunile Donbas, Donețk și Lugansk din Ucraina, alungând oamenii din casele lor cu bombe și cu tancuri și ucigând-i pe ucrainenii care își apărau propria țară, chiar în timp ce Putin participa surâzător la splendida ceremonie de închidere a Jocurilor Olimpice de Iarnă de la Soci.
Deși în sinea ei fierbea de furie, Merkel a discutat cu Putin de treizeci și opt de ori în timpul ofensivei Rusiei în Ucraina.[3] „Existau contacte zilnice. Ea a încercat să-l facă să-și atenueze comportamentul agresiv și bombastic prin discuții calme“, a spus Wolfgang Ischinger, membru al echipei de negociere a cancelarului. Merkel era hotărâtă să-i ofere lui Putin o cale de ieșire din ceea ce considera în esență un război abject și neprovocat. Indiferent de opiniile sale personale – și cuvântul „dezgust“ nu este suficient de grăitor –, Merkel a simțit că, discutând, ar putea să-l readucă pe Putin la realitate. „Ea este o ființă rațională, a simțit că la un moment dat Putin va înțelege că poziția sa – încălcarea flagrantă a frontierelor unui stat – nu avea sens în 2014“, a explicat Ischinger. Deși spera din toată inima să-l determine pe Putin să renunțe la teritoriul pe care îl cucerise, încerca totodată să câștige timp. După ani de nepăsare cruntă, armata ucraineană era nevoită să-și reconstruiască forțele – dacă nu pentru a învinge armata rusă mult mai bine echipată, cel puțin pentru a-i bloca înaintarea.
Putin și Merkel își începeau de obicei discuțiile în rusă, dar când cancelarul viza precizia absolută, trecea la limba sa maternă. Inițial, a făcut apel la rațiune. „Încalci dreptul internațional“, i-a spus ea, folosind adresarea familiară Du („tu“), așa cum face întotdeauna cu Putin. Dar el a continuat să o mintă, negând că trupele cotropitoare îi aparțin. „Oricine poate cumpăra uniforme de-ale noastre“, a motivat el cu nerușinare.
Pentru a-i demonstra că minciunile lui au consecințe, Merkel a anulat

următoarele discuții telefonice. Știa că Rusia nu își putea permite o ruptură totală de cel mai important partener comercial de pe continent. Totuși, timp de șase săptămâni, Putin a continuat cu ficțiunea conform căreia trupele care dezmembraseră Ucraina nu erau rusești – chiar și când comandourile sale au capturat parlamentul regional din Crimeea și două aerodromuri. „Trăiește în propria sa lume, în afara realității", i-a spus Merkel lui Obama cu amărăciune.

„Ea obișnuia să-l sune pe Obama după ce vorbea cu Putin", și-a amintit Antony Blinken, pe atunci consilier la Casa Albă.[4] „Nu știu ce să fac cu un bărbat care mă minte constant", i-a spus ea lui Obama, care a râs și a răspuns: „Nici eu". Putin nu se aștepta neapărat să fie crezut. Minciunile sale erau o batjocură; este imposibil să negociezi cu cineva care nici măcar nu-și recunoaște poziția. Antrenat de KGB pentru a propaga confuzie și îndoială, diplomația reală nu făcea parte din repertoriul rusului.

În schimb, Merkel era mai bine pregătită să facă față bravadei sale. Ambasadorul Germaniei la Washington, Emily Haber, a urmărit-o pe Merkel în timpul negocierilor și a remarcat: „Elimină dramatismul din atitudinea interlocutorului său, reformulând ceea ce spune el într-un limbaj simplu – aproape copilăresc. Când Putin tună și fulgeră despre «interesul național» sau despre «nemulțumirile istorice», Merkel îi rezumă spusele în câteva fraze simple, făcându-l să nu mai pară genial".[5] De fiecare dată, scopul ei era să-l facă pe adversar să precizeze exact ce încerca să întreprindă, fără abureala vorbăriei, astfel încât să poată avea loc negocieri serioase.

Cei care au urmărit-o în acele săptămâni tensionate sunt de acord că Merkel și-a controlat cu strictețe emoțiile. „Mă tot gândeam că probabil este foarte supărată din cauza acestei crize imorale și neprovocate", a declarat Daniel Baer, fost ambasador al SUA pe lângă Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE).[6] „Dar nu am văzut-o niciodată supărată. Avea o privire care spunea: «Nu-mi permit să fiu supărată. Oamenii cu probleme mai mici își pot permite să fie mânioși. Eu nu pot»." Cu ani înainte, Merkel a descris ce se petrece cu ea în astfel de momente. „Sunt la fel de atentă și de concentrată ca un acrobat pe sârmă, gândindu-mă doar la următorul pas", a spus ea. Fără tancuri sau grupări armate sub acoperire precum cele folosite de Putin, armele ei principale în această luptă au fost concentrarea și hotărârea neclintită.

Cancelarul s-a opus trimiterii de armament greu – așa cum susțineau unele voci de la Londra, Paris și Washington – pentru a ajuta forțele ucrainene disperate. Dincolo de convingerea profundă că armele nu reușesc să pună capăt majorității conflictelor, ci adesea le intensifică, Merkel era, de asemenea, conștientă de puternicul filon pacifist al conaționalilor săi. (Un sondaj din 2015 a arătat că șase din zece

germani se opun folosirii forței, chiar dacă un aliat este atacat.) Mai mult, potrivit constituției germane, forțele armate germane nu se află sub comanda directă a cancelarului.********
Unii ar putea spune că Republica Federală și cancelarul au învățat exagerat de mult din propria istorie. Astfel de critici omit o distincție esențială: „istorie", pentru mulți din Occident, înseamnă Primul Război Mondial și al Doilea Război Mondial. Merkel s-a format în timpul Războiului Rece. Occidentul a învins în cele din urmă imperiul sovietic prin izolare, răbdare și strategie. Forțele NATO nu au eliberat Ungaria, Cehoslovacia sau Berlinul de Vest, când tancuri sovietice au intrat huruind în capitalele lor, fără să se știe când vor pleca. Când a fost întrebată de ce Occidentul n-ar trebui să folosească arme letale în lupta Ucrainei pentru a supraviețui agresiunii lui Putin, Merkel a explicat:

Când aveam șapte ani, am văzut cum au ridicat Zidul. Deși era o încălcare flagrantă a dreptului internațional, nimeni nu credea la momentul respectiv că era necesară o intervenție militară pentru a-i proteja pe cetățenii din Germania de Est. Sunt sută la sută convinsă că principiile noastre vor avea sorți de izbândă în final. Nimeni nu știa dacă Războiul Rece se va încheia și când – dar s-a încheiat.

Angela Merkel a fost martora eliberării – atât a sa, cât și a țării sale – fără vărsare de sânge. Acum, latura sa realistă și prudentă a câștigat în fața idealismului indignat.

În martie 2014, Putin a ordonat organizarea unui referendum în Crimeea; având în vedere prezența armatei ruse și numărul mare de etnici ruși, nu a fost de mirare că s-a votat în favoarea aderării la Imperiul Rus, acum reconstituit. Pe 18 martie, Putin a anunțat triumfător: „În inimile și în mințile oamenilor, Crimeea a fost întotdeauna o parte inseparabilă a Rusiei".[7] O lună mai târziu, a recunoscut că așa-numiții omuleți verzi – miliția în uniforme fără însemne – erau militari ruși deghizați.[8]
La acel moment, comisia de politică externă de la Washington, dominată de republicani, sprijinea livrarea de arme către Ucraina, dar cei din administrația Obama care susțineau acest lucru au fost minoritari. Casa Albă s-a temut că acest conflict se va transforma într-un război prin intermediari între Rusia și Occident. Având în vedere respectul lui Obama față de judecata sa, Merkel a jucat un rol important în această decizie.

Potrivit istoricului Timothy Snyder, a fost o greșeală. „Merkel și Obama ar fi trebuit să le furnizeze rachete și alte arme letale ucrainenilor care luptau pentru supraviețuire“, mi-a declarat el. „Ar fi arătat lumii că ei considerau invazia Rusiei suficient de gravă.“[9] Cu toate acestea, principalul negociator din partea Occidentului a rămas ferm pe poziții. Merkel observase consecințele neintenționate ale conflictelor „câștigabile“ din Irak și Libia și nu a văzut nici o cale prin care Ucraina să poată face față vreodată Rusiei într-o confruntare militară. De asemenea, înțelesese mai devreme decât majoritatea că tancurile și artileria nu erau cele mai periculoase arme de război din secolul XXI. „Mă tem că războiul hibrid, nemilitar, care ne subminează democrațiile, se infiltrează în mass-media și modelează opinia publică din țările noastre“, a spus ea la Conferința pentru Securitate de la München din 2015. Era un avertisment timpuriu cu privire la bătăliile iminente ale războiului cibernetic, rețelelor de socializare și campaniilor de dezinformare – război la care Putin se dovedea mai agil decât Occidentul.

„Existau planuri de contracarare a rețelelor de socializare ca platformă pentru dezinformare“, a spus Blinken. „Am mers la Silicon Valley pentru a discuta despre modalități de a atenua dezinformarea rusă. Dar pur și simplu nu am înțeles rolul uriaș al impactului rețelelor de socializare.“ În 2016, administrația Obama și Hillary Clinton, care candida la președinție, s-au confruntat cu noua armă puternică a lui Putin, dar la acel moment era prea târziu.

Transformarea informațiilor în arme a fost una dintre tehnicile ieftine ale Rusiei de a semăna discordie între statele democratice. Există obiceiul ca statele să își intercepteze reciproc apelurile telefonice, dar există și o regulă nescrisă conform căreia nu fac publice informațiile culese. Totuși, în februarie 2014, în timp ce gruparea armată a lui Putin ataca ținte ucrainene vulnerabile, el a distras atenția lumii cu unul dintre „fleacurile lui sclipicioase“, în cuvintele lui Snyder, divulgând o conversație dintre Victoria Nuland și George Pyatt, ambasadorul SUA în Ucraina, în care cei doi discutau despre diferiți politicieni ucraineni. Pyatt este auzit cum se plânge de lentoarea cu care UE acționează decisiv. Nuland îl întrerupe spunând „La naiba cu UE!“ Înregistrarea a devenit virală și, pentru scurt timp, a făcut ca Washingtonul să pară agresorul arogant din Ucraina, nu Moscova.

Merkel a fost jignită de neglijența de care Nuland dăduse dovadă la telefon.[10] Deși cancelarului îi mai scapă ocazional o invectivă, de regulă se întâmplă ca reacție la ratarea unui obiectiv. (Cu toate acestea, ea a folosit de mai multe ori cuvântul englezesc shitstorm pentru a descrie turbulențele politice și mediatice.) Dar având în vedere paranoia ei față de interceptări generată în Germania de Est, Merkel nu va fi niciodată surprinsă spunând ceva cu potențial

compromițător într-o conversație telefonică. Christoph Heusgen i-a cerut lui Nuland să-i trimită doamnei cancelar o notă prin care să-și ceară scuze pentru această încălcare a protocolului diplomatic, iar aceasta s-a conformat imediat.
În timpul negocierilor, Merkel a avut propriul moment maskirovka. Conștientă de nevoia de afirmare a lui Putin în fața comunității internaționale și de dorința lui de a face parte din G8, clubul exclusivist al puterilor europene și nord-americane, cancelarul a dat o lovitură dublă. Putin depusese eforturi uriașe și cheltuise milioane de ruble pentru organizarea Jocurilor Olimpice de Iarnă din 2014 de la Soci, care au fost urmate curând de un summit G8 în orașul olimpic recent construit, cadrul perfect pentru a demonstra că Rusia și-a recăpătat splendoarea țaristă. Dar Merkel i-a stricat planurile. Nu numai că a anunțat că nu va exista un summit G8 la Soci, ci i-a spus și că Rusia nu mai este membru al clubului. Folosirea puterii necoercitive era stilul lui Merkel – dar ea a arătat că puterea necoercitivă poate da o lovitură pe care Putin să o simtă din plin.

În primăvara și în vara anului 2014, trupe rusești erau încă în mișcare în estul Ucrainei, provocând mii de victime atât în rândul civililor, cât și al soldaților și luând prizonieri. Negocierile dintre Putin și Merkel ajunseseră într-un impas. Apoi, printr-un singur eveniment îngrozitor, Putin a reînviat fără să vrea interesul lui Obama de a pune capăt conflictului – și de a o sprijini pe Merkel să facă acest lucru.
În timpul unei rare conversații telefonice cu Obama din 17 iulie, Putin a intervenit pentru a spune: „Domnule președinte, primesc informații despre un accident aviatic în spațiul aerian al Ucrainei…“ Obama le-a cerut consilierilor să verifice cu serviciile de informații, continuând să discute cu președintele rus. Până când a închis telefonul, pe computerul lui Obama se vedeau imagini cu trupuri dezmembrate și cadavre, împrăștiate în zona de est a Ucrainei, unde forțele rusești încă se luptau cu localnicii. Zborul 17 al Malaysia Airlines de la Amsterdam către Kuala Lumpur fusese doborât de o rachetă antiaeriană trasă de separatiștii ruși. Toți cei 298 de pasageri, cei mai mulți în drum spre o conferință despre SIDA, au fost uciși.
A doua zi, Casa Albă a concluzionat că avionul a fost doborât de o rachetă sol-aer de fabricație rusească, lansată de pe teritoriul separatist rus din estul Ucrainei. Ca de obicei, Putin a răspuns cu indignare prefăcută, urmată de negări insistente și de obișnuitele contraacuzații despre știri false și atitudine tendențioasă din partea oficialilor și jurnaliștilor din Occident. În ciuda valului de minciuni, comunitatea internațională și-a manifestat cu tărie indignarea la adresa incidentului, considerat terorism sponsorizat de stat. Cinci țări

au fost afectate direct de tragedie: Australia, Belgia, Malaysia, Ucraina și Olanda, dintre care ultima a pierdut cel mai mare număr de cetățeni.********

Doborârea unui avion care transporta civili a generat un scandal în administrația Obama și o schimbare a relațiilor dintre Washington și Berlin. Denis McDonough, șeful de cabinet al lui Obama, a stabilit o linie telefonică directă între el și Peter Altmaier, omologul său german. Deși ajunsese la concluzia ca interacțiunile cu Putin erau o pierdere de vreme, Obama s-a implicat total după aceea – atâta timp cât Angela conducea demersurile. Cei doi s-au sincronizat perfect din acel moment. Obama își făcuse un obicei din a le cere consilierilor: „Dați-mi-o pe Angela la telefon".

În septembrie, la o reuniune NATO din Țara Galilor, alianța occidentală s-a angajat să își „revigoreze" capacitățile militare și de apărare și a promis să stabilească o forță de reacție rapidă care să staționeze permanent în Europa de Est. Președintele Obama, reluându-și rolul tradițional de atlantist, la care renunțase cândva în favoarea celui de pivot către Asia, a pus piciorul în prag și a făcut apel la toți membrii NATO să cheltuiască mai mult pentru apărare, spunându-le consilierilor despre membrii alianței că „doar gura e de ei" când venea vorba de cheltuieli militare.[11] (În cei șaisprezece ani cât a fost cancelar, Merkel nu a ținut nici un discurs despre capacitățile defensive slabe ale Germaniei. Ea a înțeles că subiectul continua să fie nepopular, iar pe ea nu o lăsa inima, evident, să-i convingă pe conaționalii săi de contrariu.)

Între timp, încrezătoare în propria-i putere de convingere, doamna cancelar, cu ajutorul altor lideri europeni, a continuat să discute cu Putin. În aceeași lună, în sala de ceremonii bogat ornamentată a Palatului Independenței de la Minsk, Belarus, Merkel și Putin s-au aplecat asupra unei hărți a regiunii în litigiu, petrecând uneori și câte cincisprezece ore negociind soarta Ucrainei. Merkel a petrecut atât de multe ore la acea masă încât a spus că își dădea seama de ce moment al zilei era doar în funcție de ce se servea la masă, friptură sau pâine cu gem.

Având la îndemână fotografii aeriene, hărți ale câmpurilor de luptă și informații în timp real despre înaintarea trupelor rusești, Merkel a dovedit o precizie chirurgicală în cunoașterea fiecărui detaliu al invaziei Rusiei: mișcările zilnice ale grupării armate, avanposturile capturate și victimele pentru care avea să fie trasă la răspundere. „Cred că știu fiecare copac din Donbas", a susținut ea odată.[12] Aceste fapte îi serveau în luptă, nu armele adevărate. Cu ajutorul faptelor, ea putea încerca să-l tragă la răspundere pe Putin. A insistat pentru încetarea imediată a focului și retragerea artileriei grele de pe linia frontului, făcând referire la Logvinove, un mic sat cu treizeci de

familii din estul Ucrainei, pe care separatiștii sprijiniți de ruși tocmai îl luaseră cu asalt. La acest lucru se rezuma viziunea grandioasă a lui Putin de restabilire a Imperiului Rus: un sat fără nici o semnificație specială, care nu amenința pe nimeni și care probabil că nu avea să supraviețuiască până a doua zi dimineață.

Uneori, în timpul negocierilor, Putin părăsea încăperea și – într-un fel de joc al polițistului bun și polițistului rău – îl trimitea pe asistentul său, Vladislav Surkov.[13] Putin știa că Surkov emană exact genul de machism care o deranjează pe Merkel. Ursuz și necioplit, nici măcar nu catadicsea să-și mascheze rolul de câine de atac. Lui Merkel i-a fost mai greu să-și păstreze autocontrolul de fier cu acest agent al Kremlinului decât cu Putin. Slujitor loial al șefului său, pe care l-a numit „Charles de Gaulle al Rusiei", Surkov a proclamat: „Rămâne la latitudinea poporului rus să decidă dacă Rusia devine un lup singuratic sau un mascul alfa care domină alte națiuni". Nu încăpea nici o îndoială ce prefera Surkov sau șeful său.

Când s-a întredeschis ușa camerei de negocieri de la Minsk, jurnaliștii au văzut-o pe Merkel încă aplecată peste o hartă a Ucrainei. „Mulți dintre oficialii din interior dormeau, inclusiv ministrul francez de externe, Laurent Fabius", a spus un martor ocular. Concentrarea lui Merkel și cea a lui Putin nu scăzuseră nici o clipă.

Pe ultima sută de metri, Putin și noul președinte ucrainean, Petro Poroșenko, formau un portret ciudat al ocupantului și al ocupatului, așezați unul lângă altul. Președintele francez François Hollande stătea alături de Merkel. „Angela nu a negociat niciodată singură (…). Nu și-a dorit niciodată să fie considerată lider al Europei – chiar dacă este", a declarat fostul ei șef, Lothar de Maizière. Recompensa pentru zilele și nopțile lungi a sosit în cele din urmă la ora unsprezece în dimineața următoare, pe 4 septembrie. „Avem speranțe", a spus Merkel obosită, anunțând încetarea focului în fața jurnaliștilor nerăbdători.[14]

Deși nu își făcea iluzii cu privire la cât timp va fi respectat – sau dacă va fi –, avea semnătura lui Putin pe un document cu care să încerce să-l tragă la răspundere. Astfel ar putea salva vieți. Urcându-se în automobilul negru care o aștepta, cancelarul s-a îndreptat spre aeroport și apoi spre Berlin, pentru câteva ore de somn binemeritat acasă.

Partea armată a războiului din Ucraina era încheiată – în teorie, dacă nu în realitate –, dar ocupația rusă a continuat în Crimeea. Totuși, cancelarul mai avea o armă puternică la îndemână: sancțiunile economice. Merkel, care credea ferm în piața liberă, a fost, în general, reticentă să preseze companii germane.[15] Știa că sancțiunile vor avea un impact mare asupra economiei țării și, prin urmare, asupra sprijinului pe care i-l acordau oamenii de afaceri, dar a înțeles și că sancțiunile germane împotriva Rusiei erau esențiale pentru a-i arăta

lui Putin că nu se putea aștepta să scape din nou nepedepsit pentru acest tip de comportament. Nu a văzut nici o altă modalitate de a-l chema la ordine decât prin intermediul banilor – ai lui și ai acoliților lui.
Putin era încrezător că interesele comerciale germane vor bloca propunerea lui Merkel. Planul ei urma să diminueze cu peste un sfert veniturile anuale din comerțul germano-rus ale celor șase mii de firme germane cu trei sute de mii de angajați. Totuși, ea i-a convins pe directorii cei mai importanți să pună profitul pe locul al doilea, în favoarea securității Europei pe termen lung. Nici unul dintre ei – nici producătorii de automobile, nici giganții din domeniul farmaceutic – nu era încântat de un regim de sancțiuni care urma să coste miliarde de dolari și mii de locuri de muncă, dar toți au consimțit. De asemenea, băncile germane s-au retras din Rusia, îngreunând finanțarea unor noi afaceri de către oligarhii lui. Merkel a mobilizat celelalte douăzeci și șase de state membre ale Uniunii Europene pentru a acționa strâns unit în sprijinirea acestor sancțiuni. Ungaria și Italia au opus inițial rezistență, punând relațiile comerciale și de alt tip cu Rusia înaintea solidarității europene, iar Franța a consimțit cu reticență să suspende profitabilele afaceri cu arme cu Rusia. Dar în următoarele optsprezece luni, toți membrii UE au fost de acord cu trei runde de sancțiuni împotriva Rusiei, pedepsindu-i pe Putin și pe acoliții săi cu interdicții de călătorie, înghețarea împrumuturilor și încetarea relațiilor comerciale pe durata agresiunii din Ucraina. Această coordonare între Statele Unite și Uniunea Europeană a fost o realizare tehnică, implicând sute de oameni care au gestionat numeroase componente mobile. Dar Merkel excelează în descompunerea lucrurilor complexe în elemente gestionabile și în construirea consensului. Fără ea, UE nu ar fi acționat sinergic. Dar a acționat. De șapte ani încoace, Rusia suferă. Și Putin pare să fi învățat lecția, așa că, măcar deocamdată, celelalte țări care au alcătuit fostul Imperiu Rus sunt în siguranță.******** Este o pace imperfectă, dar pentru Merkel este mai bună decât războiul total.********

Cei care au fost martorii diplomației de intermediere dusă de Merkel în 2014 și 2015 vorbesc despre acest lucru ca și cum ar descrie un meci de tenis de neuitat, care nu se mai termina, fiecare jucător câștigând pe serviciul adversarului, indiferent de timp și de vreme. Dan Baer, membru al grupului de monitorizare a acordului de încetare a focului din Ucraina, a distribuit pe Twitter programul de călătorii al cancelarului din săptămâna cu 10 februarie 2015: „Luni Kiev, marți Berlin, miercuri Moscova, apoi München, Washington, DC, mai departe la Ottawa, Bruxelles și, în cele din urmă, acasă la Berlin.

Merkel este neobosită. Călătoriile din săptămâna aceasta arată ca harta cu rute fictive a unei linii aeriene dintr-o revistă de la bordul unui avion“. Dar nu erau fictive, iar ea era o femeie trecută de șaizeci de ani.

Poate pentru că era epuizată – fusese la Moscova și la Minsk cu o zi înainte – discursul lui Merkel din acea miercuri, în fața factorilor de decizie politici pe plan internațional reuniți la München, a fost marcat de emoție. A început prin a vorbi despre istorie. „Shoah, acea trădare totală a tuturor valorilor civilizate dezlănțuită de Germania, s-a încheiat acum șaptezeci de ani. După această oroare, după decenii și secole de vărsare de sânge, a fost creată o nouă ordine internațională pentru a asigura coexistența pașnică a popoarelor“, a spus ea, referindu-se la organizații precum NATO și Uniunea Europeană – organizații care au conlucrat pentru a pune capăt războiului din Ucraina. „Nu este clar dacă discuțiile noastre de ieri de la Kiev și de la Moscova vor avea succes. Cu toate acestea, merită încercat. Îi datorăm acest lucru poporului ucrainean“, a conchis ea. Pentru ea, războiul declanșat de Putin nu avea de-a face cu sfere de interes sau cu resentimente istorice; era vorba despre oameni. Indiferent dacă a reușit sau nu, a spus Merkel, ea a vizat pacea pentru ei.

La două și un sfert după-amiaza, cancelarul a plecat de la München spre Washington, DC. Ea și-a petrecut cea mai mare parte a celor opt ore și jumătate în zbor pregătindu-se pentru întâlnirea cu președintele Obama și cu echipa sa. De asemenea, în programul ei figura următorul summit G7 din Bavaria, iar ISIS dădea semne neliniștitoare de trezire la viață. Merkel nu a avut timp să se bucure de vremea plăcută, cu temperaturi de paisprezece grade, când a aterizat la Washington, DC; s-a îndreptat direct spre Casa Albă, unde, fără ceremonie, a fost condusă în Biroul Oval. Biden, secretarul de stat John Kerry și consilierii ei, Heusgen și Steffen Seibert, purtătorul de cuvânt, au petrecut împreună câteva ore. Ucraina a fost subiectul principal. Adresându-se presei după aceea, Merkel a repetat că acest război nu va fi câștigat cu arme. Întrebată dacă strategia sa de negociere presupunea vreun risc, ea a răspuns: „Desigur. Dar ar fi mai rău dacă nu am face nimic“. Președintele Obama, alături de prietena sa vizibil epuizată, a adăugat: „Dacă va avea succes, va fi rezultatul eforturilor extraordinare ale doamnei cancelar Merkel“.

Patru ani mai târziu, ignorant sau complet indiferent față de tenacitatea supraomenească a cancelarului, succesorul lui Obama l-a provocat pe noul președinte al Ucrainei, Volodimir Zelenski: „Știi, Germania nu face mai nimic pentru voi“. Zelenski, care știa cum stau lucrurile, nu își permitea să se certe cu Donald Trump.

Luptele sporadice din Ucraina, pe care Rusia le sporește sau le domolește după cum are chef, nu au încetat din 2014. Până în 2019, au murit aproximativ treisprezece mii de ucraineni, un sfert dintre ei civili. Circa zece cetățeni ucraineni mor în continuare în fiecare lună apărându-și țara. Totuși, Ucraina este mai unită acum decât înainte de agresiunea lui Putin. Într-o anumită privință, liderul rus a pierdut Ucraina când a recurs la armată pentru a păstra țara în sfera lui de interes.
Dar, în alte privințe, Putin este mai aproape de atingerea obiectivelor sale. Euforia primelor zile în care mii de ucraineni au manifestat în piața Maidan, fluturând cu mândrie stindardul albastru și galben al Uniunii Europene, a dispărut de mult. Putin este conștient că, atâta timp cât își continuă războiul, NATO nu va invita Ucraina să adere, conform prevederilor din statutul organizației. Poate că Imperiul Rus nu se extinde, dar nici rivalul său nu face acest lucru. Deocamdată războiul rămâne rece. Dar pentru Merkel, un conflict înghețat cu șanse de progres în viitor este întotdeauna mai bun decât un război total.
Războiul din Ucraina a fost un succes pentru Putin și în altă privință. Conflictul i-a permis să testeze nu doar noile sale rachete letale și tancuri blindate. Născocirile sale fără scrupule, războiul cibernetic și eforturile zilnice de a distrage atenția și de a deruta erau exact armele cu care Rusia a perturbat următoarele alegeri prezidențiale americane. Cu puteri sporite, Putin era gata să treacă de la miza relativ minoră a unui conflict regional la scena globală.
Însă până atunci, Merkel a avut de înfruntat provocări mult mai aproape de casă.

Crimeea, o peninsulă de pe coasta de nord a Mării Negre, a fost pasată de multe ori de-a lungul istoriei între Ucraina și Rusia, dar, oficial, este parte a Ucrainei din 1954.
Intervenția militară trebuie aprobată de două treimi din Bundestag dacă țara se confruntă cu o amenințare directă.
În martie 2020, după șase ani de investigații, a început procesul a patru bărbați care aveau legături cu serviciile de securitate rusești, împotriva cărora s-au formulat 298 de acuzații de crimă (fiecare implicând o pedeapsă ce poate ajunge până la închisoarea pe viață). Printre cei citați ca asigurând „contactul zilnic“ dintre acuzați și Kremlin s-a numărat și Vladislav Surkov, consilier apropiat al lui Putin.

Cartea a fost scrisă în 2021 când Putin încă nu ordonase invadarea armată a Ucrainei. (n. red.)
Acordurile de la Minsk și Minsk II, care au stabilit ca obiectiv

restaurarea integrității teritoriale a Ucrainei, au fost rezultatul acelor zile și nopți lungi.

Întâlnirea emoționantă dintre Merkel și o fată palestiniană la Rostock în iulie 2015 a avut consecințe pe termen lung, ducând la cea mai impresionantă decizie a sa în calitate de cancelar: deschiderea frontierelor Germaniei pentru un milion de refugiați din Orientul Mijlociu.

Capitolul 13 . Vara lui Reem

„Acesta îmi este crezul, nu pot face altfel, așa să-mi ajute Dumnezeu.“

Martin Luther
, conducătorul Reformei din Germania (1483–1546)

„Ar trebui să învățăm cu toții de la germani cum să îi tratăm pe refugiați.“

Tom Segev
, istoric israelian și fiu al unor supraviețuitori ai Holocaustului din Germania

În 2015, decizia Angelei Merkel de a rezolva criza din ce în ce mai gravă a refugiaților din Europa a transformat Germania în centrul moral al lumii. Într-un context în care statele din întreaga lume cădeau tot mai mult pradă xenofobiei, ea a transformat Germania într-o națiune de imigranți printr-o decizie de o îndrăzneală uluitoare – atipică în cazul unui lider cunoscut pentru prudență – care i-a pecetluit propria moștenire.

Fata de paisprezece ani vorbea o germană îngrijită, cu o urmă de accent, dovadă a originilor sale palestiniene din Liban – și avea un tremur ușor în voce. Emoția lui Reem Sahwil era de înțeles; se adresa cancelarului Germaniei. „Nu știu cum arată viitorul meu. Ar fi oribil să fiu dezrădăcinată din nou“, a spus ea. „Suntem fericiți aici. Am țeluri. Aș vrea să merg la facultate aici.“
Pe 15 iulie 2015, Merkel participa la o reuniune obișnuită la primăria din Rostock, de lângă districtul ei natal din nord-estul Germaniei. Cadrul nu avea nimic special, existau camere de filmat, iar la microfon vorbea o fată inteligentă, selectată cu atenție. Politicienii participă la sute de astfel de întâlniri cu alegătorii, iar cancelarul era pe pilot automat. „Politica este un domeniu dificil“, i-a spus fetei oarecum pripit. „Au venit aici mii de oameni, iar cei care nu fug din calea războaielor trebuie să părăsească Germania. Dacă le spunem tuturor că pot să vină, pur și simplu nu ne vom putea descurca.“

Fata a început să plângă. Și, dintr-odată, totul s-a schimbat. Cancelarul a șoptit la microfon un singur cuvânt neplanificat: „Gott.“ „Dumnezeule.“ Cu buzele strânse și ochii umezi de emoție, Merkel a făcut un pas spre fată.
Îngrijorat și evident luat prin surprindere de această întorsătură neprogramată a evenimentelor, moderatorul a spus la microfon: „Doamnă cancelar, acesta este un subiect sensibil pentru…“
Merkel s-a întors spre nefericit și i-a replicat iritată: „Știu că este sensibil!“ Punând mâna pe spatele lui Reem, ea a bâiguit: „O, haide, haide. Pari o fată foarte drăguță. Și te-ai descurcat foarte bine astăzi“.
Era greu de spus cine era mai emoționată: fata refugiată în vârstă de paisprezece ani sau conducătoarea Europei în vârstă de șaizeci și unu de ani.

În ultimii ani se înregistrase o creștere spectaculoasă a numărului de refugiați sosiți în Germania, de la 77 000 în 2012 la 475 000 în 2015. Potopul uman se intensificase în 2014, când sirieni și locuitori din Africa subsahariană care fugeau din calea războaielor și din țările distruse au început să transforme mici destinații turistice de la Marea Egee în tabere de refugiați supraaglomerate. Zvonurile despre reducerea iminentă a ajutoarelor vitale pe care Programul Alimentar Mondial al ONU, suprasolicitat, le furniza taberelor de refugiați au contribuit, de asemenea, la sporirea afluxului uman către Europa. Liderii vest-europeni care, în general, nu se considerau vizați de această problemă, își fereau privirea – sau, mai rău, îi disprețuiau pe refugiați. Premierul britanic David Cameron i-a numit „roi“, iar prim-ministrul populist Viktor Orban din Ungaria a ordonat amplasarea unor panouri în mediul rural pentru a-i avertiza pe refugiați: „Nu ne veți lua locurile de muncă!“ Turcia le-a oferit adăpost temporar, dar – fără permise de muncă – rămânerea în acea țară nu era o soluție pentru persoanele care își vedeau năruite speranțele de a reveni rapid în patria lor.
Cei care supraviețuiau călătoriei periculoase din Siria către Turcia, Grecia sau Balcani – mulți cu copii purtați pe umeri de tați și cu sugari în brațele mamelor – se confruntau cu țara cel mai puțin prietenoasă. Deși este membră a UE, Ungaria a sfidat fățiș valorile umanitare ale uniunii (e drept, formulate vag) care îndemnau la respect față de cei aflați la nevoie. În vara anului 2015, Orban a ordonat ridicarea unor garduri de sârmă ghimpată de-a lungul frontierei dintre Ungaria și Serbia. Camere de luat vederi au surprins polițiști de frontieră maghiari agitând armele amenințător pentru a împiedica bărbați, femei și copii să se strecoare pe sub gard. „Nimic nu justifică violența împotriva celor care solicită azil“, a declarat Merkel, îngrozită de

imaginile cu paznici înarmați care îi mânau pe refugiații epuizați în containere ca niște cuști la frontiera maghiaro-sârbă.
După întâlnirea emoționantă dintre Merkel și Reem, cancelarul a continuat să se gândească la tânăra refugiată. A invitat-o pe fată la Berlin de două ori, iar Reem i-a povestit lui Merkel despre viața ei de la Rostock din ultimii patru ani și că orașul german devenise casa ei. „Prietenii mei, camera mea și medicii mei, toate acestea sunt aici“, a spus ea. În sfârșit, putea beneficia de tratament pentru paralizia cerebrală de care suferea. Întâlnirile au fost emoționante atât pentru tânără, cât și pentru cancelar. Reem a compătimit-o pe Merkel, comentând mai târziu că Merkel „era la fel de neputincioasă ca noi“.
În acea vară au continuat să apară fotografii înfiorătoare dintr-un loc pe care Merkel îl cunoștea bine: gara Keleti din Budapesta, unde Angela Kasner ajunsese în tinerețe, când a vizitat orașul odinioară grandios, poartă către fostul Imperiu Austro-Ungar, cu ocazia peregrinărilor sale prin Blocul Estic din timpul studenției. Acel reper familiar devenise un microcosmos al indiferenței Europei față de nefericirea străinilor. Sub arcadele înalte ale gării, refugiați sirieni ridicaseră corturi zdrențuite. Această tabără de refugiați improvizată s-a dovedit curând neîncăpătoare pentru miile de oameni ținuți captivi de un guvern care nici nu le acorda azil, nici nu le permitea să-și continue drumul. Orban s-a autoproclamat apărător al creștinismului european împotriva „invaziei“ musulmane, iar televiziunea controlată de stat a primit ordin să nu difuzeze imagini cu copii refugiați, de teamă că unii maghiari ar putea pune la îndoială faptul că erau potențiali teroriști, așa cum îi descrisese el. Gândindu-se cu disperare că nu li se va permite niciodată să urce în trenuri către Austria sau Germania, mulți refugiați au pornit pe jos spre frontiera austriacă. În luna august a acelui an, șaptezeci și unu dintre ei au murit sufocați, închiși într-un camion frigorific abandonat de traficanții de persoane pe o autostradă din Austria. Chiar și unii dintre observatorii detașați au început să se agite. Dar Angela Merkel nu mai era un observator detașat.
Imaginile din Ungaria – stat membru al Uniunii Europene, care cu decenii în urmă sprijinise genocidul nazist – au zguduit-o pe Merkel. Sistemul UE de gestionare a refugiaților, așa-numitul Regulament „Dublin“, potrivit căruia imigranții trebuiau luați în evidență și triați de țara în care ajungeau prima dată********, era încălcat – devenise irelevant din cauza numărului mare de refugiați (mai mulți decât puteau primi țări precum Grecia și Italia, „căile de acces“ obișnuite) și din cauză că statele membre sfidau regulile. Accentuând haosul, refugiații refuzau să fie luați în evidență de o țară ostilă ca Ungaria. Pentru a termina cu întreaga situație, Orban a acceptat ca mii de imigranți să plece cu trenurile, permițându-le să scape de duhoarea și

de haosul din gara Keleti. Dar nu era o soluție, ci doar o altă evacuare. Astfel, la sfârșitul lunii august 2015, Merkel a anunțat – pe neașteptate – o schimbare de politică. „Germania nu va respinge refugiații", a spus ea, sfidând Regulamentul „Dublin" al UE și prudența sa obișnuită. „Dacă Europa eșuează în privința refugiaților, atunci nu va fi Europa pe care ne-am dorit-o", a continuat ea, făcând apel la ceilalți 26 de membri ai UE să ofere azil unui număr mai mare de refugiați, fiecare în funcție de capacitatea sa. „Nu vreau să existe în Europa un concurs despre cine poate trata cel mai urât acești oameni", a anunțat ea. Odată cu creșterea numărului persoanelor care traversează Marea Mediterană în ambarcațiuni precare sau străbat Balcanii spre Germania, povara, a spus ea limpede, nu este pe umerii refugiaților care cer ajutor, ci pe ai noștri. Nici un alt lider din Europa sau din altă parte nu a vorbit cu o asemenea claritate morală despre obligația Occidentului față de victimele războaielor sale nesfârșite.

Fiind pasionată de istorie, Merkel cunoștea evenimentele dintr-o altă vară efervescentă, cea a anului 1938, când treizeci și două de națiuni, inclusiv Statele Unite, s-au adunat la Évian, un superb oraș balnear francez, pe malul lacului Geneva, pentru a discuta ce să facă în legătură cu evreii germani și austrieci disperați să scape din lațul din ce în ce mai strâns al lui Hitler. În final, au decis să nu facă nimic, permițând ca milioane de evrei să piară în mâinile naziștilor. Merkel era hotărâtă să nu lase istoria să se repete.

Retrospectiv vorbind, nu este surprinzător că Merkel s-a simțit obligată să vorbească despre această problemă, ci că a făcut-o aparent fără a discuta chestiunea cu aliații săi europeni. În parte, pentru că era vară și i-a fost greu să ia legătura chiar și cu unii dintre miniștrii din cabinetul său aflați în vacanță, deși cei mai mulți au fost în cele din urmă consultați și convinși de cancelar. Totuși, a existat o excepție: Horst Seehofer, șeful partidului geamăn, Uniunea Creștin-Socială din Bavaria (CSU), care, din nu se știe ce motiv, nu a răspuns la telefon când cancelarul a încercat să ia legătura cu el, iar apoi a susținut că Merkel nu s-a obosit să-l contacteze. Însă Seehofer nu a fost singurul politician care a dezaprobat-o. Unii membri mai conservatori ai propriului partid au acuzat-o că acționează din emoție necugetată. Însă este greu de imaginat că Angela Merkel face ceva doar din emoție sau din impuls. Cu toate acestea, mulți au considerat, cu siguranță, că s-ar fi putut găsi modalități mai potrivite de a schimba politica privind refugiații Germaniei și a UE.

„Ar fi trebuit să încerce o soluție europeană", a spus Henry Kissinger, cunoscut pentru stilul machiavelic.[1] „În acest fel, dacă ei ar fi refuzat-o, s-ar fi considerat că acțiunile ei sunt consecința eșecului UE de a face acest lucru." Alții au criticat-o pe Merkel că a avut o perspectivă prea limitată. După cum observase Helmut Kohl, „deciziile solitare și

acțiunile unilaterale ale statelor, oricât ar părea de justificate în ochii unei persoane, ar trebui să aparțină trecutului (…). Trebuie să existe din nou o mai bună înțelegere în rândul popoarelor europene cu privire la ce este fezabil“ – sugerând, de fapt, că cea care deschidea porțile țării sale pentru miile de refugiați dădea dovadă de egoism în acest scenariu.[2] Kissinger a fost de acord. „Este un act umanitar să-i oferi adăpost unui refugiat“, și-a admonestat el protejata de odinioară, „dar să permiți unui milion de necunoscuți să intre înseamnă să pui în pericol civilizația germană“.[3] La care Merkel a răspuns: „Nu am avut de ales“.

Poate că așa a fost. „În acel moment, nu se gândea la consecințele politice. A fost un moment diferit de toate celelalte din viața ei“, a comentat Ellen Ueberschär, teolog protestant german, care o cunoaște pe Merkel de zeci de ani (și care a învățat engleza de la mama Angelei).[4] „Hristos este mereu la datorie. Acest lucru face parte din educația ei creștină. În acel moment, s-a aflat în postura lui Martin Luther.“ Având în vedere valorile luterane ale lui Merkel, felul în care se raporta la partea cea mai întunecată a istoriei Germaniei și experiența ei mai recentă, când impunerea austerității în Grecia a provocat suferințe umane, este posibil ca Merkel să fi simțit cu adevărat că nu are alternativă. Însă este clar că se aștepta ca aliații săi europeni să vadă situația așa cum o văzuse ea și să-i sprijine decizia.

Observatorii mai îndepărtați au considerat rezultatul greu de anticipat. „Am urmărit acest lucru cu un profund sentiment de teamă“, a spus Hank Paulson, fostul secretar al Trezoreriei SUA. „Merkel are idei puternice despre ce e bine și ce e rău. Iar, în alte situații, a acționat cu precauție magistrală. Cu refugiații…“ Paulson a clătinat din cap: „Sigur, a făcut ce trebuie. Dar mi-a fost teamă că va fi sfârșitul ei politic“.[5]

La fel ca în noaptea în care Zidul Berlinului a căzut fără zarvă sau avertizare, Germania a permis brusc unor mii de imigranți să intre în țară. Aceștia proveneau mai ales din Orientul Mijlociu, majoritatea fugind din calea cumplitului război civil din Siria, dar erau și mulți din Irak și din Afghanistan – fugind din calea războaielor pe care Statele Unite le declanșaseră și le abandonaseră în mare parte. Granița Germaniei era deschisă, iar trierea obișnuită a imigranților pentru identificarea refugiaților politici a fost – la fel ca regulile cu privire la numărul celor acceptați – depășită de numărul prea mare. Spre deosebire de 1989, când Angela a mers la saună, de data aceasta era la conducere. Nu a ordonat închiderea frontierelor Germaniei în septembrie și în octombrie, când au sosit în fiecare seară până la șapte mii de refugiați. Până la sfârșitul toamnei, două sute de mii de

refugiați solicitaseră azil în Germania, iar alte opt sute de mii au venit până la sfârșitul anului. Cancelarul nu a ascuns situația cu care se confruntau compatrioții ei, numind-o „cea mai mare provocare a noastră de la reunificare“[6].

Și totuși, Angela Merkel nu a fost nici pe departe singura care i-a primit pe refugiați în Germania. Când trenurile în care se aflau au intrat în gara strălucitoare din München, bărbați, femei și copii epuizați au fost întâmpinați de o mare de pancarte pe care scria „Bine ați venit în Germania“, ridicate de cetățeni înșirați pe peroane, care îi încurajau. Voluntari le-au oferit băuturi calde și flori. Curând, au ajutat la transformarea școlilor și a magazinelor în spații de cazare, iar alții au pus afișe cu oferte de mentorat pentru tineri refugiați sau cu organizarea unor cursuri de limbă sau de muzică.

Și alte orașe germane au urmat exemplul dat de München. Aeroportul Tempelhof, care fusese folosit pentru transportul alimentelor pe cale aeriană sub comanda SUA, salvând Berlinul de blocada sovietică dintre 1948 și 1949, a fost transformat rapid într-un vast centru de refugiați. Sate din Bavaria au pregătit sute de paturi la ora trei dimineața. Generozitatea extraordinară a Germaniei a surprins o mare parte a lumii – și de multe ori, chiar și pe germani.

„Toată lumea și-a adus contribuția, inclusiv dentistul meu care conduce un Porsche și joacă golf“, a spus Steffen Seibert, purtătorul de cuvânt al lui Merkel, care a angajat trei tineri sirieni ca stagiari la biroul de presă al cancelarului.[7] Și Christoph Heusgen, consilierul pe probleme de securitate națională, a relatat ceva asemănător: „Aveam un prieten medic la München care mi-a spus că tratează sute de cazuri de pietre la rinichi, deoarece refugiații nu au avut suficientă apă în timpul călătoriei“.

Țara a dat dovadă cu mândrie de o calitate care nu este de obicei asociată cu Germania – umanitatea – într-o perioadă în care Statele Unite, adăpostul refugiaților de-a lungul istoriei, renunțaseră la acest rol. Germanii se bucurau să se afle de partea justă a istoriei. Dar Germania este o societate conservatoare, nu este obișnuită cu schimbări rapide. Și, deși Merkel și-a exprimat poziția clar, declarând: „Dacă nu-i putem întâmpina pe refugiați cu un zâmbet, atunci aceasta nu este țara mea!“[8], nu toți compatrioții ei au fost de acord.

Criza poate scoate la iveală tot ce este mai bun într-un conducător, așa cum este adesea cazul Angelei Merkel. Dar mai ales această criză a adus în prim-plan două din cele mai puțin plăcute caracteristici ale sale de lider. Nu a reușit să exprime categoric motivul pentru care politica ei era în interesul Germaniei. Iar când Merkel, de obicei cumpătată, are o convingere fermă într-o privință, presupune că și

ceilalți trebuie neapărat să fie de acord cu ea.
Ambele calități îi creaseră anterior probleme în viața politică, dar niciodată atât de mult ca acum. Poate pentru că a considerat primirea refugiaților în primul rând o preocupare morală, Merkel nu a reușit să explice de ce acceptarea lor avea să servească în final intereselor naționale germane, dar și să amelioreze imaginea țării pe plan global. De exemplu, din moment ce peste jumătate din refugiați aveau sub douăzeci și cinci de ani, iar Germania se confruntă cu o populație îmbătrânită, mulți angajatori au beneficiat de această infuzie de forță de muncă tânără, dornică să învețe meserii noi. Mai mult, ea nu a explicat diferența dintre imigranți economici și refugiați care fug pur și simplu pentru a-și salva viața, lucru care ar fi putut să-i ajute pe germani să privească problema din aceeași perspectivă morală ca ea. Uneori, Merkel respingea îngrijorările electoratului într-o manieră aproape agasantă, spunând simplu: „Oricine se teme de refugiați ar trebui să cunoască unul". Cu toate acestea, propriul partid și-a sprijinit cancelarul în mare parte, iar mulți din Partidul Social-Democrat rival nu numai că au susținut-o, ci au și admirat profund această Willkommenskultur, cum a fost numită noua politică a Germaniei de primire a refugiaților.
Merkel obișnuia să le reamintească germanilor că politica sa în materie de refugiați era dictată de măreața constituție postbelică a țării: Grundgesetz („lege fundamentală"). „Dacă mesajul este că oamenii pur și simplu nu vor să primească străini – mai ales musulmani –, atunci aceștia se opun constituției germane [și] obligațiilor noastre legale pe plan internațional", spunea ea sec, asociind opoziția față de politica sa cu xenofobia. Dar afirmația potrivit căreia cancelarul nu făcea decât să urmeze constituția nu lua în calcul faptul că alți politicieni germani respectaseră cu sfințenie constituția decenii la rând, fără să facă nici pe departe ce făcuse ea.
A avut și ghinionul un rol.[9] Cel care se ocupa de o mare parte din infrastructura umană a țării, ministrul de interne Thomas de Maizière, a făcut pneumonie și a fost obligat să lucreze de pe patul de spital în acea vară, ceea ce a sporit haosul inițial. Autoritățile au făcut eforturi uriașe pentru a se organiza din mers: au transformat hangare goale, săli de sport din școli și fabrici abandonate în adăposturi, apoi au transportat miile de oameni la noile lor „case" de pe tot cuprinsul țării, ținând în tot acest timp o evidență minuțioasă a locului în care era trimis fiecare și a detaliilor privind situația personală a fiecăruia. Și au continuat să vină. De Maizière, ministrul cu cea mai îndelungată prezență în cabinetul lui Merkel, alături de Ursula von der Leyen, a părăsit guvernul în 2018, dar încă lucrează în Bundestag. „Nimeni nu a fost nevoit să doarmă pe o bancă în parc", mi-a spus el cu mândrie în biroul său spartan de lângă Cancelarie, decorat doar cu o simplă

cruce de lemn pe perete.
Dar nu era suficient pentru cancelar. Emily Haber, adjunctul lui de Maizière în timpul crizei refugiaților și în prezent ambasador în Statele Unite, și-a amintit de o întâlnire tensionată, în care Merkel a contestat procesul decizional oarecum ezitant al lui de Maizière. „Nu gândești lucrurile până la capăt și pornești apoi de la rezultat?“, l-a întrebat Merkel nerăbdătoare. Poate că a fost puțin nedreaptă nemulțumirea față de felul în care ministrul de interne coordonase lucrurile, nemulțumire care, potrivit majorității, a pus capăt deceniilor sale de colaborare cu Merkel. Aceasta a părut să fie o situație în care Merkel însăși a pornit de la final, fără să se gândească suficient la calea spre și dinspre acea destinație.
Totodată, ea cunoștea mai bine decât alții etapele de urmat. „Cancelarul a fost sfătuit să anunțe că este vorba despre o singură politică de urgență“, a spus ambasadorul Haber. „Dar a refuzat să facă acest lucru. «Dacă facem acest lucru, granițele noastre vor fi luate cu asalt», ne-a spus ea. «Ar fi ca și cum am anunța că banca are garantare doar până sâmbătă. Ar urma panica; sentimentul că granița este deschisă astăzi, așa că hai să mergem!»[10]“
„Avea dreptate, bineînțeles“, a continuat Haber, „din moment ce nu se pot închide granițele doar cu ajutorul grănicerilor. Este nevoie de un cadru legal, de spații de tranzit, de măsuri legale. Am avut nevoie de șase luni pentru a pune totul la punct.“ Merkel generase în mare măsură presiunea de a face lucrurile rapid, dar capacitatea sa de a nu ceda impulsului și de a gândi lucrurile pe îndelete a dat roade. Imaginea grănicerilor germani înarmați ținând calea valului de oameni disperați de la graniță ar fi inversat o jumătate de secol de bunăvoință față de țara care fusese cândva al Treilea Reich.
După scenele inițiale cu primirea euforică, emisiunile de știri au transmis curând imagini cu dezordinea de la graniță – o situație pe care germanii o consideră deosebit de tulburătoare. Dar mii de voluntari au intervenit pentru a ajuta o nouă birocrație vastă, care se adapta destul de repede. Sute de mii de refugiați, inclusiv Reem Sahwil și familia ei, au primit azil permanent. Până la sfârșitul anului 2018, la trei ani de la debutul noii politici în materie de refugiați din Germania, jumătate din cei opt sute de mii de nou-veniți erau fie angajați, fie în programe de formare profesională. Toți erau obligați să învețe limba germană, să meargă la școală dacă erau de vârstă școlară și nu puteau alege în ce loc să se stabilească în Germania. Merkel era hotărâtă să evite formarea unor zone dense de imigranți, concentrate în jurul orașelor, ca în Franța și în Marea Britanie.
„Wir schaffen das“, repeta cancelarul în toamna anului 2015 ori de câte ori era întrebată cum va pune acest lucru în practică. „Ne vom descurca.“ O astfel de formulare insipidă, rostită pe un ton liniștitor și

lipsit de dramatism, este tipică pentru Merkel. Ea spera că aceste cuvinte vor avea același efect ca atunci când, la apogeul crizei euro, folosise un ton asemănător pentru a-i asigura pe germani că economiile lor sunt în siguranță. Dar, de această dată, afirmația plată a lui Merkel a fost transformată într-o armă de mișcările antiimigrație de extremă dreapta și a devenit un strigăt de luptă împotriva ei.

Alternative für Deutschland a luat ființă în 2010, în timpul crizei euro, pentru a protesta împotriva ajutorului financiar furnizat Greciei de Germania. Partid eurosceptic, una dintre trăsăturile principale ale AfD este prezența dominantă a bărbaților, femeile constituind doar 17% din electoratul său. Unii dintre membrii săi făcuseră parte din CDU, dar fuseseră dezamăgiți de liberalismul social și economic al lui Merkel. Cu toate acestea, de la bun început, Alternative für Deutschland a fost de departe partidul cu cea mai clară orientare naționalistă și antiimigrație din Germania postbelică.

Doi ani mai târziu, pe măsură ce ajutorul financiar a devenit o poveste din trecut, AfD a găsit o nouă cauză în efortul de a rămâne relevant și și-a schimbat misiunea, angajându-se în lupta de o mai mare încărcătură emoțională împotriva politicii în materie de refugiați a lui Merkel. Numele său este o denaturare perfidă a afirmației frecvente a cancelarului potrivit căreia „Nu există nici o alternativă“ (pe care a folosit-o prima dată în timpul crizei financiare), partidul găsind un teren fertil pentru cruciada sa antiimigrație în fosta Germanie de Est. Vest-germanii continuă să plătească o așa-numită Taxă de Solidaritate, sau Soli, în funcție de nivelul veniturilor, pentru a susține Estul, ceea ce îi face pe populiștii din regiunea lui Merkel să se teamă că ajutorul pentru sirieni ar însemna mai puțini bani pentru ei. „Cu noi cum rămâne?“, au întrebat ei.

În confruntarea cu AfD, Merkel a optat pentru strategia de a-i priva de atenția atât de necesară. „Va exista toleranță zero pentru cei care pun sub semnul întrebării demnitatea celorlalți oameni“, a afirmat ea categoric, îndemnându-i pe conaționalii săi să facă dovada unei calități care nu este în general asociată cu germanii. „Rigoarea germană este grozavă“, a spus ea, „dar acum avem nevoie de flexibilitate germană.“

Angela Merkel este răbdătoare. A învățat de la Helmut Kohl că uneori cea mai bună politică este așteptarea. Dar, pe măsură ce lunile treceau, reacțiile negative s-au accelerat și uneori au izbucnit sub formă de violență stradală în orașe precum Chemnitz și Heidenau din fosta Germanie de Est. Chiar și atunci, Merkel nu a făcut nimic. În repetate rânduri, a ratat ocazia de a furniza un argument mai puternic în sprijinul politicii sale – dincolo de afirmarea corectitudinii sale

morale. Nu s-a priceput niciodată să câștige inimile și mințile, un neajuns deloc neglijabil pentru un politician.
Aspectele interpretative ale rolului de conducător – capacitatea de a convinge, de a inspira și de a promova – sunt deprinderi fundamentale. Ca om de știință instruit să găsească certitudini și să analizeze date, Angela Merkel a presupus adesea că și ceilalți sunt la fel de raționali, o atitudine care uneori o orbește. Retorica ei nu a ținut niciodată pasul cu zelul celor care o demonizau. Într-o țară epuizată de demagogi înflăcărați, acest neajuns fusese mult timp un avantaj. Dar vremurile erau din ce în ce mai lipsite de răbdare, iar Merkel părea incapabilă sau nu dorea să se schimbe odată cu ele.
La sfârșitul lunii august 2015, în orășelul Heidenau, aproape de granița cu Cehia, Merkel s-a confruntat cu faptul că devenise o țintă a urii pentru unii dintre oamenii cu care împărtășea același trecut. „Wir sind das Volk!“ („Noi suntem poporul!“), a strigat o mulțime furioasă, agitând pancarte și însușindu-și sloganul asociat cu prăbușirea statului controlat de Stasi în 1989.[11] Doar că acum, inamicul era Merkel, nu poliția secretă. „Verräter!“ („Trădătoare!“), i-au strigat ei cancelarului, fluierând-o și huiduind-o în timp ce trecea, cu capul plecat, prefăcându-se că nu-i vede și nu-i aude. „Târfă!“, au insultat-o unii.
Convinsă că interacțiunea cu mulțimea furioasă nu făcea decât să provoace, Merkel a rostit tulburată doar un singur cuvânt – „dezgustător“ – înainte de a pătrunde într-un fost magazin de feronerie transformat într-un adăpost pentru refugiați.
Un alt grup, format din protestatari mai pașnici, se aliniase de cealaltă parte a aceleiași străzi din Heidenau, sperând că va atrage atenția cancelarului. În graba ei de a scăpa de mulțimea furioasă, Merkel i-a ignorat. Acest grup urmărea acum în direct pe ecranele telefoanelor iPhone cum cancelarul se adresa celor patru sute de refugiați din interiorul adăpostului. „Le spune că îi va proteja“, a strigat unul dintre protestatari, „și la noi nici măcar nu s-a uitat! Cu noi cum rămâne?“
Până când Merkel a ieșit din adăpost, protestatarii pașnici fuzionaseră cu mulțimea furioasă. Un politician mai bine conectat la starea de spirit a publicului ar fi putut organiza două evenimente în acea zi la Heidenau: unul pentru refugiați și altul pentru a răspunde preocupărilor localnicilor, care erau, la rândul lor, îngrijorați. Deși majoritatea germanilor erau de acord cu politica în materie de refugiați a lui Merkel, mulți dintre ei nu locuiau în orașe precum Heidenau, ai căror locuitori și-au văzut afacerile închise după unificare, iar copiii și nepoții lor s-au mutat în Vest, unde erau disponibile locuri de muncă mai bune. Chiar și acolo unde economia era stabilă, mulți au simțit că modul de viață și statutul social le erau amenințate. Aveau nevoie de asigurări din partea cancelarului lor. Dar în acea zi de vară târzie de la Heidenau, Merkel nu a încercat să-i

asculte pe manifestanții care își făceau cu adevărat griji pentru viitor. Dezgustul pentru cauza lor și indignarea față de modul lor de exprimare au blocat-o pe Merkel. A fost un exemplu al felului în care superioritatea sa morală a împiedicat-o să rezoneze cu un subgrup de cetățeni nemulțumiți ai țării sale – iar aceștia nu aveau de gând să cedeze.

Când Merkel a spus că solicitările de azil „nu cunosc limite superioare“ în timpul crizei refugiaților din toamna anului 2015, ea a vrut să spună că dreptul oamenilor la azil nu are limite. Dar nu asta au auzit mii de refugiați din taberele mizerabile din Iordania, Liban și Turcia. Ei au auzit ce au vrut să audă: cancelarul Germaniei ne va lua pe toți. Când un refugiat sirian, Anas Modamani, și-a făcut o fotografie cu Merkel zâmbitoare, refugiați din taberele de pe tot cuprinsul regiunii au transformat-o în protectoarea lor. Dacă în perioada crizei euro Merkel a fost înfățișată cu mustață în stilul lui Hitler, acum poza ei mototolită era în rucsacurile refugiaților disperați din taberele aglomerate din jurul Mediteranei, care scandau numele noului lor salvator.
De asemenea, Merkel a subestimat viteza fulgerătoare cu care informațiile de pe rețelele de socializare fac înconjurul planetei.[12] Pe Facebook, mii de refugiați nu numai că au rămas cu gura căscată când au văzut poza în care cancelarul apărea alături de unul dintre ei, dar au descărcat și instrucțiuni despre cum să ajungă din Siria în Germania, cu ajutorul GPS-ului de pe telefon. Mii de refugiați și-au instalat zilnic aplicația Rută sigură și gratuită către azil pentru sirieni, primind sfaturi despre orice, de la cum să cumpere bilete de tren până la ce haine să poarte („haine frumoase, gel de păr și deodorant“) – un adevărat ghid turistic pentru refugiații secolului XXI.
Merkel nu și-a exprimat niciodată regretul pentru cel mai impresionant act din viața sa. Când a fost întrebată, șase luni mai târziu, dacă are alte gânduri despre politica sa privind deschiderea frontierelor, ea a răspuns cu un singur cuvânt: „Nu“. Dar chiar și după ce legislativul german a adoptat primul său pachet de legi vizând solicitanții de azil, dublând bugetul pentru refugiați al țării, cancelarul a fost nevoit să-și ajusteze politica de acceptare a unui număr mare de refugiați. În tratativele care au avut drept rezultat o recompensă controversată de șase miliarde de euro, Merkel a negociat cu președintele Turciei, Recep Tayyip Erdogan – care nu era un aliat firesc –, să accepte ca țara lui să-i primească pe toți solicitanții de azil care ajungeau în Grecia, fără a le permite să-și continue drumul spre Germania. Granițele începeau să se închidă.
Deși nu a renunțat niciodată la abordarea „Wir schaffen das“ în

politica sa privind refugiații, în decembrie 2015 Merkel și-a reorganizat mesajul politic. Trecuseră zilele în care spunea că cine nu-i întâmpină pe refugiați cu un zâmbet nu face parte din țara ei. Trecuseră zilele în care punea sarcina primirii refugiaților pe umerii germanilor de rând. Venise momentul să clarifice ce așteptări avea de la acești nou-veniți. „Refugiații au responsabilitatea de a se adapta la modul de viață din Germania", a spus ea, stârnind aplauze furtunoase la Congresul CDU din 2015. „Multiculturalismul este o farsă." Neîncrezătoare în cuvinte, ca întotdeauna, ea nu a explicat această afirmație aparent dură. Ea voia să spună că nu dorea ca Germania să degenereze într-o națiune de grupuri etnice separate, care coexistă unul lângă altul. În orice caz, publicului i-a plăcut ce auzise. După ovații care au durat nouă minute, ea le-a mulțumit abrupt, adăugând: „Avem de lucru". Într-adevăr, chiar avea.

Când a deschis granițele Germaniei pentru refugiați, Merkel visase să redeștepte profesiunea de credință a Comunității Europene: solidaritate într-o comunitate de națiuni bazată pe valori. Dar, în loc să se inspire din exemplul ei, nici o altă țară nu a adoptat în aceeași măsură politica Willkommenskultur a Germaniei. Suedia și Austria au fost mai generoase decât celelalte națiuni europene, dar și ele își închideau porțile.

În noiembrie 2015, teroriști afiliați organizației Statul Islamic din Irak și Siria, sau ISIS, au lansat atacuri coordonate la Paris, ucigând 130 de persoane. În luna următoare, un cuplu de tineri musulmani radicalizați a dat buzna la o petrecere dintr-o clădire de birouri din San Bernardino, California, și a deschis focul cu arme semiautomate, ucigând paisprezece persoane și rănind alte douăzeci și două. După o urmărire și un schimb de focuri cu poliția, ambii atacatori au fost uciși. Soțul s-a dovedit a fi cetățean american, născut și crescut în Chicago, iar soția lui, născută în Pakistan, avea drept de rezidență, incidentul devenind astfel un act de terorism intern. Evenimentul tragic a alimentat temeri ușor de exploatat legate de imigranți. Treizeci de guvernatori republicani au emis declarații prin care se opuneau relocării refugiaților sirieni, iar Camera Reprezentanților, controlată de Partidul Republican, a adoptat un proiect de lege care împiedica practic intrarea în țară a refugiaților sirieni.

Ca reacție, Casa Albă „a mărit plafonul în cazul refugiaților din Siria de la șaptesprezece mii la o sută zece mii", mi-a spus Ben Rhodes, consilierul lui Obama.[13] „Fac acest lucru pentru Angela. Ca să nu o las singură", a spus Obama. Deși Merkel a înțeles că deciziile președintelui SUA erau limitate de Congres, ea s-a întrebat de ce Obama, care era încă liderul Occidentului, nu a îndemnat cu fermitate alte națiuni europene să accepte mai mulți refugiați și astfel să-i ușureze povara. Și de ce nu a comunicat personal cu Putin – folosindu-

și propriul capital politic – pentru a pune capăt războiului din Siria, aflat la originea crizei refugiaților?

În 2015, titlurile din presă vorbeau despre faptul că un milion de refugiați fuseseră primiți în Germania. Totuși, o altă cifră uimitoare s-a bucurat de mult mai puțină atenție din partea presei: se estimează că între șase și șapte milioane de germani i-au ajutat.
Poate că Angela Merkel nu este un orator puternic, dar este un ascultător eficient, acesta fiind unul dintre punctele sale forte ca lider. Această pricepere a fost evidentă în primăvara anului 2017, când cancelarul a adunat voluntari de pe tot cuprinsul Germaniei, susținători ai politicii sale în materie de refugiați. Așezați în semicerc în jurul lui Merkel în atriumul Cancelariei erau studenți cu rucsacuri în spate și femei în ținute conservatoare. Dacă figura ei ar fi fost mai puțin cunoscută, Merkel nu ar fi ieșit cu nimic în evidență în rândul acestui public. Numiți uneori în derâdere „Gutmenschen“, „oameni cumsecade“, aceștia se numără printre cetățenii care o susțin cel mai mult.
„Da, este o cale anevoioasă, dar este vorba despre Germania. Este vorba despre Europa“, le-a spus Merkel, „este despre reputația noastră, despre poziția noastră în lume. Acesta este un capitol foarte important din istoria noastră. De aceea vă spun: «Mulțumesc».“ Dar ea nu se afla acolo doar pentru a vorbi. În acea dimineață de primăvară timpurie, cancelarul purta o conversație reală cu cetățenii săi. Făcând periodic însemnări într-un carnețel, concentrarea ei părea absolută – chiar și ochii ei păreau să asculte. Merkel părea să caute răspunsuri la fel ca ei.
„Cum puteți trimite refugiați înapoi în Afghanistan dacă nu sunt în siguranță în Afghanistan?“, a întrebat un tânăr cu o claie de păr creț. Merkel începuse să facă acest lucru în ultimul timp. Nu a negat că Afghanistanul nu este un teritoriu sigur, dar a explicat că președintele afghan a rugat-o să nu-i califice țara drept zonă de război. „A fost o decizie politică“, a răspuns ea. Un tânăr care s-a identificat ca sirian a luat cuvântul și, într-o germană aproape perfectă, a spus: „Nu pot să fiu admis la un curs în domeniul bancar deoarece nu posed vocabularul tehnic în limba germană“. Cancelarul i-a notat numele.
Deși era evident că îi făcea plăcere să vorbească cu acești voluntari și refugiați, ea își cunoștea datoria. „Țara noastră este foarte divizată“, a recunoscut ea. „Nu-mi amintesc când a mai fost Germania atât de divizată – nu de când a căzut Zidul. Pe atunci, făceam parte din grupul celor care doreau să fie lăsați să intre.“ Voluntarii păreau amuzați de această imagine a cancelarului lor ca refugiat. „Dar eu sunt cancelarul tuturor germanilor, al celor care sunt pentru și al celor care sunt

împotriva refugiaților“, le-a reamintit ea.

Turbulentul an 2015 s-a încheiat în cel mai prost mod posibil pentru Angela Merkel. Pe când cancelarul lua o cină simplă și liniștită de Revelion împreună cu soțul ei în căsuța lor de la Uckermark, niște scene îngrozitoare aveau loc în al patrulea oraș ca mărime din Germania.
Piața dintre catedrala impunătoare din Köln și gara de pe malul Rinului este de obicei un magnet pentru petrecăreții de Revelion.[14] Străzile erau aglomerate cu mult înainte de miezul nopții, iar polițiști erau puțini – se așteptau doar la probleme minore cauzate de puști turbulenți cu petarde sau la comportament inadecvat din pricina consumului de alcool, tipic pentru această noapte. Însă grupuri de bărbați, identificați mai târziu drept „nord-africani sau arabi ca înfățișare“ și „non-germani“, au înconjurat grupuri de femei pipăindu-le, molestându-le și chiar, în unele cazuri, violându-le.
„Ne-au apucat de brațe, ne-au dat hainele la o parte și au încercat să ne pătrundă între picioare“, a relatat o victimă. Două sute de persoane au depus plângeri penale. Prima listă de suspecți a inclus nouă algerieni, opt marocani, cinci iranieni, patru sirieni, trei germani, un irakian, un sârb și un american. Douăzeci și doi din cei treizeci și doi de suspecți se aflau în procesul de acordare de azil. Iar această situație toxică a fost agravată de aparenta reticență a presei de a relata incidentul și de ezitările poliției de a-l semnala.********
Printre primii care au acaparat evenimentele zguduitoare s-a numărat un personaj faimos de reality-show, devenit candidat la președinția SUA. Încă necunoscut de cei mai mulți, Donald Trump a scris pe Twitter: „Germania se confruntă cu atacuri puternice împotriva cetățenilor săi din partea imigranților cărora li se permite să intre în țară“.
La trei luni după primirea euforică de la München, opinia publică germană s-a schimbat. „Din acel moment, tot ce am făcut a fost considerat greșit“, a spus Thomas de Maizière despre mediatizare și starea de spirit a publicului. „«Ce fel de idioți ar putea accepta atât de mulți oameni la graniță? Toți sunt criminali!»“
Merkel însăși a participat curând la un interviu de televiziune de largă audiență, pentru a discuta problema, iar tonul a fost sumbru. „Statul are responsabilitatea de a se asigura că legile noastre sunt respectate de toată lumea“, a subliniat ea. „Această țară se bazează pe egalitatea dintre sexe, pe libertatea religiei, libertatea de exprimare, pe toleranță. Toată lumea trebuie să respecte aceste principii.“
Dar nu avea de gând să inverseze o politică ce a rămas printre cele mai de seamă realizări ale ei. Ca întotdeauna, cancelarul a urmărit cu

atenție reacțiile conaționalilor săi, iar sondajele au liniștit-o curând. Temerile lui de Maizière s-au dovedit o reacție exagerată. Chiar și după atacurile de la Köln, 90% din germani erau în favoarea acordării de azil celor care fug din calea războiului – un omagiu nu numai pentru noua Germanie, democratică și tolerantă, ci și pentru liderul său de peste un deceniu. Totuși, viziunea ei mai amplă despre o mai mare solidaritate europeană în fața a ceea ce numise cea mai gravă criză de după al Doilea Război Mondial rămânea greu de atins. În 2020, deși războiul brutal din Siria se prelungea, UE nu făurise încă o politică solidară în privința crizei migrației.
Dacă fie și doar câteva dintre celelalte douăzeci și șase de țări ale UE s-ar fi alăturat Germaniei, problema ar fi putut fi rezolvată cu mult timp în urmă. Libanul, cu o populație mai mică de cinci milioane, oferă adăpost pentru 1,5 milioane de sirieni – un număr similar cu cel care a ajuns în Europa în 2015. UE are o populație de 550 de milioane. Dacă fiecare persoană din Siria ar căuta refugiu aici, tot ar constitui abia 0,03% din populația UE.

Pe toată durata crizei refugiaților, Angela Merkel a părut stăpână pe sine, fără să dea semne de nopți nedormite sau de îndoieli în privința propriilor decizii. Alesese o opțiune riscantă în conformitate cu principiile sale morale și părea mulțumită de hotărârea sa. Cu toate acestea, cei care prevesteau sfârșitul politic al lui Merkel s-au pus pe treabă. Într-un articol de opinie din New York Times intitulat „Germania pe marginea prăpastiei“, editorialistul conservator Ross Douthat nota:

Dacă ești de părere că o societate îmbătrânită, până acum secularizată, preponderent omogenă va absorbi pașnic o migrație de o asemenea amploare și atât de diferită cultural, atunci ai un viitor strălucit ca purtător de cuvânt al actualului guvern german. Ești și nesăbuit… Angela Merkel trebuie să plece – astfel încât țara sa și continentul pe care aceasta îl domină să evite să plătească un preț prea mare pentru sminteala ei idealistă.[15]

Liderul AfD, o femeie pe nume Frauke Petry, era de aceeași părere. Dar cancelarul a primit sprijin dintr-o sursă neașteptată: fostul ei soț. În prima și ultima sa declarație publică cu privire la fosta lui soție, Ulrich Merkel și-a manifestat aprobarea pentru politica acesteia în materie de refugiați. Chimistul recent pensionat, care locuia la Dresda, a spus: „Politica ei privind refugiații a fost prima ocazie în care a dus

o politică bazată pe valori. Am făcut ce trebuia să facem, să arătăm umanitate și compasiune“. El a recunoscut, de asemenea, că nu a votat niciodată pentru fosta lui soție. Dar compasiunea nu era o temă politică populară în 2016. Iar corul vocilor care considerau că a sosit vremea ca Merkel să demisioneze devenea tot mai puternic.

Soarta lor – indiferent dacă erau catalogați drept refugiați politici sau imigranți economici, indiferent dacă li se acorda azil permanent sau temporar – era decisă local, dar potrivit normelor birocratice instituite în conformitate cu reglementările UE. Toate aceste reglementări decise cu meticulozitate erau acum copleșite de realitatea celei mai mari migrații postbelice din Europa, pentru care nici Bruxelles, capitala UE, nici o altă țară nu se pregătiseră.
Trebuie observat că în Germania nu există un echivalent al postului Fox News. În general, mass-media germană este mult mai moderată ca ton și substanță, mai sceptică, verifică informațiile mai atent decât omologii americani, deși tabloidele prosperă alături de presa de știri mai serioasă.

Merkel își întoarce intenționat privirea când trece pe lângă liderii nou aleși ai partidului de extremă dreapta AfD – Alexander Gauland și Alice Weidel – în Bundestag, pe 24 octombrie 2017. Spre amărăciunea lui Merkel, prezența lor în parlament și în viața publică a făcut politica germană mai combativă și uneori chiar violentă.

Capitolul 14 . Cele mai grele vremuri

„Singurul lucru mai rău decât să lupți cu aliații este să lupți fără ei.“

Winston Churchill

Anul 2016 a fost cel mai dificil pentru Angela Merkel din perioada cât a fost cancelar. Uniunea Europeană la care ținea atât de mult eșuase; atacuri teroriste au traumatizat societatea germană, amenințându-i politica în materie de refugiați; iar pe 8 noiembrie, America, țara pe care o admira mai presus de toate celelalte, a ales un nou președinte, susținător al autocraților pe care ea îi critica atât de mult.
Merkel fusese conștientă de multă vreme că nu mai era binevenită la conducere. Cunoștea foarte bine exemplul lui Helmut Kohl, care, după șaisprezece ani în calitate de cancelar, a fost îndepărtat și a căzut în dizgrație; ea fusese cea care insistase că era timpul ca el să-și lase colegii mai tineri să conducă Uniunea Creștin-Democrată. Merkel declarase public că dorește „să găsească momentul potrivit pentru a ieși din politică, astfel încât să nu ajung o epavă politică pe jumătate moartă“. Pe măsură ce se apropia finalul celui de-al treilea mandat, ea se pregătea să treacă la a doua – de fapt, a treia – viață a sa, până când evenimentele din 2016 i-au blocat evadarea.
Este interesant de notat că, dintre eroinele clasice, Antigona este preferata lui Merkel.[1] Antigona era întruchiparea pasiunii, a indignării juste și, drept urmare, a inadaptării la viață. Stilul de conducere al Angelei Merkel s-a bazat mult pe dorința ei de a face compromisuri pentru a găsi soluții. În opinia sa, un stat este un sistem care trebuie să funcționeze pentru toți cetățenii săi – de aici și afirmația ei în repetate rânduri: „Sunt cancelarul tuturor germanilor“. Însă în noua epocă a tensiunilor, mulți i-au reproșat cancelarului că îi lipsește pasiunea care însemnase, de fapt, sfârșitul Antigonei. Totuși, Merkel s-a dovedit aptă deopotrivă pentru funcția de conducător și pentru viață.
Dar în 2016 se părea că în politică nu mai era nici urmă de bucurie. După unsprezece ani la conducerea Germaniei, încordarea și singurătatea specifice funcției și-au pus amprenta asupra stăpânirii sale de sine. „M-aș bucura dacă măcar voi mi-ați ura noroc“, le-a spus ea pe un ton trist partenerilor de coaliție din CSU după o întâlnire furtunoasă.[2] Dar 2016 a fost anul în care Merkel a făcut saltul de la poziția de lider de facto al Europei – economic, politic și moral – la a-și asuma postura de lider al Lumii Libere.

În mai 2016, Angela Merkel a marcat centenarul celei mai brutale confruntări din Primul Război Mondial: bătălia de la Verdun.[3] Cu capul plecat, ea a păşit printre marea de cruci albe, cimitirul în care erau îngropaţi trei sute de mii de soldaţi francezi şi germani. Marele Război ar fi trebuit să pună capăt tuturor războaielor. Însă doar două decenii mai târziu, după retragerea Americii în izolaţionism, cancelarul Adolf Hitler a pus la cale metodic şi ostil următorul conflict, care a adus cu sine Holocaustul. În vreme ce un grup de copii care fluturau panglici albe ca nişte zmeie alergau pe câmpia de un verde crud, unde înaintaşii lor îşi vărsaseră cândva sângele pentru o palmă de teritoriu, Merkel a plâns.

Europa nu reuşise să-şi unească forţele pentru a împiedica un alt conflict mondial. Dar, la trei ani după al Doilea Război Mondial, Winston Churchill proclama: „Sperăm să vedem o Europă în care oamenii din fiecare ţară vor aprecia faptul că sunt europeni la fel de mult ca faptul că aparţin ţării în care s-au născut. Sperăm că oriunde vor merge pe continentul european, ei vor simţi cu adevărat că «Aici sunt acasă»“. Spre disperarea lui Merkel, în 2016 mulţi britanici păreau indiferenţi faţă de această istorie şi faţă de sentimentul că Europa este casa lor.

Britanicii au avut întotdeauna o atitudine oarecum ambivalentă cu privire la UE. În 1975, în timpul primului referendum britanic privind rămânerea în uniune, cancelarul german Helmut Schmidt a fost avertizat să nu se amestece în campania britanică. Dar Schmidt credea cu încăpăţânare că importanţa situaţiei făcea necesară încălcarea protocolului. Adresându-se Partidului Laburist Britanic, el a declarat: „Tot ce vreau cu adevărat să spun – chiar şi cu riscul unui protest – este următorul lucru: prietenii voştri de pe continent doresc să rămâneţi“. Schmidt a fost ovaţionat în picioare, iar Marea Britanie a votat să rămână.

În contextul extrem de polarizat din 2016, este puţin probabil ca spusele unui cancelar german – mai ales unul care nu crede în puterea cuvintelor de a schimba opinii – să fi convins suficienţi britanici pro-Brexit să voteze împotriva plecării din Uniune. Totuşi, când Marea Britanie a votat pentru părăsirea Uniunii Europene pe 23 iunie, a fost un rezultat amar pentru Merkel. Era o lovitură personală şi năucitoare. Păstrase Grecia în Uniune, dar era neputincioasă în privinţa Brexitului – o plecare mult mai dăunătoare. Se temea că ar putea urma alte plecări. Disconfortul ei era sporit de faptul că, odată cu retragerea Londrei din UE, Berlinul devenea capitala neoficială a Europei – iar aceasta nu fusese niciodată ambiţia Angelei Merkel, pentru ea sau pentru ţara ei.

Merkel a caracterizat decizia istorică a Marii Britanii printr-un singur cuvânt: „regretabilă“. Încă o dată, stăpânirea de sine şi sentimentul că

declarațiile post-factum sunt inutile i-au ascuns tristețea reală. Era foarte conștientă că o astfel de ruptură în alianța occidentală era o veste bună pentru Vladimir Putin, deoarece, după Brexit, UE urma să piardă 40% din capacitatea militară a blocului. Dar ea nu putea face mare lucru.
Chiar dacă dușmanii ei din extrema dreaptă și din extrema stângă s-au mobilizat, dând vina pe politica ei în materie de refugiați pentru provocarea Brexitului prin alimentarea rasismului antimusulman în rândul britanicilor, majoritatea compatrioților săi o susțineau. În perioada februarie–iulie 2016, susținerea cancelarului a crescut cu 14 puncte, până la 59%. Dar anul nu se terminase.

La o lună după Brexit, de ziua națională a Franței, un terorist tunisian a șocat lumea intrând cu un autobuz închiriat în mulțimea care sărbătorea pe o promenadă de la malul mării la Nisa, ucigând 86 de persoane, inclusiv copii, și rănind 458. Patru zile mai târziu, un refugiat afghan în vârstă de șaptesprezece ani a atacat cu un topor pasagerii dintr-un tren în orașul german Würzburg, rănind cinci persoane înainte de a fi imobilizat. Patru zile mai târziu, a urmat un atac armat mortal într-un centru comercial aglomerat din München, care a costat viața a nouă oameni și a blocat orașul bavarez. Adolescentul înarmat, deși era germano-iranian, s-a autodefinit drept arian și fusese inspirat nu de ISIS, ci de Anders Breivik, un norvegian adept al extremei drepte cu simpatii antiimigrație, care a ucis șaptezeci și nouă de persoane în 2011. Masacrul de la München i-a făcut pe germani să se simtă mai vulnerabili ca oricând după ce Merkel își anunțase politica în materie de refugiați în vara anterioară.
Cancelarul, într-o dispoziție sumbră, și-a întrerupt vacanța din Alpi pentru a se adresa țării tensionate. Fără a încerca să-și mascheze propria anxietate, ea a numit atacurile „un calvar pentru noi toți, deoarece tabuurile vieții civile sunt spulberate. Oricare dintre noi poate fi victimă acum“ și a promis un sistem de avertizare timpurie pentru monitorizarea rețelelor de socializare. Dar, fără urmă de zâmbet și cu ochii încercănați, cancelarul a insistat: „Nevoia noastră de securitate trebuie să se afle în echilibru cu valorile noastre. Ne confruntăm cu o provocare uriașă. Trebuie să ne menținem valorile și constituția, care precizează ce drepturi au refugiații“.
Dar furtunile de vară încă nu se potoliseră. În aceeași lună, elemente rebele din armata turcă au lansat o lovitură de stat împotriva guvernului lui Recep Tayyip Erdogan. Președintele turc a scăpat ca prin urechile acului de arestare și, de pe telefonul mobil, și-a îndemnat susținătorii să lanseze un contraatac pe străzile din Istanbul și din Ankara. Avioanele forțelor aeriene au atacat, iar rebelii au fost

zdrobiți în câteva ore. Revoluției i-a urmat contrarevoluția: Erdogan a ordonat arestarea a treizeci și șapte de mii de persoane, iar o sută de mii de așa-ziși „colaboratori“ au fost concediați de la locurile de muncă. Mass-media independentă a fost practic eliminată în urma loviturii de stat eșuate. Autocratul turc nu a precupețit nici un efort în reprimarea revoltei și a continuat să-și consolideze dominația asupra unei țări despre care Angela Merkel sperase că avea să devină model de republică islamică laică.

În toamna anului 2016, Merkel a fost învinovățită pentru cele patru înfrângeri succesive ale partidului său la alegerile locale – în fața AfD, a cărui influență sporise recent. După unsprezece ani sub conducerea aceluiași cancelar, electoratul se plictisise de Merkel, ceea ce s-a văzut în rezultatele deloc impresionante obținute de CDU.
Merkel a renunțat în final la sloganul „Wir schaffen das“, folosit în exces și îndelung luat în râs, recunoscând cu regret că „Noi reușim“ era o reacție nepotrivită la criza continuă din 2016. „Am folosit fraza pentru a încuraja oamenii, nu o voi mai folosi. (…) Dumnezeu știe, nu am reușit să facem totul cum trebuie în ultimii ani“, a recunoscut ea. Remușcările, rareori exprimate la nivel atât de înalt, nu au însemnat însă renunțarea la politicile sale.
Cea mai proastă veste însă nu a venit din interiorul Germaniei, ci din afară. Într-o scurtă conversație telefonică, Obama, președintele american la final de mandat, a informat-o pe Merkel că republicanul Donald Trump a câștigat alegerile prezidențiale, învingând-o pe democrata Hillary Clinton, fost secretar de stat, senator și primă-doamnă. Deși uluită, Merkel nu și-a irosit energia frământându-se. Țara pe care o admira cel mai mult făcuse o alegere.
Pentru Angela Merkel, America era țara începuturilor, națiunea care i-a permis să o ia de la capăt la mijlocul vieții. Din 1945, Statele Unite au asigurat securitatea Germaniei. Dacă Occidentul nu ar fi beneficiat de îndrumarea consecventă a Washingtonului în timpul Războiului Rece, imperiul sovietic nu ar fi căzut. În parlamentul rus, când un parlamentar a adus în grabă vestea că Donald Trump câștigase, întreaga sală s-a ridicat în picioare, izbucnind în urale și aplauze tumultuoase.
Acum Merkel era nevoită să-și regândească propriul viitor politic: dacă va candida pentru un al patrulea mandat în 2017 sau, așa cum plănuise de mult, se va retrage înainte de a deveni ceea ce se temea – o forță epuizată. Dacă dorea să rămână în funcție, trebuia să lupte. Așa-numita ei mare coaliție, formată din CDU-CSU și SPD, care a adus-o la putere în 2005********, se clătina. Partidul Social-Democrat era în criză, slăbit de faptul că Merkel își însușise multe dintre programele

sale cheie: drepturile femeilor (în 2014 a adaptat o cotă de gen obligatorie de 30% pentru consiliile de conducere ale întreprinderilor germane); căsătoria între persoane de același sex (îndemnându-i pe membrii partidului său să voteze cum le dictează conștiința în privința acestei chestiuni, aceasta fiind apoi adoptată); schimbările climatice (întotdeauna un subiect drag ei, deși a obținut doar rezultate modeste în comparație cu ceea ce promova Partidul Verzilor); și, cel mai spectaculos, eliminarea energiei nucleare. Liberalii de centru-dreapta, favorabili mediului de afaceri, care făceau și ei parte din guvernul său, erau pregătiți să renunțe după ce au avut rezultate foarte slabe în sondaje. Și, cel mai important, Uniunea Creștin-Socială din Bavaria a amenințat că va inversa politica în materie de refugiați a cancelarului. (Nu a putut și nu a făcut-o, dar liderul demagogic al CSU, Horst Seehofer, i-a făcut viața grea lui Merkel.)

La ultima ei cină cu președintele Obama de la mijlocul lunii noiembrie – cu două luni înainte de sfârșitul celui de-al doilea și ultimului mandat al acestuia –, Merkel, care odinioară avusese nevoie de patruzeci și cinci de minute pentru a plonja în apă, nu era încă hotărâtă.

Ea a ales cu mare grijă locul cinei.[4] Nu avea să se desfășoare în sala pentru dineuri oficiale de la Cancelarie, ci la emblematicul hotel Adlon din Berlin. Situat la intersecția de importanță istorică dintre Unter den Linden și Poarta Brandenburg, Obama putea vedea din sala opulentă atât Reichstagul reconstruit, cât și Memorialul evreilor uciși din Europa, recent inaugurat. Acest hotel celebru a fost sursă de inspirație pentru filmul clasic din 1932 Grand Hotel, în care vedeta suedezo-americană Greta Garbo a rostit cea mai faimoasă replică a sa: „Vreau să fiu singură“. Adlon era cartea de vizită a capitalei și un muzeu viu.

Cei doi lideri au luat cina singuri într-o sală intimă, iar cei mai apropiați consilieri ai lor într-o altă încăpere din apropiere. Timp de trei ore, au vorbit liber și fără cineva care să ia notițe ca de obicei – a fost o cină între doi prieteni. Au vorbit despre însemnătatea Brexitului și a alegerii lui Trump, precum și despre noua realitate pe care cancelarul o va înfrunta fără aliatul ei american. „Trebuie să candidezi“, a îndemnat-o Obama. A fost cea mai lungă cină privată din cei opt ani ai săi ca președinte.

Când Obama și Merkel au ieșit pentru a-și saluta echipele, „amândoi păreau epuizați“, și-a amintit Ben Rhodes. Cancelarul a vorbit ținându-și emoția în frâu: „Am colaborat atât de strâns. Acum avem un rezultat pe care nu l-am dorit. Dar avem motive să fim mândri“. Rhodes a ridicat paharul și a rostit un toast: „Pentru noul lider al Lumii Libere“. Angela Merkel abia dacă a zâmbit. Era un rol pe care nici nu și l-a dorit, nici nu l-a apreciat.

Cu toate acestea, la două săptămâni după alegerea lui Trump, pe 20 noiembrie, Merkel a anunțat că va candida în 2017 pentru un al patrulea mandat de cancelar, o situație aproape fără precedent. Dacă avea să fie aleasă și să își ducă mandatul la capăt, urma să însumeze șaisprezece ani în funcția de cancelar, mai mult decât oricare dintre predecesorii săi, cu excepția lui Helmut Kohl (de asemenea, șaisprezece ani) și Otto von Bismarck (nouăsprezece ani, din 1871 până în 1890). „M-am gândit mult la acest lucru", le-a spus Merkel pe un ton grav sutelor de membri CDU adunați la sediul din Berlin al partidului. „Aceste alegeri vor fi mai dificile ca oricând – sau cel puțin de la unificarea Germaniei încoace. Vom fi atacați din toate părțile, de partidele de dreapta, ca niciodată… Valorile noastre, interesele noastre și, pur și simplu, modul nostru de viață sunt puse la încercare… mai ales după alegerile din SUA." Avea o perspectivă foarte clară despre ce credea că poate realiza în al patrulea mandat, spunând: „Nici o persoană nu poate schimba singură situația din Germania, din Europa și din lume, mai ales nu cancelarul Republicii Federale Germania".

Dar alții păreau să aibă mai multă încredere în capacitățile sale. Încrezători în candidatul lor, 89,5% din membrii partidului lui Merkel i-a aprobat candidatura.

A fost o decizie rațională, însă dificilă la nivel personal. Merkel văzuse fețele distorsionate de ură și le auzise furia presărată cu obscenități – toate îndreptate împotriva ei. Știa cât de controversat va fi cel de-al patrulea mandat al său, acasă și în străinătate. Dar odată cu ascensiunea autoritarismului și a populismului la nivel mondial, ea a candidat pentru că nu vedea alternativă. Dacă ar fi părăsit terenul, Trump, Putin și Xi și l-ar fi însușit.

Odată cu plecarea lui Barack Obama, Angela Merkel era fără voia sa liderul unei ordini mondiale liberale în criză.

Anul 2016 a mai dat o ultimă lovitură. Târgurile de Crăciun sunt o tradiție germană prețuită și de lungă durată. Cu casele lor pitorești din lemn, care oferă obiecte de artizanat, bijuterii și mâncăruri regionale, astfel de târguri în aer liber răsar în toată Germania în luna decembrie, atrăgând mii de cumpărători și de turiști. Aroma de vin fiert cu mirodenii și de bratwurst umplea aerul în piața de Crăciun însuflețită de lângă Biserica Memorială Împăratul Wilhelm, lăsată voit pe jumătate în ruină, în amintirea celui de-al Doilea Război Mondial, pe bulevardul cel mai aglomerat din Berlinul de Vest, Kurfürstendamm. Pe 19 decembrie 2016, puțin după ora opt seara, un camion mare a intrat în mulțimea care sărbătorea, ucigând doisprezece oameni și rănind alți cincizeci și șase. Șoferul, Anis Amri, era un imigrant tunisian a cărui cerere de azil fusese respinsă. A fugit de la fața locului, fiind apoi vânat în toată Europa. Patru zile mai

târziu, Amri a fost împușcat de polițiști la Milano, în Italia. Organizația teroristă ISIS a revendicat curând atacul, cu cel mai mare număr de victime din ultimele decenii din Germania.
În ziua de după atacul din târgul de Crăciun, ambasadorul SUA în Germania i-a făcut cancelarului o vizită de rămas-bun. „Am intrat în biroul ei și am spus «Îmi pare atât de rău», iar Merkel m-a întrerupt spunând «Îmi pare rău că pleci și tu»“, și-a amintit John Emerson.[5] „Nu a dorit să reacționeze la atac înainte de a avea toate detaliile, cine era în spatele acestuia, câte persoane erau implicate, cât de gravă era starea răniților și așa mai departe. În acel moment, ea nu avea toate informațiile.
A fost o reacție tipică pentru Merkel: nu dorea să se exprime fără să cunoască faptele pe deplin.“
Merkel era nerăbdătoare să afle de la ambasador cum trebuia să se pregătească pentru prima ei întâlnire cu Donald Trump. „Ea îi urmărise întâlnirile electorale“, a spus Emerson. „A înțeles că se va confrunta cu un demagog american, o tipologie familiară germanilor, dar nouă pentru americani. I-am sugerat să se urce în avion și să înceapă să clădească o relație personală cu Trump. I-am spus: «Cu Trump, totul este personal».“

Între 2009 și 2015, partenerul de coaliție al CDU-CSU a fost Partidul Liber Democrat (FDP), un partid liberal, de centru-dreapta, nu SPD; SPD a reintrat în coaliția lui Merkel în al treilea mandat al acesteia.

Această fotografie emblematică o înfățișează pe Merkel luând poziție în numele întregii alianțe occidentale împotriva lui Donald Trump, sfidător și turbulent, la summitul G7 de la Charlevoix, Canada, în iunie 2018.

Capitolul 15 . Trump intră în scenă

„Cel care te poate face să crezi lucruri absurde te poate face să comiți atrocități.“

Voltaire
(1694–1778)

„Dumnezeu are o providență aparte pentru nebuni, pentru bețivi și pentru Statele Unite ale Americii.“

Otto von Bismarck
, cancelar al Germaniei

Trump nu părea să cunoască exemple de autocrați din istorie, dar germanii le cunoșteau chiar prea bine, în special cei din generația lui Merkel. De la Napoleon I la Hitler și la Stalin, campaniile duse de autoritariști pentru a face Franța, Germania sau Uniunea Sovietică „mărețe“ devastaseră Europa și umpluseră cimitirele de pe continent. În ultimii ani în funcția de cancelar, Merkel și-a exprimat adesea îngrijorarea cu privire la ce se întâmplă când dispar cei care cunosc războiul din proprie experiență.
„Să adopți o poziție de superioritate și să o menții“, a sfătuit-o Obama pe Merkel după alegerea lui Trump – sfaturi care s-au dovedit mult mai greu de urmat decât a presupus președintele. Merkel nu era suficient de naivă să creadă că ar putea converti un astfel de om la norme democratice, dar atâta timp cât avea un prilej, ea putea să dea glas valorilor sale și să lupte cu tot ce avea la dispoziție pentru a opri alunecarea în dezordine globală. Nu și-a dat seama atunci că simplul fapt de „a rezista“ va necesita optimismul încăpățânat și perseverența lui Sisif.
În timpul primului tur al alegerilor din Partidul Republican, Trump își eliminase dușmanii, unul câte unul, insultându-i și umilindu-i. Hărțuirea unui grup de națiuni aflate în mare parte în consens s-a dovedit mai dificilă decât atacarea țintelor rând pe rând. Menținerea unității în interiorul alianței occidentale a devenit obiectivul principal al lui Merkel. Ea încerca să inspire cetățenii din întreaga lume să acționeze la nivel global, nu național. Insuflarea ideilor nu era un demers firesc pentru o persoană suspicioasă – și adesea rigidă – în privința cuvintelor. Dar democrația avea nevoie de un apărător, iar Angela Merkel a fost la înălțimea situației.

Ca pregătire pentru prima sa întâlnire cu Donald Trump, Angela Merkel a citit interviul pe care acesta îl acordase în 1990 revistei Playboy.[1] Toată fanfaronada lui Trump, disprețul față de „ratați“ și dragostea lui de sine, care, între timp, au devenit cunoscute lumii întregi, erau pe deplin vizibile și la acel moment. Inutil de spus că smerenia – virtutea de căpătâi a lui Merkel – nu exista. Cu toate acestea, interviul a scos la iveală primele semne îngrijorătoare ale manierei darwiniste în care Trump aborda lumea. „Sunt un tip suspicios [căruia îi place] să-și zdrobească adversarii“, se lăuda el.

Acest interviu vechi trăda resentimentul său bizar față de Germania. (Un lucru ciudat, timp de mulți ani el a susținut că este de origine suedeză, nu germană.) Când i s-a pus întrebarea ipotetică și comică pe atunci: „Care este primul lucru pe care președintele Trump l-ar face odată ajuns în Biroul Oval?“, el a răspuns: „Aș impozita fiecare Mercedes-Benz care intră în această țară“.

Merkel și-a continuat cercetările citind Trump: The Art of the Deal (Trump: Arta negocierii), autobiografia lui din 1987, scrisă de un autor angajat. Deși menită să evidențieze geniul magnatului imobiliar în arta negocierii, cartea conturează portretul unui om nepreocupat de rezultat, care vizează doar revendicarea victoriei. Pentru a se familiariza cu manierismele personale ale lui Trump – gesturi, limbaj corporal, încruntături și viteza calculată cu care bonomia lui devine feroce – Merkel chiar s-a chinuit să urmărească un sezon din Ucenicul.

Conștientă de felul în care Hitler a folosit adunările în masă, pe Merkel au șocat-o cel mai mult mitingurile de campanie ale lui Trump din zona centrală a Statelor Unite. Astfel de scene au devenit deosebit de tulburătoare când el a canalizat energia publicului furios către candidata democrată Hillary Clinton, într-un cor amenințător ce scanda Lock her up! („La închisoare cu ea!“). Se va schimba odată ajuns la Casa Albă, a asigurat-o consilierul ei pe probleme de securitate națională. „Nu se va schimba“, a răspuns ea. „Își va îndeplini promisiunile făcute celor care l-au ales.“

Merkel a înțeles că va trebui să facă dovada unor calități diferite de Demut – „smerenie“ – pentru a supraviețui în Epoca lui Trump. În primul rând, ea avea nevoie de fiecare dram de autocontrol. Trump își arătase nesiguranța și invidia mistuitoare în decembrie 2015, când Merkel a fost aleasă „Personalitatea Anului“ de revista Time – echivalentul tipărit al unui Oscar pentru generația de după al Doilea Război Mondial. Acest lucru era valabil în cazul lui Trump, care expusese pe pereții birourilor din cele patru cluburi de golf ale sale rame cu coperte false ale revistei Time pe care apărea figura sa, până când revista l-a amenințat cu acțiuni în justiție. „Time nu mă alege

niciodată pe mine“, a scris Trump pe Twitter, după alegerea lui Merkel, „deși eu sunt marele favorit. Au ales o persoană care distruge Germania.“

Cu toate acestea, cancelarul a trebuit să găsească o modalitate de a colabora cu noul președinte. Agățându-se de respectul său față de Statele Unite ca de o plută de salvare, ea nu a dat vina pe poporul american pentru rezultatul din 2016, ci pe sistemul de colegii electorale bizantine – care îi conferise lui Trump o victorie clară, deși Hillary Clinton câștigase scrutinul popular cu aproape trei milioane de voturi. Acționând cu prudența ei obișnuită, Merkel l-a sunat pe Trump ca să-l felicite și să-i reamintească „valorile noastre comune, inclusiv democrația, libertatea, respectarea legii și a demnității umane“. Dintre miile de mesaje de felicitare primite de noul președinte, cel transmis de Merkel a fost cu siguranță unul dintre cele mai puțin entuziaste. Nu avea de gând să-l măgulească; nu avea să solicite prima o întâlnire la Casa Albă; i-a lăsat pe premierul britanic Theresa May și pe prim-ministrul japonez Shinzo¯ Abe să meargă primii la Trump Tower și în Biroul Oval. Ea a așteptat cu răbdare și a făcut schimbări studiate pentru a se adapta noii epoci. Pentru a înțelege o personalitate atât de necenzurată și de volatilă precum cea a lui Trump, Merkel și-a dat seama că va trebui să-i urmărească mesajele de pe Twitter. „Nu scriu nimic pe Twitter; pur și simplu introduc «Twitter Donald Trump» în motorul meu de căutare și văd totul“, a spus ea.

Vechii ei prieteni din Partidul Republican dinaintea epocii lui Trump, inclusiv Robert Kimmitt, fost ambasador în Germania în primii săi ani ca membru în cabinetul lui Helmut Kohl, au încercat să o convingă să își reformuleze abordarea. „Angela, lasă deoparte mesajele de pe Twitter și izbucnirile lui și tratează-l pe Trump ca un om de afaceri. Este un negociator, așa că negociază cu el“, i-a sugerat Kimmitt. Consilierul pe probleme de securitate națională al lui George W. Bush, Stephen Hadley, a sfătuit-o: „Folosiți răbdarea strategică“. Vor fi „adulți de față“, au asigurat-o mai-marii republicani, argumentând că, odată ce i se va explica lui Trump că Ucraina a renunțat la arsenalul său nuclear în schimbul garanției că Occidentul îi va proteja granițele, noul președinte va conștientiza nevoia de a se opune agresiunii lui Vladimir Putin. În plus, consilierii Partidului Republican i-au spus încrezători că instituții precum Congresul, Departamentul de Stat și Pentagonul vor înfrâna cele mai rele instincte ale lui Trump.

Când generalul Michael Flynn, una dintre alegerile imprevizibile ale lui Trump, a fost concediat după douăzeci și patru de zile în funcția de consilier pe probleme de securitate națională pentru că minți se FBI-ul despre interacțiunile sale cu ambasadorul Rusiei, speranțele cancelarului au crescut. Alți membri ai Cabinetului Trump le erau cunoscuți lui Merkel și echipei sale din nenumărate reuniuni

internaționale, inclusiv secretarul de stat Rex Tillerson, fost președinte al companiei Exxon; secretarul pentru apărare, generalul James Mattis; și înlocuitorul lui Flynn, generalul-locotenent H.R. McMaster. Toți erau susținători ai NATO și UE. În primele luni ale președinției lui Trump, exista încă speranță cu privire la posibilitatea continuității în relația transatlantică.

Dar la o privire atentă – precum cea a lui Merkel – Trump a umbrit aceste speranțe chiar înainte de a fi învestit în funcție. „Oamenii nu vor să vină alții și să le distrugă țara (…) Nu vreau să fac ce a făcut Germania“, a declarat el într-un interviu de pe 16 ianuarie. Probabil că pe Merkel a îngrijorat-o cel mai mult felul în care a respins NATO. „Este învechită“, a spus el despre organizația ale cărei politici păstraseră Europa în siguranță timp de șapte decenii, adăugând: „Țările nu plătesc cât ar trebui, ceea ce cred că este foarte nedrept față de Statele Unite“. În ce privește Uniunea Europeană, viitorul președinte s-a arătat la fel de disprețuitor, comentând: „UE a fost formată, în parte, pentru a surclasa Statele Unite în privința comerțului“. Când a fost întrebat în cine va avea mai multă încredere, în Merkel sau în Putin, președintele american a pretins că este neutru. „La început am încredere în amândoi, dar vom vedem cât va dura.“ Răspunsul a fost că nu foarte mult. Măsurile de salvgardare edificate cu migală de generațiile de lideri postbelici de pe ambele maluri ale Atlanticului împotriva unui viitor Stalin sau Hitler se clătinau.

Fostul ministru german de externe Joschka Fischer a exprimat șocul pe care Merkel și echipa sa au ezitat să-l exprime public la acea vreme. „Nu m-am gândit niciodată că ar fi posibil ca Occidentul să fie distrus din interior“, a spus el. Comportamentul lui Trump a fost îngrijorător pentru toată Europa, dar mai ales pentru Germania, având în vedere istoria îngemănată a celor două țări. „Germania a fost, în esență, fondată de Statele Unite în 1949. Spiritul și viziunea americană, precum și infuzia masivă de capital au permis reconstrucția Germaniei după distrugerea fizică și morală totală“, a explicat Fischer. „Acum, un președinte american pune la îndoială viitorul NATO – modelul unei povești de succes postbelice – a cărui realizare de seamă este Germania.“ Mulți germani au resimțit un sentiment de pierdere aproape freudian odată cu sfârșitul alianței postbelice. „Ne simțim ca niște copii abandonați de un părinte, un sentiment de genul «Unde este tata?»“, a spus Wolfgang Ischinger, fost ambasador în Statele Unite în timpul președinției lui George W. Bush.[2]

Angela Merkel a avut de-a face cu mulți șefi de stat ignoranți – nu acesta a fost marele șoc provocat de Trump. Pe ea au nedumerit-o modul în care a atacat pilonii alianței occidentale și relația lui complet ambiguă cu Putin. Oare i-a păsat lui Trump că, în 1988, rusul s-a numărat printre participanții la înmormântarea lui Klaus Fuchs,

germanul care se ocupase cu spionajul atomic, provocând cele mai mari pagube din istoria Statelor Unite? Pentru Trump, acest lucru făcea parte din trecutul îndepărtat – dacă era conștient de el.

Consilierii lui Trump îi sfătuiseră pe cei din echipa lui Merkel: „Nu îi ține prelegeri. Nu citește mai mult de o jumătate de pagină, are o capacitate de concentrare foarte redusă. Fără detalii, fără context și chiar fără prea multe informații". „Ne-am pregătit mai mult pentru prima întâlnire cu Trump decât pentru oricare alta din mandatul ei de cancelar", a spus Christoph Heusgen. „L-am contactat pe prim-ministrul canadian Justin Trudeau, care avusese recent o întâlnire față în față cu Trump (…). De asemenea, am vorbit cu vicepreședintele Mike Pence și cu Ivanka Trump și Jared Kushner pentru sfaturi. I-am reunit pe directorii executivi ai întreprinderilor germane Daimler, VW și BMW pentru a participa la întâlnirea noastră de la Casa Albă, ceea ce au și făcut. Am pregătit diagrame pentru a arăta câte locuri de muncă asigură companiile germane în America, arătând că nivelul investițiilor germane în SUA este de zece ori mai mare decât invers."
Pregătirea lui Trump pentru întâlnirea cu doamna cancelar din martie 2017 a fost ceva mai relaxată.[3] Fidel reputației sale de a improviza, al patruzeci și cincilea președinte al Statelor Unite a primit informațiile de la McMaster în dimineața primei sale întâlniri cu Merkel – în baia adiacentă Biroului Oval, prin ușa întredeschisă. Trump a întâmpinat-o pe cancelar în Porticul Casei Albe, conducând-o în Biroul Oval cu amabilitatea cuvenită. După aceea, optica s-a deteriorat curând. Trump a părut să ignore strângerea de mână propusă de Merkel. „Noi, reporterii, am auzit-o pe doamna cancelar spunând: «Să dăm mâna», deci probabil că și el a auzit", a spus Kerstin Kohlenberg de la săptămânalul german Die Zeit.[4] „El nu și-a pus căștile când ea a vorbit în germană. Când Merkel s-a aplecat înainte, el s-a tras înapoi."
După ce reporterii și camerele de luat vederi au plecat, Trump a revenit la stratagema sa preferată de reality-show: încercarea de a-l deruta pe concurent (în acest caz, un șef de stat venit în vizită). „Angela, îmi datorezi o mie de milioane de dolari", a mârâit el. Se spune că Steve Bannon, pe atunci strategul-șef al lui Trump, a visat acea cifră, menită să-i aducă presupusele cotizații restante ale Germaniei la NATO.
„Nu așa funcționează", a răspuns Merkel cu răceală, menționând că NATO nu este un club la care se plătesc cotizații.******** În plus, și Statele Unite sunt datoare Germaniei. Ea i-a explicat că de la bazele militare americane vaste din Germania au fost inițiate operațiuni americane în Orientul Mijlociu și în Afghanistan. Dar în cea mai mare parte, ea s-a abținut să îl atace. Ar fi fost nevoie de o lățime de bandă

mai mare decât cea disponibilă în cazul lui Trump pentru a transmite puternicul filon pacifist al Germaniei. Un sondaj recent arătase că 55% din britanici și 41% din populația franceză erau de acord să se folosească forța militară pentru a contracara un atac al Rusiei împotriva unui aliat NATO, în vreme ce doar 34% din germani s-au declarat dispuși să facă acest lucru. Ca răspuns la acuzația președintelui că primirea atât de multor refugiați în Germania era „o nebunie“, Merkel a citat reguli privind drepturile refugiaților, consfințite atât de constituția germană de inspirație americană, cât și de Convențiile de la Geneva. Trump a întrerupt-o pe Merkel, trecând brusc la un subiect care i s-a părut mai agreabil: poziția lui într-un sondaj recent.

Obiceiul lui Trump de a se sări fără nici o noimă de la o chestiune la alta i-a deconcertat pe șefii de stat cu mai puțină stăpânire de sine și mai puțin pregătiți.[5] „Te puteai alege cu gâtul sucit urmărind modul în care schimba subiectele și își schimba dispoziția“, a observat Fiona Hill, membru al Consiliului de Securitate Națională al lui Trump. „Acum era aproape galant – «Angela, ești uimitoare!» – apoi, brusc: «Angela, ne jupoi de bani și asta trebuie să înceteze!»“ Abordarea atent calibrată a lui Merkel în privința lui Trump a părut să funcționeze – până la un punct. Nu i-a ținut niciodată prelegeri și a evitat să-l asalteze cu informații, explicând lucrurile simplu. Ea a rămas calmă, evitând semnele evidente de iritare și mărginindu-se doar să-și dea ochii peste cap. Obișnuită cu bărbați cu stil bombastic, a vorbit pe un ton jos, fără inflexiuni, ca al unui dresor de lei, mai întâi în engleză, apoi în germană.

„Chiar a ascultat-o“, s-a mirat Hill. „La urma urmei, a fost mai bine decât toate acele mape de informare. Stilul și înfumurarea sunt apanajul lui, iar Merkel exercită o autoritate discretă. Vocea ei joasă este dezarmantă când vorbește engleză.“ În timp ce Trump o considera „enervantă“ pe Theresa May, prim-ministrul Marii Britanii – care a greșit încercând prea mult să-i intre pe sub piele –, el a spus că „ar putea să o asculte pe Merkel toată ziua“.

Cancelarul a încercat să profite la maximum de situație. A doua zi, la o reuniune a liderilor germani și americani din domeniul afacerilor, ea s-a pomenit așezată lângă Ivanka Trump, fiica președintelui, care ocupa locul rezervat, în general, vicepreședintelui. Deci, Casa Albă este acum o afacere de familie, a remarcat ea, iar Ivanka era clar favorita. Imediat, Merkel a invitat-o pe fiica președintelui la Berlin pentru a participa la următoarea reuniune la nivel înalt a grupului Women20, un derivat al G20. „A fost o mișcare inteligentă să o curteze pe Ivanka“, a remarcat Hill. „Ivanka o place [pe Merkel] și asta contează pentru Trump.“

Revenind la atitudinea de gazdă amabilă, președintele a condus-o pe

Merkel la etaj, în apartamentele private de la Casa Albă și i-a prezentat Dormitorul Lincoln, o încăpere istorică. Cancelarul a profitat de ocazie pentru a sublinia din nou că Trump ar trebui să evite utilizarea comerțului ca armă împotriva aliaților săi, menționând că lumea este interconectată într-o măsură prea mare ca tarifele unilaterale și barierele comerciale să funcționeze. Dacă o țară majorează tarifele, celelalte îi vor urma exemplul, declanșând un război comercial. Când Trump s-a arătat încântat de potențialele victorii ușoare ale unui război comercial, Merkel a răspuns: „Ei bine, este decizia dumneavoastră, domnule președinte". Ea spera să-l încurajeze să acționeze cu răspundere dacă îi reamintea că este responsabil.

Obișnuita conferință de presă de la finalul primei lor întâlniri diplomatice a fost un prilej de lecții utile – pentru ambii lideri. Pe când toate privirile erau fixate asupra cancelarului, Trump le-a spus arțăgos jurnaliștilor acreditați la Casa Albă: „Cel puțin avem ceva în comun. Probabil că amândoi am fost interceptați de administrația anterioară" – o aluzie sarcastică la acuzația sa falsă potrivit căreia administrația Obama l-ar fi spionat în timpul campaniei din 2016. Deși câțiva reporteri au chicotit, fața cancelarului a rămas perfect inexpresivă; au trădat-o doar înclinarea neîncrezătoare a capului și sprâncenele ridicate. Nu avea de gând să tolereze aberațiile lui și nici să zâmbească la comandă.

Cancelarul era în drum spre Berlin când Trump a scris pe Twitter: „În ciuda a ceea ce v-au spus ȘTIRILE FALSE, am avut o întâlnire GROZAVĂ cu cancelarul german Angela Merkel".[6] „Merkel urăște felul în care el atacă presa", a spus un consilier, menționând: „Știa că le va transmite altor autocrați ideea că este în regulă să atace presa". Dar apoi, în stilul său celebru, el a continuat să scrie pe Twitter: „Germania datorează sume de bani uriașe NATO, iar Statele Unite trebuie să fie plătite mai mult pentru apărarea puternică și foarte scumpă pe care o furnizează Germaniei!"

La întoarcerea din călătorie, Merkel a fost nevoită să accepte noua realitate. Următorul pas logic ar fi fost să consolideze capacitatea militară a Germaniei – nu pentru că așa își dorea Trump, ci ca politică progermană. De fapt, începând din 2015, Merkel și-a îndemnat partenerii de coaliție reticenți, pe social-democrați, să sporească bugetul destinat armatei cu 40%. Totuși, cum putea să-i explice lui Trump că, pentru a patra economie a lumii, creșterea cheltuielilor militare la 2% din PIB-ul total, așa cum solicita el, ar fi însemnat o creștere de zeci de miliarde de dolari, plasând bugetul pentru apărare al Germaniei pe locul al treilea în lume, după SUA și China? În final, consecința neintenționată a hărțuirii din partea lui Trump a făcut imposibilă încercarea lui Merkel de a spori bugetul de apărare al

Germaniei. „Să-i dăm mai mulți bani acestui individ?“, a întrebat Ischinger retoric. „În nici un caz.“[7]

La doar patru luni de la preluarea mandatului de președinte de către Trump, Merkel a ales un cadru tipic german, aproape comic, pentru a reacționa la modul provocator în care acesta sfida ordinea mondială occidentală. În interiorul unui cort de bere de la München, în compania unor bărbați cu fețe rumene, în lederhosen tradiționali și sorbind berea locală din halbele aduse de femei în dirndl, cancelarul a spus lucrurilor pe nume. Statele Unite, i-a anunțat ea pe cei adunați în jurul halbelor – dar adresându-se publicului din întreaga lume –, nu mai erau un partener de încredere.
Ea a făcut o declarație similară în urma summitului G7 deprimant din Sicilia din aceeași lună: „Vremurile în care ne puteam baza în totalitate pe alții sunt oarecum încheiate“. Acel „oarecum“ este tipic pentru aversiunea sa față de declarații absolute, lăsând întotdeauna ușa deschisă pentru un rezultat mai bun. Dar pentru Merkel, aceasta a fost o declarație neobișnuit de puternică. „Mie îmi este clar că noi, europenii, trebuie să ne luăm destinul în propriile mâini“, a adăugat ea.[8] „Desigur, trebuie să avem relații de prietenie cu SUA, Marea Britanie și cu alți vecini, inclusiv cu Rusia. Dar trebuie să luptăm singuri pentru viitorul nostru.“ Faptul că Statele Unite erau acum doar unul dintr-o serie de „prieteni“ ai Germaniei, alături de Rusia, a constituit un moment amarnic de cotitură. „Există acum un președinte care crede evident că America trebuie pusă pe primul loc“, a spus cancelarul, care nu s-ar fi lăudat niciodată că pune Germania pe primul loc. Merkel are un dezgust visceral chiar și pentru cele mai neînsemnate manifestări ale naționalismului. Întrebată ce îi place la țara ei, Merkel a dat un răspuns tipic amuzant: „Avem ferestre frumoase, rezistente la curent“.[9] Odată, la un banchet al CDU, ea a cerut să fie îndepărtate steguleţele germane care decorau fiecare masă. Dar Trump i-a forțat mâna. „Pentru noi, acest lucru înseamnă că trebuie să ne apărăm propriile principii și valori în Europa“, a anunțat ea. Rămânea de văzut cum putea face acest lucru Uniunea Europeană, după ce Brexitul smulsese altă piatră de temelie din alianță. Cu toate acestea, cuvintele puternice ale lui Merkel aveau mai multă greutate decât cele ale oricărui alt lider european. Germania, în special acest cancelar, fusese cel mai ferm aliat european al Americii, întrecut poate doar de Marea Britanie. (Faptul că țările cu cel mai mare nivel de globalizare – Statele Unite și Marea Britanie – au optat pentru naționalism era o ironie frapantă.) Merkel avea în vedere acum un curs diferit, centrat mai mult pe Europa. Dar era mult prea precaută – și prea conștientă de nevoia continuă a Germaniei de umbrela de

securitate a SUA, într-o lume periculoasă – pentru a concepe vreodată să se îndepărteze de Washington. Schimbarea radicală s-a făcut simțită în tonul ei care, în diplomație și în afacerile de stat, este de o importanță crucială.

Așadar, Merkel avea așteptări limitate când a sosit la Casa Albă în mai 2018 pentru a doua sa întâlnire cu Trump. A durat cincisprezece minute, suficient de mult ca el să declare: „UE este mai rea decât China, doar că e mai mică“, adăugând că Uniunea Europeană a fost creată pentru a profita de Statele Unite. Când a fost întrebată de presă dacă Trump va introduce tarifele pe care amenințase că le va impune pentru oțelul și aluminiul din Europa, Merkel a putut răspunde doar: „Este decizia președintelui“. A fost o nouă tentativă de a-l obliga pe Trump să își asume responsabilitatea pentru acțiunile sale, deși nu a părut să funcționeze. Autocontrolul ei de fier a slăbit când Trump a început brusc să brodeze pe tema veteranilor. „Când cineva se poartă urât cu veteranii noștri, îi putem concedia rapid! Aproape la fel de rapid ca în Germania!“, a spus el întorcându-se spre Merkel, ale cărei sprâncene – uneori trăsătura ei cea mai expresivă – s-au arcuit de uimire.
„Următorul deceniu va arăta dacă am învățat din trecut“, a spus Merkel după prânzul cu Trump. „Sau nu.“ Atât a spus această femeie laconică și a spus totul.
„Diplomația“ insultelor, tipică pentru Trump, a fost pe deplin vizibilă la Charlevoix, Canada, la summitul anual al G7 din iunie 2018. De obicei, summitul este o reuniune relaxată cu prieteni vechi și fețe familiare într-un cadru pitoresc, unde membrii se angajează din nou să respecte principiile democratice și parteneriatele economice occidentale. În acel an, tânărul prim-ministru Justin Trudeau a avut prilejul să arate lumii frumusețea naturală a Munților Laurentini din Québec. Trump avea alte planuri. Starea de spirit de la reuniunea posomorâtă a fost surprinsă într-o fotografie devenită celebră. Merkel stă în picioare, cu brațele încordate, aplecându-se spre Trump care apare încruntat, cu brațele încrucișate și maxilarul ieșit în afară exprimând un batjocoritor „Ia să vedem dacă mă poți obliga“, în vreme ce Trudeau, Shinzo¯ Abe și Emmanuel Macron, noul președinte al Franței, contemplă cu tristețe scena, lăsând-o pe Merkel să-l înfrunte pe zbir. Pe Trump îl iritau astfel de adunări multilaterale, unde poziția lui era întotdeauna depășită. El s-a împotrivit chiar să semneze o confirmare banală a comunicatului despre „ordinea internațională bazată pe reguli“ – o afirmare standard a valorilor democratice și a solidarității democrațiilor occidentale libere – până în ultimul moment, când, sub presiunea lui Merkel, a cedat îmbufnat.

Înclinându-se pe spate, Trump a scos apoi câteva bomboane Starburst din buzunar și le-a aruncat în direcția cancelarului.
„Să nu spui că nu ți-am dat niciodată nimic, Angela!“, a zis el rânjind.[10] Stratagema puerilă a eșuat lamentabil, pentru că Merkel nici nu a zâmbit, nici nu s-a încruntat. S-a prefăcut că nu a observat – reacția cel mai puțin satisfăcătoare pentru un agresor. Al doilea secretar de stat al președintelui Harry S. Truman, Dean Acheson, spusese la un moment dat despre acesta: „Era lipsit de cel mai mare viciu al unui lider: egoul său nu îl împiedica niciodată să-și facă datoria“. Refuzând să prindă momeala lui Trump, Merkel a dat dovadă de aceeași calitate – și l-a înnebunit pe Trump.
Era frustrant pentru el să aibă de-a face cu o femeie împotriva căreia tehnicile sale obișnuite de insultă și de intimidare nu funcționau. Pricepută la eschive, Merkel stăpânește tehnica de a simula neînțelegerea, de a eluda chestiunea și de a răspunde la o întrebare cu o alta. Neobișnuit cu un dușman atât de evaziv, Trump a făcut din ea ținta favorită a abuzurilor verbale. Cu toate acestea, bizar, Trump și-a exprimat uneori admirația pentru Merkel, fără tragere de inimă. La întâlnirea cu noul ambasador al Germaniei în Statele Unite, Emily Haber, în primăvara anului 2018, el a întrebat-o: „Ești la fel de inteligentă ca șefa ta?“[11] La fel, când s-a retras de la conferința NATO pe care tocmai o perturbase, Trump a comentat către presă: „Nu-i așa că e grozavă?“ cu referire la Merkel, apoi a rostit entuziasmat: „Îmi place femeia asta!“ Bineînțeles, la scurt timp a scris pe Twitter, „Infracționalitatea a crescut mult în Germania!“ – când, de fapt, se afla la cel mai scăzut nivel din 1992. Realitatea, după cum aflase Merkel, nu avea să-i stea niciodată în cale președintelui SUA.
Membrii echipei lui Merkel au reușit să facă unele progrese cu omologii lor americani pe teme care nu-l interesau pe Trump, cum ar fi Balcanii și Afghanistanul – eterne puncte problematice, în cazul cărora relațiile de stat și diplomația au continuat firesc. (Când Trump a discutat cu un grup de lideri baltici și a confundat regiunea Mării Baltice cu Balcanii, Merkel nici măcar nu s-a mai arătat uimită.) Dar pe teme legate de NATO, Iran, Rusia, China și schimbările climatice – subiectele cele mai importante pentru Merkel – relațiile erau înghețate și chiar mai rău de atât. Trump și-a dus la îndeplinire amenințarea de a se retrage din acordul nuclear negociat cu Iranul și s-a retras și din Acordul de la Paris din 2015 privind schimbările climatice. A lovit însăși nucleul convingerilor fundamentale ale lui Merkel: Iranul, deoarece amenința securitatea Israelului, și Acordul de la Paris, pentru că amintea de rolul ei în pregătirea Protocolului de la Kyoto la începutul carierei sale, ca ministru al mediului.
„Nu este plăcut. Spun că este o deziluzie, ceea ce înseamnă destul de mult după standardele mele“, le-a spus Merkel germanilor, adusă la

exasperare.[12] Rezumând probabil diferența crucială dintre ea și Trump, Merkel a spus: „Eu cred în situațiile în care ambele părți au de câștigat. El crede că poate câștiga doar o persoană, iar cealaltă pierde“.
Din acel moment, cancelarul a lăsat interacțiunile de rutină dintre Washington și Berlin în seama miniștrilor de externe, miniștrilor de finanțe, reprezentanților comerciali și ambasadorilor. „Ea nu are o «relație» cu Trump“, a spus Christoph Heusgen, consilierul ei pentru securitate națională de la acel moment. „Discută amândoi. El o ascultă. Se entuziasmează, apoi uită și, data viitoare, menționează aceleași probleme și argumente. Dar nu există un progres real“, a declarat Heusgen sumbru, adăugând că „Jungla a crescut din nou“. În 2018, Cancelaria și Ministerul de Externe aveau de-a face, în cuvintele unuia dintre cei mai importanți consilieri ai lui Merkel, cu niște „ciudați“ obscuri de la Casa Albă. Merkel nu mai încerca să salveze parteneriatul transatlantic; revigorarea Europei devenise obiectivul ei principal. Instrumentele sale pentru a realiza acest lucru erau preponderent simbolice, deoarece nu era în realitate cancelarul Europei – oricât de mult le-a plăcut ziariștilor să-i acorde acel titlu. Ea a condus prin puterea de convingere și a exemplului, semnalându-și totodată îngrijorarea din ce în ce mai accentuată față de vântul potrivnic care sufla dinspre Washington. Merkel nu alesese vremurile capricioase în care s-a derulat mandatul său și nici nu și-a abandonat convingerile de bază pentru a se adapta la acele timpuri. Mai presus de toate, ea dorea ca Europa și Germania să depășească anii mandatului Trump – respectându-și valorile – și să se pregătească să lupte (cu idei, nu cu arme) cu altă ocazie.

La jumătatea mandatului lui Trump, lumea lui Merkel arăta foarte diferit de cea din momentul în care preluase funcția de cancelar în 2005. Ea se confrunta acum cu Rusia furioasă și agresivă, cu China din ce în ce mai autoritară și expansionistă și cu „democrați neliberali“ în estul UE, iar în Turcia, Erdogan spulberase speranțele lui Merkel pentru o republică islamică moderată în vecinătatea Europei. În Orientul Mijlociu, prințul moștenitor Mohammed bin Salman, aparent progresist, s-a dovedit a nu fi altceva decât un criminal cu sânge-rece.
Publicarea unui volum de aproape o mie de pagini, Der Dreißigjährige Krieg: Europäische Katastrophe, deutsches Trauma, 1618–1648 (Războiul de 30 de Ani: catastrofă europeană, traumă germană, 1618–1648) de istoricul german Herfried Münkler, a tras un puternic semnal de alarmă în viziunea lui Merkel.[13] Lucrarea, pe care ea a devorat-o, reconstituie războiul crunt din secolul al XVII-lea care a cuprins în final cea mai mare parte a Europei, din Spania până în Suedia, și a

decimat populația continentului. Merkel l-a invitat pe autor la Cancelarie, unde, timp de două ore, ea și istoricul au discutat despre modul în care războiul a izbucnit din nou, la șaptezeci de ani după ce Pacea de la Augsburg pusese capăt în 1555 sângeroaselor războaie religioase din Europa. După șaptezeci de ani de pace, mai erau în viață doar puțini dintre cei care își aminteau atrocitățile războiului anterior. Astfel, Europa s-a aruncat orbește într-o altă rundă de lupte absurde și sălbatice.

Merkel remarca tot mai multe asemănări periculoase între evenimentele vechi de patru sute de ani și cele de azi, „pentru că acum au trecut aproximativ șaptezeci de ani de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, iar cei care au trăit ei înșiși războiul nu vor mai fi în curând printre noi“, a remarcat ea cu tristețe într-un discurs din mai 2018.[14] Privind în jurul ei, Merkel a văzut prevestiri înfricoșătoare ale unei alte destrămări globale. „Ei cred că pot face orice au chef. O solicitare aici, o alta dincolo… și ceva mai multă agresivitate și, dintr-odată, ordinea s-a năruit“, a spus ea – fără să fie nevoie să dea nume.

Vremurile necesitau cuvinte mai puternice – cuvinte pe care Angela Merkel nu le avea. Pur și simplu, nu dorea sau nu putea să reacționeze cu pasiune la declarații bombastice. Tăcerea, discreția și umorul sec erau armele sale preferate. Întrebată despre amenințarea continuă din partea lui Trump de a impozita mașinile germane, ea a spus: „Dacă mașinile noastre reprezintă brusc o amenințare pentru securitatea națională a SUA, atunci acest lucru este un șoc pentru noi“, subliniind: „De fapt, cea mai mare fabrică BMW nu se află în Bavaria, ci în Carolina de Sud! Dacă cineva are o doleanță, trebuie să discutăm. Așa funcționează lucrurile în lume“, a concluzionat ea la o conferință internațională pe teme de securitate de la München, în februarie 2019. Toată lumea știa că cel care se simțea amenințat de automobilele BMW și de Mercedes nu era genul care să stea la discuții – nu dacă un mesaj pe Twitter era suficient.

În primăvara lui 2019, mama lui Merkel, Herlind Kasner, a murit la vârsta de nouăzeci de ani. (Tatăl ei, Horst Kasner, murise la optzeci și cinci de ani, cu opt ani înainte.) Ca de obicei, Merkel a trăit această pierdere discret, fără să-și ia măcar o zi liberă pentru doliu. Cu toate acestea, mama ei, care nu a acordat niciodată interviuri și nici nu a vorbit în public despre fiica sa, jucase un rol important în formarea Angelei. Herlind, care a renunțat la atât de multe pentru a-și însoți soțul în Germania de Est, căreia i s-a interzis să predea limba engleză în zona controlată de sovietici, era cea căreia tânăra Angela îi povestea după orele de școală despre resentimentul ei tot mai

accentuat față de regimul est-german. Deși nu au reușit niciodată să mănânce stridii la hotelul Kempinski, așa cum își promiseseră una alteia când a căzut Zidul, Herlind Kasner a trăit suficient pentru a-și vedea fiica depunând de patru ori jurământul în calitate de cancelar al Germaniei unite. Deși mama ei era membră activă a Partidului Social Democrat din Templin și nu a votat niciodată pentru fiica ei, cele două fuseseră foarte apropiate. Odată cu moartea ei, Angela a pierdut unul dintre puținii oameni în care avea încredere absolută.

Două luni mai târziu, cu ocazia unei deplasări la Cambridge, Massachusetts, pentru a rosti un discurs la festivitatea de absolvire de la Universitatea Harvard, Merkel a luat loc lângă rectorul universității, Lawrence Bacow, și a vorbit despre pierderea mamei ei.[15] „Era evident că era încă profund afectată de moartea mamei sale", a spus el. Bineînțeles că era. Dar trebuie remarcat că Angela Merkel s-a simțit mai liberă să-și împărtășească durerea cu un străin, într-o altă țară, decât acasă, unde știa că toți ochii erau ațintiți asupra ei.

În acea zi însorită de la Cambridge, Merkel a cunoscut versiunea idealizată a Americii.[16] „Când cancelarul a sosit la Harvard, atmosfera din curte amintea de ziua în care Nelson Mandela a ținut un discurs la festivitatea de absolvire", a spus Stephen Greenblatt, istoric și exeget al operei lui Shakespeare. „Vizita ei a creat sentimentul prezenței unei figuri istorice de mare curaj moral; ultima noastră speranță pentru un mod de viață a cărui supraviețuire pare să nu mai fie asigurată. Studenții păreau să înțeleagă că beneficiază de ceea ce cancelarul Merkel încearcă să păstreze."

Impresionată de pompa aproape medievală a festivității de absolvire de la Harvard – profesori în robele lor colorate, mii de studenți, părinți și generații de absolvenți adunați într-o atmosferă de camaraderie veselă –, Merkel părea neobișnuit de elegantă, într-o robă de mătase roșie cu negru. Trecând în revistă marea de studenți voioși, cu fețe proaspete, aflați în pragul vieții, ea afișa zâmbetul său cel mai larg. Margaret M. Wang, fiica unor imigranți chinezi și cel mai tânăr președinte al Asociației Absolvenților de la Harvard, a prezentat-o pe cancelar drept liderul Europei, recunoscându-i meritele pentru promovarea căsătoriei între persoanele de același sex, promovarea primei legi a salariului minim din Germania și primirea a peste un milion de refugiați în țara sa. Publicul s-a ridicat în picioare înainte chiar ca Merkel să înceapă să vorbească. „Să începem!", a spus ea iute, stingherită de ovațiile exagerate.

Vorbind de la același podium de unde, în 1947, secretarul de stat George C. Marshall a anunțat o subvenție de 17 miliarde de dolari pentru consolidarea economiilor decimate din Europa Occidentală și stabilizarea democrațiilor din zonă împotriva imperiului în expansiune al Moscovei, ea era conștientă de rezonanța istorică. Cancelarul a dat

cel mai ferm răspuns de până atunci referitor la divizarea periculoasă izvorâtă de la Casa Albă. „Ceea ce părea fix și neschimbător se poate schimba“, a avertizat ea. „Trebuie să gândim și să acționăm global, nu național. Împreună, nu singuri (…). Nu considerați nimic de neatins. Libertățile noastre individuale nu ne sunt garantate. Nici democrația, nici pacea și nici prosperitatea.“

Întorcându-se direct spre absolvenți, ea i-a îndemnat: „Apărați-vă cu fermitate valorile, nu impulsurile (…). Opriți-vă o clipă. Păstrați tăcerea. Reflectați“, a spus ea, dezvăluind propria sa abordare în luarea deciziilor.

Conștientă că beneficia de atenția Washingtonului pentru că se afla la această tribună, ea a abordat chestiuni de politică actuală: „Protecționismul și conflictele comerciale pun în pericol comerțul mondial liber și bazele prosperității noastre (…). Schimbările climatice și încălzirea globală sunt provocate de oameni. Nu vom reuși singuri. Nu construiți ziduri. Dărâmați ziduri. Minciunile nu trebuie numite adevăr, nici adevărul, minciuni“, a conchis ea, iar publicul s-a ridicat din nou în picioare și a aplaudat o afirmație care, în vremurile obișnuite, ar fi părut de la sine înțeleasă, demonstrând că acestea nu erau vremuri obișnuite.

Deși Merkel se împotrivea demagogiei, nu putea să nu se bucure de admirația exuberantă a publicului de la Harvard. Hiperanalitică, extrem de neîncrezătoare și adesea frustrant de precaută, ea este totuși un om. După disprețul și insultele pe care i le aruncaseră în față unii dintre propriii cetățeni nemulțumiți, strigătele de încurajare i-au ridicat cu siguranță moralul. Nu devenise ca prin farmec un orator fenomenal ca Obama. Cu toate acestea, pentru acest public, ea întruchipa valorile cu care doreau să rivalizeze. Pentru Angela Merkel, reacția studenților a fost cea mai bună validare. Au aplaudat solicitarea sa de a-i respecta pe ceilalți și apelul său de a distinge adevărul de închipuire – într-un moment în care ambele erau amenințate. Și da, au aplaudat-o pe femeia care li s-a adresat pentru că susținea acele valori periclitate.

„Nu ar rosti niciodată un astfel de discurs în Germania“, a spus Eva Christiansen după aceea. „Germanilor li s-ar părea prea emoțional, prea sentimental“ – chiar calitățile pe care le-au aplaudat studenții de la Harvard, alături de stilul ei direct, fără înfloriturи.

Euforia acelei zile perfecte de la Cambridge nu a ținut mult în acea vară. Mai târziu în aceeași lună, la Osaka, Japonia, Merkel s-a confruntat cu președintele american la una dintre ultimele lor întâlniri. La reuniunea celor douăzeci de state cu cel mai mare avans economic, așa-numitul G20, Trump a călcat din nou în picioare valorile și tradițiile democratice. Glumind cu Putin, Trump a scos la lumină ingerința Rusiei în politica americană. Rânjind larg,

gesticulând cu degetul arătător, Trump „l-a avertizat“ pe rus: „Nu vă amestecați în alegerile noastre!“ Nedumerit, Putin a clătinat din cap, prefăcându-se înfricoșat de însăși ideea de a face așa ceva. Avea motive să zâmbească mulțumit de sine. Cu doar câteva zile înainte, Putin ținuse prima pagină a publicațiilor din întreaga lume când anunțase „moartea democrației liberale“.

„Ideea liberală și-a depășit scopul“, a argumentat Putin într-un interviu de senzație pentru Financial Times, referindu-se la dezamăgirea globală față de ideea frontierelor deschise. Chestiunile despre care Putin declara că sunt învechite se aflau în centrul politicii cancelarului german.

Merkel a continuat să găsească un echilibru precar între valorile sale și înclinarea incontestabilă a lumii către autoritarism. Nici o altă țară nu avea nevoie de piața chineză, de energia rusească și de garanțiile de securitate americane mai mult decât Germania. Nici o altă țară nu dorea mai puțin decât Germania ca în lume să apară rivalități între marile puteri. Pentru Merkel, UE era menită să pună capăt naționalismului distructiv. Dar pentru cât timp putea face acest lucru fără Marea Britanie? Fără America?

Cancelarul și-a concentrat tot mai mult atenția asupra Europei și a legăturilor care reuneau douăzeci și șapte de națiuni într-o uniune fragilă. Merkel a profitat de comemorarea a cinci sute de ani de la moartea lui Leonardo da Vinci pentru a reaminti Occidentului: „În ultimele cinci secole, cele mai importante invenții au apărut în Europa. De ceva vreme nu se mai întâmplă acest lucru“. „Trezește-te, Europa! Trezește-te, America!“ era mesajul ei.

În iunie 2019, Merkel a rezumat toate obstacolele neașteptate cu care se confruntă democrațiile occidentale, de la acele zile triumfale din 1989, când Zidul a căzut și ea a trecut din Est în Vest. „La scurt timp, au izbucnit conflicte în Balcani, apoi în lumea islamică, China a cunoscut ascensiunea ca putere economică importantă, arătând că un stat nedemocratic poate avea succes economic și poate fi o provocare majoră pentru democrațiile liberale. Apoi a venit provocarea terorismului islamic și, în special, atacul asupra Statelor Unite de la 11 septembrie 2001“, a conchis ea, cu exprimarea ei de om de știință. „Nu avem încă dovezi absolute că sistemul liberal va câștiga într-o bună zi“, a spus cancelarul, cu reținerea-i caracteristică. „Acest lucru mă îngrijorează.“

În acea vară, stresul continuu a ajuns-o în cele din urmă pe Merkel.[16] Trupul ei – remarcabil de robust pentru o femeie de șaizeci și cinci de ani care avusese decenii întregi un program pe care puțini oameni mult mai tineri decât ea l-ar putea îndura – părea să o trădeze. De două ori în zece zile a fost văzută tremurând la evenimente publice, prinzându-și brațele pentru a le opri din tremurat. Pe când fanfara

militară intona imnurile naționale german și ucrainean în timpul unei ceremonii de întâmpinare a președintelui ucrainean, Volodimir Zelenski, Merkel a părut că nu se poate opri din tremurat. Singurul lucru pe care germanii îl considerau infailibil în privința lui Merkel era constituția sa remarcabilă. Oare Cancelarul de Fier, despre care se știa că se dusese direct la birou după un zbor tocmai de la Beijing, avea probleme de sănătate? În sezonul crizelor multiple, unii observatori au interpretat tremurul ei ca un semn al slăbiciunii tot mai mari. (Consilierii au pus acest lucru pe seama durerii insuficient exprimate după moartea mamei sale.)

„Aș dori să spun doar că mă cunoașteți de ceva vreme și știți că îmi pot îndeplini funcția“, a declarat Merkel presei germane.[17] „Ca ființă umană, am și un interes personal privind sănătatea mea, mai ales că în 2021 cariera mea politică se va încheia și aș vrea să duc o viață sănătoasă după aceea.“ Cu această explicație simplă și umană, Merkel a pus punct discuției despre cât de aptă fizic era pentru a-și continua munca.

Pentru americani, reticența presei germane de a urmări starea de sănătate a cancelarului pare uimitoare. „Asociația noastră de presă a ținut o ședință“, a spus Anna Sauerbrey, o editorialistă din Berlin, „și am decis să ne păstrăm tradiția și să nu discutăm despre sănătatea doamnei cancelar decât în situația în care o împiedică să-și facă treaba. Este evident că își face treaba. Considerăm că este o chestiune privată.“[18] În această lume nouă și neliniștitoare, decizia colectivă a presei de a respecta viața privată a cancelarului a părut de-a dreptul ciudată.

Angela Merkel a făcut mai mult decât să tragă un semnal de alarmă cu privire la valorile occidentale amenințate. Când Trump a criticat patru reprezentante ale minorităților, membre în Congresul american din partea Partidului Democrat (trei dintre ele s-au născut în Statele Unite, iar a patra, cetățean american naturalizat, provine din rândurile refugiaților somalezi), sugerând că „ar trebui să se întoarcă și să ajute la reconstrucția locurilor complet distruse și infestate de criminalitate din care au venit“, Merkel a anunțat, „Mă distanțez ferm de atacurile lui Trump“, adăugând: „Mă simt solidară cu femeile care au fost atacate (…). Punctul forte al Statelor Unite este faptul că oameni de toate naționalitățile au contribuit la măreția acestei țări“, i-a reamintit ea lui Trump.

Însă eforturile sale de a încuraja valorile pe care le prețuia erau în mare parte invizibile pentru public. Sfera de acțiune a unui cancelar german, în special pe plan intern, este intenționat restrânsă, în concordanță cu istoria întunecată a țării. Spre deosebire de Putin, Xi, Erdogan și prim-ministrul Indiei, Narendra Modi, Merkel nu avea puterea de a-și impune voința – și nici nu îi stătea în fire. Ea

acționează asupra sistemului treptat, dar consecvent, prin relații clădite de-a lungul deceniilor. Oamenii ei – colegi loiali din CDU – se află pe teren în toată Republica Federală și o țin la curent. Cabinetul ei puternic reprezintă principalele partide politice majore, iar coaliția sa domină Bundestagul, unde de cele mai multe ori legile sunt dezbătute politicos și aprobate, ea fiind dirijorul unei orchestre bine armonizate.
Cu toate acestea, adevărul este că mandatul ei de cancelar a fost definit într-o mai mică măsură de problemele care o preocupau (clima și digitalizarea, de exemplu) decât de crize succesive: de la criza financiară globală la dezastrul nuclear de la Fukushima și războiul din Ucraina și până la cea mai mare criză umanitară din Europa postbelică: sosirea unui milion de refugiați. Acel eveniment, a cărui soluționare este cea mai importantă realizare a sa, a condus și la următoarea criză cu care s-a confruntat Angela Merkel: ascensiunea bruscă a mișcării Alternative für Deutschland (AfD).

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord se bazează pe noțiunea de apărare colectivă, toate cele douăzeci și nouă de state membre plătind contribuții – deși doar nouă state s-au conformat recomandării de a contribui cu 2% din produsul lor intern brut. Dar acest 2% este doar o recomandare, nu o „lege“, după cum a caracterizat-o Trump.

Poliția supraveghează un protest anti-AfD din orașul Frankfurt în septembrie 2017.

Capitolul 16. „S-a schimbat ceva în țara noastră…“

„S-a întâmplat. Deci, se poate întâmpla din nou.“

Primo Levi
, evreu italian, supraviețuitor al Holocaustului și scriitor

„Ura nu este o crimă.“

Alexander Gauland
, lider al Alternative für Deutschland (AfD)

Angela Merkel a părut pe pilot automat în a patra campanie pentru funcția de cancelar, ca și cum vremurile nu se schimbaseră radical.
Pe 24 septembrie 2017, germanii i-au comunicat lui Merkel că pierduse legătura cu ei. Numărul compatrioților care au votat pentru partidul ei a fost cel mai mic din perioada de după al Doilea Război Mondial. Sprijinul pentru Uniunea Creștin-Democrată a scăzut de la 41,5% la 33%, partidul pierzând 65 de locuri în Bundestag, care numără 598 de locuri. Toate partidele, cu excepția unuia, au pierdut în aceste alegeri care au avut loc într-o țară plictisită și neînsuflețită de politicienii săi – inclusiv de cancelarul la putere de doisprezece ani.
Merkel a reușit să-și păstreze funcția de cancelar, dar nu a fost cu adevărat o victorie. Încă o dată, a guvernat în coaliție cu Uniunea Creștin-Socială și cu Partidul Social-Democrat ca partener secund – așa-numita mare coaliție – care nu mai părea atât de mare. Merkel a avut nevoie de șase luni pentru a-și forma guvernul de coaliție. Procesul prelungit poate fi pus în mare parte pe seama PSD, care înregistrase cel mai slab rezultat electoral din toate timpurile și era profund divizat și blocat între aripa sa radicală – sătulă de faptul că Merkel își însușea atât de multe dintre temele sale politice – și membrii mai maleabili (mai vechi). Merkel a căutat soluții alternative pentru formarea unui guvern de coaliție, cu Partidul Liber Democrat și Partidul Verzilor, dar aceste grupări nu erau interesate să funcționeze în umbra ei, chiar dacă ea fusese eclipsată de câștigătorii reali ai acestor alegeri alarmante: AfD.
Șocul alegerilor din 2017 a fost faptul că un partid de extremă dreapta din Germania obținuse cel mai mare succes din 1945 încoace. După o campanie evident xenofobă, nouăzeci și patru de membri ai AfD făceau parte acum din Bundestagul respectabil, ocupând peste 15% din locurile camerei. Odată cu sosirea AfD, un ton nou și brutal și-a

făcut loc în politica de consens a Germaniei, odinioară politicoasă; unul dintre fondatorii partidului, Alexander Gauland, care avea atunci șaptezeci și șase de ani, și-a luat angajamentul să o „vâneze“ pe Merkel. Deși puțini au luat la propriu acea amenințare urâtă, cuvântul în sine era șocant. Lucrul care a supărat-o cel mai mult pe Merkel a fost că propria sa regiune părea cea mai receptivă la mesajul de ură și de frică al AfD. Aproape 20% din alegătorii din Est susțineau partidul naționalist de dreapta; la nivelul întregii Germanii, sprijinul era în medie de 12,6%.

Prima reacție a lui Merkel la rezultatul alegerilor a fost tipică pentru ea: să reducă dramatismul situației. „Nu sunt dezamăgită; nu ne schimbăm abordarea“, a spus ea – o reacție care nu era nici credibilă, nici receptivă la noua realitate politică din Germania.[1] „Frica nu este un conducător bun“, cum îi place lui Merkel să spună, dar nici negarea nu este. Insistând că nu trebuie să-și schimbe felul în care abordează guvernarea, Merkel a ratat șansa de a empatiza cu oamenii ale căror nemulțumiri – imaginate și reale – i-au transformat în ținta ideală a exploatării populiste. După doisprezece ani în funcția de cancelar, ea părea deconectată de un segment al populației țării sale și reticentă sau incapabilă să gestioneze conținutul emoțional al nemulțumirii lor.

Alternativa pentru Germania era o nouă provocare pentru o femeie care și-a construit cariera pe baza capacității de a găsi un teren comun cu adversarii săi și apoi de a aplica suficiente dintre politicile acestora pentru a le fura susținătorii. AfD este un partid cu o singură temă, iar această temă este ura față de Angela Merkel și tot ce reprezintă ea: refugiați, susținerea femeilor, căsătoria între persoane de același gen, UE și NATO. „Ea întruchipează un Zeitgeist („spirit al vremii“) care nu mai este de actualitate“, a remarcat prietenul Angelei, Shimon Stein, când ne-am întâlnit în cafeneaua lui preferată din Berlin, în dimineața de după alegeri.[2] Ca fost ambasador israelian care a ales să se retragă în Germania, el era cu adevărat îngrijorat de viitorul noii sale țări. „Am presupus că Germania este unică din cauza istoriei sale îngrozitoare. Acum, în procesul de «normalizare», s-a alăturat vecinilor săi, unde populiștii sunt fie în opoziție, fie membri ai guvernelor existente. Este un test pentru Angela și trebuie să se miște rapid“, a spus Stein, „ceea ce nu este chiar stilul ei.“

În 2013, când AfD a apărut ca mișcare de opoziție la planul UE de salvare a Greciei, Merkel a încercat să o ignore – nici măcar nu i-a menționat numele – în speranța că îi va răpi atenția vitală. Colaborarea, fie și indirectă, cu extrema dreaptă, chiar și în situația în care propriul ei partid avea nevoie de sprijinul AfD pentru a învinge un alt partid, era o linie roșie pe care Angela Merkel nu dorea să o treacă. Dar AfD nu a dispărut doar pentru că ea a refuzat să-i

recunoască prezența. Așa că, în final, Merkel a revenit la practica ei obișnuită: dialogul răbdător – nu cu liderii extremei dreapta care propagau ura, ci cu cetățenii sensibili la mesajul lor. Când a intrat, în fine, în contact cu alegătorii AfD, a fost prea târziu.

În Germania de Est nu există zone cu orașe moarte sau cu sărăcia din Appalachia. Dar când se compară cu cei din Vest, locuitorii din Est se simt ca niște ratați. Este mai mult decât o problemă de percepție. După treizeci de ani de la unificare, de pe urma căreia a beneficiat enorm, estul Germaniei este încă în urma vestului ca venituri, locuri de muncă și nivel de optimism. Locuitorii din est, în număr de șaisprezece milioane, comparativ cu șaizeci și șapte de milioane în vest, câștigă 86% din cât câștigă omologii lor din Germania de Vest și nu există companii mari cu sediul central în Germania de Est.******** În 2015, sosirea a circa un milion de refugiați din Orientul Mijlociu a transformat resentimentele față de Vest în ceva mai toxic. Acestea au fost motivele pentru care AfD a găsit un teren fertil pentru mesajul său de ură și de excludere în rândul nemulțumiților din est.
Faptul că unele dintre regiunile cele mai prospere din est au votat pentru AfD subliniază că alegerea lor nu a fost doar o chestiune de economie. A fost alimentată și de nevoia celor din est de a li se recunoaște contribuțiile la societatea germană în loc să fie văzuți ca rude nevoiașe ale vesticilor, precum și suferințele îndurate timp de cincizeci de ani sub regimul Stasi.******** Cea mai puternică femeie din lume provenea din rândurile lor și ce făcuse ea pentru ei? Unele persoane din cercul lui Merkel i-au comparat pe cei din Germania de Est cu numeroșii africano-americani dezamăgiți de mandatul lui Barack Obama. Potrivit acestei mentalități, indiferent ce a făcut Obama pentru a le îmbunătăți condițiile nu va fi fost niciodată suficient.
Statisticile nu dezvăluie inima pustie a multor orașe est-germane. Mergând cu trenul spre est de la Berlin la Frankfurt an der Oder, este perceptibil sentimentul de a fi fost lăsat în urmă, care străbate unele părți ale acestei regiuni. La doar o oră distanță de creuzetul multietnic al capitalei, acesta este vărul sărac al celuilalt Frankfurt, centrul financiar al Germaniei, de pe un alt curs de apă, Main. Singurele chipuri musulmane cu barbă sau femei cu văl pe care le-au văzut cei mai mulți de aici sunt cele de pe afișele Alternative für Deutschland, cu mesajul amenințător „Islamul nu are ce căuta aici“. O astfel de propagandă xenofobă a fost lansată înainte de alegerile din 2017, reușind să sperie o cincime din locuitori și să-i facă să voteze pentru AfD, al cărui fondator, Alexander Gauland, a crescut la Frankfurt an der Oder. Dar pe străzi, rar găsești un rezident care să nu fie alb. De

fapt, aceste străzi sunt straniu de pustii, mai ales după apusul soarelui. O gară restaurată impecabil, parcuri bine îngrijite și senzația de pustietate – practic un oraș fantomă – întâmpină vizitatorii. Un centru comercial nou și strălucitor este aproape lipsit de clienți, magazinele sale fiind pline de articole de uz casnic, haine și jucării la preț redus, majoritatea fabricate în China. Aici globalizarea este sinonimă cu ciuma, nu cu progresul. Clădirea care adăpostea centrul de recreere și cinematograful, odinioară însuflețite în perioada comunistă, este acoperită cu scânduri și graffiti. După 1989, o treime din populația orașului a plecat, deoarece economia locală – bazată pe industria de prelucrare și pe fabrici conduse ineficient, care nu generau profit – a fost distrusă. Adesea, cele mai bune locuri de muncă le-au revenit profesioniștilor sosiți din vest pe posturi de conducere, în vreme ce unii dintre muncitorii din oraș traversau apele cafenii ale fluviului Oder pentru a ajunge la Słubice, în Polonia, pe celălalt mal. Acolo găseau taverne zgomotoase, pline de fum, străzi animate și o afacere prosperă cu țigări de contrabandă. Cu clădiri în ruină, acoperite cu graffiti, și străzi cu gropi, Słubice nu a beneficiat de generoasa Taxă de Solidaritate din partea Germaniei de Vest și are încă un aspect sărăcăcios, ca din vremea Războiului Rece. Pe de altă parte, Słubice nu se compară cu Stuttgart sau Hamburg. Cumva, atmosfera de pe malul polonez al fluviului Oder este mai relaxată, cu mai puține resentimente.

AfD toarnă gaz peste focul sentimentului de victimizare din Frankfurt an der Oder. La chioșcurile de ziare, publicații locale de dreapta promovează titluri pro-AfD precum „Das Vergessene Land“ („Ținutul uitat“, cu referire la Germania de Est) și „Dexit“ (un apel la ieșirea Germaniei din UE).

Faptul că nu au existat reduceri în sistemul generos de asistență socială din Germania, ca urmare a afluxului de refugiați, părea irelevant. Est-germanii doreau să li se acorde atenție – 60% din alegătorii AfD au spus că votul lor a fost un protest împotriva lipsei de atenție, iar acum exista un partid politic dispus să facă acest lucru. „Nu există două Germanii“, remarcase cândva Thomas Mann, poate cel mai distins cronicar al Germaniei din secolul XX, „ci doar una, al cărei bine suprem s-a transformat în rău prin viclenie diavolească.“ Angela Merkel se temea de un alt val de viclenie, dar nu părea pregătită pentru a-l preveni.

„Avem nevoie de oameni speriați“, a recunoscut Frauke Petry de la AfD.[3] La Berlin, existau școli în care 80% până la 90% din elevi aveau o altă limbă maternă decât germana. Era foarte înfricoșător pentru est-germanii obișnuiți cu o populație albă, creștină – dacă nu practic, atunci istoric. Creuzetul zgomotos al capitalei le poate părea ostil – străin – celor din Frankfurt an der Oder. Pentru mulți, este ca și cum

noua epocă post-Wende (cum numesc germanii perioada de după căderea Zidului) ar face parte dintr-un continuum: după naziști și comuniști, se confruntau acum cu o a treia opresiune, de data aceasta din partea vesticilor și a liderului lor, Angela Merkel.

Frica se numără printre emoțiile umane cel mai ușor de exploatat. Când o femeie de vârstă mijlocie din Germania de Est a luat cuvântul la o ședință de la primărie pentru a o întreba pe Merkel ce plănuia să facă pentru a preveni „islamizarea" Germaniei, cancelarul a răspuns calm: „Frica nu este niciodată un sfetnic bun, nici în viața noastră personală, nici în societatea noastră. Culturile și societățile care sunt modelate de frică nu vor înțelege viitorul". Spusele ei erau adevărate. Dar nu au schimbat părerea acelei femei – sau părerile vreunui alt susținător AfD care a citit ulterior despre discuție.

O vizită la sediul AfD din orașul Dresda, minunat restaurat, clarifică modul în care extrema dreaptă exploatează teama de „Celălalt" – și cât de puțin contează, de fapt, realitatea.[4] Pereții sunt acoperiți cu afișe de campanie: „Germani noi? Ne descurcăm și singuri", se spune într-unul care înfățișează o tânără germană, blondă, însărcinată, menit ca replică la afirmația cancelarului că imigrația va spori rata natalității aflată în scădere în Germania. Un altul înfățișează două femei în costum de baie, fotografiate din spate, cu sloganul „Burka? Noi preferăm bikini". Deși în cele două zile petrecute la Dresda nu am întâlnit pe nimeni care ar putea fi descris ca fiind din Orientul Mijlociu, Reinhard Günzel********, unul dintre liderii locali ai AfD, a insistat: „Infracționalitatea a sporit la Dresda. Nu le las pe soția și pe fiica mea să iasă seara din cauza acestor oameni". A sosit la întâlnirea noastră pe o bicicletă de modă veche, iar când și-a scos casca și mi-a adresat un zâmbet zbârcit, mi-a amintit nu de un neonazist, ci de profesorul meu de științe naturale din liceu.

Când i s-au prezentat statistici care arătau că la Dresda infracționalitatea este, de fapt, în scădere, Günzel a răspuns ridicând din umeri: „Ei bine, poate că nu sunt multe infracțiuni, dar nu vrei să ți se întâmple ție". La fel ca Merkel, Günzel este fizician ca formare și a lucrat la un moment dat la Academia de Științe din Germania de Est. Acestea sunt singurele asemănări dintre ei. Fost membru al Partidului Comunist din Germania de Est, el a intrat în AfD când Merkel a deschis granițele pentru sute de mii de imigranți. Günzel nu crede că Germania de astăzi are responsabilitatea suplimentară de a ispăși păcatele Holocaustului. Vergangenheitsbewältigung, înțelegerea trecutului, nu este un concept familiar pentru el și nici pentru mulți est-germani. Iar aceasta este o dilemă importantă pentru Angela Merkel în eliminarea prăpastiei care desparte încă Germania de Est de Germania de Vest. Cele două părți nu împărtășesc narațiunea vinovăției, mântuirii și ispășirii pe care ea o întruchipează.

Dat fiind că antisemitismul rămâne în mare parte tabu în Germania, AfD își ascunde rasismul în spatele unui bigotism antiislamist oarecum mai acceptabil. „Toată lumea este binevenită, cu condiția să învețe limba noastră, istoria noastră, ceea ce ne animă și să susțină Grundgesetz – constituția noastră“, a afirmat Günzel. Însă acest pretins respect pentru constituție este o amăgire. Anterior, el a comentat că AfD va încerca să modifice partea din constituție referitoare la dreptul la azil pentru cei care fug din calea războaielor.

„Când eram copil, toată lumea avea un Opa [bunic] care semăna cu acești inși“, a spus fostul ministru de externe Joschka Fischer, referindu-se la Günzel și la Alexander Gauland.[5] „Erau supraviețuitori ai epocii anterioare. Trebuie să luptăm împotriva lor și să spunem ce sunt cu adevărat. Dacă ei gândesc și vorbesc ca naziștii și folosesc expresii de genul «Reichul de o mie de ani» și numesc Holocaustul «găinață», trebuie să-i numim naziști (…). Angela Merkel, în sinea ei, îi disprețuiește pe acești tipi la fel de mult ca mine.“

Și totuși, „acești tipi“ le ofereau est-germanilor ceva ce ea nu le oferea. Beneficiind de o inteligență excepțională, după ce calea i-a fost netezită de o serie de mentori influenți, Merkel nu și-a dat seama cât de anevoios a fost drumul de după unificare pentru mulți alți est-germani. Fostul ei șef, Lothar de Maizière, a făcut o analogie biblică sumbră: „În Vechiul Testament, există povestea lui Moise care rătăcește în deșert cu poporul său timp de patruzeci de ani. După douăzeci de ani, jumătate din oameni au spus: «Ne întoarcem. Ne era mai bine în robie!» Moise se roagă la Dumnezeu și îl întreabă: «De ce este poporul meu atât de laș? Cât va mai dura acest lucru?» Dumnezeu răspunde: «Până moare ultimul care s-a născut în robie»“.[6]

Deși familiarizată cu Vechiul Testament, Merkel nu a reușit să țină seama de lecția străduaniei lui Moise. Până în ultima parte a mandatului său, ea a părut să nu vadă că semenii săi est-germani aveau sentimentul că sunt victime ale istoriei. „Este ridicol“, a spus ea odată într-un interviu, respingând plângerile referitoare la dificultățile de după unificare.[7] „Noi, cei din Est, am decis de bunăvoie să ne alăturăm Republicii Federale Germania. Motivele au fost simple și convingătoare: ordinea economică și politică din Occident era mai reușită, mai eficientă și mai rezonabilă și, pe deasupra, mai liberă. Fără doar și poate. Am vrut să ne alăturăm acestui sistem“, a insistat ea, mustrându-i însă pe Ossis pentru că au evitat „efortul mental“ de a se schimba. Merkel avea viziunea excesiv de pragmatică a cuiva care neagă că „zidul interior“ va fi mai greu de doborât decât cel din beton. Omul de știință extrem de rațional nu a luat în calcul elementele iraționale și emoționale din spatele comportamentului uman.

A existat și un element de gen în succesul AfD. Partidul a folosit un fenomen denumit uneori „Bărbatul din Est“[8] – un termen folosit

pentru a descrie bărbații din clasa muncitoare care se simt dezavantajați, deoarece femeile din Est s-au descurcat mai bine decât bărbații după căderea Zidului; multe s-au mutat în Vest cu prima ocazie. (Doar 9% din femei au votat pentru AfD în 2017 față de 28% din bărbați.) Orașul Chemnitz, de exemplu, are în prezent doar opt femei la fiecare zece bărbați. Astfel de date demografice au oferit terenul ideal pentru un partid dominat de bărbați. Ca avatar suprem al „Femeii din Est“ de succes, Angela Merkel le amintește zilnic multor bărbați din Est de eșecurile lor.

După căderea Zidului, Estul și-a eliminat propria elită prin epurarea comuniștilor – și pe bună dreptate. (Am menționat politicienii est-germani căzuți în dizgrație în perioada ascensiunii politice a lui Merkel. Suspiciunea de a fi colaborat cu Stasi, oricât de vagă, i-a doborât pe mulți.) De fapt, după căderea Zidului, a existat o epurare mai scrupuloasă decât în perioada postnazistă. Totuși, acest lucru a însemnat că noua elită trebuia să vină din Vest. Privind în urmă, s-ar fi putut face mai mult pentru a pregăti o nouă elită est-germană pentru sectorul public și cel privat, dar nu s-a întâmplat. Doar cei mai ambițioși, concentrați și ageri în privința propriei reinventări, au prosperat în mediul extrem de competitiv din Vest – pentru care comunismul nu i-a pregătit cum se cuvine. Dintre aceștia, Angela Merkel a avut cel mai mare succes. A devenit cancelar.

Cei care au supravegheat unificarea – în special președintele H.W. Bush și secretarul de stat James Baker din Statele Unite, alături de cancelarul german Helmut Kohl, printre alții – au ratat ocazia de a da țării proaspăt unificate un alt nume pentru a semnifica un nou început. În schimb, Germania de Est s-a alăturat Republicii Federale Germania, făcându-i pe mulți est-germani să se simtă chiar și astăzi ca un apendice. Prea mult timp, Merkel a părut să nu țină seama de acest sentiment de nemulțumire, care este străin naturii sale. Ea este o militantă și o optimistă cu o încredere de sine extraordinară – calități care i-au accelerat ascensiunea, dar uneori au orbit-o în raport cu nevoile celor mai puțin pregătiți să facă față unui mediu nou și dur.

După alegerile din 2017, AfD a devenit principalul partid de opoziție din Bundestag, ocupând primul rând de locuri în Cameră – deși, având doar 15% din locuri, partidul rămâne deocamdată mai mult un avertisment decât o amenințare reală. În ultimii săi ani de mandat, Merkel a refuzat totuși să interacționeze cu ei, simțind că acest lucru va „normaliza“ prezența lor în viața politică germană. Dar, adesea, membri ai AfD zăboveau intenționat pe coridorul care duce către biroul parlamentar al cancelarului. Dacă alte persoane din parlament puteau evita această cale către Cameră, cancelarul nu putea.

14 martie 2018: Intrând în sala luminoasă a Bundestagului, cancelarul pășește privind drept înainte când trece pe lângă Alexander Gauland,

așezat în primul rând, și se deplasează rapid către un teritoriu mai prietenos, salutând, strângând mâini și bătându-și prietenii pe spate. Dat fiind calmul pe care îl emană, cu greu s-ar putea bănui că Angela Merkel este pe cale să depună jurământul de cancelar pentru a patra și ultima oară – un moment suficient de important încât Joachim Sauer să se hotărască, în fine, să participe la ceremonia de depunere a jurământului de către soția sa, luând discret loc în balcon lângă mama lui Merkel. Alături de ei se află Charlotte Knobloch, oaspete al cancelarului.

Pentru șeful comunității evreiești din München, o astfel de apropiere de Gauland este tulburătoare. După ce a fost ales, șeful AfD a declarat: „Hitler și naziștii sunt doar un strop de găinat în peste o mie de ani de istorie de succes a Germaniei". Și sosirea a circa un milion de refugiați musulmani din Orientul Mijlociu începând cu 2015 îi face pe evreii germani să se confrunte cu incertitudinea. Mulți refugiați provin din țări în care antisemitismul face parte din formarea lor, iar unii evrei se tem că politica lui Merkel în materie de refugiați ar putea deranja echilibrul social delicat al Germaniei. Există locuri în care purtarea unei kippa, acoperământul evreiesc de cap, nu mai este considerată sigură. Dar Knobloch este prezentă în Bundestag în această zi pentru a-și arăta sprijinul. „Merkel ne-a făcut o promisiune: nici un compromis în lupta împotriva antisemitismului, chiar și a antisemitismului musulman", îmi spune ea.

Când le este rostit numele, membrii Bundestagului se aliniază ca să își exprime voturile pentru cancelar, într-un ritual de formă. Aprozii se asigură că draperiile de la cabinele mici de vot amenajate pe latura sălii sunt trase complet. Douăzeci de minute mai târziu, președintele Bundestagului, Wolfgang Schäuble, anunță rezultatul deloc surprinzător: Angela Merkel a fost reales cancelar. Mulți parlamentari aplaudă susținut și se ridică în picioare. Membri ai partidelor rivale – social-democrați, liberal-democrați și verzi – îi oferă buchete de flori cancelarului care zâmbește. Această imagine a triumfului democrației germane este întinată doar de Gauland și de partenera sa de guvernare, Alice Weidel, care rămân așezați cu brațele încrucișate; două monumente de agresiune pasivă. Apoi un membru al Partidului Liberal-Democrat se apropie de ei și le șoptește ceva inaudibil – fără îndoială despre obiceiuri și importanța respectării regulilor și a politeții. Membrii AfD se ridică fără tragere de inimă și se alătură celorlalți pentru a o felicita pe Merkel, proaspăt reales în funcția de cancelar, care le acceptă cuvintele și strângerile de mână cu o vagă înclinare a capului și o figură impasibilă.

Într-o notă sumbră, Wolfgang Shäuble declară: „Vă doresc toate cele bune în acest parcurs dificil", înainte de a marca încheierea sesiunii cu o lovitură de ciocan. Parcă pentru a sublinia acest lucru, Shäuble îl

amendează pe membrul AfD care își făcuse o poză cu votul secret și o postase imediat pe rețelele de socializare. Deși era doar un mic act de sfidare a principiului votului secret din Bundestag, noul membru al parlamentului a folosit gestul pentru a sublinia un aspect mai important: nu jucăm după regulile voastre. A fost un început adecvat și îngrijorător pentru ultimul mandat al lui Merkel.
În discursul de inaugurare sobru, aproape funebru, Angela Merkel recunoaște că: „S-a schimbat ceva în țara noastră. Tonul discuțiilor a devenit mai dur, respectul pentru opiniile diferite s-a erodat, la fel și coeziunea dintre bătrâni și tineri, dintre Est și Vest, urban și rural, dintre oamenii care trăiesc aici de generații și cei nou sosiți. Întrebarea este: mai funcționează statul de drept?“
Pentru prima dată după mult timp, ea părea să nu aibă un răspuns.

Deși Merkel a supraviețuit politic, moștenirea ei cea mai importantă, politica sa în materie de refugiați, era atacată de ceva timp – și nu numai de AfD.[9] În interiorul propriei coaliții, președintele Bavariei, Horst Seehofer, șeful charismatic al CSU, partidul omolog celui al lui Merkel, criticase politica acesteia înainte de alegerile din 2017. „Islamul nu are ce căuta în Germania“, a proclamat el, ca un ecou al AfD. Populist de berărie care prefera compania premierului maghiar Viktor Orban, nu pe cea a lui Merkel, Seehofer era îngrijorat că partidul Alternativă pentru Germania va sifona voturile Uniunii Creștin-Sociale de centru-dreapta. Preluând o expresie folosită de AfD, el a început să numească politica lui Merkel „turism pentru azil“.
„Merkel și-a făcut selfie-uri cu refugiați; acum avem nevoie de imagini cu refugiați urcați în autobuz“, a spus el. Ce mai conta că sosirea refugiaților încetinise semnificativ – pentru demagogul Seehofer, realitățile și cifrele erau mai puțin importante decât iritarea bazei de votanți.******** De asemenea, el a susținut amplasarea unor cruci pe toate clădirile publice și a promovat o „axă“ cu austriecii și italienii populiști cu tendințe de dreapta. Cuvântul axă – numele alianței dintre naziști și fasciști în cel de-al Doilea Război Mondial – era o notă tulburătoare dintr-un scenariu vechi.
Angela Merkel obosise să tot stingă focurile. Dar, arătându-și încă o dată rezistența remarcabilă, ea a supraviețuit și a candidat la alegeri nu atacându-l pe Seehofer, ci folosind strategia sa tipică în cazul agresorilor mult prea încrezători: prin discuții. Pe 2 iulie 2017 la prânz, după ce au negociat toată noaptea, Seehofer și cancelarul au ieșit din sediul CDU de la Berlin cu un zâmbet obosit.[10] Detaliile precise ale negocierilor sunt în continuare confidențiale. Totuși, se știe că Merkel a cedat în cazul câtorva chestiuni periferice, dar nu le-a oferit bavarezilor ceea ce își doreau cel mai mult: un plafon pentru

numărul de refugiați cărora să li se acorde azil în viitor. Politica de bază a lui Merkel în alegeri a rămas intactă.
Stând lângă Seehofer, impresionant ca statură, Merkel, care are 1,65 m, a fost întrebată de un reporter ce îi separa încă pe cei doi adversari recenți. „Cam treizeci de centimetri“, a răspuns ea impasibilă. La scurt timp după aceea, după scenariul clasic, ea l-a numit pe Seehofer ministru de interne în al patrulea mandat al său. Convertirea populistului bavarez a părut completă doi ani mai târziu, când Seehofer a numit-o public „o persoană remarcabilă“ cu care era „mândru“ să lucreze și a lăudat-o: „Nimeni din Europa nu se bucură de atâta încredere ca Angela Merkel“.
Dar AfD nu era la fel de ușor de îmblânzit. La câteva luni de la preluarea primului său mandat, Alice Weidel, atunci în vârstă de treizeci și nouă de ani, și-a făcut apariția la pupitrul din Bundestag. Purtând un sacou bine croit, cămașă albă imaculată și perle, ea și-a încruntat sprâncenele și a recitat pe nerăsuflate o listă de presupuse „infracțiuni“ comise de guvernul lui Merkel și de predecesorii săi: luare de mită, cheltuire „nesăbuită“ a banilor contribuabililor, corupție îngrozitoare. În tirada sa, Weidel nu a venit cu nici o propunere și nu a sugerat nici un proiect de lege sau legi pe care Bundestagul să le ia în considerare. Când a terminat, ea și-a adunat sumbru hârtiile de pe pupitru și s-a întors la locul ei. Doar Gauland, colegul ei de partid, s-a ridicat pentru a o felicita. Restul corpului legislativ a păstrat tăcerea.
Merkel i-a urmat lui Weidel la pupitru. „Frumusețea unei democrații liberale este că fiecare are dreptul să vorbească despre ceea ce crede că este important pentru țară“, a spus ea cu un zâmbet strălucitor, iar cei prezenți au izbucnit în râs ușurați și au aplaudat. Cancelarul a trecut apoi rapid la problemele care contau cu adevărat pentru țara ei: a propus un summit pentru a combate penuria de locuințe, pentru a înființa noi creșe, pentru a îmbunătăți îngrijirea vârstnicilor și pentru a extinde accesul la internet în zonele rurale. Referitor la acest ultim subiect, ea a deviat de la discursul tipic, subliniind cu autoritate nevoia Germaniei de a ajunge din urmă concurenți globali din Silicon Valley până la Shenzhen, China. Și-a încheiat discursul de douăzeci de minute cu subiectul la care revenea acum aproape de fiecare dată: teama că ordinea liberală este amenințată. Reamintindu-le parlamentarilor că, după al Doilea Război Mondial, Germania a primit unsprezece milioane de refugiați – mai ales din estul ocupat de sovietici – ea a insistat: „Suntem o națiune de refugiați“. De asemenea, a profitat de ocazie pentru a le reaminti colegilor săi din parlament valorile comune, spunând: „Cei care cred că națiunile pot reuși pe cont propriu – naționalismul în forma sa cea mai pură – [se opun] celor care cred că singura cale este găsirea unor soluții comune“.

Ultima frază i-a fost întreruptă de aplauze. Diatriba înverșunată a lui Weidel făcuse ca avertismentul lui Merkel, deși rostit în cuvinte calme, să fie mai puternic. Cu toate că și-a făcut loc în parlamentul federal german, AfD era izolat acolo. Germania este o democrație matură care, mai mult decât orice altă țară europeană, a înțeles cât de mare este prețul plătit pentru tolerarea rasiștilor și nu este pregătită să-i primească pe extremiști în structurile guvernamentale de la cel mai înalt nivel. Chiar și criticii mai conservatori ai lui Merkel din CDU erau de acord cu acest lucru.

Totuși, furia care a catapultat AfD în Bundestag continua să ardă mocnit în Germania, mai ales în Est. În august 2018, fitilul a fost aprins la Chemnitz – fostul Karl-Marx-Stadt –, un oraș din Saxonia care deține un record național îndoielnic, având cea mai mare rată a infracțiunilor motivate de xenofobie. Presupusa ucidere a unui tâmplar de origine cubaneză de către un solicitant de azil din Orientul Mijlociu le-a oferit celor din AfD și neonaziștilor locali un pretext la îndemână pentru o revoltă. Sub o statuie de patruzeci de tone a lui Karl Marx, opt mii de manifestanți și-au îndreptat furia reprimată împotriva cancelarului. Poliția locală a fost luată pe nepregătite, dar nu și AfD.

„Când statul nu-și mai poate proteja cetățenii, cetățenii ies în stradă și se protejează“, a postat pe Twitter un legiuitor local din AfD. Imaginea unor manifestanți care purtau însemne naziste – dintre care cel puțin unul afișase salutul hitlerist – a șocat o mare parte din țară. Timp de două zile, fasciștii s-au năpustit pe străzile din Chemnitz, fugărind locuitori cu pielea închisă la culoare și atacând un restaurant cușer.

„Ura nu își are locul în această țară. Nu există nici o scuză sau justificare pentru a ataca oameni care arată diferit“[11], a criticat Merkel de la Berlin, în vreme ce Alexander Gauland i-a lăudat pe protestatari, numindu-i „cetățeni îngrijorați“, insistând că „ura nu este o crimă“. Dar cancelarul doar atât a avut de spus – părând din nou că nu vrea să mai atragă atenția asupra evenimentelor oribile.

Trei luni mai târziu, Merkel a ajuns la Chemnitz. Era mult prea târziu, iar ea amânase prea mult. Este o atitudine caracteristică pentru Angela Merkel, uneori prea precaută și ferindu-se de confruntări. „Știu că prezența mea polarizează“, a spus ea unui public grav, de 120 de persoane, adunat într-o fabrică de locomotive dezafectată. Afară, o mulțime mult mai mare striga: „Merkel trebuie să plece!“ Dar cancelarul a continuat să vorbească blând, mai degrabă ca un terapeut decât ca un politician. „Vi se spun minciuni. Nu-i lăsați pe cei care răspândesc ură să vă dicteze“, a implorat ea asistența.

„De ce atât de mulți dintre noi ne simțim ca niște ratați?“, s-a plâns un bărbat din spate.[12]

„Unii dintre voi nu vă vedeți nepoții crescând deoarece copiii voștri s-

au mutat“, a răspuns cancelarul cu empatie. „Unele lucruri s-au pierdut. Dar am realizat foarte multe!“ Spunând „noi“, ea s-a identificat cu acești est-germani. Era acolo pentru a-i consola, nu pentru a-i certa.
Fără să se apere sau să încerce să-și justifice politicile, Merkel a petrecut două ore tensionate răspunzând la întrebări uneori ostile. Tonul ei era diferit de cel oarecum condescendent al tinerei Angela, care îi disprețuia pe aceia dintre concetățenii săi est-germani care nu se adaptau la fel de abil ca ea. Vârsta, trecerea timpului și situațiile în care ea însăși s-a aflat aproape de eșec îndepărtaseră o parte din acea aroganță. Mai mult, acești concetățeni puteau încă da curs apelului la rațiune și la compasiune. Nu erau manifestanți care strigau invective la adresa cancelarului. Poate că avea șanse să îi convingă să renunțe la o parte din ostilitatea lor. Mai smerită după alegerile recente, ea și-a folosit latura umană – și nu obișnuitele argumente raționale – pentru a încerca să-i aducă de partea ei.
Treptat, starea de spirit din hală s-a schimbat. Faptul că a folosit de mai multe ori cuvântul „noi“ a drenat o parte din agresivitatea celor mai iritați membri ai asistenței. Spre sfârșitul discuției, un bărbat din spate a strigat: „Vă mulțumesc, doamnă cancelar, pentru situația bună din țară în general“. Surprinsă, Merkel a rămas pe moment fără cuvinte. „Ei bine, nu cred că mulți dintre voi ați venit astăzi aici pentru a auzi laude la adresa Angelei Merkel“, a spus ea în cele din urmă, părând deopotrivă surprinsă și mulțumită. Era un semn mic, dar bun. Însă afară, mulțimea mai mare continua să strige „Hau ab, Hau ab“ („Marș, cară-te de aici!“), acoperind vocea lui Merkel.

Merkel nu a șovăit niciodată în hotărârea de a se retrage la momentul dorit de ea. Nici măcar imaginile detestabile cu neonaziști alergând pe străzile din Chemnitz nu au abătut-o de la obiectivul ei de a părăsi politica înainte de a fi forțată să facă acest lucru. Dimpotrivă. „Ne-am văzut în timpul festivalului Oktoberfest, la Opera din Berlin, la scurt timp după revoltele de la Chemnitz“, a spus Paul Krüger, vechiul ei prieten și coleg de pe vremea când făcea parte din Cabinetul lui Kohl.[13] M-am întâlnit cu el în restaurantul unui hotel din fosta Germanie de Est, la Potsdam, după ce tocmai demisionase din funcția de primar al orașului. Decorul era predominant cafeniu, o culoare preferată odinioară în Est și detestată de Angela Merkel.
„Nu pare niciodată stresată, dar în acea zi părea deosebit de relaxată“, și-a amintit Krüger. „M-a întrebat ce fac și i-am răspuns că ezit să spun că fac bine.“ Apoi el i-a spus: „Îmi pare foarte rău pentru tine, Angela, pentru că văd cât de multe necazuri îți fac acești idioți în fiecare zi“. Kruger a continuat să-mi descrie întâlnirea sa neobișnuită cu

cancelarul.
„În timp ce discutam, a fost abordată de alte persoane, așa că ne-am luat rămas-bun. Apoi, deodată, a început să alerge după mine. «Voiam să știi», a spus ea, «că și eu fac bine. De fapt, mă simt grozav!» M-am întrebat de ce se repezise așa să vină după mine. Câteva zile mai târziu, am aflat.“
Pe 7 decembrie 2018, Merkel a revenit la Hamburg, locul ei natal, pentru a-și lua rămas-bun de la Uniunea Creștin-Democrată pe care o condusese timp de optsprezece ani. Epuizată de asprimea politicii de partid, dorea să renunțe la calitatea de lider al partidului – deși, desigur, rămânea cancelarul Germaniei. Avea să fie în continuare liderul neoficial și de importanță istorică al CDU, să călăuzească politica acestuia și să aleagă conducătorii cei mai distinși. Dar pe mai departe, puterea ei se va baza pe statutul său incontestabil, nu pe funcția din partid. De problemele partidului se vor ocupa alții – ea va fi mai presus de politică. Angela Merkel a vrut să-și petreacă ultimii trei ani în funcție concentrându-se pe adevărata ei pasiune: problemele globale.
De pe scena imensului Centru pentru Congrese, ea a luat cuvântul în prezența a peste o mie de membri ai CDU – care nu mai erau majoritar bărbați –, dintre care mulți nu cunoscuseră niciodată un alt președinte de partid. În sală era o ambianță tipică unei ceremonii de absolvire. Mädchen a lui Helmut Kohl, care a reanimat Uniunea Creștin-Democrată aflată în stare critică – în 2000, în timpul scandalului privind luarea de mită – își lua rămas-bun. Ea și-a început discursul cu autoironie: „Primul meu slogan de partid în 2000 a fost «La obiect». Mulți au trebuit să se adapteze! Unde era Germania în acest slogan? Unde era viitorul? Unde erau valorile noastre, securitatea noastră? Nicăieri. Doar «La obiect». Tipic Merkel: arid ca deșertul“.
Publicul a râs rememorând debutul stângace al cancelarului. Apoi, revenind la anii tinereții din Germania de Est, un lucru pe care începuse să-l facă din ce în ce mai mult în ultimii ani, Merkel a vorbit liber, amintindu-și entuziasmul din zilele de după căderea Zidului. „Pentru noi, acelea au fost niște vremuri incredibile de mare curiozitate, în așteptarea unor lucruri noi, «Mergi în lume», am scris în cartea unui prieten. Ce perspectivă! Libertate într-o epocă nouă (…). Viitorul nostru era doar în propriile noastre mâini“, a spus ea cu nostalgie evidentă după acea perioadă de început, încărcată de promisiuni.
Reflectând la stilul ei de cancelar, Merkel a recunoscut: „Am cerut mult de la voi. Am refuzat să atac oponenții – și am ales bisturiul sau tăcerea –, nu sabia. Știu că v-am pus nervii la încercare.“ Nu era chiar o scuză, dar pe aproape; recunoștea faptul că ar fi putut da extremei

dreapta o lovitură mai puternică. Totodată, cei aflați în fața ei înțelegeau că acel lucru pur și simplu nu îi stătea în caracter celei pe care ajunseseră să o respecte pentru stilul ei uneori aparte – și chiar exasperant. Dar ea și-a încheiat discursul pe un ton care nu mai era cel al unui politician, ci unul care lăsa să se înțeleagă că nu regretă atitudinea morală adoptată. A vorbit ca o fiică de pastor. „Nu m-am născut cancelar sau președinte de partid", a spus ea. „Întotdeauna am intenționat să fac politică demn și să plec demn. Timpul este limitat pentru noi toți."
Delegații și-au aplaudat președintele în picioare, timp de zece minute. Mulți dintre ei țineau pancarte pe care scria: „Mulțumim, șefa!" Bărbați și femei deopotrivă aveau lacrimi în ochi. Ochii lui Merkel străluceau; a clipit repede, așa cum face întotdeauna când este mișcată.
Merkel dorea cu disperare să lase politica în seama celei pe care o alesese să-i urmeze, Annegret Kramp-Karrenbauer, politician de centru, în vârstă de cincizeci și șapte de ani, din Saarland, pentru a-și petrece ultimii trei ani din mandat concentrându-se pe probleme stringente, precum consolidarea UE și abordarea schimbărilor climatice. Dar n-a fost să fie. Cel puțin nu încă.

Angela Merkel a fost obligată să revină la politica internă de evenimentele din apropiere de Weimar, un oraș cu încărcătură istorică din provincia Turingia, unde naziștii obținuseră prima dată puterea, înainte de a câștiga la nivel național în 1933. Trecutul nu este niciodată cu adevărat trecut în Germania. Uneori, cancelarul ajungea cu întârziere la întrevederi pentru că în apropierea Cancelariei erau găsite bombe rusești neexplodate, relicve ale celui de-al Doilea Război Mondial, care dădeau traficul peste cap. Dar nicăieri în Germania trecutul nu este mai apăsător decât la Weimar – însuși numele orașului este un ecou.
În februarie 1919, la trei luni după încheierea Primului Război Mondial, deputați din toată Germania s-au adunat la Weimar, capitala culturii înalte a Germaniei, casa spirituală a lui Goethe, Schiller, a filosofului olandez cunoscut sub numele de Erasmus și a compozitorului Franz Liszt, pentru a încerca să iasă de sub ruinele fizice și morale. S-au adunat într-un fermecător teatru de curte baroc pentru a pune bazele unei noi republici germane: Republica de la Weimar. Un avocat și politician liberal evreu pe nume Hugo Preuss a elaborat o nouă constituție. La alegerile care au urmat, partidele centriste au câștigat sprijinul popular copleșitor, iar conservatorii au obținut doar 10% din voturi. Paisprezece ani mai târziu, naziștii ardeau cincizeci de mii de cărți scrise de evrei, în timp ce Joseph

Goebbels, șeful propagandei naziste, anunța sfârșitul „epocii intelectualismului evreiesc“. A fost nevoie doar de o recesiune globală și de un demagog viclean pentru a aprinde focul care a cuprins Republica de la Weimar, punând capăt primului experiment democratic al Germaniei.
Paralelele dintre 1933 și 2020 erau alarmante, întrucât un scenariu similar amenința acum Republica Federală.
În februarie 2020, Merkel a aflat cu stupoare că Uniunea Creștin-Democrată, sub conducerea noului lider Kramp-Karrenbauer, și-a unit forțele cu AfD pentru a-l alege pe Thomas Kemmerich, membru al Partidului Liber Democrat (PDP) de orientare liberală, ministru-președinte al Turingiei. AKK, așa cum i se spune, a încălcat astfel interdicția lui Merkel de a coopera cu extrema dreaptă, alăturându-se partidului AfD pentru a alege un conducător statal în micul land din est – un exemplu de maximă obscuritate în politica germană. (Sistemul parlamentar german absurd de complex necesită coaliții între diferite partide pentru a obține majorități, așa cum a fost cazul aici; FDP făcuse parte o perioadă din coaliția de guvernare a lui Merkel.) Această alianță dintre CDU și AfD pentru a alege un membru al FDP de orientare liberală a fost prea mult pentru cancelar, și a însemnat totodată și sfârșitul mandatului foarte scurt al succesoarei alese de Merkel. Annegret Kramp-Karrenbauer a demisionat a doua zi pentru că nu preîntâmpinase acest fiasco.
Merkel a reacționat imediat la pactul faustian pe care propriul ei partid îl încheiase pentru scurt timp. Întrerupându-și o vizită de stat în Africa de Sud, ea a remarcat sumbru: „Este o zi proastă pentru democrația germană“ și a cerut anularea alegerii lui Kemmerich. Date fiind statutul și autoritatea sa, așa s-a și întâmplat, și au fost convocate noi alegeri.******** Dar această tranzacție nesăbuită a avut un cost ridicat, lăsând-o pe Merkel fără succesor la președinția partidului. A fost evitată o criză, dar la mustață. AfD nu pleacă nicăieri, însă Angela Merkel o va face curând.

Venitul mediu anual în Est este de 22 500 de dolari SUA, față de 26 300 de dolari SUA în Vest. Șomajul în Est a fost cu 10% mai mare decât în Vest, deși această tendință se îmbunătățește rapid.
Datorită Planului Marshall, programul SUA de 15 miliarde de dolari care a finanțat reconstrucția țării, Germania de Vest a beneficiat de un start timpuriu după distrugerile din al Doilea Război Mondial și a înflorit în anii 1970. Însă în Germania de Est, sovieticii nu numai că au impus o dictatură comunistă, ci au și deposedat regiunea de toată avuția, ruinând-o – au dus chiar și șine de cale ferată în Rusia.
Născut în 1944, el a fost general de armată în unitatea de elită a

forțelor speciale din Germania. Günzel a fost concediat în 2003 pentru că a susținut dreptul de a face remarci antisemite în cazul unui politician conservator german.
Din 2015, numărul refugiaților intrați în țară a scăzut dramatic la sub două sute de mii pe an. Dar Germania este una dintre țările cu cel mai mare număr de refugiați din lume, potrivit Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR); doar Turcia, Pakistanul, Uganda și Sudanul au mai mulți. Germania este singura țară industrializată occidentală de pe lista ONU a națiunilor care au acceptat refugiați.
Dacă cititorului i se pare că acest lucru este ilegal, nu a fost. Alegerea lui Kemmerich cu sprijinul AfD a încălcat o convenție între principalele partide germane de a refuza orice cooperare cu grupul de extremă dreapta. Pe 4 martie 2020, Bodo Ramelow din Partidul Die Linke (stânga) a fost ales ministru-președinte – exact aceeași funcție pe care o ocupase din 2014 până cu doar o lună înainte.

Președintele francez Emmanuel Macron și Merkel împărtășesc un moment

de intimitate la Compiègne, în nordul Franței, cu ocazia comemorării a o sută de ani de la sfârșitul Primului Război Mondial. Relația lor nu a fost întotdeauna atât de armonioasă, dar cei doi au depus eforturi mari pentru a se înțelege. Erau conștienți că trebuie să rămână uniți împotriva amenințării tot mai mari a autoritarismului și a populismului venite de la Moscova și de la Washington deopotrivă.

Capitolul 17 . În sfârşit, un partener?

„Un om care nu e altceva decât un «om moral» e un nesăbuit.“

Hans Morgenthau
, expert în ştiinţe politice germano-american din secolul XX,
„Şase principii ale realismului politic“

În mai 2017, un economist progresist în vârstă de treizeci şi nouă de ani, pe nume Emmanuel Macron, a schimbat politica franceză, a inversat valul populist şi a devenit cel mai tânăr şef de stat al Franţei de la Napoleon Bonaparte încoace. Angela Merkel îl cunoştea şi îl respecta pe Macron din perioada când acesta era ministru al economiei în cabinetul fostului preşedinte, François Hollande. Ea s-a bucurat când Macron a învins-o pe naţionalista Marine Le Pen, candidata de extremă dreapta susţinută atât de Trump, cât şi de Putin. „Este purtătorul speranţelor a milioane de francezi şi ale multor germani“, a spus cancelarul. În fruntea lor: Angela Merkel.
Merkel nu a revendicat niciodată poziţia de lider al Occidentului; aceasta îi fusese impusă, iar ea a acceptat-o fără tragere de inimă. Dar la două luni de la începerea ultimului ei mandat de cancelar, nu mai era singura de pe scena mondială care lupta împotriva valului de autoritarism. În fine, exista un lider capabil al unei alte puteri europene majore care îi susţinea viziunea despre Europa. Deşi amândoi împărtăşeau visul încă efemer al „Statelor Unite ale Europei“, Macron, nerăbdător şi impulsiv, şi-l dorea acum. Merkel, lentă în reacţii şi adoptând jocul cu bătaie lungă, prefera să acţioneze cu mult mai multă prudenţă. În plus, deşi demagogia lui Trump o dezgusta, ea era mai profund ataşată de alianţa transatlantică decât noul lider francez. Curând, diferenţele de stil şi de temperament dintre Macron şi Merkel s-au făcut simţite.

Ţările, la fel ca oamenii, învaţă adesea mai mult din eşec decât din triumf, iar Merkel şi Macron sunt amândoi produse de excepţie ale istoriilor naţionale. Merkel provine dintr-o cultură care, de la înfrângerea umilitoare din al Doilea Război Mondial, nu sărbătoreşte victorii militare şi arborează drapelul naţional în principal pentru a sărbători campionate de fotbal. Unele dintre cele mai populare repere ale Berlinului comemorează eşecurile catastrofale ale celui de-al Treilea Reich; Auschwitz este simbolul Germaniei în al Doilea Război

Mondial. Aceasta este o națiune care aspiră la smerenie și să fie mai bună decât în trecut, iar maniera în care Merkel abordează poziția de conducător este la fel de smerită. Chiar și Bundeswehr, armata Germaniei, cu uniformele sale cenușii monotone, se străduiește din greu să treacă neobservată.
Prezența discretă, obiectivul Angelei Merkel încă de pe vremea când era cea mai inteligentă elevă din clasă, este departe de scopul Gărzii Republicane din Franța, cu uniforme splendide, căști de alamă sclipitoare, vestoane cu ceaprazuri și pantaloni roșii îndesați în cizme strălucitoare. Franța este singura democrație occidentală care încă organizează parade militare. În iulie 2017, de Ziua Națională, noul președinte al Statelor Unite, Donald Trump, a fost atât de impresionat de imaginea gărzilor călare maiestuoase, urmate de etalarea ostentativă a celor mai recente echipamente militare ale Franței pe grandiosul bulevard Champs-Élysées de la Paris încât s-a gândit să orchestreze un spectacol militar asemănător la Washington, DC – o idee față de care America este aproape la fel de reticentă ca Germania. A-ți imagina tancuri pe bulevardul Kurfurstendamm din Berlin este echivalent cu imaginea apocalipsei. Pentru Franța, simbolul peren al celui de-al Doilea Război Mondial este La Résistance. „Noi am eliberat Franța“, a subliniat Charles de Gaulle, în versiunea sa fantezistă asupra evenimentelor.******** Deși războaiele napoleoniene din 1803 până în 1815 au lăsat în urmă nenorociri și vărsare de sânge, metroul din Paris trece astăzi prin stații care poartă numele celor mai mari bătălii, printre care: Austerlitz, Solferino (sub conducerea lui Napoleon al III-lea)… Prima acțiune a lui Macron ca președinte a fost să se deplaseze pe Champs-Élysées într-un jeep militar de camuflaj până la Arcul de Triumf și să aprindă o flacără în onoarea francezilor morți în războaie. Pentru Merkel, drama războiului își are locul pe scena Festivalului Wagner de la Bayreuth, nu în politică.

În 2017, în prima sa călătorie ca președinte, Macron a mers la Berlin pentru a se întâlni cu Angela Merkel. Imaginea celor doi, cel mai longeviv lider democratic al Europei, alături de cel mai proaspăt și mai tânăr conducător european, avea aerul unei binecuvântări rituale. Dar la prima vedere, omul de știință pragmatic, devenit politician la vârsta mijlocie și aflat de treisprezece ani în funcția de cancelar, nu se potrivea cu Macron, suplu și atrăgător, care tocmai dăduse o lovitură de grație politicii franceze. „În fiecare început există un strop de magie“, a spus Merkel zâmbitoare, citându-l pe scriitorul german Hermann Hesse, când l-a întâmpinat pe Macron la Cancelarie. Cum nu se lasă niciodată purtată de valul retoricii, ea a adăugat repede: „Magia durează doar atâta timp cât există rezultate“. (Ambii foloseau

limba engleză, ceva nou în relația franco-germană, veche de secole, care până acum se bazase în general pe traducători la întâlnirile dintre șefii de stat.) Remarca nu l-a împiedicat pe președintele francez să radieze de mândrie că se află pe scena mondială alături de această figură istorică. Totodată, Macron părea complet în largul său în interacțiunile cu Angela Merkel, cu douăzeci și patru de ani mai mare decât el – exact de aceeași vârstă cu soția sa, Brigitte Macron.

Cei doi împărtășeau obiectivul unei Europe puternice, capabile să opună rezistență incursiunilor lui Vladimir Putin, Chinei din ce în ce mai insistente și amenințării reprezentate de Donald Trump. După un șir de lideri slabi, Merkel era ușurată că are acum un partener inteligent și ambițios în această luptă, fericită că Macron i-a redat Franței mândria după Chirac cel suferind, Sarkozy cel impetuos și Hollande cel ineficient. Dar acest lucru nu însemna că ea avea să fie pur și simplu copilotul lui Macron. „Nu te grăbi", l-a sfătuit Merkel pe Macron, dar nu acesta era sfatul pe care îl căuta tânărul președinte exuberant.

Nefiind prizonierul vreunui partid politic, cu excepția celui creat de el însuși, La République en Marche! (un semn de exclamare nu ar figura niciodată în numele unui partid politic din care ar face parte Merkel), Macron era dornic să schimbe lucrurile, detaliindu-și programul de reformă într-o carte intitulată fără modestie Révolution********. Nu putem permite ca extremiștii de stânga și de dreapta să fie singurii perturbatori, i-a spus el lui Merkel. „Tu și cu mine, Angela, trebuie să schimbăm lucrurile!" Macron și-a avertizat omologul că, în cazul în care el va eșua, Germania ar putea avea de-a face cu Marine Le Pen, șefa partidului de extremă dreapta Frontul Național.

Macron ajunsese la putere cu ambiția amețitoare de a spori ceea ce el numea suveranitate europeană. Într-un discurs de nouăzeci de minute rostit în Marele Amfiteatru istoric de la Sorbona, Macron a lansat mai multe artificii retorice decât auzise lumea de la Merkel de-a lungul întregii sale cariere, propunând o zonă euro strâns integrată, cu un singur sistem bancar, o obligațiune europeană comună și un regim comun privind migrația. Europa nu avea nici una dintre acele instituții, așa cum dovediseră atât de dureros criza financiară, dar și cea a refugiaților, dezvăluind absența unei politici comune a UE în ambele domenii. (Pandemia de Covid-19 care a luat lumea prin surprindere în 2020 a dezvăluit aceeași slăbiciune și în cazul infrastructurii de sănătate publică.) „Suveranitatea europeană necesită construcție și depinde de noi să o realizăm!", și-a încurajat el publicul, căutând totodată sprijinul lui Merkel. Deși parteneriatul franco-german a fost întotdeauna piatra de temelie a Uniunii Europene – până la urmă, sunt cele mai populate și mai mari țări de pe continent –, curentul de rivalitate și de exasperare dintre cele două state a fost

timp de secole o realitate a vieții europene. În secolul XXI, acele diferende nu se mai rezolvă pe câmpul de luptă.

Charles de Gaulle, erou de război al Rezistenței și președinte al Franței din 1958 până în 1969, a asemănat relația cu cea dintre cal și căruță, „Germania fiind calul, iar Franța vizitiul"; acesta nu era tocmai modul în care Angela Merkel vedea dinamica dintre cele două țări. La un moment dat, Sarkozy, dorind să o flateze, i-a spus lui Merkel: „Angela, suntem făcuți să ne înțelegem. Suntem capul și picioarele Uniunii Europene". Cancelarul a răspuns acid: „Nu, Nicolas, tu ești capul și picioarele. Eu sunt banca".

În realitate, Merkel nu era în măsură să răspundă provocării lui Macron de a schimba lucrurile în Europa. În primul rând, constituția franceză îi conferă președintelui mai multe prerogative decât în orice altă democrație occidentală. Cancelarul Germaniei guvernează prin persuasiune și consens într-o structură de partid puternică și un sistem federalist difuz, deși cancelarul numește Cabinetul, dar alege reprezentanți ai partidelor mari, nu doar al său. Macron tocmai distrusese partidele politice din Franța, creându-și practic partidul lui. Dată fiind obsesia lui Merkel pentru austeritate și cumpătare și cum populația susținea cu fermitate acele calități, ea a ezitat să sprijine ideea unui sistem bancar unic pe care Germania – puterea economică a Europei – ar fi nevoită să-l susțină.

Scopul lui Macron era independența Europei. Dar planul său pentru o armată europeană permanentă – astfel încât continentul să depindă mai puțin de NATO pentru apărare – era foarte greu de susținut în fața lui Merkel, antimilitaristă convinsă. Pentru ea, în ciuda comportamentului scandalos al lui Trump, un asemenea plan ar fi împins lucrurile prea departe, prea repede. Ea continua să fie atlantistă.

Totodată, Merkel a observat și ce fel de schimbări nu propusese Macron. Franța accepta Germania ca putere economică, dar nu ca egal politic. Dacă Franța și Germania ar avea în comun un buget UE și un sistem bancar integrat, de ce să nu aibă și un loc european comun în Consiliul de Securitate al ONU? Franța nici nu voia să audă; fondatorii ONU hotărâseră în 1945 ca așa-zișii reprezentanți permanenți în Consiliul de Securitate să fie Franța, China, Rusia, Marea Britanie și Statele Unite – nu tocmai o reflectare exactă a celor mai puternice state din lume șapte decenii mai târziu, dar însemna enorm pentru Franța. În Cancelaria lui Merkel, opinia era că Franței îi pasă mai mult de simbolurile puterii decât de unitatea europeană.

Poate că problema era și că cei doi erau desincronizați. Cancelarul obosit de luptă se afla la apusul carierei politice; Macron era abia la început și, deși i-a plăcut de el când era ministru al economiei în cabinetul lui Hollande, i se părea că devenise arogant odată ajuns

președinte. („Știu că este deștept, dar de ce trebuie să o arate tot timpul?“, a comentat ea în prezența consilierilor.) Când Macron a mustrat un tânăr parizian care i s-a adresat cu „Manu“, un consilier al lui Merkel a remarcat că, în timpul războiului, londonezii îi strigaseră adesea „Salut, Winnie!“ premierului Winston Churchill, fără ca eroul lor să le țină o prelegere. Ambițiile lui Macron erau evidente – o calitate neatrăgătoare pentru Merkel, care își protejează propriile ambiții ca pe niște bijuterii de neprețuit.
Totodată, e posibil ca ea să fi simțit un strop de invidie umană față de ascensiunea meteorică a unui conducător al Europei atât de tânăr și de entuziasmant.[1] Editorialele prevesteau declinul lui Merkel ca lider, salutând deopotrivă energia și pasiunea lui Macron. „A revenit Franța adevărată!“, anunța președintele Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker. Vreme de șase luni frustrante, ea se ocupase de formarea unui nou guvern de coaliție, timp în care Macron avusese parte de titluri elogioase, care îl numeau noul maestru global. „El se ocupă de politica internațională, iar eu sunt blocată aici“[2], a bombănit Merkel de la Berlin.********

Sceptică, ea a urmărit tentativa noului ei partener politic de a-l curta pe Trump, pe care l-a impresionat cu fast galic cu o cină la Turnul Eiffel și cu splendida paradă militară de pe Champs-Élysées de Ziua Națională.[3] Merkel considera că exploatarea vanității personale a lui Trump genera, în cel mai bun caz, câștiguri pe termen scurt. Ea a prezis că tentativa lui Macron de a-l seduce pe acest narcisist găunos se va dovedi inutilă. Și într-adevăr, până pe 11 noiembrie 2018, când Macron a întâmpinat-o pe Angela Merkel la Paris pentru a comemora centenarul sfârșitului Primului Război Mondial, el renunțase la încercarea de a-l fermeca pe volatilul Trump – un exercițiu inutil, așa cum prevestise cu siguranță Merkel.
Macron și Merkel au dat dovadă de o căldură autentică în acea zi, atingându-și frunțile când s-au întâlnit la Compiègne, la nord de Paris, și ținându-se de mână în vagonul istoric în care Germania a semnat inițial armistițiul care punea capăt Primului Război Mondial. Douăzeci și doi de ani mai târziu, în 1940, puternica Wehrmacht nazistă a străbătut Franța în doar șapte săptămâni. Adolf Hitler l-a forțat pe mareșalul francez Philippe Pétain să-i accepte dictatul umilitor în același vagon-restaurant. În următorii patru ani, Franța a trebuit să se supună ocupației germane brutale sub regimul colaboraționist de la Vichy. Acum, când cei doi șefi de stat, Merkel și Macron, revendicau Compiègne în numele unității europene, scena reamintea viteza cu care se învârt roțile istoriei.
A doua zi, ca niște persoane îndoliate la o înmormântare, optzeci de

șefi de stat, sub umbrele negre pe o ploaie torențială, au mărșăluit umăr la umăr pe Champs-Élysées până la Arcul de Triumf. Trump a lipsit de la această procesiune solemnă. Sosit târziu, stătea îmbufnat, cu telefonul în palma tremurătoare (deși s-a însuflețit o clipă când Vladimir Putin, care sosise mai târziu, l-a prins de mână). Forțat să asculte lecția de istorie a lui Macron, Trump părea că ar fi preferat să fie aproape oriunde altundeva. „Vechii demoni se întorc", a remarcat Macron sumbru. „Naționalismul este o trădare a patriotismului. Spune că interesul nostru primează; cui îi pasă de ceilalți?", a spus el, într-o critică tăioasă la adresa americanului îmbufnat din primul rând.

Câteva zile mai târziu, la mai bine de un an după discursul lui Macron de la Sorbona, Angela Merkel a dat în fine curs solicitării de sprijin din partea acestuia pentru construirea unei „Europe suverane". Părând veselă și purtând un sacou albastru care se asorta cu steagul UE, ea a pătruns în Parlamentul European de la Strasbourg. Zâmbind și făcându-le cu mâna celor 705 membri reprezentând douăzeci și șapte de state, ea a urcat pe podiumul „celui mai mare parlament din lume", după cum l-a numit ea, și i-a surprins pe mulți. Cancelarul care disprețuiește războiul a declarat că a venit timpul pentru „o armată europeană adevărată, autentică", susținând una dintre ideile de bază ale lui Macron.

Cele două țări au convenit asupra unui nou program comun pentru a-și coordona și a-și integra sarcinile de apărare și de securitate, și pentru a colabora la dezvoltarea unei noi generații de avioane de luptă europene. Acest program se va derula în afara UE și NATO și va presupune împărtășirea de informații și de capacități operaționale între membrii săi. (Ar urma să li se alăture alte douăzeci și una de națiuni europene, dar detaliile trebuie puse la punct.) Confruntată cu o lume din ce în ce mai ostilă și mai imprevizibilă, Germania și-a depășit o parte din aversiunea față de misiunile armate în străinătate. Agresivitatea și preferința lui Trump pentru lideri autoritariști, precum și agresiunea fățișă a lui Putin pot fi motivele pentru care Merkel și-a arătat sprijinul pentru inițiativa lui Macron.

Dar Macron a continuat să se miște mai repede decât ea în încercarea de a „perturba" starea de fapt din Europa. În mai 2018, când i-a fost decernat prestigiosul premiu Carol cel Mare, el a implorat-o direct pe Merkel, aflată în primul rând al Sălii Încoronării de la primăria din Aix-la-Chapelle (Aachen în germană): „Germania nu poate avea un fetiș perpetuu cu privire la buget și la excedente comerciale, pentru că o face în detrimentul altora. Treziți-vă! Să nu fim dezbinați, să nu arătăm teamă și să nu așteptăm!", a spus el, surprinzându-și „partenera" cu forța retoricii sale și chemarea directă la acțiune. Reanimarea Europei era și scopul ei, dar, ca de obicei, trebuia să îi analizeze propunerile – și, spre deosebire de Macron, trebuia să se

consulte cu guvernul ei.
O lună mai târziu, la o întâlnire la reședința ei oficială rustică, aflată la o oră de Berlin, Merkel a acceptat planul lui Macron privind o uniune bancară cu scopul de a preveni viitoarele crize financiare din Europa – un alt sprijin parțial al planului său măreț pentru o Europă suverană.

Relațiile dintre Macron și Merkel au continuat să fie instabile. Afișându-și din nou talentul pentru dramatism, președintele francez i-a surprins în vara următoare pe liderii mondiali adunați la un summit în stațiunea franceză Biarritz cu un invitat neanunțat: ministrul de externe al Iranului, Mohammad Javad Zarif. El spera să intermedieze un acord între Iran și Trump, care se retrăsese din acordul din 2015 încheiat în administrația Obama, care interzicea Iranului să producă arme nucleare. „Este în regulă atâta timp cât duce la ceva", a fost reacția sceptică a lui Merkel la inițiativa lui Macron, dar asta nu s-a întâmplat. Macron nu pregătise un astfel de progres diplomatic cu grija meticuloasă de care ar fi dat dovadă cancelarul german. Dar ministrul iranian nu a fost singurul oaspete neașteptat din acea săptămână. Merkel s-a supărat când Macron l-a invitat pe Putin la o cină privată la reședința sa de vară câteva zile mai târziu, în speranța că va aduce Rusia înapoi în familia europeană.
În timpul summitului de la Biarritz, pe când Macron juca rolul gazdei fermecătoare și imprevizibile, Merkel a profitat de prilej pentru a se bucura de puțină libertate. Turiștii care făceau plajă la Biarritz au fost surprinși de imaginea unei siluete familiare într-un context necunoscut: cancelarul Merkel, în pantofi sport albi și pantaloni albi, plimbându-se pe marginea apei, în timp ce gărzile sale în costume de culoare închisă formau un V de neclinitit în jurul ei – făcând tot posibilul, deși zadarnic, să treacă neobservați. În fruntea grupului se afla Steffen Seibert, omniprezentul purtător de cuvânt al cancelarului, în cămașă și desculț, cu pantalonii suflecați și pantofii de gală în mână. Părea că doar Merkel venise pregătită pentru o plimbare pe plajă.
Părea o imagine simbolică, semn că, la doar doi ani înainte de finalul mandatului, cancelarul începea să se distanțeze. Oricât de frustrant ar fi fost să-l vadă pe cel despre care sperase că i-ar putea fi un partener deplin în crearea unei Europe mai unite stând la masă cu inamicul beligerant al Europei, nu avea de gând să facă tam-tam. Macron era încă unul dintr-un lung șir de păuni cu care avusese de-a face. În plus – spre deosebire de Putin, de Trump, de Erdogan și de ceilalți –, Macron îi împărtășea valorile: credința în democrație, în statul de drept și în pluralism. Mai bine să se bucure de o plimbare de-a lungul

plajei; drama nu fusese niciodată genul ei.
Nu ieșise încă din scenă.

Fricțiunea reținută dintre Merkel și Macron a explodat în public mai târziu în acel an, când, fără a o anunța în prealabil, Macron a atacat NATO într-un interviu de largă audiență pentru săptămânalul The Economist.[4] Președintele francez a susținut că Europa trebuie să recunoască „moartea clinică a NATO“, având în vedere că nu se mai poate baza pe Statele Unite. Merkel a considerat comentariile lui Macron „inutile“. În opinia ei, a pune NATO sub semnul întrebării însemna slăbirea ordinii democratice occidentale.
La scurt timp după comentariile sale provocatoare, Macron s-a deplasat la Berlin pentru a marca a treizecea aniversare a căderii Zidului Berlinului.[5] Cu ocazia unei cine la palatul Bellevue, cei doi lideri au dat glas diferendelor. Totuși, cei prezenți au susținut că tonul fusese prietenos și plin de bună dispoziție tot timpul. „Există un element de respect reciproc între ei, dar sunt foarte diferiți“, a observat Thomas Bagger, consilier-șef pentru politică externă al președintelui german. „Au fost nevoiți să facă eforturi suplimentare ca relația să funcționeze.“
„Te înțeleg“, i-a spus Merkel lui Macron. „Îți place să spargi lucruri, iar eu trebuie să strâng după tine.“ De asemenea, ea și-a mustrat omologul francez că s-a distanțat de UE abordând Rusia unilateral și opunându-se aderării Macedoniei de Nord la UE, ceea ce ea considera a fi o concesie făcută Moscovei. Oricât de mult aprecia dorința lui Macron ca Europa să fie mai puternică, ea i-a dat de înțeles că riscul asumat unilateral nu va face decât să slăbească continentul în ansamblu.
Totuși, cea mai emoționantă parte a cinei lor de două ore nu a avut nimic de-a face cu Trump sau cu Putin, sau cu orice altă criză agitată. A fost o sărbătoare a evenimentului transformator din viața Angelei Merkel: căderea Zidului. La cină au fost prezenți trei foști disidenți est-germani aflați pe baricade în acele zile istorice. Cei trei au vorbit despre propria lor „Zi a Bastiliei“, dar pentru ei nu era pe 9 noiembrie, ziua în care căzuse Zidul, ci cu o lună mai devreme, când șaptezeci de mii de est-germani au mărșăluit la Leipzig, confruntându-se cu perspectiva reală a violenței. Erau pregătiți ca Stasi să tragă asupra lor, așa cum făcuse armata chineză în Piața Tiananmen în iunie. Dar teama, după cum spunea Werner Schultz, unul dintre disidenți, „ajunsese de cealaltă parte“: acum Stasi se temea de oameni. Acești trei est-germani considerau că ei – nu Reagan, Bush, Gorbaciov sau Kohl – au adus libertatea. Până la urmă, mândria națională nu era doar o calitate a francezilor.

Macron a ascultat-o captivat pe Merkel depănându-și propriile experiențe din acea noapte: cum a plecat în grabă de la saună, cu prosopul sub braț, și a mers la noul punct de trecere de pe Bornholmer Strasse pentru a începe o viață nouă. O cină care începuse cu exprimarea nemulțumirilor dintre aliați s-a încheiat cu identificarea unor puncte comune între cei doi. Povestind despre reunificarea istorică a Germaniei în 1989********, Merkel și Macron s-au despărțit având un sentiment reînnoit al istoriei comune a Europei și al destinului împărtășit.
Pe când Merkel și Macron luau masa la Berlin, un virus se răspândea în China, iar, curând, cei doi aveau să se întâlnească din nou – și să demonstreze că Merkel găsise în Macron partenerul pe care îl căuta. Alții însă își pierdeau încrederea în ea.

La sfârșitul anului 2019, când Merkel a marcat încheierea celui de-al paisprezecelea an în funcția de cancelar, ziarul britanic The Guardian a publicat o perspectivă extrem de critică asupra carierei sale.[6] „Angela Merkel trebuie să plece“, a scris distinsul istoric de la Oxford, Timothy Garton Ash, pe un ton angoasat, argumentând că, având-o pe Merkel la cârmă, Germania „este inima care bate încet a unui om de afaceri bine hrănit, care se odihnește pe canapeaua din birou după un prânz îndestulător“. El a recunoscut că devotamentul înfocat al lui Merkel pentru un buget echilibrat a făcut economia Germaniei să se numere printre cele mai sănătoase democrații. Dar Garton Ash i-a criticat prudența excesivă și incapacitatea de a accepta încercarea lui Macron de a „revoluționa“ Europa și de a-i conferi „ambiții napoleoniene“.
„Aș sugera cu respect“, a conchis el, „că menținerea lui Merkel în funcție nu este în interesul Germaniei și nici al Europei (…). Este timpul pentru o schimbare.“
Schimbarea a venit într-adevăr în 2020. Dar prezența lui Merkel în funcție s-a dovedit a fi nu numai în interesul Germaniei și al Europei, ci și al restului lumii.

În ۱۹۹۵, în urma negocierilor purtate de americani pentru a pune capăt războiului brutal din Bosnia, cel mai sângeros din Europa după al Doilea Război Mondial, președintele francez Jacques Chirac a insistat ca tratatul de pace să fie semnat la palatul Élysée de la Paris – deși fusese decis în spatele gardurilor din sârmă ghimpată de la baza aeriană Wright-Patterson din Dayton, Ohio. Gloria, deși fragilă, era totuși glorie.
Sloganul ales de Macron în campania din 2022 pentru un nou mandat,

„Nous, Français“ („Noi, francezii“), nu ar fi fost niciodată pe placul lui Merkel, antinaționalistă convinsă – și rezumă mai mult sau mai puțin prăpastia dintre ei.
Energia și charisma pe care le proiecta i-au adus acele titluri elogioase. Macron era în principal preocupat să reformeze economia stagnantă și codul fiscal al Franței, dar și să elimine mișcarea populistă Vestele Galbene care organiza proteste naționale împotriva impozitului pe combustibil. Totuși, Merkel invidia libertatea mai mare a președinției franceze semiimperiale.
Data oficială a reunificării Germaniei este 3 octombrie 1990, dar această conversație a fost despre evenimentele dramatice care au însoțit căderea Zidului în 1989.

Angela Merkel s-a adresat națiunii pe 18 martie 2020 folosind o platformă neobișnuită pentru ea: televiziunea. Tonul ei, o combinație de compasiune și de autoritate în egală măsură, a fost fără precedent. Ea a condus Germania cu un calm și cu un echilibru de neegalat în primele luni traumatizante ale pandemiei de Covid-19.

Capitolul 18. Spre final

„Sună ridicol, dar singura cale de a învinge ciuma este bunul-simț.“

Albert Camus
, filosof și scriitor francez (1913–1960)

„Evenimentele, dragul meu, evenimentele.“

Harold Macmillan
, premier britanic din 1957 până în 1963, când a fost întrebat ce îi va determina moștenirea

Angela Merkel și-a petrecut ultimii doi ani în funcție stabilind politici care au rămas în vigoare după retragerea ei. Dar, spre deosebire de majoritatea celor care ajung la apogeul puterii, ea a încercat totodată să se conecteze cu cei cărora le-a acordat prea puțină atenție la începutul carierei.
Cu vremea, Merkel și-a permis să aibă sentimente mai blânde pentru mediul îngrădit al tinereții ei și pentru cei care „nu au avut norocul meu“[1]: acei est-germani care se simt nerecunoscuți și subapreciați pentru efortul lor de după unificare. „Nu doar oamenii de dreapta simt acest lucru“, a spus ea publicului din fosta Germanie de Est în 2019. „Și alții îl simt; doar că nu se exprimă la fel de vocal. Știu că sunt sate care dispar pentru că s-au mutat copiii și nepoții.“ Acum, ea folosea mai des expresia „noi, est-germanii“, o nouă dovadă a solidarității.
După ce și-a petrecut o mare parte din cariera politică lăsând deoparte subiectul originilor sale, acum părea uneori aproape nostalgică amintindu-și acea viață de odinioară din spatele zidului înfricoșător, când mama și tatăl ei erau încă în viață, iar ea era fiica studioasă a pastorului. Cuvântul german Sehnsucht, care include nostalgia, dorul și alte emoții de nedefinit care vin odată cu amintirea trecutului îndepărtat, descrie cel mai bine acest lucru.
Pentru Merkel, Germania de Est însemna din ce în ce mai mult priveliștile, sunetele și mirosurile copilăriei. Întrebată ce îi vine în minte când își amintește de tinerețe, ea a răspuns: „Pini și fân, și miros de cartofi în oala de fiert cu aburi. Aveam prieteni și familii cu care ne sărbătoream zilele de naștere și Crăciunul; cu care

împărtășeam durerea. Faptul că nu puteam călători în America nu ne definea fiecare zi.“[2]

La un moment dat, întrebată care este filmul său preferat, cancelarul a ales Die Legende von Paul und Paula, o comedie neagră est-germană din 1972.[3] Este o alegere revelatoare, cu siguranță nu bazată pe meritele artistice ale filmului, ci pe timpul și locul pe care le evocă pentru Angela Merkel. Filmul oferă o imagine sentimentală a laturii umane a vieții din Est: dragostea dintre doi tineri în împrejurări tensionate. Bucătăriile mici sunt folosite în comun cu vecini, vopseaua se descojește, iar mașinile sunt niște Trabi pătrățoase, așa cum era numit cu afecțiune Trabantul cel zgomotos. Toată lumea este la fel de săracă. Urmărind alături de soțul ei varianta din 2013 a acestui film, chipul cancelarului a părut luminat de o plăcere pură pe care doar imaginile din Heimat (cuvânt aproape intraductibil pentru acest sentiment profund al familiarului) o pot stârni. Dintr-odată nu mai era cancelarul Republicii Federale Germania, ci avea din nou optsprezece ani – vârsta la care văzuse prima dată filmul – și urma să studieze fizica la Universitatea din Leipzig.

Cu toate acestea, un grup de est-germani au rămas neclintiți până la final în asprimea cu care au judecat-o pe Merkel, cancelarul originar din est. Desigur, confruntarea directă cu dușmanii nu este stilul său. Totuși, au fost momente în care nu a putut evita întâlnirile cu cei care nu încercau să-și mascheze resentimentele înverșunate la adresa ei. În 2019, pe când participa la o întrunire la primăria din orașul Stralsund, în propria ei circumscripție electorală, un bărbat corpolent, cu păr blond, așezat în primul rând, a ridicat mâna și s-a identificat drept „Thomas Naulin, membru AfD“, apoi a început să o critice pe Merkel. „Ne-ați condus spre dictatură… Drepturile fundamentale au fost reduse drastic, libertatea presei nu există… Germania de Est [comunistă] ar păli de invidie dacă ar vedea toate acestea.“ El și-a încheiat tirada spunând: „Ca membru AfD, nu am dreptul la libertatea de exprimare“.[4]

„Înainte de toate“, a răspuns Merkel pe un ton calm, „te afli aici, în primul rând, și nu te paște nici un pericol din cauza întrebării pe care ai pus-o.“ Cei din public suficient de vârstnici ca să-și amintească faptul că remarcile provocatoare ale lui Naulin ar fi aruncat în închisoare un cetățean al Republicii Democrate Germane au chicotit nervos. „Și nici nu mi se pare că AfD este împiedicat să ne spună mie și colegilor mei ce cred în Bundestag“, a continuat ea.

„Cât despre cine reprezintă poporul, cine este patriot, opiniile diferă. Tu crezi că tu ești acela. Cred că și eu fac la fel de mult parte din popor (…). Iar în ce privește opinia că am divizat țara cu politicile mele, cred că nici o țară nu este singură în lume (…). Întotdeauna voi spune că [politica mea privind refugiații] a fost decizia corectă (…).

Nu putem doar să ne protejăm propria avuție. Nu ne putem gândi doar la noi înșine“, a spus ea publicului tăcut. „Facem parte din lume.“
A fost o declarație uluitoare – chiar emoționantă. Totuși, maniera răbdătoare, atentă și necombativă în care Merkel căuta umanitatea comună părea adesea o pledoarie din altă epocă. Poate că opinia ei era singulară, dar avea să continue să și-o exprime în timpul rămas.

De asemenea, în ultimii ani de mandat, Merkel a denunțat din ce în ce mai mult absența femeilor din funcții de conducere – de cele mai multe ori, prin sarcasm bine țintit. În octombrie 2018, la Forumul Young Global Leaders de la Kiel[5], port la Marea Baltică, Merkel a privit echipa exclusiv masculină de presupuși viitori lideri ai Germaniei și a remarcat sec: „Cam masculină“.[6] Apoi, devenind serioasă, a comentat: „Lipsesc cincizeci la sută dintre persoane. Și vă spun un lucru: femeile îmbogățesc viața. Nu numai viața privată, ci și viața politică. Habar nu aveți ce pierdeți!“ Stânjenit, publicul a izbucnit în râs, iar tinerii la care făcuse referire au părut ceva mai puțin făloși – poate chiar ceva mai puțin masculini.
Merkel nu uitase condescendența cu care elita politică a Germaniei îi tratase propriile ambiții, de exemplu când un ministru i-a spus: „Știi, dragă, dacă nu mi-ai fi atât de simpatică, nu aș vota prostia asta“[7], cu referire la o lege privind egalitatea în drepturi, pe care o susținuse ca ministru pentru femei și tineret. Până la sfârșitul mandatului, ea a transformat discret o cultură în întregime patriarhală într-una mai prietenoasă cu femeile. În noiembrie 2018, luând cuvântul cu ocazia sărbătoririi a o sută de ani de la acordarea dreptului de vot femeilor din Germania, ea a declarat: „Astăzi nu mai râde nimeni când o tânără spune că dorește să devină ministru sau chiar cancelar într-o bună zi. Unii“, a adăugat ea, făcând o pauză pentru a spori efectul comic, „chiar se întreabă dacă un bărbat ar fi potrivit pentru această funcție.“ Zâmbind la propria ei insolență, Merkel s-a lăsat cuprinsă de valurile de râsete.
În februarie 2020, pe scena Universității din Pretoria din Africa de Sud, cu un braț întins lejer peste spătarul scaunului pe care era așezată, ea a răspuns la întrebările studenților cu încrederea de sine a unei feministe care nu mai avea nimic de dovedit: „Aveți încredere în voi. Nu-i lăsați pe alții să vă ia pâinea de la gură. Îndrăzniți să nu fiți de acord. Nu-i lăsați să vă umilească“ – toate sfaturi pe care tânăra și ambițioasa Angela trebuise să le afle singură.
Cea mai puternică armă a sa în lupta pentru drepturile femeilor a rămas propriul exemplu. Merkel a demonstrat că o femeie poate conduce fără artificiile obișnuite ale celor puternici. În Bundestag, cu

încrederea absolută născută din stăpânirea datelor, ea a respins frecvent atacurile și a răspuns la întrebări cu aerul calm al unui computer care joacă șah.[8] De exemplu, când un membru al Partidului Social Democrat nu a putut să-și termine întrebarea privind sporirea personalului din azilurile de bătrâni în cele șaizeci de secunde alocate, iar microfonul i-a fost oprit, cancelarul a intervenit rece: „Ca să îți vin în ajutor, cred că ghicesc unde voiai să ajungi cu această întrebare“. După care Merkel le-a ținut parlamentarilor o prelegere despre regulile obscure care guvernează casele de bătrâni din Germania, „ametindu-i cu abundența de informații“, după cum s-a exprimat un observator. Ea îndeamnă frecvent: „Fetelor, îndreptați-vă spre știință!“ Stilul ei îi face să pară demodați pe liderii de sex masculin agresivi și fanfaroni.
Cu toate acestea, Merkel este rareori considerată o susținătoare a femeilor. Și este adevărat că ea nu și-a folosit niciodată autoritatea de cancelar pentru a ține un discurs complet despre necesitatea de a conferi putere acelei jumătăți a populației care este încă radical subreprezentată în viața politică. La fel ca în cazul multor subiecte controversate, Merkel abordează lucrurile treptat și acționează indirect pentru a produce o schimbare. De exemplu, ea i-a încredințat un portofoliu tradițional „masculin“, Ministerul Apărării, unei mame cu șapte copii, Ursula von der Leyen, deschizându-i calea pentru a-și asuma președinția Comisiei Europene. Ea preferă să conducă prin exemplu.

La sfârșitul anului 2019, Merkel a onorat o datorie istorică. Ea vizitase lagărele de concentrare naziste de la Buchenwald, Dachau și Sachsenhausen. Depusese o coroană de flori la Yad Vashem din Ierusalim. Totuși, nu fusese la cel mai sumbru monument al capacității omului de a face rău: Auschwitz, cel mai mare dintre lagărele naziste, situat în Polonia. În acea zi de iarnă, cancelarul a pășit încet pe cărarea cu pietriș care duce la porțile din fier forjat inscripționate cu o minciună crudă „Arbeit Macht Frei“ („Munca te eliberează“), într-o tăcere solemnă. Poate că aceasta ar fi fost o manifestare obligatorie a bunăvoinței într-o epocă anterioară. Dar în decembrie 2019, când antisemitismul și rasismul erau alimentate de populiști de la Heidenau, din Saxonia, până la Charlottesville, în Virginia – și cu AfD în Bundestag și Trump la Casa Albă –, cuvintele ei, rostite în fața unui zid cu portrete de familie ale victimelor, au sunat ca un semnal de alarmă:

În ziua de azi este necesar să spunem clar un lucru: trebuie să îi

înfruntăm pe cei care suscită prejudecăți și incită la ură împotriva oamenilor de credințe și de origini diferite. Auschwitz a fost un lagăr de exterminare german, condus de germani. Noi, germanii, le datorăm victimelor, și nouă înșine, să păstrăm vie memoria crimelor comise, să identificăm făptuitorii și să comemorăm victimele… Acest lucru nu este negociabil. Este o parte integrantă și va fi întotdeauna o parte integrantă a identității noastre.

Cu o precizie de neclintit, Merkel a catalogat crimele pe care germanii le-au comis acolo „împotriva oamenilor care aveau un nume, o istorie, o demnitate, o poveste (…) [Este] dincolo de înțelegerea umană (…). Și totuși, s-a întâmplat. Prin urmare, se poate întâmpla din nou“, a spus ea, citându-l pe supraviețuitorul de la Auschwitz, Primo Levi.

În ultimul său an de mandat, Merkel a respins întrebările despre „moștenire“. „Sunt prea ocupat ca să mă gândesc la astfel de lucruri“, a fost răspunsul disprețuitor pe care l-am primit când l-am întrebat pe un consilier apropiat care spera Merkel să fie moștenirea ei. Nerăbdarea față de autoexaminare – și explicații în general –, iată un lucru tipic pentru cancelar. Totuși, în maniera ei discretă, acționa pentru a proteja moștenirea unei Germanii mai tolerante cu străinii și mai înțelegătoare față de o parte din propria sa populație de est. Ea le-a reamintit germanilor nevoia de a se lupta cu trecutul țării lor pentru totdeauna.
Totodată, avea mai multe planuri pentru viitorul Germaniei. În discursul său de Anul Nou de pe 31 decembrie 2019, Angela Merkel a promis că va deveni în sfârșit „Cancelarul climei“. „Încălzirea globală este reală și este amenințătoare“, le-a spus ea germanilor, mai ferm decât îi stă în fire. „Trebuie să facem tot posibilul pentru a depăși această provocare. La șaizeci și cinci de ani, sunt la o vârstă care nu îmi mai permite să apuc toate consecințele schimbărilor climatice care vor apărea dacă politicienii nu acționează.“ Ea intenționa să acționeze.
Totodată, Merkel supraveghea o inițiativă, condusă de Eva Christiansen, de îmbunătățire a accesului digital în estul și în zonele rurale ale Germaniei. Întrucât Merkel nu crede că părerile se schimbă doar prin discuții, ea spera că Ossis nemulțumiți ar putea fi aduși mai aproape de restul țării dacă vor vedea îmbunătățiri concrete în viața lor de zi cu zi.
Ultima dată când am fost la Cancelarie, la începutul lunii februarie 2020, Angela Merkel cerceta calculul cuantic, un sistem de calcul exponențial mai rapid care, prevăd unii, va deveni următoarea etapă de calcul. Cancelarul tocmai terminase de citit o lucrare lungă despre

Clearview AI, o companie americană de tehnologie care furnizează programe de recunoaștere facială, folosite de companii private, agenții de aplicare a legii, universități și persoane fizice. Inteligența artificială devenea mai importantă, mai ales fiindcă se dezvolta și se implementa rapid în China, amenințând celebra industrie auto din Germania cu mașini electrice autonome. Dar nu era vorba doar de mașini: IA era pe cale să revoluționeze îngrijirea medicală și modul în care se poartă războaie, ajungând să domine tehnologia informației. China, Merkel știa acest lucru, făcea următorii pași necesari pentru a deveni lider mondial în domeniul inteligenței artificiale, investind miliarde de dolari în cercetare și în dezvoltare. Cum economia Chinei este planificată la nivel central, Beijingul se putea mișca mult mai repede decât o democrație greoaie ca Germania.
Merkel dorea să înțeleagă pe deplin toate aspectele revoluției digitale în expansiune rapidă: nu numai ce promitea, ci și potențialele pericole pentru societate, în special cu privire la utilizarea tehnologiei de recunoaștere facială. Date fiind apetența ei pentru nou, pregătirea ei științifică și încrederea cu care gestiona datele, ea stăpânea domeniul tehnic mai repede decât majoritatea politicienilor. Chinezii înaintau rapid, iar Merkel era hotărâtă ca Germania – și Europa – să nu-și piardă avantajul inovator, deși se temea că acest lucru se întâmpla.
Aceasta era situația în februarie 2020, cu doar câteva săptămâni înainte ca atât Cancelaria, cât și o mare parte a globului să-și suspende activitatea, iar cancelarul să ajungă să gestioneze criza Covid-19. Evenimentele, ca întotdeauna, au forțat-o să-și schimbe prioritățile.

Pe 19 martie 2020, Merkel s-a confruntat cu ceea ce ea numise „cea mai mare criză de după al Doilea Război Mondial“. Angela Merkel, un politician care nu este cunoscut pentru abilitățile sale de comunicare, le-a transmis un mesaj transformator conaționalilor săi, într-un discurs la televiziunea națională. A apărut pe fundalul cu puternic impact vizual al Reichstagului, flancată de steaguri ale Germaniei și Uniunii Europene – o platformă pe care o folosise doar pentru discursurile de Anul Nou –, drept urmare, poporul german a ascultat-o atent. Tonul ei, îmbinând empatia și forța în egală măsură, a fost fără precedent. Discursul rostit de Merkel în acea zi a schimbat cursul unui virus mortal în țara sa și, având în vedere răspândirea lui necruțătoare, deopotrivă dincolo de granițele Germaniei.
„Es is ernst“, a spus Merkel cu o intensitate neobișnuită.[10] „Este grav.“ A repetat îndemnul ca un clopot funebru: „Vă rog să luați acest lucru în serios“. Iar poporul german a avut încredere în ea pentru că, în cincisprezece ani, ea nu i-a mințit niciodată. Poate că i-a plictisit și adesea nu a reușit să-și explice deciziile adecvat, dar rareori a înflorit

faptele și cu siguranță nu le-a inventat. Încrederea acumulată acum salva vieți.
Cu emoție stăpânită, dar inconfundabilă, Merkel a făcut apel la cele mai bune instincte ale germanilor. „Suntem o comunitate în care fiecare viață și fiecare persoană contează (…). Acestea nu sunt cifre abstracte sau statistici. Este vorba de un tată sau de un bunic; de o mamă sau de o bunică. Sunt oameni“, a spus ea, propozițiile ei simple, declarative fiind mult mai liniștitoare în această criză decât retorica ametitoare. Ea nu s-a adresat ca un politician, ci ca o prietenă unor prieteni, ca un părinte unor copii, de la om la om. Cuvintele îi aparțineau evident. Deși prima versiune fusese scrisă de doi dintre cei mai apropiați consilieri ai săi, Beate Baumann și Steffen Seibert, cancelarul a stat până târziu în noapte ca să o rescrie. Când a rostit discursul, a făcut-o direct, fără ezitări, iar mesajul ei a fost puternic pentru că a fost sincer.
Fiecare aspect al vieții sale improbabile – de la copilăria pătrunsă de etosul luteran al slujbei la deceniile ca om de știință devenit politician – părea că a pregătit-o pe Merkel pentru această criză finală. Conștientă mereu de istoria întunecată a Germaniei, ea a promis poporului german transparență. „Suntem o democrație. Nu trăim prin constrângere, ci prin cunoștințe împărtășite și participare“, a spus ea, înainte de a anunța:
„Închidem totul. Nu mai socializați. Lucrați de acasă. Nu puteți merge la școală, în baruri sau la meciuri de fotbal.“ Ea le-a reamintit conaționalilor săi că știa ce înseamnă izolarea. „Pentru cineva ca mine, pentru care libertatea de călătorie și de mișcare a fost un drept câștigat cu greu, astfel de restricții pot fi justificate doar ca o necesitate absolută. Într-o democrație, ele nu ar trebui să fie niciodată hotărâte cu ușurință, și doar temporar – dar în acest moment sunt indispensabile pentru a salva vieți“, a subliniat ea.
Calmă, dar gravă, cu vârfurile degetelor formând triunghiul familiar pe biroul din fața ei, Merkel s-a adresat națiunii de parcă ar fi fost familia sa. „Cea mai grea parte va fi faptul că ne vor lipsi interacțiunile umane“, a avertizat ea. „Dar faptul că ne păstrăm distanța față de ceilalți este un semn de grijă (…). Cât de mare va fi numărul victimelor, câți oameni dragi pierdem, se află în mare parte în puterile noastre.“ Ea a încheiat cu o rugăminte: „Vă rog, aveți grijă de voi și de cei dragi (…). Trebuie să găsim modalități de a ne arăta afecțiunea și prietenia. Folosiți Skype, telefonul, e-mailul și poate veți scrie din nou scrisori. Corespondența se livrează!“ Știință și empatie comunicate în egală măsură.
La câteva zile după discursul ei, Merkel a fost văzută împingând un coș de cumpărături în magazinul ei de cartier din Berlin. Fotografiile din presă au surprins doar două sticle de vin și câteva suluri de hârtie

igienică în căruciorul cancelarului. Nimeni nu ar putea-o acuza că a pus în scenă acest exemplu perfect al unuia dintre mesajele ei cheie către națiune: „Nu faceți provizii!“ După cum știau cei mai mulți germani, Merkel își făcuse singură cumpărăturile de-a lungul mandatului. Nu era nevoie să se reinventeze pentru a se adapta crizei actuale.

În vreme ce mulți lideri stăruiau în negare, Angela Merkel a condus calm și competent. De la Washington la Moscova și pe tot cuprinsul Germaniei, nenumăratele voci care o atacaseră erau acum tăcute, purtând propriile bătălii pentru supraviețuire politică sau supraviețuire pur și simplu. Într-o perioadă în care anxietatea sporită, bravada și gândirea magică răspândesc confuzie și, în final, moarte, sprijinul germanilor pentru Merkel a ajuns la un nivel istoric de 80%.

Când viețile – nu politica sau ambiția – erau în joc, ea și-a dezvăluit adevăratul caracter. Pe măsură ce coronavirusul se răspândea și își schimba direcția zi de zi, urmărirea virusului a necesitat respectul unui om de știință pentru precizie și date. Merkel a citit despre istoria gripei spaniole – care ucisese aproximativ cincizeci de milioane de oameni pe tot globul după Primul Război Mondial – și era conștientă de ce va urma. „Ajută faptul că doamna cancelar se pricepe la cifre“, a spus dr. Christian Drosten, directorul Institutului de Virusologie de la Spitalul Universitar Charité din Berlin, care a ajutat la identificarea virusului SARS în 2003. Dar pregătirea științifică în sine nu se traduce în leadership. Puterea unui cancelar german de a reglementa afacerile interne este limitată, bazată în primul rând pe consimțământ și consens. Puterea de convingere a lui Merkel și trierea atentă a proiecțiilor au convins cele șaisprezece landuri germane, uneori reticente, care controlează închiderea școlilor și ordinele de a rămâne acasă, să închidă totul rapid.

În timpul crizei refugiaților, ea învățase, pe propria-i piele, că într-un moment de criză națională trebuie să fie prezentă și să fie în mod vizibil la conducere. Comunicarea regulată era prioritară, având în vedere prezența unui alt virus: rețelele de socializare, uluitor de rapide în răspândirea teoriilor conspirației și a dezinformării. „Vă rog să nu dați crezare zvonurilor, ci doar comunicărilor oficiale“, i-a îndemnat cancelarul pe germani. „Tot ce vă spun vine din partea experților.“ Ea a apărut întotdeauna alături de echipă, flancată de ministrul sănătății, Jens Spahn, și de alți oficiali importanți, dornică să împărtășească meritele cu cei din jurul ei. Cum nu a fost niciodată doar o voce de sus, în timpul pandemiei a rămas cu picioarele pe pământ, fără să-și piardă vreodată autoritatea.

Pe măsură ce vremea blândă de primăvară ademenea populația obosită de săptămâni de izolare, ea și-a asigurat compatrioții că are o formulă exactă pentru relaxarea restricțiilor – și pentru o izolare

viitoare, pe care o considera inevitabilă. „Dacă rata de infectare ar ajunge la 1,2“ per persoană infectată, a explicat ea, „spitalele ar putea atinge un punct de criză în iulie. Dacă ar ajunge la 1,3, criza ar apărea mai devreme, în iunie.“ Spre deosebire de sistemele medicale din multe părți ale lumii dezvoltate, spitalele germane nu au atins niciodată punctul de criză. De la bun început, au fost testați cincizeci de mii de oameni în fiecare zi, ceea ce le-a permis oficialilor să urmărească eficient mișcările celor infectați. Drept urmare, Germania a înregistrat doar o treime din numărul de decese observat în Franța. După ce a aflat că unul dintre medicii săi fusese depistat cu Covid, cancelarul a dat exemplu întregii țări și a intrat ea însăși în carantină timp de două săptămâni.

„Viața mea s-a schimbat. Acum presupune în mare parte apeluri telefonice și conferințe video“, a spus ea, adresându-se națiunii din carantină.[11] Totuși, nici măcar pandemia nu a convins-o pe Merkel, extrem de rezervată, să permită lumii să arunce o privire în casa ei. Camerele de filmat nu au dezvăluit niciodată cărțile aliniate pe rafturi sau gusturile ei în materie de artă și de mobilier. Merkel conducea țara cu vocea sa, prezidând reuniuni ale Cabinetului și conferințe telefonice cu șefi de stat din micul ei apartament din Berlin – unul în care nici un șef de stat și nici măcar un consilier loial nu intrase vreodată.

Luată în derâdere la un moment dat pentru că promova idealul „gospodinei șvabe“ cumpătate, care își vede de treabă, spre deosebire de ceilalți membri ai Uniunii Europene, cei cincisprezece ani în care Merkel a insistat pentru un buget strict au dat acum roade. Germania a intrat în criza sanitară cu un surplus, iar când cancelarul a anunțat intrarea în lockdown, plățile către familii, reducerile de taxe și împrumuturile pentru afaceri au fost de patru ori mai mari decât pachetul de salvare din Statele Unite, fără să fie nevoie să se împrumute. Kurzarbeit (activitate cu fracțiune de normă), un sistem de stat vechi de o sută de ani prin care companiile primesc bani pentru a-și păstra angajații pe statul de plată în timpul crizei, a fost extins rapid. Drept urmare, Germania s-a așteptat la o scădere de doar 6% a PIB-ului, în comparație cu Franța, care a pierdut între 10% și 13%.********

În primele săptămâni de criză, Merkel, altfel o campioană a solidarității europene, și-a pus compatrioții pe primul loc. Când virusul s-a deplasat din Italia spre nord, Germania și-a închis granițele. Pe un continent unde oamenii și mărfurile trec granițele fără probleme de zeci de ani, imaginea barierelor a fost șocantă, dar cancelarul a considerat că, deși le cerea mult alegătorilor săi, responsabilitatea sa principală era sprijinirea Germaniei. Ulterior, ea și-a cerut scuze pentru acest lucru. „Primele noastre reflexe au fost naționale, ceea ce

a fost greșit“, a declarat ea în Bundestag. „O pandemie globală necesită acțiuni comune, internaționale și sprijin reciproc.“ Odată ce propria ei națiune a părut cât de cât sub control, Merkel a început să gândească global.
Sprijinită de valul de popularitate, doamna cancelar își putea cheltui capitalul personal pentru a proteja Europa nu doar de virus, ci și de alte amenințări viitoare. Spre deosebire de criza euro, reacția ei la bilanțul uman și economic al crizei Covid de pe întreg continentul a fost rapidă și spectaculoasă. Flagelul pandemiei i-a permis să facă o ultimă mișcare îndrăzneață.

În epoca distanțării sociale, Merkel și Macron nu își mai puteau atinge frunțile în semn de solidaritate, dar cele două puteri ale Europei s-au unit pentru a oferi continentului în suferință un impuls atât de necesar.[12] La teleconferința comună de pe 18 mai 2020, Macron, luminos și bronzat după ce prezidase reuniuni ale cabinetului său în grădinile de la Élysée, și o Merkel zâmbitoare au anunțat împreună un fond istoric de redresare de 500 de miliarde de euro. Odată ce acest grant a beneficiat de sprijinul Franței și al Germaniei, celelalte țări au fost mai mult sau mai puțin nevoite să îl susțină, deși stabilirea detaliilor nu avea să fie ușoară.
Nu era un împrumut care trebuia rambursat de națiunile europene nevoiașe, ci chiar un grant – o premieră pentru UE. „Germania și Franța luptă împreună pentru ideea europeană“, a spus cancelarul. Mai mult decât o simplă decizie bugetară, a fost împlinirea viziunii lui Merkel și a lui Macron despre o Europă puternică și unită, care are grijă de și îi protejează pe cei mai săraci membri ai săi, cei mai afectați de pandemie. O astfel de infuzie de fonduri a reprezentat o schimbare de politică aproape revoluționară pentru Merkel și pentru Germania conservatoare fiscal – gata cu „regina austerității“. Cu acest grant, ea a depășit obsesia sa și a compatrioților săi pentru economisire și frica de hiperinflație.
„Este senzațional ce am realizat aici“, a declarat încântat Macron. În stilul său rezervat, cancelarul a spus: „Am remediat lucrurile, ca să spunem așa, între Germania și Franța“. De data aceasta, președintele francez a fost mai aproape de adevăr. Acordarea unei puteri fiscale fără precedent în Uniunea Europeană a fost salutată de unii ca un moment demn de Hamilton – o referire la acordul din 1790 dintre Alexander Hamilton și Thomas Jefferson prin care s-au federalizat datoriile diferitelor state americane. După ani de dezbateri la Bruxelles, Statele Unite ale Europei păreau aproape de realitate.
Merkel i-a surprins chiar și pe cei mai apropiați aliați ai săi cu această întorsătură spectaculoasă, ceea ce subliniază caracterul privat și secret

al procesului său de decizie. Macron, care militase timp de trei ani ca Merkel să susțină o asemenea mișcare, a fost informat cu puțin timp înainte de teleconferința comună. Astfel, Merkel a dezvăluit încă o dată că nu este adepta ideologiei sau a dogmelor, în politică sau în economie; că învață din propriile-i greșeli; și că este deschisă la idei noi, indiferent de unde vin – atâta timp cât funcționează.
„În vremuri grele, trebuie să lupți pentru o idee“, a explicat ea. Ideea a fost ajutorarea rapidă și plină de compasiune pentru cei mai afectați și prevenirea fracturării Europei. În condițiile în care dinspre Rusia lui Putin suflă obișnuitele rafale reci, China este din ce în ce mai xenofobă și mai agresivă, iar coronavirusul continuă să răspândească suferință, ignorând orice granițe, „statul național singur nu are viitor“, a declarat ea.
Merkel a profitat astfel de o criză sanitară globală pentru a crea o nouă solidaritate între națiunile europene. Imaginea lui Merkel și Macron, flancați de albastrul cu stele galbene-aurii al Uniunii Europene când s-au angajat să salveze cele mai vulnerabile națiuni ale continentului, a transmis un mesaj puternic naționaliștilor și populiștilor de la Washington până la Moscova. În plus, i-a amuțit pe criticii autohtoni ai cancelarului: nu numai pe cei din AfD, ci și pe membrii conservatori din Uniunea Creștin Democrată, care nu s-au împăcat niciodată cu faptul că ea adusese partidul prea aproape de centru. Competența Angelei Merkel în combaterea crizei, precum și decența și spiritul său de lider de după perioada de criză au redus temporar la tăcere fanfaronada deșartă a AfD-ului, dar și mormăielile conservatorilor. AfD, mai ales, s-a prăbușit, sprijinul pentru această formațiune coborând uneori sub 10%. Un partid alimentat de furie a găsit prea puțină susținere politică în indignarea împotriva unui virus. A devenit partidul antirestricții, AfD pierzându-și astfel doar adepții moderați.
Merkel și-a aniversat împlinirea vârstei de șaizeci și șase de ani în sediul futurist din sticlă și oțel al Consiliului European de la Bruxelles, derulând probabil una dintre ultimele și cele mai importante operațiuni de negociere din cariera sa. Ceilalți douăzeci și șase de șefi de stat care se adunaseră pe 17 iulie în jurul marii mese rotunde au așteptat ca ea să pătrundă în sala imensă pentru a trece la chestiunile practice de salvare a Europei. Era necesar să depășească diviziunea aparent ireconciliabilă dintre țările bogate din nordul Europei, sudul mai puțin avantajat, vestul democratic și estul cu tendințe autoritariste.********
La sosirea cancelarului, liderii Europei au izbucnit spontan în aplauze în onoarea ei – și poate chiar din plăcerea de a fi împreună pentru prima dată din februarie, când Covid suspendase diplomația față în față. Merkel, voioasă și vizibil încântată să revină în arenă, era singura

care purta masca N-95 recomandată de medici; ceilalți purtau măști personalizate, cu însemnele naționale. Cum ea lasă puține lucruri la voia întâmplării, alegerea echipamentului de protecție semnala că a luat pandemia în serios, precum și faptul că se afla acolo nu doar ca lider al Germaniei, ci și ca lider al întregii Europe.

Având în vedere că 2021 urma să fie ultimul său an în funcția de cancelar, exista sentimentul tacit că în acea sală uriașă se scrie istorie. Totuși, Merkel nu era într-o dispoziție nostalgică. Limbajul ei corporal indica faptul că era hotărâtă să treacă la treabă. „Epidemia de Covid-19 este cea mai gravă amenințare cu care s-a confruntat Europa după al Doilea Război Mondial“, le-a spus ea. În stilul unei Mutti, ea l-a mustrat pe premierul bulgar că își ținea masca sub nas. Ca o reamintire sumbră a vremurilor neobișnuite, sala de ședințe era dezinfectată la câteva ore, iar un medic era disponibil chiar în fața ușii. Aveau voie să urce în lift doar doi șefi de stat o dată.

După luni de videoconferințe frustrante în care șefii de stat vorbeau toți în același timp, căutau butoanele care dezactivează sunetul și se confruntau cu întreruperi ale conexiunii, Merkel revenise la conducere. În următoarele cinci zile, totalizând nouăzeci de ore de negocieri – discuțiile au fost întrerupte doar de pauze rapide pentru gustări cu pommes frites (cartofi prăjiți de două ori), o specialitatea bruxelleză, și cine de lucru – cancelarul a oferit lumii o lecție magistrală de diplomație. Fără discursuri locvace, fără atacuri la persoană, fără să supraliciteze, doar depunând eforturi epuizante pentru a găsi un teren comun pentru binele tuturor – genul de interacțiune umană intensă care nu poate fi realizată prin fanfaronadă sau printr-o conexiune virtuală.

Stilul diplomatic al lui Merkel a depins întotdeauna de interacțiunea față în față: citirea atentă a indiciilor nerostite, limbajul corporal, tăcerile și schimburile spontane care pot avea loc doar în carne și oase. Ea le-a permis tuturor celor prezenți la reuniunea care respecta distanțarea socială să-și spună cuvântul – chiar și când premierul maghiar, Viktor Orban, a adoptat atitudinea demagogului. „De ce mă urâți atât de mult pe mine și pe Ungaria?“, i-a întrebat el pe membrii grupului, de parcă el ar fi fost Ungaria. Miza era prea mare ca restul să fie distrași de un asemenea joc.

După o zi de schimburi aprinse și fără perspectiva unui consens clar, pe 18 iulie, la ora două dimineața, grupul a desfăcut șampania pentru a sărbători ziua de naștere a cancelarului. Președintele Portugaliei i-a dăruit lui Merkel romanul Eseu despre orbire de José Saramago, scriitor portughez, laureat al Premiului Nobel, a cărui eroină îi salvează pe cei afectați de „orbirea albă“, conducându-i către lumină – un dar cum nu se putea mai expresiv. Cadoul lui Macron pentru Merkel a fost o ladă cu vin alb de Burgundia, preferatul ei.

Discuțiile s-au intensificat în ziua următoare.[13] „Nu suntem aici pentru că vrem să fim invitați la petrecerile aniversare ale celorlalți. Suntem aici pentru că facem afaceri pentru propriile noastre țări“, a spus premierul olandez, Mark Rutte. El a cerut ca granturile să fie condiționate de respectarea statului de drept în statele membre. UE înseamnă anumite valori, nu doar comerț, le-a amintit Rutte unor lideri ca Orban. Drept răspuns, autocratul maghiar a replicat (năucitor): „Vă comportați asemenea comuniștilor“.
Odată cu trecerea orelor, Merkel, secondată de Macron, a apropiat națiunile divergente.[14] Ea i-a convins pe așa-numiții cumpătați – Olanda, Austria, Suedia, Danemarca și Finlanda – că „o situație extraordinară necesită un efort extraordinar“, inclusiv deschiderea fără precedent a trezoreriei țării lor pentru un plan de salvare fără obligații a Italiei, Spaniei, Greciei și a altor națiuni UE, afectate grav de pandemie. Consultând frecvent graficele și cifrele la care ține atât de mult, Merkel le-a amintit de mizele imediate: o recesiune mai profundă, un nivel ridicat al șomajului, diferențe tot mai mari între bogați și săraci și tulburări sociale pe un continent unde astfel de situații nu s-au terminat niciodată cu bine. Nu a fost nevoie să le reamintească celorlalți șefi de stat că Europa – năpădită de populiști locali care se hrănesc cu furia împotriva autorităților de la „Bruxelles“, ca să nu mai vorbim de ambițiile fățișe ale lui Xi Jinping, de campania lui Putin de a menține continentul într-o stare perpetuă de discordie și de dezbinare și de Statele Unite aflate pe muchie de cuțit înaintea alegerilor – nu putea risca să abandoneze nici unul dintre statele sale membre în fața pandemiei sau a demagogilor. Pe când ei se tocmeau și a doua zi până la primele ore ale dimineții, numărul deceselor cauzate de pandemie la nivel global trecuse de șase sute de mii.
Spiritele s-au încins la finalul celei de-a doua zile lungi. Macron, furios că Sebastian Kurz, cancelarul austriac, a părăsit cina de lucru pentru a vorbi la telefon, a lovit cu palma în masa imensă și a tunat: „Vedeți, lui Kurz nu-i pasă. Nu îi ascultă pe ceilalți… Se ocupă de presă și basta. Destul“. Kurz s-a așezat în tăcere și nu s-a mai ridicat. Dacă Merkel, liderul Occidentului, în vârstă de șaizeci și șase de ani, avea puterea să continue să discute timp de patru nopți, atunci cancelarul austriac, de numai treizeci și trei de ani, cu siguranță putea rezista.
Sâmbătă dimineața la ora trei, Merkel și Macron s-au întâlnit la un pahar de vin alb în barul de la Hilton Brussels Grand Palace, un hotel de epocă din anii 1970, unde erau cazați amândoi. Discuțiile ajunseseră într-un impas. „Cumpătații“ erau de neînduplecat. Olandezii prosperi și conservatori fiscal (și încăpățânați, în viziunea lui Merkel) și-au menținut ferm poziția ca granturile să fie condiționate, până când lipsa progreselor și epuizarea au evaporat starea de spirit sărbătorească din ziua precedentă. Macron le-a spus

celor din echipa sa să pregătească avionul prezidențial pentru o decolare de ultim moment.
Merkel, mai obișnuită cu suișurile și coborâșurile negocierilor cu mize mari, s-a ținut tare. În cele din urmă, greii Europei, ea și Macron, au făcut front comun, epuizându-i treptat pe cei care le opuneau rezistență. Aceste două state, cele mai populate din UE, s-au dovedit imbatabile când au colaborat. Nimeni din jurul acelei mese nu dorea să submineze uniunea în acest moment de criză sau să-și pună în pericol propria reputație renunțând la discuții – mai ales că majoritatea aveau de câștigat de pe urma pachetului de salvare. Șefii de state au fost nevoiți să ajungă la o înțelegere; pandemia era un creuzet de care nimeni nu se putea îndepărta cu ușurință.
„Acord!“, a scris pe Twitter președintele Consiliului, Charles Michel, pe 21 iulie, la cinci și jumătate dimineața. Mesajul de pe Twitter al lui Macron a fost mai elegant: „O zi istorică pentru Europa“. Ca de obicei, femeia responsabilă în mare măsură de această reușită a descris realizarea cu modestie. „Am acționat responsabil acceptând aceste compromisuri.“ Doar ochii săi, obosiți, dar încrețiți de ușurare, lăsau să se întrevadă că, în spatele măștii, Angela Merkel zâmbea.
Dincolo de planul de cheltuieli de 859 de miliarde de dolari pentru salvarea celor mai afectate țări din Europa, exista ceva mai puternic.[15] Pentru prima dată, Uniunea Europeană, adesea luată în derâdere, acționa ca un întreg, nu ca o colecție de națiuni egoiste, fiecare în căutarea propriului beneficiu. Când au consimțit să acorde aproape 400 de miliarde de dolari sub formă de granturi (și încă 360 de miliarde de dolari împrumuturi), fără condiții, națiunile bogate din nord nu au dat curs soluției de a îngropa țările mai sărace în datorii – așa cum făcuseră Merkel și Germania în timpul crizei euro din 2008. Banii vor fi asigurați prin participare colectivă – din obligațiuni vândute în numele UE –, Germania având contribuția cea mai generoasă. Franța și Germania nu au precizat dacă va fi nevoie de impozite noi sau de contribuții naționale mai mari, în funcție de puterea economică. Merkel a declarat că respectivele 500 de miliarde de euro ar trebui rambursate „într-o perioadă lungă“ și că țara ei va suporta aproape o treime din fonduri.********
„Trebuie să acționăm în manieră europeană pentru a ieși cu bine și mai întăriți din criză“, le-a declarat cancelarul reporterilor. Procedând astfel, UE a stabilit un precedent și o structură pentru crizele viitoare, făcând un pas uriaș spre o uniune mai puțin birocratică și mai umană.

Angela Merkel și-a petrecut timpul rămas în funcție afirmând nevoia Europei de „a-și lua soarta în propriile mâini“. Pentru Merkel, Europa trebuie să însemne ceva mai mult decât piețe comune și călătorii fără

granițe. „Europa nu este neutră; Europa face parte din Occidentul politic“, a insistat ea. Din fericire, cancelarul și-a asumat președinția rotativă de șase luni a organismului executiv al Uniunii Europene în iulie 2020. Ea a folosit acest prilej nu numai pentru a se concentra asupra Europei, ci și pentru a gestiona încă una dintre preocupările ei presante.

„China este unul dintre jucătorii-cheie din acest secol“, a anunțat ea la începutul mandatului, susținând că această țară va fi o prioritate în cele șase luni cât se va afla la cârma Europei. Având în vedere istoria personală a lui Merkel – și dat fiind că făcuse mai multe deplasări în China decât orice alt șef de stat – ea a fost mai puțin surprinsă decât mulți alți lideri de faptul că Beijingul suprimase informațiile referitoare la focarul de Covid din orașul Wuhan. Controlul informațiilor și negarea veștilor proaste sunt apanajul statelor autoritare monopartid, după cum bine știa. Totuși, represiunea dură exercitată de Beijing la Hong Kong și închiderea unui milion de musulmani uiguri în „lagăre de reeducare“ au șocat-o și i-au furnizat o ultimă dilemă – una fără o soluție clară.

China nu este pe calea către democratizare – era clar acest lucru. În 2005, când Angela Merkel și-a început deplasările anuale în China, ideologia marxist-leninistă impusă de singurul partid legal, cel comunist, era mai puțin importantă decât ajungerea la un acord cu Occidentul în materie de politică, economie și chiar pe probleme de securitate națională. Merkel cunoscuse un experiment similar, dătător de speranță, sub forma socialismului mai uman din timpul Primăverii de la Praga din 1968. Acea tentativă de „socialism cu față umană“ a fost zdrobită de tancurile și trupele sovietice, est-germane și ale celorlalte țări din Tratatul de la Varșovia – o dramă pentru tânăra Angela.

Cancelarul sperase că statul chinez va continua pe calea reformei și a moderației, începută după moartea lui Mao Zedong în 1976. Dar în 2012, Xi Jinping, noul președinte al Partidului Comunist, a precizat că prioritatea sa era puterea absolută pentru partid și pentru sine. Când lumea a fost perturbată de Covid, Xi și-a întărit poziția autoritară. Încrederea, afirmarea și ambițiile sale au proporții globale, iar mijloacele pentru a le duce la îndeplinire par aproape nelimitate, China fiind pe cale să depășească Statele Unite și să devină cea mai mare economie a lumii în deceniul actual.

Acest lucru (alături de virusul care continua să facă ravagii și de campania dezorganizată de vaccinare din UE) a pus la încercare ultimele luni de mandat ale Angelei Merkel. Din perspectiva cancelarului, dată fiind influența sa uriașă, China trebuia abordată. Dar cum? Ea considera că declarațiile bombastice sunt contraproductive. În opinia lui Merkel, atacurile publice nu fac decât

să întărească poziția naționaliștilor chinezi. Abordarea sa a fost practică, dar nuanțată. China, nu Statele Unite, este acum principalul partener comercial al Uniunii Europene. Pur și simplu, Germania avea nevoie de condiții comerciale mai favorabile în relația cu titanul asiatic. În plus, nu se puteau face progrese reale în privința schimbărilor climatice – sau a pregătirii pentru următoarea pandemie – fără China la masa negocierilor. Aceasta este noua realitate, iar Angela Merkel este o persoană realistă mai presus de toate. Spre deosebire de majoritatea oamenilor puternici de pe scena mondială, ea nu este prizoniera nevoii de a părea dură. Ea dorește rezultate, oricât de modeste.

În ultimele zile ale unui an a cărui încheiere a fost întâmpinată de toată lumea cu urale, Angela Merkel a marcat ultimul său triumf diplomatic: un acord istoric între Beijing și cele douăzeci și șapte de state ale Uniunii Europene. În penultima zi a președinției rotative a Uniunii Europene, ea a convins statele membre divergente să accepte un acord care să deschidă piețele chineze – echilibrând condițiile de concurență comercială între cele două entități, cel puțin într-o oarecare măsură – și chiar să încerce să abordeze problema mereu spinoasă a securității cibernetice.

Deși UE nu a dat publicității tot conținutul setului complex de acorduri comerciale, financiare, climatice și privind drepturile omului – a cărui realizare a durat un deceniu –, principalele sale reușite sunt clare. China a fost de acord să înlăture bariere comerciale și bancare semnificative, dar și să simplifice cerințele împovărătoare pentru întreprinderile mixte europene și chineze. Totodată, acordul promitea progrese în privința schimbărilor climatice și un angajament fără precedent în ce privește implicarea societății civile, reforma folosirii muncii silnice, precum și alte concesii privind drepturile omului. Desigur, orice acord este bun atâta timp cât este pus în practică, iar Angela Merkel nu va mai fi la putere ca să oblige Beijingul să-și respecte promisiunile. Dar cancelarul consideră China o forță globală inevitabilă – ultima putere comunistă în expansiune de pe planetă –, iar decembrie 2020 a fost ultima ei șansă de a transforma într-o moștenire concretă anii în care a depus eforturi să câștige încrederea liderilor chinezi.

Știind cu câtă atenție cântărește Merkel avantajele și dezavantajele, putem vedea de ce a profitat de acel moment pentru a forța un acord, în ciuda semnalelor de la viitoarea administrație Biden care îi cerea să aștepte până când „Occidentul“ – dacă mai era o categorie viabilă, după Trump și Brexit – să poată face front comun. Ea a calculat cu înțelepciune că și China era dornică să încheie un acord înainte ca Statele Unite să se alăture pe deplin alianței de care Trump își bătuse joc vreme de patru ani. Un Occident unit din nou putea fi un adversar

mai dur pentru Beijing, așa că Xi putea fi dispus să facă niște concesii acum, înainte să se întâmple acest lucru. Prin urmare, ea a profitat încă o dată de o oportunitate pentru a-și promova politica. Statutul lui Merkel în ochii liderilor chinezi, precum și în rândul celorlalți șefi de stat din UE – dublat de hotărârea ei neclintită – a dus la parafarea acordului.

Angela Merkel a obținut ultima sa reușită diplomatică fără avantajul interacțiunii intense, de la om la om, pe care o preferă în diplomația cu mize mari: fără să-și tragă scaunul mai aproape ca să-i copleșească pe cei recalcitranți cu datele pe care le stăpânește, fără să se aplece asupra graficelor și hărților. Ultima sa negociere diplomatică a fost purtată în stilul lumii aflate în carantină: cu imagini pâlpâitoare pe ecrane uriașe.

Unii dintre ceilalți lideri ai UE s-au plâns că Merkel a insistat prea mult pentru un acord tehnocrat și practic – de parcă Xi era un lider „cu care putem face afaceri", așa cum spusese cândva premierul britanic Margaret Thatcher despre Mihail Gorbaciov – fără să se țină cont de regimul lui autocratic. Acordul servea prea mult intereselor germane, s-au plâns unii membri ai UE, deoarece Germania este unul dintre primii cinci parteneri comerciali ai Chinei, iar sectoarele sale industriale și de construcții de mașini erau dornice să aibă acces mai ușor pe piața chineză.******** Dar Angela Merkel dorea un acord, iar celorlalți le-a fost imposibil să-i refuze această încheiere a lungii sale cariere. Date fiind pregătirea sa științifică și apariția unor noi variante de coronavirus care amenințau să prelungească pandemia, Merkel a văzut dincolo de ideologie nevoia ca rivalii să colaboreze în chestiuni care depășesc granițele, cum ar fi sănătatea și clima. E drept, acest acord nu se baza pe valori, ci pe interesul european – și nu era deloc lipsit de riscuri. Aprofundarea legăturilor economice dintre Europa și China ar putea face UE mai vulnerabilă la presiunea unei națiuni care promovează anumite politici pe care Angela Merkel le detestă. Dar cancelarul practică Realpolitik într-o manieră care probabil ar fi apreciată de Henry Kissinger. Totuși, în opinia lui Merkel, un acord imperfect, în care ambele părți câștigă și renunță la ceva********, era întotdeauna mai bun decât nimic.

Când a fost încheiată înțelegerea, ea a declarat în stilul său sec: „Nu trebuie să ne facem iluzii: China este un concurent (…), dar trebuie să prevaleze condițiile de concurență echitabile". Condițiile ar urma să fie ceva mai echitabile acum. A fost o veste binevenită pentru afacerile europene, dar a consolidat totodată influența și acoperirea globală a Chinei. Merkel, extrem de pragmatică, a luat lumea așa cum a găsit-o, nu așa cum sperase cândva că va deveni.********

Merkel mai avea un motiv pentru a promova acest acord cu China în ultimele sale zile ca președinte al Consiliului European. Era un semnal

transmis către Washington: Europa poate acționa unilateral în propriul interes. Când președintele Biden, proaspăt instalat în funcție, a declarat: „Politica nu trebuie să fie neapărat un foc puternic“, Angela Merkel aproape că a putut fi auzită oftând ușurată: „Amin“. Dar alianțele se întemeiază pe încredere, iar această încredere fusese deteriorată. Timp de patru ani, Europa a depășit mai multe crize fără ajutorul Washingtonului și nu își va relua brusc poziția de subordonat în alianța transatlantică. Când au apărut amenințări nevăzute, periclitând cea mai importantă alianță, America nu a fost vigilentă. Pentru Angela Merkel, aceasta a fost moștenirea dureroasă a mandatului haotic și periculos al lui Donald Trump. Deși este liderul european cu cele mai puternice vederi proamericane, ea a proclamat, de fapt, sfârșitul hegemoniei SUA. Pax Americana, ordinea mondială instaurată de Washington după al Doilea Război Mondial, era de domeniul trecutului.

De fapt, la sfârșitul anului 2020, economia germană a scăzut cu doar 5% – printre cele mai mici scăderi din Europa. Prin comparație, Franța și Italia au înregistrat fiecare o scădere de 9%, iar Marea Britanie a suferit cel mai grav declin din ultimii trei sute de ani, de 11,3%.
Planul de redresare al lui Merkel și Macron presupunea luarea unui împrumut de către Comisia Europeană, care să fie cheltuit pe granturi pentru a ajuta țările nevoiașe. Oferirea de granturi, nu de împrumuturi a fost un lucru greu de acceptat pentru unele țări din nord, cu economii mai sănătoase și politici fiscale conservatoare. A reprezentat o provocare pentru Merkel și Macron să convingă aceste țări.
Detaliile privind repartizarea fondurilor, precum și noile surse de venituri pentru bugetul UE au fost lăsate la latitudinea Parlamentului European pentru aprobare și a Consiliului European pentru elaborare. Dacă vor fi adoptate, se va face apel la o piață de obligațiuni cu multe lichidități pentru a plăti fondul de salvare, finanțarea fiind repartizată pe șapte ani, în conformitate cu bugetul-cadru al UE.
În ٢٠٢٠, Germania a exportat în China bunuri în valoare de aproape ١٠٠ de miliarde de euro, jumătate din valoarea totală a exporturilor UE către această țară. Iar Germania a cumpărat chiar și mai mult din China decât a exportat, făcând din China cel mai mare partener comercial al său – motorul creșterii exporturilor germane. Acordul comercial UE–China va facilita această creștere și va corecta dezechilibrul comercial existent.
Chiar și fără publicarea textului integral al acordului, este clar că China a relaxat întrucâtva controlul asupra pieței prin deschiderea unor sectoare pentru comerțul european și pentru întreprinderile

mixte.
Dar efortul lui Merkel de a interacționa cu Beijingul a fost grav subminat de retorica și de politicile din ce în ce mai dure ale Chinei. În vara lui 2021, Parlamentul European, organismul menit să finalizeze tratatul pentru comerț și investiții negociat de cancelar, a suspendat acordul.

Epilog

„Munca importantă de propășire a lumii nu așteaptă să fie făcută de bărbați perfecți.“

George Eliot
(pseudonim al romancierei britanice Mary Ann Evans) (1819–1880)

Dat fiind că ultimul său an de mandat[1] a fost dominat de pandemia al cărei impact sporește sau se reduce în funcție de anotimp, Merkel a avut puțin timp la dispoziție să reflecteze la viitorul ei în calitate de cetățean de rând.[2] La fel ca majoritatea oamenilor, îi era dor de viața de dinainte de Covid. Videoconferințele nu au fost niciodată de ajuns pentru acest politician căruia îi place să-și măsoare intelectul cu ceilalți față în față. S-a deplasat cel mai des la Bruxelles pentru conferințe ale UE, dar, a recunoscut Merkel, „Nu prea este distractiv când și restaurantele sunt închise“.[3] Ea și-a găsit relaxarea în plimbări zilnice, însoțită mai ales de consilieri cu mască și respectând distanțarea socială. Promisiunea unui vaccin a întrerupt bezna iernii din Berlin. Pentru Merkel, faptul că BioNTech, o mică firmă germană fondată de imigranți turci, s-a numărat printre primele care au obținut aprobarea pentru comercializarea vaccinului său, a fost un motiv de mândrie deosebită.

În iarna anului 2020, al doilea val al pandemiei de Covid-19 a lovit cu putere Germania, mutația britanică mai contagioasă împiedicând eforturile de a ține pandemia sub control. Campania de vaccinare din UE a scos la iveală lipsa de experiență a instituției în ce privește o astfel de activitate amplă la nivel continental. Când virusul a îmbrăcat forma unor noi variante, germanii au plătit prețul pentru un guvern construit astfel încât autoritatea să fie împărțită – și ca urmare, să se încetinească luarea deciziilor – chiar și în cazul unei urgențe naționale. Populația, epuizată de limitarea de mișcare și de carantină, nu a mai abordat Covid-19 ca pe un dușman ce trebuie învins. La rândul ei, Merkel se săturase de acest inamic invizibil. În contextul unei campanii de vaccinare înnebunitor de lente, apelurile ei continue la răbdare adresate țării și-au pierdut forța. Un an mai târziu, nu mai putea repeta șocul amestecului de stăruință pătimașă și de umanitate de la începutul pandemiei.

Totuși, reputația mondială extraordinară a Angelei Merkel, sporită de faptul remarcabil că cei șaisprezece ani ai săi în funcția de cancelar nu

au fost tulburați nici măcar de umbra unui scandal, a ajutat-o să evite soarta tristă a majorității politicienilor: nu și-a pierdut relevanța nici măcar în ultimele luni de mandat. Considerată mai presus de politică, ea devenise deopotrivă simbolul și reflectarea țării sale.

Chiar dacă a susținut că nu avusese timp să se gândească la viitor sau la moștenirea ei, în momentele de liniște Angela Merkel probabil că s-a întrebat cum va fi când nu va mai avea nici un loc în care trebuie să fie prezentă, nici o criză globală de rezolvat, nici un dictator de ținut la respect, nici o gardă de corp sau reprezentant al mass-media care să-i urmărească fiecare mișcare – o vreme în care va putea rezerva un zbor către unul dintre acele locuri pe care visează să le viziteze.

După șaisprezece ani la cârma celei mai puternice țări din Europa, Merkel a devenit o mașinărie politică aproape perfectă: a condus, a executat și a gestionat partidul, țara și ce mai rămăsese din Occident. Tranziția Angelei Merkel a fost ușurată de faptul că rolul ei nu a devenit niciodată identitatea sa. Spre deosebire de majoritatea politicienilor, ea a părut independentă emoțional: nu a fost niciodată avidă de afecțiunea publicului ca Bill Clinton sau ca propriii predecesori, Gerhard Schröder și Helmut Kohl. Cea mai puternică femeie din istoria modernă se simte pe deplin în largul său fiind ea însăși. Nu va tânji după drogul puterii, pentru că nu a inhalat niciodată profund vaporii acestuia. Nu se va dezintegra acum, când atenția lumii s-a îndreptat către succesorul ei și către o nouă colecție de jucători de pe scena mondială.

La un moment dat, ea a menționat „datoria mea blestemată“ de cancelar – o formulare luterană din partea fiicei de pastor. Ea și-a îndeplinit cu vârf și îndesat „datoria blestemată“: Europa pe care a lăsat-o în urmă – deși încă răvășită de pandemie și în ciuda retragerii Marii Britanii – este mai unită ca niciodată. La părăsirea funcției de cancelar, cea mai mare recompensă a Angelei Merkel este sentimentul datoriei îndeplinite. Tatăl ei s-a mutat în Germania de Est pentru că a simțit că e nevoie de el acolo ca pastor. Deși a urmat o cale diferită, și fiica lui a ales să slujească.

Lumea nu va vedea ivindu-se o latură diferită a personalității sale, acum că Merkel nu mai este cancelar.[4] Curioasă, deschisă la idei noi, avidă să înțeleagă cum funcționează lucrurile și ce îi motivează pe oameni – acestea sunt calități care precedă cei șaisprezece ani de mandat. Spre sfârșitul mandatului, în timpul unei cine oficiale la palatul Bellevue, Merkel nu a vorbit despre toate problemele care o apasă – nu despre Xi, Putin sau despre alegerile din Statele Unite care îi preocupau pe cei mai mulți –, ci despre zilele petrecute la Praga în timpul studenției. Ea a povestit despre pasiunea sa pentru marele poet ceh Jan Skácel (care a contracarat represiunea comunistă cu sintaxa liberă a limbii cehe), un om despre care – le-a amintit ea celor

prezenți – Milan Kundera, un alt scriitor apreciat din acea țară, spusese că a făcut ca învățarea limbii cehe să merite efortul. Interesul pasionat al lui Merkel pentru lumea de dincolo de politică nu s-a diminuat niciodată. Și, deși nu crede că arcul universului moral se înclină spre dreptate, vârsta și puterea nu au făcut-o nici cinică, nici pesimistă. „Eu mă număr printre optimiști", a spus ea. „Pentru mine, imaginea lui Sisif, omul care continuă să împingă bolovanul pe munte, nu este deloc fără speranță." Toate acestea sunt de bun augur pentru următorul capitol al călătoriei sale improbabile.

Nici nu s-a mutat dintr-un palat într-o locuință modestă, dat fiind că nu și-a părăsit niciodată apartamentul cu chirie plafonată din centrul Berlinului. Felul în care descrie o zi perfectă sună cât se poate de obișnuit: „Voi dormi până târziu, voi lua un mic dejun relaxat. Apoi voi ieși la aer curat, voi sta de vorbă cu soțul meu sau cu prietenii. S-ar putea să merg la teatru, la operă sau să ascult un concert. Dacă sunt odihnită, s-ar putea să citesc o carte bună. Și aș pregăti cina. Îmi place să gătesc!"[5] Acestea sunt visurile cuiva care nu a fost cu adevărat liberă în ultimii șaisprezece ani. Deși nu mai este tânără, Merkel este suficient de energică pentru a se bucura de plăcerea cea mai simplă: plimbări prin zona rurală, mese relaxate cu prietenii (nepolitici) și muzică și cărți în loc de grafice, sondaje și luări de poziție. Aceste plăceri nu vor înlocui satisfacția de a învinge un dușman cu rezistența ei legendară și stăpânirea datelor. Dar, cum nu este genul care își examinează sentimentele, ea își va observa propria reacție la această viață nouă cu o curiozitate demnă de un om de știință. Pe termen scurt, probabil că va petrece timp în apropiere de casa copilăriei sale din provincia Brandenburg, unde a învățat pentru prima dată să iubească natura și pe care o consideră încă Heimat, căminul ei spiritual. Și va călători. Unul dintre visurile ei declarate este să zboare peste Munții Anzi – o destinație idealizată, o metaforă a libertății. Dacă își va da seama că îi lipsește locul de la masa celor puternici, nu va duce lipsă de opțiuni pentru a li se alătura într-un rol sau altul. Dar un lucru știm sigur despre Angela Merkel: nu se va grăbi. Dacă va reveni în viața publică, ea va fi cea care va decide condițiile.

Chiar dacă nu se delectează cu retrospecția, va avea acum timp să reflecteze asupra moștenirii sale. Pentru imaginea de sine a Germaniei – și pentru modul în care restul lumii privește țara care a fost cândva al Treilea Reich – politica Angelei Merkel în materie de refugiați a fost un element transformator. Este cu adevărat uluitor că țara responsabilă pentru Holocaust este considerată acum centrul moral al lumii. Și, cu toate că integrarea celor un milion de refugiați a avut loc treptat, când Merkel a părăsit Cancelaria, era clar că sosirea lor nu a copleșit țara de optzeci și două de milioane de locuitori. Nici sistemul german de asistență socială, nici școlile – nici măcar bugetul de stat –

nu au avut serios de suferit. Și, de cele mai multe ori, nici credința islamică a refugiaților nu a fost o piedică în calea integrării lor. Totuși, ea trebuie să admită că actul cel mai îndrăzneț al său în calitate de cancelar a avut un cost pe măsură. AfD este produsul epocii Merkel.
În multe privințe, lumea de azi este mult mai dură decât cea pe care Merkel a moștenit-o în calitate de cancelar în 2005 – și nu neapărat din vina ei. Pe măsură ce tabuurile continuă să dispară, iar normele politice continuă să se schimbe, nu este clar cât timp va rezista politica bazată pe rațiune și moderație a Angelei Merkel. Deocamdată, în patria ei, cel puțin, moștenirea sa pare în siguranță. Pe 16 ianuarie 2021, CDU l-a ales pe Armin Laschet ca succesor al ei în funcția de președinte al partidului. Laschet, prim-ministrul din Renania de Nord-Westfalia, cel mai populat stat al Germaniei, a fost un apărător aprig al politicii lui Merkel privind refugiații, precum și un susținător fără rezerve al unei Europe puternice și unite.
Totuși, acum când Merkel nu se mai află la masa liderilor mondiali, întrebarea este: oare succesorii ei vor sta treji toată noaptea ca să caute un punct comun, oricât de mic?
După ce a pășit recent pe sub acele porți de fier care promit cu brutalitate „Arbeit Macht Frei“, Merkel este conștientă că slăbiciunea umană se manifestă întotdeauna la periferia civilizației. În ultimii săi ani de mandat, i s-a amintit zilnic cât de vulnerabilă este democrația și cât de repede uită oamenii. Deși țara care i-a fost întotdeauna sursă de inspirație și sprijin – Statele Unite – s-a alăturat din nou lumii multilaterale a lui Merkel, ea a făcut-o fiind rănită și vulnerabilă.
Ultimul său act din perioada administrației Trump a fost sincronizarea reacției UE la victoria lui Joe Biden: un comunicat unic din partea grupului de aliați, care îi semnala lui Trump că efortul său de a diviza Occidentul eșuase. Însă știa că pericolul nu trecuse. Deși Uniunea Europeană i-a supraviețuit lui Trump, Vladimir Putin – la putere din 2000 – se afla în continuare la Kremlin, liber să-și manifeste deschis brutalitatea. Apoi a fost zguduită de imaginea unei gloate care, incitată de un președinte american, a luat cu asalt Capitoliul SUA pe 6 ianuarie 2021. Finalul violent al mandatului lui Trump a suscitat o emoție rară din partea Angelei Merkel: „Sunt supărată“, a declară ea, „și tristă“. Și mai tare a deranjat-o că Marea Minciună a fraudării alegerilor i-a supraviețuit lui Trump. Ea recunoaște puterea Marilor Minciuni. Marea Minciună că Germania a fost „înjunghiată pe la spate“ de comuniști și de evrei după Primul Război Mondial a contribuit la catapultarea lui Hitler la Reichstag. Ieșirea tumultuoasă din scenă a lui Trump nu a făcut decât să confirme cea mai profundă convingere a Angelei Merkel: democrația este fragilă și, dacă este neglijată, poate pieri. Deși Trump a fost învins, ideile sale au supraviețuit.

Odată, la un eveniment de la Cancelarie dedicat voluntarilor care au contribuit la instalarea refugiaților, am întrebat-o pe Angela Merkel care a fost acea calitate care a ajutat-o pe parcursul lungii sale vieți politice. „Rezistența!“ a răspuns ea, arborând un zâmbet care i-a luminat trăsăturile ridate, inclusiv ochii de un albastru intens. Este o maratonistă, nu o sprinteră, și a sfidat atenția noastră din ce în ce mai redusă, rezistând șaisprezece ani în funcția de cancelar. Dar Angela Merkel a făcut mult mai mult de atât. Reziliența – capacitatea ei unică de a reveni după pierderi personale sau politice – i-a întreținut periplul remarcabil. Deși aspiră la smerenie, ea este conștientă că reprezintă un exemplu pentru următoarea generație, deoarece aceasta caută modele într-un peisaj din care acestea lipsesc în mare măsură.

Atât cât a fost posibil, cea mai puternică femeie din lume a rămas ea însăși. Este încă fata serioasă din spatele clasei, care observă și vorbește doar când are ceva de spus. Nu lasă în urmă o doctrină Merkel. „Cu toții facem parte din lume“, așa cum i-a amintit ea simplu unui membru furios al AfD; este într-un fel viziunea despre lume a acestei femei care vorbește puțin. Ea știe că nici o țară, nici Germania, nici China și nici Statele Unite, nu poate supraviețui mult timp în spatele unui zid. Aceasta este cea mai durabilă lecție din copilăria ei și moștenirea Angelei Merkel.

Merkel, al cărei scop a fost mereu să se retragă înainte de a deveni o „epavă politică“, poate fi pe bună dreptate mândră că și-a încheiat cariera în deplinătatea prerogativelor sale, în loc să fie alungată din funcție, așa cum s-a întâmplat cu toți predecesorii ei. Luându-și rămas-bun cu demnitate, ea a oferit un ultim exemplu acelor politicieni care confundă funcția cu ei înșiși și refuză să renunțe. Merkel le-a arătat cum trebuie să funcționeze democrația.

Ea a lăsat și o moștenire personală. Poate că elementul cu cel mai mare impact în ce privește planul de redresare financiară a Europei din 2020 a fost imaginea Angelei Merkel și a Ursulei von der Leyen, președintele Comisiei Europene, umăr lângă umăr la Bruxelles, capitala UE. În septembrie 2020, un sondaj al Pew Research Center a indicat că Angela Merkel este cel mai de încredere lider mondial, în rândul ambelor sexe. Așadar, acesta poate fi meritul ei lăudabil: încrederea fără urmă de îndoială în capacitățile unei femei în funcție de conducere. O mare parte a reușitelor sale nu au fost obținute în ciuda faptului că este femeie, ci pentru că este femeie. De nenumărate ori, ea și-a putut lăsa deoparte mândria în căutarea rezultatului dorit. Negocierea este un proces anevoios, care necesită răbdare – o activitate nepotrivită pentru cei care caută atenție și merite imediate. Majoritatea politicienilor caută cu disperare aceste două lucruri, iar cei mai mulți, trebuie spus, sunt bărbați. Angela Merkel nu a căutat câtuși de puțin atenție și merite. Ea a avut în vedere doar rezultatele.

Deși mai sunt câteva femei cu reușite impresionante ca șefi de stat, numărul lor este, din păcate, încă prea mic pentru a concluziona cu certitudine că sunt mai potrivite pentru cea mai înaltă funcție din stat deoarece își controlează mai bine egoul. Cu toate acestea, dat fiind exemplul Angelei Merkel, este dificil să nu tragem această concluzie.
Vor urma alții, femei și bărbați. Însă nimeni nu va repeta odiseea ei deosebită. Conștientă că periplul ei a fost remarcabil – de la cătunul Templin din inima Germaniei de Est controlate de sovietici până la punctul central al scenei mondiale –, Merkel nu poate avea multe regrete pentru căile pe care nu le-a urmat. Politicianul cel mai interiorizat, pentru care cel mai înalt standard de comportament este cel propriu, ea și-a încheiat cariera cu sentimentul că a făcut tot ce i-a stat în putință, fără a-și compromite valorile. La un moment dat, când a fost întrebată ce dorește să se spună în cărțile de istorie despre ea, Merkel a răspuns: „A încercat“.[6] Într-o epocă a demagogilor siguri de sine, smerenia și onestitatea epitafului ales de Angela Merkel vorbesc de la sine.

Mulțumiri

Încercarea de a scrie povestea de viață a cuiva atât de puțin interesat să i se spună povestea a fost puțin spus o provocare. Absența dovezilor scrise – nu sunt disponibile nici un jurnal și nici o corespondență privată, nici măcar note interne ale echipei uneia dintre cele mai rezervate personalități publice din istoria recentă – nu a făcut decât să sporească dificultatea. Cu toate acestea, Angela Merkel mi-a permis să-i urmăresc activitatea în ultimii patru ani și nu m-a împiedicat să discut cu unii dintre cei mai apropiați prieteni și consilieri ai săi. Știind cu câtă scrupulozitate își protejează viața privată, îi sunt recunoscătoare pentru libertatea pe care mi-a acordat-o și pentru generozitatea consilierilor și prietenilor săi care mi-au răspuns la întrebări ore întregi în ultimii patru ani. Am făcut tot posibilul să le răsplătesc amabilitatea și încrederea în mine scriind o biografie serioasă și echilibrată a Angelei Merkel. Deși adesea frustrantă, descifrarea acestei figuri enigmatice unice a fost pentru mine o experiență puternică și mi-a schimbat viața – un lucru pentru care îi sunt recunoscătoare.

Aș dori să le mulțumesc în special Evei Christiansen, lui Volker Schlöndorff, Thomas Bagger, Wolfgang Ischinger și Christoph Heusgen pentru numeroasele ore de discuții lămuritoare din ultimii ani. Prietenia lui Volker cu Angela Merkel și amintirile sale despre interacțiunile cu ea îmbogățesc enorm această relatare. Îi mulțumesc din suflet. Cu mult înainte de a începe această carte, distinsul istoric germano-american Fritz Stern și regretatul meu soț Richard Holbrooke (pe care Fritz l-a însoțit la Bonn când Richard a fost ambasador) au contribuit la descrierea grăitoare a Angelei Merkel, precum și a Germaniei postbelice și m-au ajutat să aprofundez istoria multistratificată a țării. Din păcate, nici Fritz, nici Richard nu mai sunt în viață pentru a citi această lucrare, dar sper că rezultatul le-ar fi plăcut. Academia Americană din Berlin – moștenirea mândră a regretatului meu soț – a fost locul în care m-am refugiat din când în când în timpul cercetărilor. Le mulțumesc lui Gahl Burt și Berit Ebert pentru căldura cu care m-au primit de fiecare dată și pentru prietenia lor. Nu-i voi putea mulțumi niciodată suficient lui Travis Penner, care și-a lăsat deoparte îndatoririle de la academie pentru a mă însoți în călătoriile prin Germania în calitate de traducător și de cercetător indispensabil. De asemenea, îi mulțumesc lui Almut Schoenfeld, care m-a ajutat să îmi găsesc calea prin hățișurile politicii complexe a Germaniei și mi-a împărtășit cunoștințele sale vaste despre Berlin în primele etape ale cercetării. De asemenea, mulțumesc Fundației Rockefeller că mi-a acordat o bursă la superbul Centru Bellagio de pe

lacul Como, unde am scris prima schiță. La New York, Ramya Jayanthi, întotdeauna de neclintit, mi-a îndrumat fără șovăială cercetările. Sunt norocoasă că am avut parte de prezența ei stabilă și inteligentă. Geoffrey Schandler și Ida Rothchild au făcut sugestii minunate în ce privește structura primelor schițe și le mulțumesc pentru contribuția lor atentă. Richard Bernstein și Anne Nelson, prietenii și colegii mei pe care îi admir atât de mult, mi-au dăruit cu generozitate din timpul lor și au adus multe îmbunătățiri manuscrisului. Îi mulțumesc prietenului meu indispensabil, Joel Motley, unul dintre primii și cei mai exigenți cititori ai mei, pentru numeroasele sale contribuții și pentru sprijinul de pe tot parcursul perioadei de restricții. Prietenul meu, scriitorul danez american Morten Hoi Jensen, a avut și el o contribuție importantă la schița finală. Crary Pullen s-a ridicat la înălțimea reputației de cercetător remarcabil în domeniul fotografic; cartea a fost îmbogățită de imaginile minunate pe care le-a găsit.
Am început această lucrare cu redactorul care s-a ocupat de ultimele mele patru cărți, legendara Alice Mayhew. Deși Alice ne-a părăsit brusc la începutul pandemiei de Covid-19, prezența sa și anii de sfaturi înțelepte și de entuziasm nemărginit s-au făcut simțiți în ce mă privește, dar și în această carte. Îi sunt recunoscătoare echipei geniale alcătuite din Priscilla Painton și Megan Hogan de la Simon & Schuster că și-au asumat acest nou produs, precum și pentru numeroasele lor sugestii. Este remarcabil cu câtă ușurință s-a realizat tranziția în perioada de restricții.
Ca întotdeauna, Amanda Urban a fost prietena mea, cea care m-a încurajat și m-a ghidat pe tot parcursul. Nu-mi pot imagina viața de scriitor fără susținerea sa.
Și nici nu pot concepe viața fără familia mea de căpătâi: copiii mei, Lizzie și Chris, precum și Corrine și Ilona, frații mei Julia și Andrew, nepoții mei Mathieu, Sabine, Lucien, Leonard, Orson, Nicolas, Lili și Joaquim. Aflați la Paris, Bruxelles, New York, Fort Worth, Texas și Inverness, California, am depășit distanțele lungi în acest ultim an dificil cu apeluri pe Zoom, FaceTime și cu dragoste fără granițe.
Printre numeroasele persoane cărora le sunt datoare că au făcut acest proiect interesant și adesea chiar plăcut se numără cei pe care i-am intervievat – pe mulți în sesiuni repetate. Nu pot să le mulțumesc îndeajuns pentru răbdarea lor și pentru detaliile inegalabile:
Alexis Papahelas, Almut Möller, Andreas Apelt, Anna Sauerbrey, Antony Blinken, Ben Rhodes, Bernd Ulrich, Lady Catherine Ashton, Charles Kupchan, Charlotte Knobloch, Christian Demuth, Christoph Heusgen, dr. Christoph Meyer, Constanze Stelzenmüller, David Gill, Daniel Baer, Derek Chollet, Derek Scally, Dekel Peretz, Ellen Ueberschär, ambasadorul John Emerson, ambasadorul Emily Haber,

Erika Benn, Eva Christiansen, Evelyn Farkas, Fiona Hill, Frank Mieszkalski, Fritz Stern, Gary Smith, Georg Diez, Griff Witte, Henrik Enderlein, Henry Kissinger, Richard Haass, Henry „Hank“ Paulson, Herlinde Koelbl, secretarul de stat Hillary Rodham Clinton, Jacques Rupnik, Jacqueline Boysen, Jacqueline Ross, James Davis, Joerg Hackerschmidt, Joseph Stiglitz, fostul președinte Joachim Gauck, fostul ministru de externe Joschka Fischer, Joshua Yaffa, Karl-Theodor von Guttenberg, Karen Donfried, Karin Pritzel, Kevin Rudd, Kerstin Kohlenberg, George Diez, George Packer, Lars Zimmermann, Lawrence Bacow, fostul președinte Lothar de Maizière, Marcus Walker, Manuela Villing, Roger Cohen, Daniel Benjamin, Joshua Hammer, Matthew Pottinger, Melanie Annan, Michael Birnbaum, Michael Naumann, Michael Schindhelm, Nicolaus Fest, Paul Krüger, Peter Jungen, Peter Schneider, Philip Murphy, Rachel Donadio, Reiner Epplemann, Reinhard Günzel, Reinhold Haberlandt, René Pfister, Robin Alexander, Steffen Seibert, Shai Levy, Josef Joffe, Shimon Stein, Sigmount A. Königsberg, Stefan Kornelius, Stephen Greenblatt, Thomas Bagger, Thorsten Benner, Thomas de Maizière, Timothy Snyder, Stefan von Holtzbrinck, Peter Wittig, Tim Wirth, Timothy Garton Ash, Ulrike Demmer, Ulrich Schöneich, Ulrich Wilhelm, Victoria Nuland, Volker Berghahn, Volker Schlöndorff, Werner Patzelt, William Drozdiak, Yascha Mounk.

Note

Când am scris această carte, am avut norocul să mă bazez pe interviuri realizate de scriitori și jurnaliști germani înainte ca Angela Merkel să înceteze practic să dea declarații fără legătură cu aspecte politice, după ce a devenit cancelar în 2005. Acele interacțiuni, uneori remarcabil de iscoditoare și de profunde, pe care le-am tradus din germană, s-au dovedit indispensabile pentru a surprinde viața și epoca lui Merkel în propriile sale cuvinte. Deși nu le-am schimbat sensul, am făcut modificări în traduceri, din rațiuni ce țin de claritate. Prin urmare, uneori citez sursa unui anumit pasaj fără numărul exact al paginii, care poate să nu mai corespundă.

Le mulțumesc colegilor care au consemnat istoria unei persoane publice extrem de rezervate și au surprins propriile cuvinte ale Angelei Merkel în limba sa maternă: Herlinde Koelbl (Spuren der Macht: Die Verwandlung des Menschen durch das Amt), Gerd Langguth (Angela Merkel), Angela Merkel (Daran glaube ich: Christliche Standpunkte, editat de Volker Resing), Angela Merkel în dialog cu Hugo Müller-Vogg (Mein Weg: Ein Gespräch), Andreas Rinke (Das Merkel Lexikon: Die Kanzlerin von A–Z); Evelyn Roll (Die Kanzlerin: Angela Merkels Weg Zur Macht) și Moritz von Uslar (100 Fragen an).

Herlinde Koelbl, Spuren der Macht: Die Verwandlung des Menschen durch das Amt – Eine Langzeitstudie, ed. I (Knesebeck Verlag, München, 1999).

Gerd Langguth, Angela Merkel Aufstieg zu Macht, ed. a III-a (Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 2005).

Angela Merkel, Daran glaube ich: Christliche Standpunkte, ed. revizuită și adăugită, editată de Volker Resing (St. Benno Verlag, Leipzig, 2017).

Angela Merkel în dialog cu Hugo Müller-Vogg, Mein Weg: Ein Gespräch mit Hugo Müller-Vogg, ed. I (Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg, 2005).

Andreas Rinke, Das Merkel Lexikon: Die Kanzlerin von A-Z, ed. I (zu Klampen Verlag, Springe, 2016).

Evelyn Roll, Die Kanzlerin: Angela Merkels Weg Zur Macht, ed. a IV-a (Ullstein Buchverlag GmB, Berlin, 2013).

Moritz von Uslar, 100 Fragen an…, ed. a III-a (Verlag Kiepnheuer & Witsch, Köln, 2004).

DISCURSURI ȘI DOCUMENTE OFICIALE

Bundestag: Documentele oficiale ale Bundestagului pot fi găsite aici: https://www.bundestag.de/dokumente.

Cancelarie: Discursuri, interviuri, alte documente referitoare la cancelar pot fi găsite pe site-ul Cancelariei: https:// www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/.

Conferința pe teme de securitate de la München: Există pagini diferite pentru fiecare ediție a conferinței: https://securityconference.org/en/ msc-2020/speeches/.

PROLOG: FIICA PASTORULUI

Acest capitol se bazează pe interviurile realizate de autoare cu Eva Christiansen, Volker Schlöndorff, Joachim Gauck, Ben Rhodes, guvernatorul Philip Murphy, David Gill, Bernd Ulrich, Herlinde Koelbl, Michael Naumann și Melanie Amman.

1 Alexander Osang, „Chancellor Merkel – Woman in Amber“, în Der Spiegel, 31 august 2017; „Angela Merkel – Over but Not Out“, în Süddeutsche Zeitung, 1 decembrie 2018.

2 Nico Friedt, „She Knows Something That You Don't Know“, în Die Zeit, 2 martie 2018.

3 Lara Marlowe, „As Merkel Tires, Macron Emerges“, în Irish Times, 28 septembrie 2017.

4 Herlinde Koelbl, interviu realizat de autoare.

5 Koelbl, Spuren der Macht.

6 Alexander Osang, „The German Queen“, în Der Spiegel, 11 mai 2009.

7 Koelbl, interviu realizat de autoare; vezi și Koelbl, Spuren der Macht.

8 Merkel, interviu realizat de Melanie Amann și Florian Gathmann, în Der Spiegel, 5 noiembrie 2019.

CAPITOLUL 1: ÎMPOTRIVA CURENTULUI

Acest capitol se bazează pe interviurile autoarei cu Michael Naumann, Ulrich Schöneich, Andreas Apelt, Reiner Epplemann, Lothar de Maizière, Michael Schindhelm, Jacqueline Boysen, Eva Christiansen, Erika Benn și Volker Schlöndorff. Pentru informații despre experiențele familiei Kasner de la Hamburg și decizia de a merge la Brandenburg, vezi Ralf Georg Reuth și Günther Lachmann, Das Erste Leben der Angela M., ed. a IV-a (Piper, München 2013).

1 Der Spiegel, 26 ianuarie 2016; Reiner Epplemann, cleric, și Ellen Ueberschär, Fundația Protestantă Germană și șefă a Fundației Heinrich Böll, interviu realizat de autoare.
2 „Visit to the Pastor from Templin“, în Berliner Zeitung, 2 iunie 2005.
3 Roger Cohen, „From East to West“, în New York Times, 1 iunie 2001.
4 Merkel, interviu realizat de Herlinde Koelbl, vezi Spuren Der Macht.
5 George Packer, „The Astonishing Rise of Angela Merkel“, în New Yorker, 1 decembrie 2014.
6 Angela Merkel, Daran glaube ich: Christliche Standpunkte, ed. revizuită și adăugită, ed. Volker Resing (St. Benno Verlag, Leipzig, 2017).
7 Merkel, interviu realizat de Koelbl.
8 Gerd Langguth, Angela Merkel (Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 2005). Vezi și interviurile realizate de Koelbl și Müller-Vogg.
9 Volker Riesing, Daran Glaube ich.
10 Discursul Angelei Merkel la Convenția Creștin-Protestantă, 1995; Ueberschär, interviu.
11 Angela Merkel, „What It Means to Be a Christian and a Politician“ (discurs, congregația de la Templin a pastorului Ralf Gunther Schein, Templin, Germania, 2014).
12 Angela Merkel, discurs referitor la credința sa, vezi Deutscher Evangelischer Kirchentag Dokumente, 2005. Pus la dispoziția autoarei de Ellen Ueberschär.
13 Angela Merkel în dialog cu Hugo Müller-Vogg, Mein Weg: Ein Gespräch mit Hugo Müller, ed. I (Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg, 2005); Merkel, interviu realizat de Koelbl.
14 Merkel, interviu realizat de Koelbl.
15 În Merkel, Daran glaube ich.
16 Merkel, interviu realizat de Koelbl. Pentru o descriere a reacției personale a lui Merkel la înăbușirea Primăverii de la Praga, vezi Evelyn Roll, „And It Was Summer“, în Süddeutsche Zeitung Magazin, septembrie 2008.
17 Ulrich Schöneich, prieten din copilărie al lui Merkel, și Erika Benn, una dintre profesoarele lui Merkel, interviuri realizate de autoare; vezi și „Das Eiserne Mädchen“, în Der Spiegel, 1 martie 2000.

CAPITOLUL 2: LEIPZIG – PE CONT PROPRIU

Acest capitol se bazează pe interviurile autoarei cu profesori și colegi ai lui Merkel de la Universitatea din Leipzig, în special cu Frank

Mieszkalski și profesorul Reinhold Haberlandt, precum și cu unul dintre primii biografi ai lui Merkel, Jacqueline Boysen. Vezi și Roll, Merkel's Path to Power, 428, referitor la „viața interioară intensă" a lui Merkel.
1 Moritz von Uslar, 100 Fragen an…, ed. a III-a (Verlag Kiepnheuer & Witsch, Köln, 2004).
2 Merkel în dialog cu Müller-Vogg, Mein Weg.
3 Rinke, Das Merkel Lexikon.
4 „One Day She Moved Out", în Focus, nr. 28, 2004.

CAPITOLUL 3: BERLIN
O mare parte din acest capitol se bazează pe interviurile autoarei cu scriitorul și cu realizatorul de film Michael Schindhelm.

1 Stock, Angela Merkel, p. 9.
2 Merkel, interviu realizat de Koelbl; Schindhelm, interviu.
3 Merkel în dialog cu Müller-Vogg, Mein Weg; Gunnar Hink, „Mr. Merkel from Dresden", în Die Tageszeitung, 7 decembrie 2016.
4 Schindhelm, interviu; vezi și Isaac Stanley-Becker și Luisa Beck, „The Pastor's Daughter", în Washington Post, 11 septembrie 2017.
5 Franziska Reich, „The Woman Who Came in from the Cold", în Stern, 5 mai 2005. Vezi și Schindhelm, interviu, precum și Matthew Qvortrup, Angela Merkel: Europe's Most Influential Leader (Overlook Ducksworth, New York, 2016), p. 91.
6 Koelbl, Spuren Der Macht; Michael Schindhelm, scriitor și realizator de filme, interviu realizat de autoare.
7 Wolfgang Stock, Angela Merkel: Eine Politische Biographie (Olzog, München, 2000), p. 56.
8 Interviu cu dr. Sauer în Berliner Zeitung, 23 decembrie 2017.

CAPITOLUL 4: 1989
Acest capitol se bazează parțial pe interviurile realizate de autoare cu foștii președinți germani Lothar de Maizière și Joachim Gauck, cu David Gill, Volker Schlöndorff și cu dr. Adreas Apelt.
Vezi și volumul excelent al Janei Hensel After the Wall: Confessions from an East German Childhood and the Life That Came Next, tradus în engleză de Jefferson Chase (Public Affairs, New York, 2004).

1 Merkel, interviu realizat de Koelbl.

2 Ibidem
3 Quentin Peel, „Angela Merkel – Woman of Power“, în Financial Times, 14 decembrie 2012.
4 Ibidem
5 Merkel în dialog cu Müller-Vogg, Mein Weg.
6 Ibidem
7 Andreas Apelt, interviu realizat de autoare.

CAPITOLUL 5: Ucenicia

Acest capitol are ca sursă interviurile realizate de autoare cu ambasadorii Wolfgang Ischinger și Robert Kimmitt, fostul senator Timothy Wirth, foștii secretari de stat Hillary Rodham Clinton și Henry Kissinger, fostul secretar al Trezoreriei Hank Paulson, fostul ministru al apărării din cabinetul lui Merkel, Karl-Theodor von Guttenberg; Bernd Ulrich, redactor adjunct la Die Zeit, și Herlinde Koelbl.

Autoarea este recunoscătoare pentru numeroasele ore de discuții cu eminentul istoric germano-american Fritz Stern și cu Richard Holbrooke.

1 Interviu realizat de autoare cu Lothar de Maizière.
2 Henry Kissinger, interviu realizat de autoare.
3 Lothar de Maizière, interviu.
4 Merkel, interviu realizat de Koelbl.
5 Paul Lever, Berlin Rules: Europe and the German Way (I.B. Tauris, Londra, 2017), p. 23.
6 Ambasadorul Wolfgang Ischinger, interviu realizat de autoare.
7 Merkel în dialog cu Müller-Vogg, Mein Weg.
8 Ambasadorul Robert Kimmitt, interviu realizat de autoare.
9 Ibidem
10 Merkel, Daran glaube ich.
11 Merkel, interviu realizat de Brigitte Huber și de Meike Dinklage, Brigitte, 2 iulie 2017.
12 Merkel, interviu realizat de Koelbl, Spuren der Macht.
13 Ibidem
14 Ibidem
15 „Mi-a pus multe întrebări“: Lever, Berlin Rules, p. 73.
16 Kimmitt, interviu.
17 Tim Wirth, interviu realizat de autoare.
18 Merkel, interviu realizat de Koelbl, Spuren der Macht.
19 Hank Paulson, interviu realizat de autoare.
20 Interviu realizat de autoare.

21 Merkel, interviu realizat de Koelbl, Spuren der Macht.
22 Roll, Merkel's Path to Power, p. 260.
23 Merkel, interviu realizat de Koelbl, Spuren der Macht.
24 Osang, „Woman in Amber".
25 Bild-Zeitung, 17 iulie 2014.

CAPITOLUL 6: ÎN SFÂRȘIT, ÎN CANCELARIE

Interviuri realizate cu următoarele persoane furnizează contextul pentru acest capitol: Henry Kissinger, Joschka Fischer, Christoph Heusgen, Thomas de Maizière, Thomas Bagger, Eva Christiansen, Bernd Ulrich și Stefan Kornelius.

1 Kissinger, interviu.
2 Rinke, Das Merkel Lexikon, pp. 282–286.
3 Bild-Zeitung, iulie 2007.
4 Judy Dempsey, scriitoare, interviu realizat de autoare.
5 Eva Christiansen, consilieră a cancelarului Merkel, interviu realizat de autoare.
6 Ischinger, interviu.
7 Thomas de Maizière, interviu realizat de autoare.
8 Stefan Kornelius, jurnalist, interviu realizat de autoare.
9 René Pfister, jurnalist, interviu realizat de autoare.
10 Joschka Fischer, fost ministru de externe al Germaniei, jurnalist, interviu realizat de autoare.
11 Fritz Stern, interviu realizat de autoare.
12 Charlotte Knobloch și Shimon Stein, ambasadorul Israelului în Germania, interviu realizat de autoare.
13 Christiansen, interviu.
14 Philip Oltermann, „The Paradox of Merkelism", în Prospect, online, ultima modificare din 29 ianuarie 2020, https://www.prospectmagazine.co.uk/politics/angela-merkel-profile-trump-germany-chancellor-prime-minister.

CAPITOLUL 7: PRIMUL EI PREȘEDINTE AMERICAN

Acest capitol se bazează pe interviurile autoarei cu Wolfgang Ischinger, Ulrich Wilhelm, Bernd Ulrich și cu ambasadorul Christoph Heusgen.

1 Udo Walz, stilist, interviu realizat de autoare.
2 The Economist, 9 februarie 2006.

3 Stefan Kornelius, Angela Merkel: The Chancellor and Her World – The Authorized Biography (Alma Books, Londra, 2013), p. 91; Rinke, Das Merkel Lexikon, p. 181. Vezi și Langguth, Angela Merkel, referitor la patriotismul discret al cancelarului.

CAPITOLUL 8: DICTATORI

Acest capitol are ca sursă interviurile autoarei cu fostul ministru al apărării din cabinetul lui Merkel, K.T. von Guttenberg; cu Thomas de Maizière; ambasadorul Wolfgang Ischinger (președintele Conferinței de Securitate de la München, unde Putin a rostit diatriba antioccidentală din 2007); purtătorul de cuvânt al lui Merkel, Steffen Seibert; fostul purtător de cuvânt Ulrich Wilhelm; Christoph Heusgen; Charles Kupchan; Fiona Hill; Joshua Yaffa, corespondent al revistei New Yorker la Moscova, și René Pfister au contribuit la punerea în context a impactului relației Putin–KGB asupra raporturilor ulterioare ale liderului rus cu Merkel. Consilierul lui Trump de la Casa Albă, Mathew Pottinger, și fostul prim-ministru australian, Kevin Rudd, au oferit informații despre modul în care Merkel a tratat cu Xi Jinping, devenit din ce în ce mai autoritarist.

Vezi și Pfister, „Times of Turmoil“, în Der Spiegel, 18 mai 2019; David von Drehle, „Virusul lui Putin“, în Washington Post, 2 martie 2020.

1 From the Horse's Mouth: Conversations with Putin, pp. 82, 83, 88, pentru o descriere a vieții și activității lui Putin la Dresda și a încercării sale frenetice de a-și distruge dosarele.
2 Ibidem
3 Kornelius, interviu.
4 Maxim Eristavi, interviu realizat de autoare.
5 Angela Stent, Putin's World: Russia Against the West and with the Rest (Hachette, New York, 2019), p. 104.
6 Andrew Higgins, „A Russian by Blood“, în New York Times, 28 septembrie 2019.
7 Charles Kupchan, interviu realizat de autoare.
8 Ulrich Wilhelm și Christoph Heusgen, fost consilier pe probleme de securitate națională în Germania, interviu realizat de autoare.
9 Pfister, interviu.
10 Merkel, „Speech by Chancellor Merkel at the 55th Munich Security Conference on February 16, 2019, in Munich“, Biroul de Presă și Informare al guvernului federal, material online, accesat pe 22 aprilie 2021, https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-zur-55-muenchner-sicherheitskonferenz-am-16-februar-2019-in-muenchen-1580936.

11 Merkel, interviu realizat de Lionel Barber și Guy Chazan, în Financial Times, 15 ianuarie 2020.
12 Ibidem

CAPITOLUL 9: Doamna cancelar în viața privată

Interviurile autoarei cu următoarele persoane au furnizat materiale esențiale și contextul pentru acest capitol: Eva Christiansen, dr. Andreas Apelt, ambasadorul Shimon Stein, Volker Schlöndorff, Christoph Heusgen, ambasadorul Germaniei în Statele Unite Peter Wittig, ambasadorul Harald Braun, Thomas Bagger, Renée Fleming, fostul prim-ministru australian Kevin Rudd, Lady Catherine Ashton, Karen Donfried, Herlinde Koelbl și Hillary Clinton.

1 Merkel la întâlnirea de la primăria din Stralsund, 13 august 2019.
2 Merkel, interviu realizat de Koelbl, în Spuren der Macht.
3 Ibidem
4 Bild online (https://www.rtl.de/cms/angela-merkel-verraet-privates-da heim-macht-ihr-mann-die-waesche-4660735.html).
5 Merkel, interviu realizat de Koelbl, în Spuren der Macht.
6 Alexander Osang, „The German Queen“, în Der Spiegel, 11 mai 2009.
7 Ibidem
8 Martin Amis, Inside Story: A Novel (Farrar, Straus and Giroux, New Yorker, 2020), p. 239.
9 Ambasadorul german Peter Wittig și Karen Donfried, interviu realizat de autoare.
10 Haaretz (Tel Aviv, Israel), 4 octombrie 2018; Deutsche Welle, 4 octombrie 2018.
11 Kevin Rudd, fost prim-ministru al Australiei, interviu realizat de autoare.
12 Hillary Clinton, interviu realizat de autoare.

CAPITOLUL 10: PARTENERI LIMITAȚI

Interviurile realizate de autoare cu următoarele persoane constituie nucleul acestui capitol. La Washington: Antony Blinken, fost angajat la Casa Albă în administrația Obama, Ben Rhodes, consilier al președintelui Obama, la fel ca Victoria Nuland, Charles Kupchan, Derek Chollet și ambasadorul John Emerson. La Berlin și New York: Christoph Heusgen, Thomas Bagger și Stefan Kornelius i-au împărtășit autoarei experiențele lor. (Ambasadorul Heusgen este ambasadorul Germaniei la ONU din 2017.)

1 Clinton, interviu.
2 Oltermann, „The Paradox of Merkelism“.
3 Jane Kramer, „Letter from Europe“, New Yorker, 19 septembrie 2005.
4 Ben Rhodes, interviu realizat de autoare.
5 Bernd Ulrich (care era de față), interviu realizat de autoare.
6 Steven Lee Myers, The New Tsar: The Rise and Reign of Vladimir Putin (Vintage Books, New Yorker, 2016), p. 439.
7 Susan Rice, Tough Love: My Story of the Things Worth Fighting For (Simon & Schuster, New Yorker, 2019), p. 360.
8 Christiansen și Heusgen, interviuri.
9 Rhodes, interviu.
10 Rice, Tough Love, p. 362.

CAPITOLUL 11: EUROPA VORBEȘTE ACUM GERMANA

Printre subiecții intervievați pentru acest capitol se numără Joseph Stiglitz, Liaquat Ahamed, Ben Rhodes, Stefan Kornelius, Bernd Ulrich, Catherine Ashton, Hank Paulson, Wolfgang Ischinger, Alexis Papahelas, editor al ziarului grec Kathimerini, Marcus Walker de la The Wall Street Journal și Gillian Tett de la Financial Times. (Pentru o descriere detaliată a crizei financiare în curs de desfășurare și a rolului lui Merkel în încercarea de a o gestiona, vezi și J. Adam Tooze, Crashed: How a Decade of Financial Crises Changed the World, Penguin Books, New York, 2019.)

1 Christiansen, interviu.
2 Tooze, Crashed, p. 144.
3 Paul Krugman, opinie, „Have Zombies Eaten Bloomberg's and Buttigieg's Brains? Beware the Democrats of the Living Dead“, în New York Times online, 17 februarie 2020, https://www.nytimes.com/2020/02/17/opinion/bloomberg-buttigieg-economy.html?searchResultPosition=1; Rachel Denadio, „Official Warmth and Public Rage“, în New York Times, 12 octombrie 2012.
4 Rhodes, interviu.
5 Heusgen, interviu; vezi și Barack Obama, Promised Land (Crown, New York, 2020), pp. 519–556.
6 „Sarkozy declare sa flamme“, în Vingt Minutes, 5 ianuarie 2008, cotidian gratuit publicat de Schibsted și Ouest France Group.
7 Kornelius și Ulrich, interviuri.
8 Alexis Papahelas, interviu realizat de autoare; vezi și Yanis

Varoufakis, Adults in the Room: My Battle with the European and American Deep Establishment (Farrar, Straus and Giroux, New York, 2017), pp. 331–350.
9 Ulrich, interviu.

CAPITOLUL 12: RĂZBOIUL DIN UCRAINA – „DAȚI-MI-O PE ANGELA LA TELEFON“

Printre cei intervievați pentru acest capitol se numără Dan Baer, Victoria Nuland, Ben Rhodes, istoricii Timothy Snyder și Timothy Garton Ash, Evelyn Farkas, Emily Haber, Thomas Bagger și Christoph Heusgen.

1 Evelyn Farkas, oficial din Ministerul Apărării în administrația Obama, interviu realizat de autoare.
2 Victoria Nuland, secretar adjunct pentru afaceri europene în administrația Obama, interviu realizat de autoare.
3 Ischinger, interviu.
4 Tony Blinken, consilier la Casa Albă în administrația Obama, interviu realizat de autoare.
5 Emily Haber, ambasador al Germaniei în SUA, interviu realizat de autoare.
6 Daniel Baer, ambasador al SUA la Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), interviu realizat de autoare.
7 Bazat pe reportaje.
8 Nuland, interviu.
9 Timothy Snyder, istoric, interviu realizat de autoare.
10 Heusgen, interviu.
11 Derek Chollet, fost consilier pe probleme de politică externă, interviu realizat de autoare.
12 Heusgen, interviu.
13 Patrick Donohue, jurnalist, interviu realizat de autoare; vezi și Stent, Putin's World, p. 344.
14 Bazat pe reportaje.
15 Peter Jungen, investitor și prieten al cancelarului, interviu realizat de autoare.

CAPITOLUL 13: VARA LUI REEM

Acest capitol se bazează parțial pe interviuri cu ambasadorul William Swing, fost șef al Biroului pentru Migrație al ONU; cu purtătorul de cuvânt al cancelarului, Steffen Seibert; cu foștii ambasadori Harald Braun (la ONU) și Robert Kimmitt (în Germania); cu Ellen Ueberschär;

Henry Kissinger; Paul Krüger; Thomas Bagger și Christoph Heusgen.
Dacă nu se menționează altfel, citatele Angelei Merkel din acest capitol provin din trei interviuri lungi pe care cancelarul le-a acordat jurnalistei Anne Will de la rețeaua germană de televiziune ARD în timpul crizei refugiaților dintre 2015–2016, disponibile pe YouTube: 7 octombrie 2015, https://www.youtube.com/watch?v=cx3R-Cys50E, 19 februarie 2016, https://www.youtube.com/watch?v=9slKqESqOiU și 20 noiembrie 2016, https://www.youtube.com/watch?v=lJwcfld8cWE.
Descrierea întâlnirii Merkel–Reem are la bază reportajele cu evenimentul la televiziunea germană.

1 Kissinger, interviu.
2 Helmut Kohl, „Europe Before a Crucial Test“, în Der Tagesspiegel, 17 aprilie 2016.
3 George Packer, jurnalist, interviu realizat de autoare.
4 Ueberschär, interviu.
5 Paulson, interviu.
6 Merkel, interviu realizat de Anne Will, difuzat de televiziunea germană ARD, disponibil pe YouTube, 29 februarie 2016, https://www.youtube.com/watch?v=9slKqESqOiU.
7 Seibert, interviu.
8 Merkel, Bunte, 2 iunie 2016; Merkel, „Speech by Chancellor Merkel on October 7, 2015, in Front of the European Parliament“, Biroul de Presă și Informare al guvernului federal, material online, accesat pe 22 aprilie 2021, https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-am-7-oktober-2015-vor-dem-europaeischen-parlament-475792.
9 Thomas de Maizière, interviu.
10 Christiansen, interviu.
11 Melanie Amman (martor ocular), interviu realizat de autoare.
12 Patrick Kingsley, The New Odyssey: The Story of Europe’s Refugee Crisis (Guardian Faber, Norwich, 2016), p. 43; T. Hildebrandt și B. Ulrich, „In the Eye of the Storm“, în Die Zeit, 20 septembrie 2015.
13 Rhodes, interviu.
14 Această secțiune are la bază diverse reportaje despre ajunul Anului Nou 2016, precum și articolul lui Amy Davidson, „Angela Merkel’s Cologne Test“, în New Yorker, 10 ianuarie 2016.
15 Ross Douthat, „Germany on the Brink“, în New York Times, 9 ianuarie 2016; Anna Sauerbrey, „Germany’s Post Cologne Hysteria“, în New York Times, 9 ianuarie 2016.

CAPITOLUL 14: Cele mai grele vremuri

Acest capitol se bazează pe interviurile realizate de autoare cu Ben Rhodes, Bernd Ulrich, Stefan Kornelius, James Davis, René Pfister, John Emerson, Thomas Bagger, Christoph Heusgen și Eva Christiansen – multe dintre ele neoficiale.

1 Michael Schindhelm, „Mocca Twice a Day with Angela", în Berliner Morgenpost, 8 martie 2000.
2 Stefan Wagstyl, editorial, în Financial Times, 26 ianuarie 2016.
3 Volker Schlöndorff, regizor de film, interviu realizat de autoare.
4 Rhodes și Heusgen, interviuri.
5 John Emerson, ambasador al SUA în Germania, interviu realizat de autoare.

CAPITOLUL 15: TRUMP INTRĂ ÎN SCENĂ

Contextul acestui capitol despre Washington în epoca lui Trump are la bază interviuri cu Robert Kimmitt, Fiona Hill, Karen Donfried, Constanze Stelzenmüller, Derek Chollet și Matthew Pottinger, iar interviurile cu Wolfgang Ischinger, Kerstin Kohlenberg, Eva Christiansen, Thomas Bagger, Bernd Ulrich, René Pfister, Christoph Heusgen și James W. Davis de la Universitatea din St. Gallen, Elveția, înfățișează felul în care s-au văzut lucrurile de la Berlin.

1 Heusgen și Christiansen, interviuri.
2 Ischinger, interviu.
3 Philip Rucker și Carol Leonnig, A Very Stable Genius (New York: Bloomsbury, 2020), p. 165.
4 Kerstin Kohlenberg, jurnalistă germană, interviu realizat de autoare.
5 Fiona Hill, interviu realizat de autoare.
6 Postările lui Trump pe Twitter sunt disponibile ca documente publice.
7 Ischinger, interviu.
8 Merkel, interviu realizat de Will, 10 iunie 2018.
9 Kornelius, Angela Merkel, p. 26.
10 Bergen, interviu.
11 Haber, interviu.
12 Merkel, interviu realizat de Will, 10 iunie 2018.
13 Pfister, interviu; vezi și Pfister, „Times of Turmoil", și „Apocalypse Merkel", Der Spiegel, 2 iunie 2018.
14 Angela Merkel, „Speech by Chancellor Merkel at the 101st German Catholic Day on May 11, 2018, in Münster", Biroul de Presă și

Informare al guvernului federal, material online, accesat pe 22 aprilie 2021, https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-beim-101-deutschen-katholikentag-am-11-mai-2018-in-muenster-1122406; Merkel, alocuțiune la a 55-a Conferință pentru Securitate de la München, 16 februarie 2019.
15 Bacow, interviu.
16 Ibidem; Stephen Greenblatt, profesor la Universitatea Harvard, interviu realizat de autoare.
17 Christiansen, interviu.
18 Angela Merkel, „Summer Press Conference with the Federal Chancellor, July 19, 2019", Biroul de Presă și Informare al guvernului federal, material online, accesat pe 22 aprilie 2021, https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/sommerpressekonferenz-1649640.
19 Anna Sauerbrey, interviu realizat de autoare.

CAPITOLUL 16: „S-A SCHIMBAT CEVA ÎN ȚARA NOASTRĂ…"

Acest capitol se bazează pe interviurile realizate de autoare cu lideri AfD de la Berlin și Dresda, precum și cu experți, comentatori și practicanți ai politicii extremiste din Germania (în special dr. Nicolaus Fest, dr. Christian Demuth, dr. Christoph Meyer, Karin Pritzel, Reinhard Günzel, dr. Werner Patzelt), precum și cu Joachim Gauck, ambasadorul Shimon Stein, Michael Naumann, Bernd Ulrich, Thomas Bagger, Melanie Amman, Stefan Kornelius. În plus, mă bazez pe reportaje din presa germană și din cea americană.

1 Melanie Amann et al., „Merkel's Seed", în Der Spiegel, 26 septembrie 2017; și Klaus Brinkbaumer, „The Swing to the Right", editorial, în Der Spiegel, 26 septembrie 2017.
2 Ambasadorul Shimon Stein, interviu realizat de autoare referitor la impactul rezultatelor formațiunii AfD.
3 Susan Neiman, Learning from the Germans: Race and the Memory of Evil (Farrar, Straus and Giroux, New York, 2019), p. 359.
4 Reinhard Günzel, lider local al AfD, interviu realizat de autoare.
5 Fischer, interviu.
6 Lothar de Maizière, interviu.
8 Merkel, interviu realizat de Koelbl, Spuren der Macht.
9 Katrin Bennhold, „One Legacy of Merkel", în New York Times, 5 noiembrie 2018.
10 Kornelius, interviu; Nico Fried, „And Suddenly There Is Unity", în Süddeutsche Zeitung, 9 iunie 2017.
11 Pe baza reportajelor despre discuțiile dintre Merkel și Seehofer,

precum și a interviului cu Horst Seehofer, ministrul german de interne, realizat de Michael Stifler et al., în Augsburger Allgemeine, 7 iulie 2019.
12 Katrin Bennhold, „Chemnitz Protests“ în New York Times, 30 august 2018; „Angela Merkel Attacks the AfD“, în Deutsche Welle, 9 decembrie 2018, https://www.dw.com/en/angela-merkel-hits-out-at-afd-on-far-right -violence/a-45453193.
13 Merkel, interviu realizat de Jana Hensel, în Die Zeit, 24 ianuarie 2019; Claus Christian Malzehn, „An Overdue Conversation Among East Germans“, în Die Welt, 16 noiembrie 2018.
14 Paul Krüger, politician german, interviu realizat de autoare; discursul rostit de Angela Merkel la Hamburg, pe 7 decembrie 2018, este disponibil pe site-ul oficial al CDU, www.cdu.de.

CAPITOLUL 17: În sfârşit, un partener?
Subiecții intervievați de autoare pentru acest capitol au fost Thomas Bagger, Christoph Heusgen, Eva Christiansen, politologul francez Jacques Rupnick, jurnalista Christine Ockrent, fostul ministru de externe francez Bernard Kouchner, William Drozdiak și Timothy Garton Ash.

1 Marlowe, „As Merkel Tires“.
2 Matthias Gebauer et al., „Germany’s Incredible Shrinking Role“, în Der Spiegel, 23 aprilie 2018.
3 Lauren Collins, „The Bromance Myth of Trump and Macron“, în New Yorker, 21 aprilie 2018.
4 Timothy Garton Ash, interviu realizat de autoare; Leaders, „Assessing Emmanuel Macron’s Apocalyptic Vision“, în The Economist, 9–15 no-iembrie 2019; „Germany Warns France Against Undermining NATO Security Alliance“, Reuters online, modificat ultima dată pe 10 no-iembrie 2019, https://www.reuters.com/article/us-germany-nato/germany -warns-france-against-undermining-nato-security-alliance-idUSKBN1XK08I.
5 Thomas Bagger, consilier principal pe probleme de politică externă al președintelui Germaniei, interviu realizat de autoare.
6 Ash, interviu; vezi și Timothy Garton Ash, „Angela Merkel Must Go – for Germany’s Sake, and for Europe’s“, în Guardian (SUA) online, modificat ultima dată pe 22 noiembrie 2019, https://www.theguardian.com/com mentisfree/2019/nov/22/time-to-go-angela-merkel-germanys-sake-europes.

CAPITOLUL 18: SPRE FINAL

Pentru acest capitol, autoarea i-a intervievat pe ambasadorii Ischinger și Heusgen, precum și pe consiliera și confidenta lui Merkel, Eva Christiansen, și pe consilierul prezidențial german, Thomas Bagger.

1 Merkel la întâlnirea de la primăria din Stralsund, 13 august 2019, YouTube.
2 Merkel, interviu realizat de Rinke, în Das Merkel Lexikon, p. 181.
3 „Angela Merkel Suddenly Personal“, în Berliner Morgenpost, 13 mai 2013; Melissa Eddy, „Merkel Offers a Peek“, în New York Times, 17 mai 2013; vezi și Merkel, interviu realizat de Rinke, în Das Merkel Lexikon, p. 181.
4 Angela Merkel, Primăria Saarland, 13 august 2019, https://www.ndr.de/fernsehen/sendyngen/zapp/Stralsund-Merkels-Antwort-auf-Rechtsaussen, kommunikationsstrategien100.html.
5 „Merkel: Over but Not Out“.
6 Pfister, interviu.
7 Carl Dietr Spranger, „Weekend Long Read on Merkel“, în Süddeutsche Zeitung, 5 aprilie 2020.
8 Pfister, interviu.
9 Ibidem
10 Discursul cancelarului despre Covid de pe 19 martie 2020 este disponibil pe site-ul Bundestagului. Vezi și Christine Hoffmann, „The Merkel Bonus“, în Der Spiegel online, modificat ultima dată pe 16 decembrie 2020, https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/coronavirus; Guy Chazan, „Angela Merkel Germany's Crisis Manager Is Back“, Financial Times, 27 martie 2020; Nico Fried și Mike Szymanski, „A Word of Warning“, în Süddeutsche Zeitung online, sueddeutsche.de, modificat ultima dată pe 3 aprilie 2020; Laura Spinney, „Germany's Covid Expert“, în The Guardian (ediție internațională), 26 aprilie 2020; Philip Oltermann, „Angela Merkel Draws on Science Background in Covid-19 Explainer“, în The Guardian (SUA) online, modificat ultima dată pe 16 aprilie 2020, https://www.theguardian.com/world/2020/apr/16/angela-merkel-draws-on-science-background-in-covid-19-explainer-lockdown-exit.
11 Holger Schmale, „Working from Home“, în Berliner Zeitung, 1 aprilie 2020; Frank Jordans, „Merkel in Quarantine After Doctor Tests Positive for Virus“, Associated Press online, modificat ultima dată pe 22 martie 2020, https://apnews.com/article/f71e89eacd7cc6f84b81991c03e82c31.
12 Bagger, interviu; Michael Birnbaum de la Washington Post, interviu realizat de autoare; Victor Mallet, Guy Chazan și Sam Fleming, „Merkel Makes a U Turn to Save Stricken Bloc“, în Financial Times, 23 mai 2020; Peter Muller, „Merkel and Macron Find Strength

for Europe“, editorial, în Der Spiegel, 22 mai 2020.
13 Birnbaum, interviu; Christine Ockrent, jurnalistă britanică, interviu realizat de autoare.
14 Jean Pierre Stroobants și Virginie Malingre, „«Bilatérales», coups de gueule et portes qui claquent“, în Le Monde, 20 iulie 2020.
15 Nikos Chrysoloras și John Ainger, „Why Europe's Pandemic Recovery Deal Is a Big Deal“, în Washington Post, 21 iulie 2020; Markus Becker, „Merkel's Triple Victory“, în Der Spiegel online, https://www.spiegel.de/international/europe/a-look-ahead-at-german-american-relations-after-trump-a-4c7ca237-fe2d-44d2-b2cb-9-aed83b8af28, 19 noiembrie 2020.
16 Angela Merkel, Discursul cancelarului Merkel la evenimentul „Foreign and Security Policy in the German EU Council Presidency“, organizat de Fundația Konrad Adenauer la 27 mai, 2020“, Biroul de Presă și Informare al guvernului federal, material online, accesat pe 22 aprilie 2021, https://www.bundeskanzlerin.de/bkin-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-merkel-im-rahmen-der-veranstaltung-aussen-und-sicherheitspolitik-in-der-deutschen-eu-ratspraesidentschaft-der-konrad-adenauer-stiftung-am-27-mai-2020-1755884.

EPILOG

1 „Citizen's Dialogue“, în Die Zeit online, modificat ultima dată pe 12 noiembrie 2020; https://www.audible.com/pd/DIE-ZEIT-November-12-2020 -Audiobook/B08292D7P8.
2 Merkel, interviu realizat de Barber și Chazan, 16 ianuarie 2020, https://www.ft.com/content/00f9135c-3840-11ea-a6d3-9a26f8c3cba4. Cu excepția celor indicate, citatele provin din discursurile lui Merkel și sunt disponibile pe site-ul Bundestagului.
3 Christiansen, interviu.
4 Bagger, interviu.
5 Merkel, la întâlnirea de la primăria din Saarland, 13 august 2019, https://www.ndr.de/fernsehen/sendungen/zap/Stralsund-Merkels-Antwort-auf -Rechtsaussen,kommunikationsstrategien100.html.
6 Ibidem

Bibliografie

Aly, Götz, Why the Germans? Why the Jews? Envy, Race Hatred, and the Prehistory of the Holocaust, trad. în engleză de Jefferson S. Chase. Picador, New York, 2014.

Anonim, A Warning: A Senior Trump Administration Official, Twelve, New York, 2019.

Applebaum, Anne, Iron Curtain: The Crushing of Eastern Europe 1944–1956, Allen Lane, Londra, 2012.

Ash, Timothy Garton, In Europe's Name: Germany and the Divided Continent, Random House, New York, 1993.

——— The File: A Personal History, Atlantic, 2009.

Belton, Catherine, Putin's People: How the KGB Took Back Russia and Then Took On the West, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2020.

Boerner, Peter, Goethe, trad. în engleză de Nancy Boerner. Haus, Londra, 2005.

Bolton, John R., The Room Where It Happened: A White House Memoir, Simon & Schuster, New York, 2020.

Burns, William J., Back Channel: A Memoir of American Diplomacy and the Case for Its Renewal, Random House, New York, 2020.

Buruma, Ian, The Wages of Guilt: Memories of War in Germany and Japan, Atlantic Books, Londra, 1994.

——— Year Zero: 1945 and the Aftermath of War, Penguin Press, New York, 2013.

Crawford, Alan, și Tony Czuczka, Angela Merkel: A Chancellorship Forged in Crisis. Sursă: Biblioteca Congresului SUA, 2013.

Dahrendorf, Ralf, Society and Democracy in Germany, W.W. Norton, 1967.

Dallek, Robert, How Did We Get Here? From Theodore Roosevelt to Donald Trump, Harper, New York, 2020.

Dawisha, Karen, Putin's Kleptocracy: Who Owns Russia?, Simon & Schuster, New York, 2014.

Dendrinou, Viktoria și Eleni Varvitsiote, The Last Bluff: How Greece Came Face-to-Face with Financial Catastrophe & The Secret Plan for Its Euro Exit, Papadopoulos, Atena, 2019.

Dobbs, Michael, The Unwanted: America, Auschwitz, and a Village Caught in Between, Vintage Books, New York, 2019.

Drozdiak, William, Fractured Continent: Europe's Crises and the Fate of the West, W.W. Norton, New York, 2017.

——— The Last President of Europe: Emmanuel Macron's Race to Revive France and Save the World, PublicAffairs, New York, 2020.

Erpenbeck, Jenny, Go, Went, Gone, trad. în engleză de Susan Bernofsky, New Directions, New York, 2015.

Faber, David, Munich, 1938: Appeasement and World War II, Simon & Schuster, New York, 2008.
Feldman, Lily Gardner, Germany's Foreign Policy of Reconciliation: From Enmity to Amity, Rowman & Littlefield, Lanham, 2014.
Fisher, Marc, After the Wall: Germany, the Germans, and the Burdens of History, Simon & Schuster, New York, 1995.
Funder, Anna, Stasiland: Stories from Behind the Berlin Wall, Harper Perennial, New York, 2003.
Gessen, Masha, The Man Without a Face: The Unlikely Rise of Vladimir Putin, Riverhead Books, New York, 2014.
Goodwin, Doris Kearns, Leadership in Turbulent Times, Simon & Schuster Paperbacks, New York, 2018.
Green, Stephen, Reluctant Meister: How Germany's Past Is Shaping Its European Future, Haus, Londra, 2016.
Gunther, John, Behind the Curtain, Harper and Brothers, New York, 1949.
Harris, Robert, Munich, Arrow Books, Londra, 2017.
Harrison, Hope M, Driving the Soviets up the Wall: Soviet-East German Relations, 1953–1961, Princeton University Press, Princeton, 2003.
Herf, Jeffrey, Divided Memory: The Nazi Past in the Two Germanys, Harvard University Press, Cambridge, 1997.
Hill, Fiona și Clifford G. Gaddy, Mr. Putin: Operative in the Kremlin, Brookings Institution Press, Washington, 2013.
Holler, Wolfgang și Kristin Knebel, The Goethe Residence, Klassik Stiftung Weimar, Weimar, 2016.
Isikoff, Michael și David Corn, Russian Roulette: The Inside Story of Putin's War on America and the Election of Donald Trump, Twelve, New York, 2018.
Judt, Tony, A Grand Illusion? An Essay on Europe, New York University Press, New York, 2011.
——— Postwar: A History of Europe Since 1945, Penguin Books, New York, 2005.
Kagan, Robert, The Jungle Grows Back: America and Our Imperiled World, Vintage Books, New York, 2018.
Kershaw, Ian, Roller-Coaster: Europe, 1950–2017, Penguin Books, New York, 2019.
Kessler, Harry, Berlin in Lights: The Diaries of Count Harry Kessler, 1918–1937, Grove Press, New York, 1971.
Kingsley, Patrick, The New Odyssey: The Story of Europe's Refugee Crisis, Guardian Faber, Norwich, 2016.
Klemperer, Victor, I Will Bear Witness: A Diary of the Nazi Years, Random House, New York, 1999.
Kornelius, Stefan, Angela Merkel: The Chancellor and Her World – The

Authorized Biography, Alma Books, Londra, 2013.
Kramer, Jane, The Politics of Memory: Looking for Germany in the New Germany, Random House, New York, 1996.
Krastev, Ivan și Stephen Holmes, The Light That Failed, A Reckoning, Penguin Books, New York, 2019.
Le Carré, John, A Small Town In Germany, Pocket Books, New York, 1968.
Lever, Paul, Berlin Rules: Europe and the German Way, I.B. Tauris, Londra, 2017.
Loeckx, Renilde, Cold War Triangle: How Scientists in East and West Tamed HIV, Lipsius Louvain, Louvain, 2017.
MacDonogh, Giles, On Germany, Hurst, Londra, 2018.
MacGregor, Neil, Germany: Memories of a Nation, Vintage Books, New York, 2014.
Machiavelli, Niccolo, The Prince, trad. în engleză de Tim Parks, Penguin Books, New York, 2009.
MacLean, Rory, Berlin: Portrait of a City Through the Centuries, St. Martin's Press, New York, 2014.
Medvedev, Serghei, The Return of the Russian Leviathan, trad. în engleză de Stephen Dalziel, Polity, Medford, 2020.
Middelaar, Luuk van, Alarums & Excursions: Improvising Politics on the European Stage, trad. în engleză de Liz Waters, Agenda, Newcastle upon Tyne, 2019.
Moore, Charles, Margaret Thatcher: The Authorized Biography – At Her Zenith: In London, Washington and Moscow, Alfred A. Knopf, New York, 2016.
——— Margaret Thatcher: The Authorized Biography – From Grantham to the Falklands, Vintage Books, New York, 2013.
Mounk, Yascha, Stranger in My Own Country: A Jewish Family in Modern Germany, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2014.
Mushaben, Joyce Marie, Becoming Madam Chancellor: Angela Merkel and the Berlin Republic, Cambridge University Press, Cambridge, 2017.
Myers, Steven Lee, The New Tsar: The Rise and Reign of Vladimir Putin, Simon & Schuster, New York, 2015.
Neiman, Susan, Learning from the Germans: Race and the Memory of Evil, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2019.
Obama, Barack, A Promised Land, Cown, New York, 2020; pentru ediția română, vezi Pământul făgăduinței, trad. de Diana Popescu Marin, Editura Litera: București, 2020.
Pond, Elizabeth, Beyond The wall: Germany's Road to Unification, Brookings Institution, Washington, 1993.
Powell, Jonathan, The New Machiavelli: How to Wield Power in the Modern World, Vintage Books, New York, 2011.

Power, Samantha, The Education of An Idealist, Dey Street Books, New York, 2019.
Qvortrup, Matthew, Angela Merkel: Europe's Most Influential Leader, Overlook Duckworth, New York, 2017.
Renterghem, Marion Van, Angela Merkel: L'ovni Politique, Les Arènes, Paris, 2017.
Rhodes, Benjamin, The World as It Is: A Memoir of the Obama White House, Random House, New York, 2018.
Rice, Susan, Tough Love: My Story of the Things Worth Fighting For, Simon & Schuster, New York, 2019.
Rosenberg, Tina, The Haunted Land: Facing Europe's Ghosts After Communism, Vintage Books, New York, 1996.
Roth, Philip, American Pastoral, Vintage International, New York, 1998.
Rucker, Philip și Carol Leonnig, A Very Stable Genius: Donald J. Trump's Testing of America, Bloomsbury, New York, 2020.
Schneider, Peter, Berlin Now: The City After the Wall, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2014.
——— The wall Jumper: A Novel, trad. în engleză de Leigh Hafrey, Pantheon Books, New York, 1983.
Service, Robert, Kremlin Winter: Russia and the Second Coming of Vladimir Putin, Londra, Picador, 2020.
Smith, Hannah Lucinda, Erdogan Rising: The Battle for the Soul of Turkey, William Collins, Londra, 2019.
Snyder, Timothy, Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin, Basic Books, Londra, 2012.
——— The Road to Unfreedom: Russia, Europe, America, Vintage Books, Londra, 2019.
Stengel, Richard, Information Wars: How We Lost the Global Battle Against Disinformation & What We Can Do About It, Atlantic Monthly Press, New York, 2019.
Stent, Angela, Putin's World: Russia Against the West and with the Rest, Hachette, New York, 2019.
Stern, Fritz, The Politics of Cultural Despair: A Study in the Rise of the Germanic Ideology, University of California Press, Berkeley, 1961.
Taubman, William, Gorbachev: His Life and Times, W.W. Norton, New York, 2017.
Taylor, Frederick, Dresden, Tuesday, February 13, 1945, HarperCollins, New York, 2004.
Tellkamp, Uwe, The Tower: Tales from a Lost Country, Penguin Books, New York, 2016.
The Condé Nast Traveler Book of Unforgettable Journeys: Great Writers on Great Places, editată și cu o introducere de Klara Glowczewska, Penguin Books, New York, 2012.

Throp, Claire, Angela Merkel, Raintree, Chicago, 2014.
Tooze, J. Adam, Crashed: How a Decade of Financial Crises Changed the World, Penguin Books, New York, 2019.
Traverso, Enzo, The New Faces of Fascism: Populism and the Far Right, trad. în engleză de David Broder, Verso, Brooklyn, 2019.
Varoufakis, Yanis, Adults in the Room: My Battle with the European and American Deep Establishment, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2018.
Vickers, Marques, Vladimir Putin and Dresden, Germany: The Genesis of Myth Making, Marquis, Herron Island, 2016.
Vonnegut, Kurt, Slaughterhouse-Five, Random House, New York, 1969; pentru ediția română, vezi Abatorul cinci, trad. de Rodica Mihăilă, Editura Art, București, 2020.
Watson, Peter, The German Genius: Europe's Third Renaissance, the Second Scientific Revolution, and the Twentieth Century, Harper Perennial, New York, 2011.
Wyden, Peter, Wall: The Inside Story of Divided Berlin, Simon & Schuster, New York, 1989.
Yaffa, Joshua, Between Two Fires: Truth, Ambition, and Compromise in Putin's Russia, Tim Duggan Books, New York, 2020.

Credite fotografice

1. Marcus C. Hurek/Picture Alliance/dpa
2. Interfoto/Alamy
3. Prin amabilitate Michael Schindhelm
4. Gerard Maile/AFP/Getty Images
5. Thomas Omo/Photothek/Getty Images
6. Jens Buettner/dpa/Alamy
7. Guido Bergmann/BPA/Picture-Alliance/dpa
8. Rainer Jensen/dpa/Zuma Press
9. Wolfgang Rattay/Reuters/Alamy
10. Marcus Fuehrer/dpa Picture-Alliance/Alamy
11. Michael Kappeler/AFP/Getty Images
12. Evangelos Bougiotis/EPA/Shutterstock
13. Prin amabilitate Daniel Baer/Twitter
14. YouTube
15. Odd Anderson/AFP/Getty Images
16. Jesco Denzel/Bundesregierung/Getty Images
17. Andreas Arnold/dpa/AFP/Getty Images
18. Philippe Wojazer/AFP via Getty Images
19. Armando Babani/EPA/EFE/Shutterstock

Indice

a

Abe, Shinzo¯ 122, 244, 253
abordare științifică a AM 44, 66, 109, 111, 139, 144–145, 172, 194, 221, 261, 273, 289, 307, 323, 328
Academia de Științe din Germania de Est 50–51, 66, 271
Acheson, Dean 253
Acordul de la Paris privind schimbările climatice 254
Acordurile de la Minsk 205
Adenauer, Konrad 72, 100, 105
Adlon, hotel 50, 104, 115, 172, 192, 215, 226, 149, 237
AfD, vezi Partidul Alternativă pentru Germania
Afghanistan 53, 248, 254
al Doilea Război Mondial 10, 12, 18, 50, 55, 109, 125, 140, 175, 180–181, 187, 197, 228, 232, 239, 243, 256, 265, 277, 279, 284, 288–289, 308, 316, 324
Altmaier, Peter 170, 201
Amis, Martin 149
Amri, Anis 239
Annan, Kofi 100
Antigona 231
antisemitism 109, 271–272, 275, 305
Apelt, Andreas 65–66, 145, 335
Apocalipsa lui Ioan 31
ARD, post național de televiziune 171
armată europeană 292, 295
arme nucleare 128, 137, 163, 244, 296
Ashton, Lady Catherine 147, 151
Assad, Bashar al- 124, 172–173
atac cu arme chimice în Siria 172
atacuri teroriste 224, 231, 234, 239
atacurile de la 11 septembrie 261
atacurile de la Köln 228
Auschwitz, lagăr de concentrare 18, 288, 305–306
austeritate 180–181, 185–186, 215, 292, 313
Australia 201
Austria 117, 212, 224, 317
avort, politicile AM privind 80

b

Bacow, Lawrence 86–87, 258
Baer, Daniel 196, 205
Bagger, Thomas 297
Baker, James A. 62, 274
Balcani 99, 189, 211, 213, 254, 261
Bannon, Steve 247
Barroso, Manuel 151
Bauer, Thomas 102
Baumann, Beate 101–102, 309
Bayern München, club de fotbal 150
Beijing, vizita AM la 137–138
Belgia 183
Benedict al XVI-lea, papă 109
Benghazi 168
Benn, Erika 34
Berlin 49–58, 90, 95, 270
Berliner Zeitung 57
Berlinul de Est 23, 28, 38, 50, 55, 57, 61, 71, 79, 90, 125
Berlusconi, Silvio 12, 184
Biblia 30–31, 78–79
Biden, Joseph 206, 322, 324, 329
Bild 87, 150, 155
BioNTech 325
Biserica Luterană 20, 25, 35, 55
Bismarck, Otto von 123, 238, 241
Blair House 152
Blair, Tony 69, 74, 149
Blinken, Antony 164, 196, 199
BMW 247, 257
Böll, Heinrich 41
Bonn 56, 72, 76, 80, 82, 90, 106, 333
Bosnia 84, 289
Brandenburg, casa AM de la 9, 24, 143, 328
Brandt, Willy 11
Breivik, Anders 234
Brejnev, Leonid 41
Brexit 233–234, 237, 251, 322
Broz, Josip, „Tito“ 59
Bruni, Carla 183
Buchenwald, lagăr de concentrare 305
Bundestag 10, 72, 76, 82, 88, 106, 110, 130, 170, 197, 218, 230, 263, 265–266, 274–276, 278–279, 303, 305, 312
Bundeswehr (armata națională germană) 63, 288
Bush, George H.W. 62, 70, 77, 98, 100, 112, 160, 274, 298

Bush, George W. 86, 113–117, 120, 162, 165, 244, 246
Bush, Laura 117

c

calcul cuantic 307
calcul politic al AM 71, 123
Cameron, David 151, 210
Camp David 150
Campionatul Mondial de Fotbal 119
Camus, Albert 301
caracter rezervat al AM 18, 43, 65, 86, 97, 129, 150, 311
căsătoria între persoane de același sex, politicile AM privind 14, 236, 258
câini, teama AM de 131
CDU, vezi Uniunea Creștin-Democrată
Cecenia 132
Cehoslovacia, control sovietic 23, 37–38, 197
Checkpoint Charlie 79
Chelsea, club de fotbal 150–151
Chemical Physics 46
Chemnitz 221, 273, 279–281
chimie cuantică 57
China 41, 91, 137–141, 180, 190–191, 250, 252, 254–255, 261, 269, 278, 292, 298, 307, 314, 320–324, 331
Chirac, Jacques 289–290
Christiansen, Eva 14, 101–102, 147, 260, 307, 333
Churchill, Winston 59, 133, 182, 231–232, 293
Clearview AI 307
Clinton, Bill 71, 79, 165, 326
Club der Ungeküssten 45
Cohen, Roger 176
Collins, Susan 152
Comisia Europeană 102, 151, 293, 305, 315, 331
comuniști/comunism 20–21, 23, 25–26, 28, 35, 39, 42–43, 55, 60, 62–63, 65, 95, 141, 270, 273–274
conducta Nord Stream 2 135–136
Conferința Națiunilor Unite pe probleme climatice (Berlin) 84–85
Conferința pentru Securitate de la München 198
Congres, SUA 159, 161, 262
Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite 167, 292
Consiliul European 154, 194, 319, 324
Convenția Democrată din 2004 (SUA) 161
Convențiile de la Geneva 248

Corleone, Michael 123
Crimeea 193, 196, 198, 203
criza euro 183, 189, 220, 223, 313, 319
criza financiară din 2008 176, 178–179, 263, 291
criza rachetelor din Cuba 54
criza refugiaților, reacția AM la 208, 210–212, 216–217, 220, 222–223, 225
CSU, vezi Uniunea Creștin-Socială
Curie, Marie 15, 21, 29–30
Curtea Constituțională 82, 97
Curtea Penală Internațională 133

d

DA, vezi Deșteptarea Democrată
Dacˇic´, Ivica 99
Dachau, lagăr de concentrare 305
Daimler 246
Dalai Lama 138
Danemarca 317
de Gaulle, Charles 203, 289
de Maizière, Lothar 35–36, 64, 70–72, 74–75, 103, 203, 272
de Maizière, Thomas 103–104, 129, 154, 168, 218, 228
Dempsey, Judy 97
Der, Ralf 44
Deșteptarea Democrată (DA) 69–70
Deutsche Industriebank (IKB) 177
dezastrul de la Cernobîl 110
dezinformare 128, 134, 191, 199
Donfried, Karen 152
Dostoievski, Fiodor 130
Douthat, Ross 229
drepturile femeilor, opiniile AM despre 14, 236, 304
drepturile omului, opiniile AM despre 138
Dresda 124–128, 132
Drosten, Christian 310
Dubcˇek, Alexander 38

e

Ecaterina cea Mare, împărătească a Rusiei 15, 100, 134
Economist, The 118, 297
Einstein, Albert 41
Eisenhower, Dwight 78

Eliot, George 325
Emerson, John 170, 239
emoji cu gestul AM 9
energie nucleară, politicile AM în privința 110–111
Epplemann, Reiner 36
Erdogan, Tayyip 114, 122, 164, 224, 234–235, 255, 263, 297
Eristavi, Maxim 133
Eseu despre orbire (Saramago) 316–317
Evans, Mary Ann 325
evrei 55–56, 79, 97, 108–109, 162, 190, 213, 237, 275, 284

f

Fabius, Laurent 203
Facebook 223
Faludi, Susan 81
Farkas, Evelyn 192
Feinstein, Diane 152
femei, susținerea AM pentru 81, 267
Festivalul de Muzică de la Salzburg 75, 150, 177
Festivalul Wagner de la Bayreuth 11, 150, 289
Fichtmuller, Matthias 11, 19
Financial Times 260
Finlanda 317
Fischer, Joschka 30, 105, 245–246, 272
Fleming, Renée 149
Flynn, Michael 244–245
Forumul Young Global Leaders 303–304
fotbal, pasiunea AM pentru 119, 150–151
Fox News 227
Frankfurt an der Oder 268–270
Frankfurter Allgemeine Zeitung 66, 67
Franța 106, 111, 151, 157, 183–184, 204, 219, 234, 241, 253, 287–294, 312–313, 319
Frontul Național (Franța) 290
Fuchs, Klaus 246
Fukushima Daiichi, centrală nucleară 110

g

Gaddafi, Muammar 167
Garbo, Greta 237
Garton Ash, Timothy 299

Gates, Melinda 152
Gauck, Joachim 13, 15, 110, 166
Gauland, Alexander 230, 265–266, 269, 272, 275–276, 278, 280
gaz sarin 172
Gazprom 136
German Marshall Fund 152
Germania de Est 55, 124–129
Germania de Vest 22, 180, 268–269, 272
Germania nazistă 21, 24, 65, 73, 95, 134, 149
Gestapo 10
Gill, David 16
glasnost 54
globalizare, opiniile AM despre 160
Goebbels, Joseph 149, 284
Goethe 42, 180, 284
Gogol, Nikolai 130
Gorbaciov, Mihail 53–54, 59, 70, 79, 131, 162, 298, 323
Grand Hotel 237
Grecia 174, 179–181, 184, 186, 211–212, 215, 224, 233
Greenblatt, Stephen 258
„Grexit“ 186
gripă spaniolă 310
Grundgesetz 217, 272
Guantanamo, golf 114
Guardian, The 169, 299
Günzel, Reinhard 271–272
Guttenberg, Karl-Theodor von 93, 129

h

Haber, Emily 196, 218–219, 254
Haberlandt, Reinhold 42–43
Hadley, Stephen 244
Hamburg 15, 21–24, 28–29, 33, 52, 56, 75, 122, 269, 282
Hamilton, Alexander 314
Harari, Yuval 165
Hecker, Jan 101
Heimat 24, 302, 328
Hesse, Hermann 289
Heusgen, Christoph 116, 137, 151, 169, 199, 206, 216, 246, 255, 333
Hill, Fiona 248
Hitler, Adolf 21, 24, 55–56, 95, 105, 130, 189–190, 213, 223, 232, 241, 245, 275, 294, 330
Holbrooke, Richard 71, 84

Hollande, François 151, 203, 287, 290, 292
Holocaust (serial TV) 56
Holocaust, vezi Shoah
Honecker, Erich 64
Hong Kong 139, 141, 168, 320
Hrușciov, Nikita 124
Hu Jintao 137–138
Huawei 140
Hussein, Saddam 162

i, î

Ianukovici, Viktor 191–192
Ierusalim 106, 108–109, 118, 305
incendiere a Reichstagului 95
industrie de automobile germană 204, 257, 307
Inițiativa de Apărare Strategică (Războiul Stelelor) 53
Institutul de Chimie-Fizică J. Heyrovsky 57
inteligență artificială 307
interceptare a convorbirilor telefonice ale AM de către SUA 168–171
International Herald Tribune 97
Iordania 223
Irak 224
Iran 108, 115–116, 163, 254, 296
Irlanda 181
Ischinger, Wolfgang 102, 115–116, 154, 195, 246, 250, 333
ISIS 206, 224, 234, 239
islam 102, 235, 261, 269, 277, 329
Israel 78–79, 106–108, 154, 163, 254
Italia 179, 184, 204, 212, 239, 312
Iugoslavia 59
Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR) 277

j

Japonia 109, 122, 260
Jefferson, Thomas 314
Jiang Zemin 137
Jocurile Olimpice de Iarnă din 2014 (Soci) 195, 200
Juncker, Jean-Claude 293
Jyllands-Posten 132

k
Kagan, Elena 152
Kaltenbach, Dorothee 151
Kasner, Herlind (mamă AM) 21, 24–25, 28–29, 257
Kasner, Horst (tată AM) 20–22, 25–26, 36, 96, 257
Kasner, Irene (soră AM) 29
Kasner, Marcus (frate AM) 29, 54
Kauder, Volker 184
Keating, Michael 100
Keller, Petra 98
Kemmerich, Thomas 284–285
Kennedy, John F. 54, 79
Kerry, John 172, 206
KGB, Putin în 124–126, 128, 131, 134, 194
Kimmitt, Robert 77, 84, 91, 244
King, Martin Luther, Jr. 105, 161
Kirchhof, Paul 94
Kissinger, Henry 73, 176, 214, 323
Klinsmann, Jurgen 150
Knesset 106–107
Knobloch, Charlotte 108–109, 275
Koelbl, Herlinde 64, 78, 83, 145
Kohl, Helmut 11, 15, 62, 68–74, 76–77, 79–80, 83–84, 88–89, 91, 98, 154, 157, 165, 214, 221, 231, 238, 244, 274
Kohlenberg, Kerstin 247
Kokoschka, Oskar 100
Kornelius, Stefan 80
Kramp-Karrenbauer, Annegret (AKK) 167, 283–285
Krause, Gunter 76
Kremlin 131, 189, 193, 201, 330
Krüger, Paul 74, 281–282
Kundera, Milan 327
Kupchan, Charles 136, 170
Kurz, Sebastian 318
Kurzarbeit 178, 312
kurzi 167
Kushner, Jared 246
l
La Republique en Marche! 290
lagăre de concentrare 22, 24, 28, 55–56, 175, 305; vezi și lagăre individuale
Lamy, Pascal 13
landuri 76, 82, 97, 106, 310
Laschet, Armin 329

Lavrov, Serghei 133
Le Pen, Marine 287, 290
Legea pentru asistență medicală accesibilă (SUA) 163
Lemkin, Rafał 166
Lenin, Vladimir Ilici 35, 40, 42, 63
Leonardo da Vinci 261
Lever, Paul 75, 83
Levi, Primo 265, 306
Liban 209, 223
libertate, opiniile AM despre 87, 106, 228
libertate a presei, opiniile AM despre 132
Libia 167–168, 198
Liu He 139
luteranism, influență asupra AM 19, 35, 44, 74, 99, 109, 164, 215, 309, 327
Luther, Martin 26, 49, 209, 215

m

Macedonia de Nord 297
Macmillan, Harold 301
Macron, Brigitte 290
Macron, Emmanuel 253, 286–299, 313–315, 317–318
Mädchen, porecla AM dată de Kohl 15, 68, 77, 83, 88, 157, 282
Malaysia 201
Maleahi, Cartea lui 31
Mandatul de la Berlin 85
Mandela, Nelson 258
Mann, Thomas 189, 270
Mao Zedong 137, 320
Marea Britanie 53, 69, 83, 150, 153, 170, 219, 233, 249, 251–252, 261, 292, 312, 327
Marea Galileei 78
Marea Minciună 330
Marshall, George C. 258
masacrul de la München 234
Matthes, Ulrich 149
Mattis, James 245
May, Theresa 244, 249
McDonough, Denis 170, 173, 201
McMaster, H.R. 245, 247
Medalia Prezidențială a Libertății decernată AM 145
Meir, Golda 155
Meisner, Joachim 87

Memorialul evreilor uciși din Europa 237
Merkel, Ulrich 46, 50–51, 229
Michel, Charles 318
Mieszkalski, Frank 43–44, 46
Minister al Securității Statului, est-german 10
Modamani, Anas 223
modele ale AM 15–16, 29–30, 98
Modi, Narendra 122
Mohammed bin Salman, prinț moștenitor saudit 256
Morgenthau, Hans 287
Morning Star, The 29
Moscova, vizita tinerei AM la 34, 46, 56
Mozambic 39
multiculturalism, opiniile AM despre 224
Münkler, Herfried 256
Murphy, Philip 16, 91, 118
musulmani uiguri 141, 320

n

Nașul III 123
Nath, Kamal 85
NATO 84, 98, 120, 128, 197, 201, 205, 207, 245–248, 250, 254, 267, 292, 295, 297
naționalism, opiniile AM despre 251–252, 261, 279, 294
Națiunile Unite 84, 100, 108, 277
Naulin, Thomas 303
Naumann, Michael 14
Navalnîi, Alexei A. 134–136
neonaziști 279, 281
Netanyahu, Benjamin 108, 164
New York Times, The 176, 229
Nixon, Richard 41
Nuland, Victoria 164, 170, 199

o

Obama, Barack 11–12, 102, 105, 119, 132, 136–137, 144, 150–151, 159, 161–173, 182, 192–195, 198–201, 206, 225, 235–238, 268
Obama, Michelle 145, 165
Oberlinkirche 9
Olanda 183, 201, 317
Olmert, Ehud 108
operă, dragostea AM pentru 142, 144–145, 177

Opiniile unui clovn (Böll) 41
Oranienburg, lagăr de concentrare 24
Orban, Viktor 211–213, 277, 316–317
Organizația Mondială a Comerțului (OMC) 13
Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) 196
Ossi (termen pentru est-germani) 63–64, 69, 80, 273, 307
Osterhammel, Jürgen 152

p

Pacea de la Augsburg 17, 256
pacifism al AM 197, 248
Pactul Anzilor 76
Pakistan 277
pandemia de Covid-19 291, 300, 308, 316, 325, 334
Papandreou, Giorgos 184
Parlamentul European 324
Partidul Alternativă pentru Germania (AfD) 14, 187, 220–221, 229–230, 235, 263, 265–279, 284–285, 303, 315
Partidul Comunist Britanic 29
Partidul Comunist Chinez 136–137
Partidul Comunist Est-German 61, 64
Partidul Die Linke (stânga) 285
Partidul Liber Democrat (FDP) 236, 285
Partidul Liberal 276
Partidul Social-Democrat (SPD) 217, 236, 265
Partidul Socialist din Germania de Est 41
Partidul Verzilor 111, 236, 266
Paulson, Henry „Hank“ 85–86, 215
Pence, Mike 246
perestroika 54
persoane cu dizabilități, relația AM cu 17, 27, 31
Pétain, Philippe 294
Petru I „cel Mare“, țar al Rusiei 100
Petru al III-lea, țar al Rusiei 100
Petry, Frauke 229, 270
Piața Maidan, Kiev 191, 207
Piața Tiananmen 137, 298
Planul Marshall 268
Playboy 242
Poarta Brandenburg 50, 79, 149, 161–162, 170, 237
Podul Aerian al Berlinului 79
politica AM privind imigrația 13, 162, 209, 215, 217, 219, 227, 271
politici fiscale ale AM 313, 315

Politkovskaia, Anna 132, 134
Polonia 23, 29, 38, 52, 56, 61, 111, 269, 305
populism, ascensiune mondială 10, 120, 187, 238, 286
Poroșenko, Petro 203
Portugalia 179, 181, 316
Potsdam 9, 133, 281
Preuss, Hugo 284
Primăvara de la Praga 37–38, 41, 193, 320
Primul Război Mondial 96, 197, 232, 284, 286, 293–294, 310, 330
program de recunoaștere facială 307
Programul Alimentar Mondial 210
proteste împotriva AM 133, 181, 222
Protocolul de la Kyoto 85, 254
putere diplomatică utilizată de AM 194
putere, opiniile AM despre 15, 32
Putin, Ecaterina 125
Putin, Ludmila 124–125
Putin, Viktor 130
Putin, Vladimir 10, 122, 166–168, 171, 190, 233, 244–246, 260, 317, 327
Pyatt, George 199

r

Ramelow, Bodo 285
rasism 98, 109, 233, 272, 305
război cibernetic 128, 166, 198, 207
Războiul din Irak 114, 168, 173, 198
Războiul Rece 11, 47, 53–54, 90, 113, 124, 127–128, 169, 176, 189, 192–193, 197, 236, 269
Reagan, Ronald 53, 77, 79, 98, 160, 298
regimuri autoritariste 123
Regulamentul „Dublin“ 212
Reichstag, clădire 90, 99, 237
Republica de la Weimar 284
Republica Federală Germania 9, 23, 63, 69, 72, 77, 90, 97, 103, 159, 238, 273–274, 302
Republica Georgia 52, 120, 192
rețele de socializare 99, 134, 155, 199, 223, 234, 276, 311
Révolution (Macron) 290
Revoluția Maghiară 193
reziliență a AM 330
Rhodes, Ben 159, 164, 171–173, 225, 237
Rice, Condoleezza 117

Rice, Susan 168–169, 173
Robin, Ron 154
„rombul Merkel“ 76
Rostock 208–209, 211
Rudd, Kevin 154
Rusia 123, 128, 130–135, 171, 251, 255, 292
Rutte, Mark 317

S, Ș

Sachsenhausen, lagăr de concentrare 24, 55, 305
Saharov, Andrei 35
Sahwil, Reem 209, 219
Sapiens: O scurtă istorie a omenirii (Harari) 165
Saramago, José 317
Sarkozy, Nicolas 138, 183, 290–291
Sauer, Joachim 48, 57, 87, 96, 116–118, 142, 144–146, 150–151, 183, 275
Sauerbrey, Anna 262
Schäuble, Wolfgang 88–89, 103, 179
schimbări climatice 85, 100, 111, 120, 236, 254, 259, 283, 307, 321–322
Schindhelm, Michael 48–49, 53–57, 62, 75
Schlöndorff, Angelica 148
Schlöndorff, Volker 63, 84, 89, 144, 147–149, 153
Schmidt, Helmut 233
Schneider, Frank 52–53, 57
Schnur, Wolfgang 69
Schöneich, Ulrich 26, 32, 35
Schröder, Gerhard 83, 88, 93–96, 100, 106, 114, 167, 326
Schultz, Werner 298
Seehofer, Horst 103, 214, 236, 276–278
Seelow, bătălia de la 24
Segev, Tom 209
Seibert, Steffen 101, 206, 216, 296, 309
Sențov, Oleg 135
sexism ca obstacol pentru AM 81
Shäuble, Wolfgang 276
Shenzhen 139
Shoah 56, 97, 107, 205
„sindromul singura femeie din încăpere“, AM și 51, 152
Siria 167, 171–173, 211, 215, 223–225, 228
Sisif 241, 327
Skácel, Jan 327

Snowden, Edward 169
Snyder, Timothy 198–199
Soci 128–129, 195, 200
Socrate 93
Solidaritatea (sindicat polonez) 52
sondaje utilizate de AM 97, 111, 328
Sontag, Susan 84
Sotomayor, Sonia 152
Spahn, Jens 103, 311
Spania 179, 256
SPD, vezi Partidul Social-Democrat
Spiegel, Der 114, 152
Springsteen, Bruce 16, 117, 159
Stalin, Iosif 24, 63, 131, 134, 189–190, 241, 245
Stasi 10, 35–37, 44, 49, 52–53, 61, 65, 69, 71, 73, 76, 112, 125–126
Statele Unite 79, 115, 128, 133, 140, 159, 161, 167–172, 177–178, 192, 204, 213, 215, 218, 236, 243, 245–247, 250–254, 262, 274, 292, 297, 312, 314, 321–322, 329, 331
Stein, Shimon 267
Steinbrück, Peer 86
Steinmeier, Frank-Walter 103
Stern 161
Stiglitz, Joseph 110, 181
stil retoric al AM 104–105, 158, 181, 221, 289, 309
Stroetmann, Clemens 82
Sudan 277
Suedia 224, 256, 317
summitul G20 122, 182, 249, 260
summitul G7 206, 240, 251–252
summitul G8 116, 120, 150–151, 200
Summitul Women 20 249
Surkov, Vladislav 201–202
„Șase principii ale realismului politic“ (Morgenthau) 287

t

Taylor, A.J.P. 175
Taylor, James 165
Teatrul Berliner Ensemble 52, 146
Templin, familia Kasner la 20, 24–26, 30, 33, 36, 42, 46, 52, 55, 90, 98, 100
Templin, gimnaziul din 38
Thatcher, Margaret 53, 152–153, 323
Tillerson, Rex 245

Time, AM aleasă „Personalitatea Anului“ 242
Tineretul Comunist 44
Tineretul Hitlerist 21
Trudeau, Justin 246, 253
Truman, Harry S. 253
Trump, Donald 164–167, 206, 227, 235–250, 252–255, 260, 262, 288, 290, 293–298, 305, 322, 329–330
Trump, Ivanka 246, 249
Tsipras, Alexis 185–186
Turcia 211, 223, 255, 277
Tusk, Donald 15

u

Ucraina 136, 189–207
Ueberschär, Ellen 214
Uganda 277
Ulbricht, Walter 41–42
Ulrich, Bernd 102, 186
Ultimele zile ale lui Hitler 149
Ungaria 18, 23, 26, 33, 38, 197, 204, 211–213, 316
unificare a Germaniei, reacția AM la 61–63
Uniunea Creștin-Democrată (CDU) 65, 68, 70, 76–77, 88–90, 152, 220, 235, 238, 251, 263, 277, 279, 282, 285, 329
Uniunea Creștin-Socială (CSU) 214, 236, 265, 276
Uniunea Economică Eurasiatică 191
Uniunea Europeană (UE) 127–128, 140, 176, 190–191, 204–205, 231, 245, 251–252, 314, 319, 330
Uniunea Sovietică 53, 110, 125, 141, 190, 241
Universitatea Haifa 154
Universitatea din Leipzig 39–41, 126
Universitatea Harvard 257–260
Universitatea Karl Marx, vezi Universitatea din Leipzig
Universitatea Tehnică Ilmenau 49

v

vaccin anti-Covid produs de BioNTech 325
Van Rompuy, Herman 194
Varoufakis, Yanis 185
Verdun, bătălia de la 232
Vestele Galbene 293
Viet Cong 39

Volkswagen 127
Voltaire 241
von der Leyen, Ursula 102, 218, 305, 331

w

Waldhof 25–26, 29, 31, 90
Wałesa, Lech 52
Walz, Udo 115
Wang, Margaret M. 258
Washington Post, The 114, 167, 169
Wehrmacht 21, 294
Weidel, Alice 230, 276, 278–279
Weizsäcker, Richard von 55–56
Wessi (termen pentru vest-germani) 80
Westergaard, Kurt 132
Westerwelle, Guido 14, 156
Wilhelm, Ulrich 115, 128–129
Willkommenskultur 217, 224
Wirth, Timothy 84
Wittig, Peter 168
Wölber, Hans-Otto 21
Wright-Patterson, bază aeriană 289
Wuhan 320
Wulfert, Reinhard 44–45

x, y, z

xenofobie 98, 120, 209, 218, 279
Xi Jinping 122, 137–139, 317, 320
Yad Vashem, Memorialul Victimelor Holocaustului 107, 305
Zarif, Mohammad Javad 296
Zborul 17 al Malaysia Airlines 200
ZDF (televiziunea germană de stat) 12
Zeit, Die 12, 57, 102, 247
Zelenski, Volodimir 206, 261
Zidul Berlinului 57, 59, 100, 124, 130, 215
zona euro 176, 178–179, 291

Cuprins

DOAMNA CANCELAR: Remarcabila odisee a Angelei Merkel
Prolog. Fiica pastorului
Capitolul 1. Împotriva curentului
Capitolul 2 . Leipzig – pe cont propriu
Capitolul 3 . Berlin
Capitolul 4 . 1989
Capitolul 5 . Ucenicia
Capitolul 6 . În sfârșit, în Cancelarie
Capitolul 7. Primul ei președinte american
Capitolul 8. Dictatori
Capitolul 9 . Doamna cancelar în viața privată
Capitolul 10 . Parteneri limitați
Capitolul 11. Europa vorbește acum germana
Capitolul 12. Războiul din Ucraina – „Dați-mi-o pe Angela la telefon“
Capitolul 13 . Vara lui Reem
Capitolul 14 . Cele mai grele vremuri
Capitolul 15 . Trump intră în scenă
Capitolul 16. „S-a schimbat ceva în țara noastră…“
Capitolul 17 . În sfârşit, un partener?
Capitolul 18. Spre final
Epilog
Mulțumiri
Note
Bibliografie
Credite fotografice
Indice